

I. AGÂRBICEANU

OPERE

Coperta și supracoperta: *Cristea Müller*

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

ION AGÂRBICEANU

OPERE 16

PUSTNICUL PAFNUȚIE
ȘI
UCENICUL SĂU ILARION

POVESTIRE

SFÂNTUL

ROMAN

Ediție îngrijită
de
MARIANA IOVA și VICTOR IOVA

1998

EDITURA MINERVA

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

ISBN 973-21-0565-8

Notă asupra ediției

Începută în urmă cu aproape patru decenii, această ediție de *Opere* Ion Agârbiceanu a fost concepută de conducerea fostei Edituri pentru Literatură ca un semn de omagiu adus autorului romanului *Arhanghelilor*, cu ocazia împlinirii venerabilei vârste de 80 de ani.

Dacă în 1962 au apărut primele trei volume în vederea omagierii, după moartea scriitorului (mai 1963), ritmul firesc de editare al volumelor a suferit întârzieri nejustificate. Datorită unor cauze mai mult subiective decât obiective s-a ajuns, astăzi, abia la al XVI-lea volum din celelalte XXX, câte erau proiectate.

În vederea continuării ediției trebuie să amintim, în câteva rânduri, scrierile ce ar urma să cuprindă sumarul viitoarelor volume: schițe rămase în periodicele vremii și neincluse în această serie; romane inedite și publicate în reviste; povestiri pentru copii; memorialistică; scrieri pe teme religioase, publicate și inedite, ediția încheindu-se cu publicistică și corespondență.

Referitor la publicistică, trebuie să subliniem o latură mai puțin cunoscută a autorului *Cronicii transilvane* și anume militantismul său pentru înfăptuirea unității statului național român, iar după actul de la 1 decembrie 1918, faptul că a fost cel mai activ publicist pentru consolidarea lui, prin deviza : muncă și solidaritate. Publicistica sa e concentrată în ziarul *Patria* și revista *Tribuna*, pe care le-a condus. Numai în *Tribuna*, între anii 1938-1940, a publicat 600 de articole. În afara acestora, a colaborat la un număr impresionant de ziare și reviste, ce se ridică la cifra de 516, răspândite în 70 de orașe, întinse pe o arie ce depășește hotarele țării. Titlurile apărute (1700) se apropie de numărul scrierilor literare.

Pregătirea textului pentru tipar la povestirea *Pustnicul Pafnuție și ucenicul său Ilarion* s-a făcut după manuscrisul autorului, pe care l-am confruntat cu textul tipărit în 1938 la Editura Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, apărut în colecția „Cartea satului”. Primele trei pagini, lipsă din manuscris, le-am reprodus din această ediție.

Analizând textul manuscris, am observat unele mici modificări stilistice pe care autorul le-a operat în vederea pregătirii ediției citate. Spre exemplificare, cităm: *cine mă delungă*, a fost înlocuit cu *cine mă alungă*; *de ce mi l-a luat cu de ce mi l-a smuls*; *cât era de lipsă* cu *cât trebuia*; *își dăduse poate seama* cu *își dăduse pesemne seama*; în loc de *torturează* autorul modifică *își căznește*, în loc de *să nu descurajezi*, *să nu te temi*; *curaj* e înlocuit cu *bărbăție* etc.

Textul romanului *Sfântul*, inedit, l-am reprodus, cum era și firesc, tot după manuscrisul scriitorului. Menționăm că și acesta a fost revăzut de autor, dar nu din punct de vedere stilistic, ci din punct de vedere al conținutului. Aceasta, pentru că, în anii 1950-1960, Ion Agârbiceanu făcea eforturi deosebite, susținute și de cei care-i prețuiau valoarea literară, să poată convinge editurile de stat să-i publice scrierile, pentru a se putea întreține. Și manuscrisul acestui roman, ca și celelalte inedite au circulat pe la numeroși editori, pentru a putea câpăta avizul de tipărire. Aceștia i-au cerut, în vederea unui aviz favorabil, diferite modificări, impuse de criteriile procustiene de editare ale ideologiei proletcultiste. În consecință, Ion Agârbiceanu a eliminat pasajele incriminate, iar pe altele le-a rescris.

Astfel, din paginile 24-25 a fost eliminată o jumătate de filă; de asemenea, fila 33 este secționată, iar cele două părți legate cu un fragment rescris; filele 34-35 sunt eliminate și înlocuite cu o filă albă, pe care scriitorul notează: „Au fost eliminate“, după care se iscălește; de asemenea, la pagina 37, pe o filă albă, e lipită un sfert de filă rescrisă.

Pentru a ilustra natura modificărilor cerute de cenzori, cităm un pasaj tăiat (pag. 62), în care descrie atmosfera de la înmormântarea Sfântului: «Deodată, când începu cântarea ce sfârșește prohodul: „Veșnica lui pomenire“, șapte porumbei albi începură să zboare în roată deasupra curții, deasupra sicriului. Zburând jos, peste capetele oamenilor. Întinzând mâna, i-ai fi putut prinde. Dispărură, luându-și zborul către biserică, îndată ce începură să bată cuiele în coperișul sicriului.

Oamenii se înfiorară. Luară jocul porumbeilor drept semn de sfințenie a lui Crăciun, ca pe vremuri, moașa și nănașa, la botezul lui, când se văzuse același semn în biserică.»

Alăturarea celor două scrieri într-un volum este determinată de tema comună care le străbate: morala social-creștină. În povestirea *Pustnicul Pafnuție și ucenicul său Ilarion* apare în prim-plan teologul,

care analizează cu precădere temeiurile existențiale ale ființei umane, în raport cu prezența și omnipotența Divinității, și, desigur, rolul ei în susținerea spiritualității cosmice. Paradoxal, după toată încercarea pustnicului, timp de doi ani, de a-și convinge ucenicul, ce se declară necredincios, de existența sufletului și implicit a lui Dumnezeu, la sfârșit, când tânărul capătă virtuțile unui adevărat credincios și cere să fie hirotonisit, Pafnuție îl sfătuiește să se-întoarcă în satul de unde a venit, spunându-i: „De lumina harului tău are mai multă nevoie întunericul din mințile țăranilor decât pustietatea munților.“

În a doua scriere, *Sfântul*, intră în scenă scriitorul, de data asta cu spiritul său critic, plin de aciditate, radiografiind starea societății noastre înainte de cel de al doilea război mondial: corupție, jaf și hoție, mai ales în instituțiile statului (parlament, guvern, armată) din care nu lipsește nici instituția bisericească. Pentru a putea descrie degradarea morală, Agârbiceanu aduce în paginile romanului un fiu de țăran, fără instrucție teologală, dar cu un spirit plin de umilință față de credință. După o scurtă ședere la o mănăstire, pe care o părăsește revoltat, are o vedenie în care chipul lui Cristos însângerat îi cere să propovăduiască oamenilor întoarcerea la dreapta credință, pentru a nu se abate asupra lor mari nenorociri.

Nimeni nu-l ascultă, considerându-l nebun. În timp ce e batjocorit și huiduit, se-nfurie și, într-o stare de iluminare, demască persoanele corupte și imorale. „Nebunul“ capătă faimă. Chiar dacă unii se înfricoșează, puțini reușesc să-și corecteze comportamentul.

Structura romanului și implicit spiritul lui critic nu pot fi regăsite în nici una din scrierile autorului. Pot fi căutate în individualitatea verbului fierbinte al ziaristului preocupat continuu de moralitatea societății și dublat, în cazul de față, și de preotul care a fost Ion Agârbiceanu. Această imagine poate fi completată și cu scriitorul deputat, care a venit în contact direct cu atmosfera frământată a clasei politice dintre cele două războaie. Într-un cuvânt, romanul poate fi o cronică a crizei societății românești, pictată într-o tușă îngroșată, în care predomină culoarea neagră.

Scriș în 1942, romanul ne apare astăzi de o evidentă și stringentă actualitate.

Și în celelalte opere, dar mai ales în aceste două, plutește un spirit de puritate moral-creștină, ce poate fi detectat numai în scrierile patristice.

*

*

*

În volumul al XV-lea, în care am publicat romanul inedit *Prăbușirea*, subliniam importanța caracteristicilor lingvistice oferite de limba operelor lui Ion Agârbiceanu.

Nu dorim să repetăm explicarea fenomenelor fonetice, morfologice, sintactice sau lexicale, pe care le-am detaliat în nota volumului sus menționat și care se întâlnesc cu aceeași frecvență și în lucrările selectate de noi pentru constituirea volumului al XVI-lea. Trebuie totuși să reiterăm ideea că autorul manifestă preferință pentru o limbă română cu nuanțe arhaice și culoare locală. În sprijinul acestei afirmații putem cita majoritatea studiilor și analizelor literare referitoare la scrierile lui Agârbiceanu, elaborate de critici de marcă.

Vom alege însă spre ilustrare numai o frază din *Marginalii la opera lui Agârbiceanu* de Șerban Cioculescu: „Limba deosebit de bogată este un alt monument de filologie, cu un puternic substrat provincialist, cu unele arhaisme, cu puține germanisme, cu mult mai multe latinisme și cu numeroase creații metaforice personale, în tipar popular“ (*Varietăți critice*. București, Editura pentru Literatură, 1966).

Criticul sesizează și faptul că multe cuvinte și „semantisme provinciale“ din vocabularul lui Agârbiceanu lipsesc din dicționarul limbii române moderne și că autorul adoptă forme populare în „răspăr cu legile gramaticale“. Acest lucru nu face decât să sublinieze contribuția lui Ion Agârbiceanu la îmbogățirea limbii, prin introducerea în circulație a cuvintelor vechi și a celor cu o puternică sevă populară.

Deși nu totdeauna și-a urmărit cu acribie păstrarea formelor lingvistice adoptate, prezentând multe alternanțe, inconsecvențe, cât și neglijențe de stil, putem vorbi, totuși, de un specific al limbii povestirilor lui Ion Agârbiceanu.

În cele ce urmează vom completa lista arhaismelor, regionalismelor și a expresiilor din vechea limbă populară, preferată de autor – și începută în *Nota asupra ediției* pentru romanul *Prăbușirea* – cu cele întâlnite în operele prezentului volum.

Referindu-ne la *alternanțe*, între forme ale *graiului local ardelenesc* și *forme literare*, observăm că ele revin și aici, cu aceeași frecvență, ca și în romanele anterioare: *năcaz / necaz; ploape /*

pleoape; dumneta / dumneata; tinăr / tânăr; samă / seamă; cătră / către; sară / seară; înțelept / înțelept; alvie / albie; cimiter / cimitir; ferești / ferestre; muzici / muzicele; dreptate / dreptate; mulțami / mulțumi; înțelege / înțelege; ceti / citi; trăsări / tresări; cutrieră / cutreieră; păzască / păzească etc.

Față de romanul *Prăbușirea*, în care a preferat formele *strein* și *preste*, în *Pustnicul Pafnuție*...și *Sfântul* renunță total la aceste arhaisme, înlocuindu-le cu formele literare: *străin* și *peste*.

În schimb, autorul este consecvent în utilizarea exclusivă a formelor populare: *vro, vrun, subt, noui, vrâstă, înlăuntru, salare, obicinuit, încătrău, buzunări, pietri, sugaci, cerșitori, bocotani* (bogătani), *viță* (pentru șuviță), *păcel de cetină* (pat de brad), *față sânină, restimp, vecinic, mărgenit, ceriul, cleвете, prav, razim, vlădăcie, cărtaş* (jucător de cărți), *ghilț* (laț de prins păsări), *ocinaș, feliurime, certe* (pentru certuri), *trebi, încunjura, vâlfă* (vâlvă), *a adurmi, a îmblăti, a crepa, a dezvăli, a stânge, a răuși, a griji, a peri, vâjeind* etc.

Pentru o lectură mai ușoară a cititorului contemporan, am modificat *forma populară* a verbelor de conjugarea a treia, la indicativ, perfect simplu, persoana a treia, formă preferată de autor cu desinența *ă*: *zisă, spusă, aprinsă, răspunsă, pusă* în forma literară, cu desinența *în* *e*: *zise, spuse, aprinse* etc.

Important este însă să aducem în discuție o serie de metafore și expresii întâlnite în cele două lucrări, pe care le considerăm definitorii pentru stilul autorului și care dau frumusețea și expresivitatea limbajului, creând, în același timp, și parfumul epocii: *a se înstăpâni tăcerea* = a pune tăcere (a utilizat verbul cu prefix, formă arhaică); *om cu avere, cu scrisoare* = om cu carte; *lasă, omule, nu-ți bănu* = nu te îndoii, dar și cu sensul de: să nu-ți pară rău; *hornăind câte-o silabă* = mormăind silabe; *ferestrele albeau* = se lumina de ziua; *își tocmi năframa pe cap* = își aranjă basmaua; *părinții îl desfătuiră* = părinții l-au sfătuit să nu facă așa; *a-l strâmtora cătră ușă* = a-l împinge; *a zădărlî trupul* = a supune trupul la chin; *se îndoapă cu de dulce* = nu ține post; *vlăjgani bărboși și comoși* = vlăjgani bărboși și cu păr bogat; *lumea trecea cu ușurință peste zvonuri, nu le încresta* = lumea ...nu le reținea; *a esperia adevărul* = a ocoli adevărul; *s-a clătît la minte* = s-a zdruncinat; *oamenii să-și intre în ogașa vieții de toate zilele* = să-și intre pe făgașul normal al vieții; *durmea în progadia satului* = dormea în cimitir; *împungaci* = încrunțat; *se îmburzoie ca un curcan* = se

înfoaie (se supără) ca un curcan; *a îmboldoraji copilul* = a-l îmbrăca gros; *a înăduși* = a transpira, dar și a înăbuși; *pălărie ciuflecătă* = pălărie cu boruri întoarse; *porni furtună* = porni ca o vijelie; *în niște husdoape* = văgăuni; *e de lipsă să mărturisești* = e nevoie să mărturisești; *să se durige* = a se da de-a dura; *aleșuirile celui viclean* = învăluirile omului viclean; *a încunjura drumul* = a ocoli drumul; *nu se plătește să-ți porți viața* = nu merită să trăiești; *cine putea sta bun* = cine garantează; *suntem aramă răsunătoare și nimic nu plătim* = nu valorăm nimic; *căile Domnului sunt nenumărate și deschilinite pentru fiecare om* = căile Domnului sunt deosebite (separate) pentru fiecare; *își mestecară bărbile în îmbrățișare frățască* = își atinseră bărbile în îmbrățișare frățască; *de puțin preț* = neînsemnat; *rugăciunile miezunopterului* = rugăciuni de la miezul nopții etc.

Autorul folosește de asemenea frecvent o serie de verbe formate din cuvinte onomatopeice, cum ar fi: *a cucuriga*, *a cheuna*, *a huhuriza*, pentru a crea o atmosferă cu un plus de autenticitate.

În aceeași măsură însă întâlnim în text și verbe cu etimologie în latina populară, care readuc în actualitate formele limbii vechi și întregesc imaginea istoriei limbii române: *a se icui* = a nu-și găsi locul, a se înfige ; *a zăcări* = a sta întins, a zăcea; *a știrici* = a cerceta, a iscodi, a afla; *a cinsti* = a dăru; *a desmânta* = a schimba gândul, a abate de la o hotărâre, a renunța etc.

Întâlnim și în aceste opere neglijențe de exprimare, inversări de topică, neconcordanța timpurilor. Am citat, de altfel, în nota din volumul al XV-lea, chiar mărturisirea autorului, care recunoaște că scria foarte precipitat, nerevenind asupra textului.

În ceea ce privește punctuația, Ion Agârbiceanu folosește de foarte multe ori virgula între subiect și predicat, lucru pe care ne-am permis să-l corectăm. Dar am păstrat opțiunea lui de a marca prin virgulă o distincție netă între ideile exprimate, chiar dacă acestea sunt legate prin conjuncția copulativă *și*.

Desigur, vom continua șirul exemplelor în volumele următoare, aducând de fiecare dată în discuție specificul limbii utilizate de Ion Agârbiceanu, originalitatea mijloacelor stilistice și subliniind contribuția lui la îmbogățirea limbii române.

Mariana Iova și Victor Iova

**PUSTNICUL PAFNUȚIE
ȘI
UCENICUL SĂU ILARION**

I

PUSTNICUL PAFNUȚIE

De mult, în vremuri cărunte, vecuia într-o peșteră din munții Moldovei, un pustnic bătrân, pe nume Pafnuție. El a luat în moștenire peștera după ce a îngropat pe învățătorul și părintele său Ilarion, la care își făcuse ucenicia. Înainte de Ilarion, alți pustnici bătrâni ajunaseră, se rugaseră și bătuseră mătânii în peștera aceea blagoslovită. De când a rămas pomenire între oameni se vorbea de «pustnicul de la peșteră», deși nu mai era același, ci, din veac în veac, altul. Și alții erau și ucenicii, cari pe urmă duceau ruga și înțelepciunea mai departe. În vremile acelea îndepărtate erau mulți creștini cari se retrăgeau în munte, fie în mănăstiri cu mai mulți frați, fie la schituri, fie singuratici, în peșteri. Erau mai râvnitori drept măritorii după slava lui Dumnezeu și mântuirea sufletului. Cei cari înțelegeau deșărtăciunea lucrurilor lumii și se scârbeau de ea veneau în singurătatea muntelui, se pierdeau în codrii de brad și între gadinile pădurii, și slujeau, după mintea și inima lor, Domnului din ceriuri.

Dintre acești oameni ai lui Dumnezeu era și pustnicul Pafnuție. Nimeni nu știa de când trăia în munte. Când se aciuse pe lângă părintele Ilarion, era cu barba sură. Pe semne trăise înainte la vrun schit, sau la o peșteră a lui, de unde venea, din când în când, pentru blagoslovenie și învățătură, la părintele Ilarion. De Ilarion se alipise numai când acesta, simțind că i se apropie sfârșitul, îl chemase lângă sine, pentru a-i da cele din urmă învățături și pentru a lua în moștenire peștera. Dar mai trăise cucernicul moșneag încă zece ani, și s-a stins încet, ca o lumânare, în murmur de rugăciune.

Cucernicul Pafnuție, la moartea lui Ilarion, împlinise și el șaptezeci de ani. Nici n-a suspinat, nici nu l-a jelit pe moșneag, ci a rămas în genunchi două nopți și o zi, rugându-se pentru sufletul părintelui său. Iar după ce l-a îngropat, i s-a părut codrul pustiu și a stat alte două nopți trântit pe spate, cu ochii la stele. Apoi s-a ridicat, și-a clătinat barba și pletele sure, pentru a alunga gândurile, s-a însemnat de trei ori cu semnul izbăvirii și a prins curaj.

S-a coborât într-o crăpătură de stâncă la izvor și a băut. A aflat lângă apa limpede, în tufiș, pâne uscată, și s-a înfruptat. Era a cincea zi de când nu luase nimic în gură.

Și unde până acum vedea numai sur înaintea ochilor, de la moartea lui Ilarion, deodată i s-a limpezit, și s-a uitat cu bucurie în cerul albastru, dându-și capul pe spate și împrăștiindu-și coama peste umeri. Apoi dusese mâinile la piept, se încovoiasă și zisese cu glasul limpede:

«Doamne-Dumnezeule, miluiește-mă pe mine păcătosul, slobozându-mă din grea osândă, din împietrirea de inimă ce mi-a hărăzit-o repauzarea robului Tău, și a părintelui meu, Ilarion. Slavă Ție, Celui ce ești singurul vecinic! Adusu-mi-ai aminte că pământ suntem și în același pământ ne întoarcem, după nemincinoasa Ta rânduială. Slavă Ție!».

Apoi s-a întors la peșteră și a început să scuture țintra, cojocul, căciula și alte câteva lucruri rămase de la Ilarion, și să le agațe în colțurile de stâncă ce împungeau în golătate.

Se crezuse tare după rugăciune, dar acum, atingând lucrurile celui răposat, simțise lacrimi în ochi, și un mare dor să se pună și să doarmă, să nu se mai scoale, lângă mormântul pustnicului.

Se dusese încet, cu ochii împăienjeniți, și se lăsase, în coate și în genunchi, lângă mormântul proaspăt. După rugăciuni îndelungate începuse să audă un glas, nu-și da bine seama dacă vorbea de-afară, sau din sufletul lui. Ci glasul era cunoscut, era a lui Ilarion și-i șoptea:

«Nu te cufunda, ca păgânii și ca cei ce nu au nădejde, în durerea ce spulberă sufletul ca un vifor și-l împietrește. Nu aceasta e voia Domnului Dumnezeu și învățătura mea. Ci te împacă cu rânduiala cea de sus, care nu are înfrângere și dreaptă

este în veci și neclintită. Au nu cel ce a clădit munții a pus și rânduiala morții? Ești tu copil neștiutor sau bărbat cu pricepere? Nu stropi pământul decât cu lacrimile credinței, ale nădejzii și ale părerii de rău pentru păcate. Pustnicul nu trebuie să aibă alte lacrimi. Întoarce-te cu gândul asupra ta, și dă-mi mie bună pace. Vei înțelege pe dată că nu eu sunt vrednic de plâns, ci tu. Iată stai, a cincea zi, fără metanii, fără rugăciune pentru tine, fără gând.»

Cucernicul Pafnuție se cutremurase. Așa era: de la moartea părintelui său sufletesc n-a mai bătut metanie, n-a mai spus ocinașile obicinuite. Îi păruse că-l vede pe moșneag cu dreaptă ridicată a amenințare, cum făcea uneori când nu-i plăcea un cuvânt ori o purtare a lui Pafnuție.

Se ridicase de lângă mormânt și pornise agale la peșteră. .

Era un om înalt și uscat, și la vrâsta lui bun încă să se ia la trântă cu ursul, dacă slujba lui ar fi vânătoarea ori haiducia. Călca apăsător. Avea privirea ageră și pătrunzătoare, fruntea înaltă. Mustățile groase și lungi se pierdeau în barba stufoasă ce-i acoperea pieptul lat. Din toată fața lui nu se vedea bine, limpezite de păr, decât fruntea, ochii și nasul. Un nas mare, tăiat subțire, puțin încoroiat.

La acel ceas al dimineții cântau paserile de jur împrejur. În văi, subt stânci, creștea murmurul apelor. Un vânt ușor adia neodihnit. În înălțimi, printre crestele brazilor, se zărea albăstrimea cerului.

Alte dați, pe-o vreme ca asta, sufletul lui Pafnuție se pornea la rugăciune, slăvind pe Ziditorul, fără să-și pună anume în gând. Inima lui cânta în rând cu paserile și cu murmurul pâraielor. Acum îi părea nepotrivită toată frumusețea de-afară. Își spunea că paserile ar mai putea tăcea, și izvoarele asemenea. Pentru ce atâta veselie?

Mergea încruntat, cu o dungă adâncă între sprâncene. Acestea i se ridicaseră stufoase, ca niște cornițe. Ochii lui erau tot întunecați.

Înțelese, cu silă, că-i pare încă rău după moșneag, că sufletul lui nu s-a liniștit. Stătu pe loc, bătu din picior și strigă cu mânie:

- Cine mă alungă de la ascultare? Și tot el își răspunse:

- Diavolul trufiei care nu mă lasă a mă împăca cu rânduiala Domnului Dumnezeu. Îmi vin tot gânduri cari iau la întrebare pe

Ziditorul pentru ce l-a smuls pe părintele meu, pentru ce a lăsat moartea în lume? O să-i astup glasul, o să-i rup acul, luându-mi canonul cel mare.

Avea cucernicul un canon pe care-l făcea, în zile de ispită grea, încă pe vremea când nu se mutase în peștera lui Ilarion. Acesta, când ucenicul i-l descoperise, încuviințase să-l facă mai departe, la trebuință, însă cu multă smerenie.

Își luă drumul la dreapta peșterii și se tot duse pe cărarea numai de el știută. Pe alocuri se făcea nevăzut prin tufișuri dese, cari ar fi vroit să-l țină pe loc. Dar pustnicul răzbătea ca mistrețul, se vedeau numai bălăriile mișcându-se, că-i treceau de cap. Ajuns în luminiș, crengile uscate trosneau sub picioarele lui. Avea grabă mare. Nu mai auzea nici cântecul paserilor, nu mai vedea ciutele ce țâșneau pe lângă el, ci alerga întins, cu capul în piept, ca un bour din vremile cele vechi. Brăduleții ce năzuiau către luminișuri se mirau văzându-l trecând cu atâta grabă. Cei mai mici se aplecau la atingerea brațelor lui și-i făceau loc fără nici o împotrivire.

Ajunse numai când soarele, scăpătat la asfințit, îmbrăcase în aramă roșie ca focul piscurile munților, eari se suiau până la Dumnezeu. Ajunse, istovit de drum, la râpa canonului său.

Nu-și dădu răgaz nici să răsufle și începu s-o urce. El îi spunea răpă, dar era o stâncă prăpăstioasă, aproape goală, care urca amenințătoare din uriașe măsele de piatră. Voi să se cațere mai repede ca alte dăți, își făcea silă mare, suflând adânc și oprindu-se uneori pentru răsuflet. După cum se apropia de cer, părea tot mai mic, acum cât o ciută, acum cât o capră neagră, și iarăși numai cât un ied și cât o cioară. Până ajunse în vârful, se făcuse miezul nopții.

Aici poposi pe-un colț de stâncă, își șterse fața cu mâneca de la cămașă și, fără să-și dea hodină deplină, începu coborâșul, pe același loc. Coborâșul era mai cu primejdie decât urcușul. Primejdia de a se prăbuși în prăpastie îl pândeă la fiecare mișcare. Totuși, până la răsăritul soarelui, el fu din nou pe culme. Înghițea cu lăcomie aerul și lumina, răzbătu cu privirea departe în singurătățile codrului și, pe-o clipă, fața i se lumină: cum se trezeau toate vietățile la porunca soarelui! Dar repede văzu răpa

de subțel și o privi cu dușmănie. I se păru că n-a biruit-o de-ajuns. Și începu din nou coborâșul, apoi iar urcușul. Canonul nu se isprăvi decât seara, după cel din urmă coborâș, când abea se mai putu târî până la un izvor cunoscut, unde bău îndelung. Apoi, trântit pe spate, adormi ca un buștean, cu fața spre stele.

Când se trezi în crăpatul zorilor, se simți ușor și cu lumină în suflet. Se gândi numaidecât să se ridice ca să-și facă metaniile și să-și spună ocinașile obicinuite. Nu-i mai venură întrebări asupra morții, simți pocăința pentru că se părea că voise a se lua la harță cu Dumnezeu din pricina morții lui Ilarion. Își dădea seama că era să apuce pe drumul rătăcirii. Râpa canonului îi adusese aminte că era un mare păcătos și că nu s-a pocăit încă destul pentru păcatul său.

«Adevăr a rostit glasul părintelui meu Ilarion, de dincolo de moarte, când mi-a spus: „Întoarce-te cu gândul asupra ta și dă-mi mie bună pace!“»

Cucernicul Pafnuție vorbi așa ca și când ar fi cine să-l asculte. Și mai adăose: «Întru fărădelegi m-am zămislit și întru păcate m-a născut maica mea».

Rosti și făcu douăsprezece mătăanii, din nou, aducându-și aminte de păcatul pe care-l săvârșise în tinerețea lui în apropierea acestei râpi. Nime nu cunoștea această vină decât Dumnezeu, Pafnuție și duhovnicul, părintele său sufletesc Ilarion. Și-l mai cunoscuse aceea cu care greșise, când el abia avea douăzeci de ani și era păcurar aici în munte. Nu știe ce s-a ales de nevasta aceea cu bărbat, dacă mai trăiește sau ba. Dar el, din clipa în care s-a trezit, a lăsat oile, a alergat în codrii departe, și pierdut a fost și pentru stână și pentru părinții lui. Păcurarii au căutat multe zile cârdul de mioare ce-l păzise copilandrul acela, până ce le aflaseră, hăt departe, păzite de cei doi câini. Părinții, cu rudeniile, au bătut codrii și munții, tot hăulind și întrebând și de frunză, și de iarbă unde s-a rătăcit flăcăușul lor cel voinic și frumos. Dar nime n-a știut răspunde.

Pe vremea aceea, tânărul a dat de-un schit, care era slujit de-un singur schimnic. Acela i-a schimbat numele din Dumitru în Pafnuție.

Dar toate aceste lucruri le ținea în inima lui. Nici păcurarii, nici vânătorii, nici rățăcitorii pe la schituri n-au putut vrodată afla cine și ce a fost Pafnuție mai înainte. Numai duhovnicul său Ilarion, care se nimerise călugăr cu darul preoției, pornind ca ieromonah dintr-o mică mănăstire, cunoștea istoria așa de scurtă a lui Pafnuție. Dar el mai știa că acest fiu sufletesc al lui, afară de greșeala cea din tinerețe, în alta n-a mai căzut. Și a cunoscut în pocăința lui, cea de cincizeci de ani, pentru un singur păcat, mare har de la Dumnezeu.

Deci Pafnuție, după ce a săvârșit canonul cel mare la râpa lui, s-a întors la peșteră liniștit, și nu s-a mai certat cu Domnul Dumnezeu pentru că-i luase pe duhovnicul și părintele său Ilarion. Și a luat rânduiala lui cea de obște, cu ajun, cu metanii și cu rugăciuni.

Când a coborât la izvorul din crăpătura de stâncă, la poalele peșterii a aflat în tufiș pe lângă pâne și o fălie de caș, și după semnul ăsta a cunoscut el că au ieșit creștinii din postul Sânpetrului. Ci cașul și miezul pâinii l-a fărâmițat paserilor, și a dus la peșteră numai coaja. Șase săptămâni a trăit mai mult cu rădăcini, canonindu-se așa pentru păcatele lui și pentru odihna sufletului celui răposat.

Pentru «pustnicul de la peșteră» era datină, rămasă din adâncimea vremilor să pună păstorii, din când în când, în acel tufiș, câte ceva de mâncare. Înșiși pustnicii din peștera asta erau rareori văzuți de ochi omenești, când la depărtare de ani pătrundea cineva aici să ceară un sfat și să primească blagoslovenie la mare suferință. Adeseori, lumea îi uita pentru multă vreme. Chiar și păcurarii, când se mutau cu stânile în depărtate locuri. Ci ei nu duceau lipsă de nimic. Cunoșteau, din bătrâni, ierburi și mai ales rădăcini pentru hrana lor puțină; iar izvoare de apă aveau pretutindenea.

Cucernicul Pafnuție își vedea de rânduiala lui. Uneori i se mai năzărea, în fundul peșterii, că vede pe cuviosul Ilarion intrând pe deschizătură. Atunci făcea închinăciuni și se însemna cu semnul crucii, pentru ca să nu fie ispitit din nou să se gândească la durerea lui, care era mereu gata să se ridice din adâncuri.

Singurătatea îl împresura tot mai tare, și dacă n-ar fi stat de vorbă cu brazii, cu ciutele și cu paserile, ar fi putut amuți. În canonul lui era să spună rugăciunile în taină.

Dar în singurătatea aceasta limpede, Pafnuție creștea cu duhul, cu puterea gândului, și cu înălțarea sufletului. Abia acum pătrundea el până în adânc învățăturile duhovnicului său Ilarion, mai ales pe acelea pe cari i le împărtășise în anii din urmă.

Nu simțea încă nevoia să aibă un ucenic, se vedea departe încă de clipa când Dumnezeu îl va chema la judecată. Părea chiar că-i oarecum sâlă când se simțea atât de tare și de sănătos.

Și trăi, într-adevăr, după felul și canonul lui, încă zece-cinsprezece ani, nu se știe, fără să simtă povara bătrâneților sau nevoia unui ucenic, căruia să-i lase moștenire învățăturile trecute de la un pustnic al peșterii la altul. Venea, din când în când, câte-un schimnic, rămânea câteva zile la peșteră și iar pleca. Iar el îi slobozea și nu-i oprea.

Ciobanii vorbeau cu mare sfială de el. Și multă vreme n-au știut dacă e alt pustnic la peșteră sau tot Ilarion cucernicul.

II

Nechifor Preda ajunge la peștera pustnicului

Se spune că schimnicii cei cuvioși au uneori semne în visurile lor, când e să li se întâmple un lucru deosebit. Într-o noapte, Pafnuție visă că trecea pe-o cărare cunoscută de el, prin făgetul cel bătrân de la poalele muntelui. Deodată, pe-o ramură a fagului pe subt care chiar trecea, auzi vorbă omenească. Răsturnă capul pe spate și văzu o gadină numită răs, dar nici urmă de om.

- Aruncă-mi o prăjină, cucernice! Aș sări mai sus și nu mai pot, se auzi din nou cuvânt omenesc.

- Pafnuție privi mai bine. Copacul era mare și stufos. Poate se va ascunde vrun pui de om. Glasul era subțire, ca de copil. «Poate se teme de mătă», își zise pustnicul și, cu priviri agere, cercetă tufișul. Însă, afară de gadină, nu descoperi nimic.

- Aruncă-mi prăjina, se auzi din nou.

- Ce nevoie ai de prăjină tu care sai din cracă în cracă și de pe-un copac pe altul? Să nu luăm în deșert numele lui Dumnezeu, zise mirat peste fire Pafnuție, înțelegând că mătă aceea, cățarată sus, vorbește.

- Tot sărind am căzut și mi-am rupt amândouă picioarele de dinainte. Aruncă-mi prăjina, rogu-te.

- Asta e altă socoteală, răspunse Pafnuție, fără a se mai mira de nimic. Și privind la pământ văzu o prăjină lungă. O ridică și răsul o prinse în colți.

Nu se știe cum, răzimat în ea, sări pe cea din urmă creangă, iar acolo, dintr-o singură aieptare, căzu la picioarele bătrânului. Însă acum nu mai era răs, ci un cerb ca de doi ani.

Cerbul se alipi de pustnic, se frecă de ținundra lui, îl privi cu ochi umezi, și, mugind scurt, o luă la goană, pierzându-se în desimea codrului.

Pustnicul se trezi din vis, pipăi în jur și văzu că-i pe patul lui de cetină de brad, pe vatra peșterii. Nu mai putu ațipi toată noaptea. Se gândi mult, apoi zise în sinea lui:

«Eu n-am avut până acum semne în vis. Dar acesta, din mila Domnului, un semn trebuie să fie.»

Și își aminti, pe rând, semnele ce se arătaseră în vis părintelui său sufletesc Ilarion, și despre cari îi povestise în cei din urmă ani ai vieții. Asemăna visul lui cu acesta, se întorcea de pe o coastă pe alta, și iar își zicea: «Din mila Domnului, un semn trebuie să fie și acesta».

Și după ceea ce s-a petrecut cu bătrânul în urma semnelor avute, încerca să tâlcuiască și visul său. Dar nu putea să dea de-un capăt.

«Semnul meu e încurcat, își spunea el. Și răs, și cerb. Mâța e o gadină răpitoare, se hrănește cu vărsare de sânge. Cerbul e boul lui Dumnezeu, nu face rău nimănui. Apa și focul, cum vor sta împreună?»

Cunoștea, din ce-i povestise Ilarion, că semnele din vis, ca și prorociile, nu se pot tâlmăci înainte de împlinirea lor. Și totuși se încăpățâna să afle ce se ascunde subtr semnul din visul lui. Și abia răsărind soarele, se dezmetici: e, iar, o ispită a mândriei. Pentru ce voiește el să dezlege o taină pe care Domnul o voiește nedezlegată până la împlinire? Cine-i dă ghes? Diavolul mândriei, de bună seamă. Iată, e abia la întâiul vis cu semne, poate la întâiul și la cel din urmă, și el vrea să-l întreacă pe învățătorul și părintele său. Nu i-a spus de-atâtea ori Ilarion cum se mira când venea întâmplarea, și pe urmă îi aducea aminte de vis?

Se simțea scârbit de sine însuși pentru această nerușinare și înfumurare, și se gândea cu ciudă și la răs și la cerb. Nu puteau rămânea acelea două vietăți în negura nopții, în loc să se apropie de el și să-l îndemne la trufie? Chiar la trufie! «La păcatul care duce mai repede la osândă», își zicea cu obidă cucernicul Pafnuție...«Știu eu bine, și mi-a spus și părintele Ilarion, că trufia a trăsnet pe îngeri din cer și i-a alungat pe oameni din rai. Și, iată,

cum se arată, în felurite chipuri! Mai adineaori m-a pus să-l iau la întrebări pe Ziditorul pentru ce este moarte în lume, și pentru ce a luat de lângă mine pe părintele meu Ilarion. Acum îmi dă ghes cu mâța și cu cerbul. Ptiu! Pe pustii locuri să fie și în pietre!»

Pafnuție scuipă cu scârbă, apoi își făcu semnul sfintei cruci. Se gândi că e nevoie mare să meargă iar la râpa lui să-și facă marele canon.

Se lăsă pe cetina așternutului și se gândi. Dar somnul îl cuprinse degrabă, și nu se mai trezi până la ojină. Sări drept în sus, nu se putu dintru început descurca dacă e dimineată tânăra ori se apropie seara. Ieșind în gura peșterii și văzând soarele, se cruci. Era târziu să mai poată pleca la râpa lui. De i-ar rămâne vreme până la sfințit să-și poată face, cel puțin, canonul de obște, așezat între răsăritul și apusul soarelui. «Iată ce mi-a făcut mâța și cerbul», suspină mânios pustnicul și, fără să se mai gândească la izvor sau la rădăcini, se apucă de metanii și de toată rânduiala lui zilnică.

Era o înserare cu aer tare, plin de miresme. Răcoarea creștea din ceas în ceas, și albastrul ceriului parcă se înălța mereu. Nu-l mai ajungeau nici cetinele ce împungeau din brazii piscurilor celor mai înalte. Când negurile nopții începură să învăluie trunchiurile brazilor, era frig în lege.

Totuși, cucernicul din singurătate era nădușit și găfâia când își isprăvisse canonul. Îl lungise anume, bătea cu sutele mai multe metanii, pentru a se pocăi și de mândria ce se apropiase iar de el și pentru că adormise peste zi și nu-și făcuse, la vreme, rânduiala lui pustnicească.

Târziu se coborî la izvor. Întâi se gândi să se pedepsească și să nu bea apă rece, dar se temu, cum era ars de sete, să nu aibă iar visuri cu semne în somn.

Coborând pe poteca știută, i se păru că aude ca o mârâială. Se opri, nu mai auzi nimic. Porni și, iată, iar se ridică până la urechea lui, și încă mai tare, mârâitul acela. Un gând îl îngheță și-l opri în loc: visul lui! Nu-i oare un mârâit de mâță? Trase cu urechea și iar auzi. Glasul venea de departe. Poate de la izvor, poate de mai încolo. Cu cât cobora, se auzea mai deslușit. Dar acum nu mai

semăna a miorlăitură, ci a scâncet de copil mic. Uneori răzbătea pe aripa nopții, prin susurul cetinii, geamăt omenesc.

«Este cineva în primejdie», își zise Pafnuție și grăbi pasul. Se oprea pentru a asculta atât cât trebuia să nu piardă laturea din care venea glasul. Trecuse de mult pe lângă izvorul din crăpătura de stâncă, dar nu se oprise să-și astâmpere setea. Glasul era tot mai deslușit. Era geamăt de om, stins, ca de pe altă lume.

«Cine s-o fi rătăcit prin huceagul ăsta?», se întreba pustnicul, ajungând în desime mare și despicând-o vârtos cu trupul aplecat înainte. «Ce păcate l-au adus pe-aici? Sau ce încurcături ale diavolului?»

El stupi în stânga, își făcu semnul izbăvirii, și înaintă nu fără îngrijorare. Îi trăsni prin minte că ar putea să fie nu bărbat, ci muiere. Ce s-ar face el atunci? De bună samă trebuia să o ajute, nu o putea lăsa în gura morții. Dar, după tămăduire, ce ar face cu o cătrînță la peșteră? Așadar că ar fi un lucru nemaipomenit? El e bătrân, și chiar dacă n-ar fi, de la întâiul păcat săvârșit în copilărie, nu s-a mai gândit la cele ale lumii, dar în peșteră nu putea rămâne. Nu-i locul muierii în singurătatea codrului. Pe urmă, alte gânduri îl liniștiră: «Nu poate fi muiere! Ce să caute o femeie în acestea sălbăteciuni? Cât a trăit părintele său Ilarion, venita-a cap împletit până aici? Nu s-a pomenit. Da, un bărbat trebuie să fie, și nici unul în puterea bărbăției, căci un om în toată virtutea nu se încurcă așa de ușor și nu se dă jalnic piedicilor ce i se pun în drum. Un tânăr trebuie să fie, un ciobănaș, ori un vânător căruia abia-i mijesc mustățile.»

Tot frământându-se și cu sufletul, pentru a se liniști, și cu trupul, pentru a-și face loc prin desime și întuneric, auzi, deodată, geamătul lângă sine, mai stins de cum îl auzise din depărtare.

Se aplecă la dreapta și desluși suman și cioareci de lână, și opinci în picioare. Trupul era căzut de-a lungul, cu fața în mușchi. Nici o tresărire de viață nu era în el. Numai sunetul stins, plângăreț, care se ridica din când în când.

Pafnuție ingenunche, îl întoarse încet pe-o dungă, apoi pe spate, îl pipăi, își aplecă urechea pe pieptul lui și ascultă. Inima bătea abia simțit. Ochii tânărului erau închiși cu pleoape grele.

Obrajii erau palizi, pământii, ca la mort. Nu simți nimic câtă vreme îl pipăi și cercetă Pafnuție.

«E leșinat», zise cu glas tare pustnicul și, după ce își făcu o cruce, îl ridică cu ușurință pe străin și-l luă în brațe, ca pe un copil. Nu-i putea bănuî vrâsta. Nu i-ar fi dat cincisprezece ani după greutatea trupului. Capul tânărului se bălăbănea pe umărul lui Pafnuție, semn că nu ieșise din leșin.

Pustnicul grăbi cu el la izvorul cunoscut. Orice boală ar avea, apa rece nu putea să-i fie de stricăciune. Îl întinse pe iarbă verde și începu a-l stropi, ușurel, cu stropi din izvor. În gând, omul lui Dumnezeu murmură o rugăciune. Inima-i bătea cum nu-i mai bătuse de mult. Și o mare căldură îi umplea sufletul: iată, avea în fața lui o viață proaspătă. Poate se deștepta, poate intra pentru todeauna în negură. Simțea, în inima lui de om singuratic, mare răspundere pentru viața necunoscutului. De bună samă, Dumnezeu a rânduit așa: să fie la peșteră în noaptea asta, să-l scape pe cel rătăcit în codru. De-aceea a adormit până la ojină, să nu mai poată pleca la râpa lui, să-și ia din nou canonul cel mare. Deodată îi veni iarăși în minte visul lui: nu era rănit, într-un fel, și necunoscutul ca și răsul pe care-l văzuse în fag?

Își făcu din nou cruce, stropind mereu pe fecioraș. În clipa aceea, tânărul deschise ochii și-i închise iar. Suspină din adânc și gemu: «Mamă». După un restimp se întinse, deschise ochii iar și îi pironi mirați la bărbosul din fața lui.

- Să nu-ți fie frică, flăcăuș. Sunt un slujitor al Domnului Dumnezeu. N-am să-ți fac nimic rău.

Tinărul trăgea întins cu urechea la susurul izvorului. Îi vorbea, din ochii înviați deodată.

- Apă? întrebă Pafnuție.

- Apă! gemu încet, c-un zâmbet abia mijit, necunoscutul.

Pafnuție îi aduse apă în pumni. Străinul bău cu lăcomie și mai ceru. Nu putea bea bine din pumni, și omul lui Dumnezeu se dojenea că n-a plecat de la peșteră cu ulciorul în mână, ca alte dăți. Află o coaje de brad pe care o cumpăni să țină apă, și tot trecea de la izvor la flăcăușul cel străin și-l adăpa.

- Mare flacăra arde în tine, măi rumânașul meu, zise Pafnuție zâmbind, văzând că nu-l mai poate sătura.

Tânărul avu puteri să se ridice și să șadă.

- Mare, oftă el. Dacă nu mă aflai dumneata, moșule, n-aș mai fi băut apă de la izvor. M-au părăsit puterile și nu mai puteam ajunge la izvor.

- Da cum? Tu cunoșteai izvorul? îl întrebă pustnicul mirat foarte.

- Nu-l cunoșteam, dar îi auzeam, sub tinerare, murmurul. M-am târât pe brânci cât am putut. Groaznic mă ardea în măruntaie.

- Pesemne nici de mâncat n-ai mâncat ieri nimic. N-am văzut la tine straiță .

- N-am mâncat de trei zile, moșule. Dar acum mi-am prins inima cu apa acestui izvor.

Pafnuție se întunecă deodată. Își aduse aminte că n-are nimic de mâncare. Și știa că pe unul care a ajunat trei zile nu-l poate hrăni cu rădăcini și ierburi.

- Pesemne te-ai rătăcit, flăcăușule. Dar nu înțeleg cum ai plecat de acasă fără merinde, la munte.

Tânărul se uită cu sfială la bătrân și zise:

- Dacă dumneata, moșule, ești pustnicul de la peșteră, nu m-am rătăcit. Am ajuns la țintă. Da, adevărat e, merinde nu mi-am luat.

- Din mila și rânduiala lui Dumnezeu, eu grijesc acum peștera și-i fac canoanele moștenite din vremuri bătrâne. Da tu de unde știi de pustnicul de la peșteră? Ești din satele de la poale?

Tânărul vorbi cu glas îpușinat deodată:

- Nu sunt. Și păru că iar îl cuprinde leșinul.

Pafnuție se întunecă iar: «Îl potopește foamea și eu n-am un codru de pâne! Ce să mă fac, Doamne, și Ziditorule?»

Privi spre tufișul în care afla uneori câte ceva de-ale gurii, și se duse să cerceteze cu inima îndoită. Mirarea lui fu mare când văzu acolo o oală cu lapte, fălie de caș, și pâne proaspătă. Repede mulțumi în gând lui Dumnezeu, luă bunătățile din ascunziș și le puse înaintea tânărului.

- Socotesc că Ziditorul te-a luat în paza lui. Asemenea mâncare, o dată în an dacă se întâlnește pe la noi. Și-i chiar aceea care-ți trebuie ție.

Necunoscutul și întinsese brațele după pita și fălia de caș.

- Nu. Să începi cu laptele. Cunosce eu, când e vorba de ajuns lung, ce trebuie să ia omul când mănâncă mai întâi. Ia oala și bea, dar încet, câte-o înghițitură. Altfel e primejdie să se încurce mațele. Pe urmă, mâne, ori poimâne, vei trece și la caș. Laptele ce va rămânea îl vom fierbe, să țină mai mult dulce.

Streinul se supuse. Sorbea încet câte-o înghițitură, și curajul îi sporea, căpătând limbă.

- Înainte cu patru zile am băut iarăși lapte și gintiță, la o stână. Și caș am mâncat, și mămăligă bună.

Pafnuție își aduse aminte de ce-i spusese tinărul mai înainte: că venea anume la peștera călugărului.

- Spui că nu ești din satele de la poala munților.

- Nu ! Sunt de departe.

- Păi, dacă ești de departe, de la cine ai auzit tu vorbindu-se de această peșteră a pustnicului?

- Se vorbește și pe la noi.

- Și, de bună samă, păcurarii de la stână ți-au spus încătrău să apuci cătră aceasta peșteră.

- Ei mi-au spus, da numai unul bătrân știa mai bine. Îi tot oprea pe ceilalți din vorbă, și tot arăta cu mâna pe unde să merg.

- Și, dacă ai plecat de-acasă fără merinde, nu s-au gândit nici ei că nu-i lucru creștinesc să te trimită fără straiță în nepătrunsul codrilor?

Necunoscutul nu răspunse. Mai sorbi o dată din lapte și rămase mut. Căzuse pe gânduri.

- Și cum te cheamă pe tine, flăcăuș?

- Nechifor Preda, părinte

- Bine, Nechifor! Da să știi Nechifore, băiatule, că eu nu sunt părinte. Eu nu sunt ieromonah, cum a fost înaintașul meu Ilarion, ci un biet pustnic

- De-aceea o să-ți spun ca și până acum: moșule, deși încă nu ești plecat de bătrânețe.

- Bine, moșule să-mi spui, cât vei sta pe-aici.

- Da mi-ar plăcea să-ți zic pe nume.

- Eu sunt pustnicul Pafnuție, flăcăuș.

- Moș Pafnuție, zise tinărul, zâmbind. Moș Pafnuție, eu, după Dumnezeu, dumnitale trebuie să-ți mulțumesc că suflu iar și grăiesc.

- Ba, toată mulțumirea lui Dumnezeu, fiule Nechifor. Că de nu eram acasă, puteai să gemi jos în vale. Și, chiar aici la izvor, dacă nu era laptele din tufă, n-aveam ce-ți da de mâncare. Cine i-a pus pe ciobani să aducă chiar acum lapte și caș? Dumnezeu i-a povățuit. Deci lui să-i mulțămim.

Nechifor Preda își făcu cruce după pustnic și mișcă din buze.

- Acum să mergem la peșteră să te odihnești. Se apropie miezul nopții. Acolo, vei mai bea lapte, ba ți-oi da și o felioară de caș.

Porniră îndată pe cărare. Dar, la vro zece pași, Nechifor se clătină. Bătrânul îl sprijini.

Puse de-o parte oala cu lapte, pânea și cașul, și luă pe flăcăuas în brațe. Acela se zbătu puțin, rușinat.

- Știu eu, băiete, ce fac! Mai este drum până la peșteră. Singur, cu picioarele tale, nu vei putea ajunge. Iar aici nu poți dormi. La noapte, poate, brumează.

Nechifor nu se mai împotrivi. Și, până sus, ațipi. Pustnicul îl așează ușurel pe păcelul de cetină, și se întoarse după bunătățile lăsate pe cărare. Ajuns lângă ele, își aduse aminte că și-a uitat să bea, și n-a luat nici vas pentru apă. Se întoarse la peșteră, luă ulciorul și după ce bău cu sete mare din izvor, își umplu vasul. Luă, de la locul ei, merindea și trase la sălașul lui.

Lui Nechifor nu-i mai trebuia nimic. Adormise greu, una cu pământul.

Pustnicul se trase în fundul peșterii și bătu metaniile de seara, rânduite pentru acel loc; apoi făcu același lucru la celea două laturi și, ieșind pe gura peșterii, îngenunche. Cu ochii ținți la stele se rugă îndelungat. Barba și pletele-i albe luminau argintiu în bătaia lunii.

Se rugă și bătu iar metanii până începu să coboare luna. Își dădea canon mai mare și pentru somnul de peste zi, și se ruga și pentru feciorașul ce-i căzuse, din bun senin, la peșteră. Rugându-se, îi fulgeră deodată în minte că acolo, lângă izvor,

după ce Nechifor băuse și mâncase, îi păruse așa de blând ca un pui de cerb.

«Visul meu! Semnul meu!», șopti bătrânul și se lovi cu capul de pământ, rămânând multă vreme așa, ca o stană dură de piatră.

Se ridică apoi, se închină spre răsărit și intră în peșteră să se culce.

Dar nu putea dormi și înțălese că somnul de peste zi îi fusese de folos. Se gândea mereu la întâmplarea asta cu Nechifor. Spunea că vine anume la el, la pustnicul de la peșteră. Și, încă, din mari depărtări. Ce supărare sau năcăz l-a pus pe drumuri? Și cum l-au lăsat părinții să plece în așa depărtări, și fără merinde? La întrebările acestea își aduse aminte că, înainte cu peste cincizeci de ani, așa s-a dus și el de la stână și de la părinți: fugar. Un fugar trebuia să fie și Nechifor Preda. Altfel, fie că nu l-ar fi lăsat părinții, fie că-i puneau traista cu merinde după cap.

Amintirea aceasta îl tulbură pe bătrân. Nu se mai gândise de mult la începuturile pustniciei sale. Ba, o clipă, i se năzări și nevasta care-l dusesese atunci pe el la păcat. Fugarul de-acum poate a trecut printr-o întâmplare asemănătoare. Nu, era mai mare de cincisprezece ani, cum socotise el după greutatea trupului, când îl purtase la izvor. Acolo văzuse că-i mijește cu temei mustața. Ei, când începuse a grăi, văzuse că era glas de ficior, nu de copilandru.

Hm! Poate să aibă și Nechifor ăsta aceeași vină și a fugit în munte ca să se pocăiască. Poate rânduiala dumnezeiască i l-a adus anume ca în anii bătrâneților să-și aducă mai vârtos și mai des aminte de vina lui și să se pocăiască mai tare. Poate nu s-a pocăit destul, și Domnul îi aduce aminte prin Nechifor...

Apoi, alt roi de întrebări: cine să fie și de unde vine? Pustnicului îi păruse încă de lângă izvor, de când se trezise streinul, că are fața prea albă, iar mâinile lui nu păreau muncite. Mai băgase de samă că nu știe bea lapte din oală. Dar aceasta putea să fie și din pricina slăbiciunii. Nu-i părea să fie fecior de plugar ori păcurar de la oi. Nu mirosea a stână, ca ciobanii...Cine să fie? Hainele lui îl arătau flăcău de la țară. Dar trupul pe care le îmbrăcase era prea subțire și gingaș.

Hm! Dar visul lui? Nu mai era îndoială că semnul i se dase pentru fecioraşul acesta. Nu se mai putea mişca singur, cum nu mai putea sări mîta cea mare din fag fără prăjină. Era rănit şi Nechifor, ca şi răsul. Iar când stătea lângă picioarele lui, nu-i fusese blînd ca un cerb tânăr, ca cerbul cel de doi ani în care se schimbase răsul după ce sărise din copac?

Semn era, dar nu putea pricepe ce caută tinărul la peşteră. Pafnuţie nu voi să se mai gîndească. El începu să murmure: «Fie numele Domnului lăudat de acum şi până în veac», până ce adurmi buştean.

III

Nechifor Preda vrea să fie ucenicul pustnicului

Trei zile Pafnuție îl opri pe Nechifor să vorbească. De câte ori începea cuvântul, i-l tăia zicând:

- Nu-i încă vremea să-mi spui pentru ce ai venit la peșteră. Trebuie să mănânci, să bei și să dormi. Slăbiciunea e încă în măruntaiele tale. Nu! zicea el ridicând dreapta în aer, cum făcea și părintele Ilarion când îl înfrunta. «Nici o împotrivire! Dacă Dumnezeu te-a adus la mine, eu răspund de sănătatea ta, și înaintea lui Dumnezeu, și înaintea părinților tăi celor trupești.»

Și pentru a-l sili la odihnă, Pafnuție părăsea de dimineață peștera și nu se mai înapoia până seara.

Nu-și uita să coboare la izvor și să aducă apă, ba căuta mereu și în tufiș. În ziua a treia găsi, iarăși, lapte, brânză și pâne. Pustnicul se minună, dar văzu că rânduiala lui Dumnezeu e bună. Nechifor mânca lupește și zvântase merindele dintâi. O mare îngrijorare pusese stăpânire pe sufletul lui Pafnuție cu ce-l va hrăni? Dar descoperind alt rând de mâncare, lăudase pe Dumnezeu care dă gânduri bune ciobanilor chiar acum când avea mai mare trebuință de așa bunătăți. Cine știe, poate au venit în apropiere ciobani buni și miloși. Dar el știa că nici un gând bun nu se încuibă în capul omului fără să fie trimis de la Cel de sus.

După ce trecură trei zile, Pafnuție îi dădu străinului slobozenie să vorbească.

Tânărul se înveseli.

- Mulțumesc, părintele meu, zise el cu ochii în strălucire. Aș vrea să-ți spun părintele meu.

- Tu n-ai părinți?

- Am!

- Cum vei numi pe altul părinte? Avem cu toții un singur părinte sufletesc în ceruri. Iar preot sfințit nu-s. Abea am apucat să învăț puțină slovă pentru a putea citi canoanele și ciaslovul, de la duhovnicul meu repauzat Ilarion. Acela, cum ți-am spus, era ieromonah, lui mă spovedeam. Părintele meu Ilarion era un mare înțelept. Și el mi-a spus să nu umblu după harul preoției, fiindcă-i un dar prea înfricoșător. Și așa am rămas pustnic fără hirotonie. Cum să-mi zici părinte? Ar mai însemna că te lapezi de părinții tăi ori vrei să-i uiți. Ceea ce ar fi un mare păcat înaintea tatălui din cer.

Nechifor nu răspunse, ci își plecă privirile în pământ.

- Spune-mi ca și până acum: moșule. Căci moșneag sunt. Am bățut în multe șaptezeci de ani

- Bine, suspină Nechifor, ți-o spune dar moș Pafnuție.

- Așa să mă numești. Iar acum să-mi spui ce năcazuri te-au adus la peșteră. Că, de florile mărului, nime nu vine până la noi. Dacă voi putea să-ți dau un ajutor, ori un sfat, ți-l voi da din toată inima. Dacă ai greutate pe suflet și vrei să-ți pleci capul sub patrafir, te-oi duce la un schit, la un schimnic ieromonah, la care mă spovedesc și eu. Acum, deci, slobodă-i limba. Am simțit de mult că abea o mai ții legată. Poate te grăbești, dar nu puteam să te las la drum până nu te întrămezi. Mai ai mâncare bună, din mila lui Dumnezeu și a creștinilor dreptcredincioși, pentru patru zile. Aceea vei mânca-o și pe urmă poți pleca cu Dumnezeu. N-o să mai las să te rătăcești, o să te însoțesc eu până la o cărare bună, și până la o stână de unde vei primi merinde nouă. Să nu-ți fie frică. Încercarea prin care ai trecut n-o să se mai arate.

Nechifor Preda privi cu tristețe în pământ.

- N-am nici o grabă, moș Pafnuție.

- Dar nu te-așteaptă părinții?

Tânărul clătină supărat din cap:

- Nu m-așteaptă!

- Ai spus că ai părinți și-ți trăiesc.

- Așa am spus.

Apoi tăcu și nu mai adause nimic asupra părinților. Pustnicul nu mai stăruia.

- Atunci să-mi spui pentru ce ai venit la peșteră?

Nechifor ridică încet privirile și le adânci în ochii aspri ai lui Pafnuție.

- Am venit, moșule, să mă fac ucenicul tău.

Pustnicul se sperie și făcu un pas înapoi.

- Ucenicul meu?

- Ucenicul dumnitale, dacă mă vei primi, vezi bine. Cu putere nu te pot face să mă primești .

- Ucenic la peștera asta, la vrâsta ta? Știi tu ce vorbești?

- Asta vreau să mă fac!

- Să te îngropi în sălbătăciune la douăzeci de ani?

- Am douăzeci și unu, moș Pafnuție.

- Nu ți-aș fi dat! Când te-am purtat pe sus, erai ușor ca un copil. Nu ți-aș fi dat atunci nici cincisprezece.

- Ba chiar am împlinit douăzeci și unu la Sânpetru.

- Fie și cât spui! Dar ce stai să vorbești? Copil pustnic, cine-a mai văzut? Că la douăzeci și unu de ani, la minte, tot copil ești.

- M-am gândit mult, moșule, până mi-am luat lumea în cap.

Pafnuție tăcu. O adâncitură, ca un semn de tăietură, i se puse între sprâncene, și acestea se ridicară, îmburzoiate, ca niște cornițe.

- Vrei să fii ucenicul meu?

- Asta aș vrea, moșule.

- Dar eu nu știu mare lucru. Ce am învățat de la părintele meu Ilarion. Eu, păcătosul, mă gândeam de gândit, la unul pe care să-l las în locul meu, după rânduiala mea, când mi-o veni sorocul. Dar mă gândeam la unul de la schit, trecut de cincizeci de ani. Acestuia nu-i trebuie multă învățătură, el cunoaște rânduielele și citește bine și la carte. E diacon. Tu știi ceti?

- Știu, și încă bine, moșule. Pot ține strana. Am și glas.

- Văd eu că ai, că vorba-ți răsună ca un clopoțel de argint. Dar ce folos!

Pustnicul se întristă. O veche dorință a lui nu se împlinise: să i se dea darul preoției, când va fi bătrân, să-și facă un schit lângă peșteră și să slujească Sf. Liturghie. Îl desmântase însă părintele și duhovnicul său Ilarion, spunându-i că preoția e slujbă prea grea și pentru umerii îngerilor, cum spunea Ilarion că avea datina să zică

Sfântul Ion Zlataost. Ce folos că Nechifor putea ține strana, dacă nu are cu cine face Liturghia!

Nechifor plecă în piept capul.

- Dacă nu-i de folos, voi uita că știu a ceti și cânta.

- Cum? Întrebă pustnicul, trezit din gândurile lui. E bine că știi ceti. Au rămas de la înaintașul meu bucoavne mari în peșteră. Olio! Dar cum mă încurc! Vorba e că ucenic nu te pot primi înainte de a te pune la probă.

- Să mă pui, moșule.

- Și spui că te-ai gândit îndelung înainte de a lua calea muntelui?

- M-am gândit zile și nopți, luni întregi.

- Și te-ai rugat și lui Dumnezeu să-ți lumineze mintea? Fără rugăciune nu se poate începe nici un lucru bun.

Tânărul plecă grumazul și tăcu.

- Nu te-ai rugat?

Nici un răspuns.

Bătrânul făcu hm! Și-l cercetă bănuitor.

- Părinții tăi trăiesc. De la ei ai cerut voie?

Nechifor nu răspunse.

- Hm! Hm! Dar ce te-ndeamnă pe tine, fiule, să fugi din lume?

- Urâtul!

- Hai? Cum ai spus? Urâtul? și Pafnuție plecă urechea să audă, deși auzise foarte bine.

- Da, urâtul, moșule.

Bătrânul zâmbi șters.

- Și de urât vrei să scapi în inima muntelui, în pustietățile codrului? Hai? Ce petrecere cauți tu aici?

- Nici o petrecere!

Pustnicul simți că tânărul nu glumește.

- Nu mi-e urât din pricină că nu aș fi avut petreceri în lume. Mi-e urâtă însăși lumea, moșule. N-o mai pot suferi.

Vorba asta n-o înțelese de la început Pafnuție. Și el fugise din lume, dar de rușine și de groaza păcatului. Ce e aceea să urăști lumea? Și pentru ce să o urăști? Nu este lumea lucrarea mâinilor lui Dumnezeu? Cum să o poți urî? De ce să-ți fie urât?

- Ai trecut prin grele încercări? Se poate asta la vrâsta ta?
- Am trecut.
- Și ai rămas plin de amărăciune?
- Am rămas în așa măsură, că nu mai pot trăi în lume.
- Hm! Hm! Ciudat, la vrâsta ta. Se pare că ai fugit, așadar, fără știrea părinților?

Iar nu răspunse.

- Ai săvârșit vro fărădelege, poate, și ți-e frică să nu te prindă?
- N-am ucis, n-am dat foc, nu m-am atins de muiere.
- Atunci, nu mai înțeleg nimic! zise pustnicul înfiorat.
- Și eu am venit să înțeleg totul de la dumneata ori să mor.

Ce vorbe erau acestea? Nu era o ispită pentru el? Nu luase, cumva, diavolul înfățișarea acestui tânăr să-l ispitească iar la sumeție? Dar își aduse aminte că Nechifor își făcuse cruce și se liniști.

- Ce să înțelegi de la mine, fiule?
- Ceea ce n-am putut înțeleg singur. Căci din pricina acestei neștiințe și neînțelegeri, am urât lumea încât nu mai pot trăi.
- Nu știi ce vorbești! Adâncul înțelegerii e la Dumnezeu. Noi, ce putem ști?

- Între oameni se vorbește că pustnicii de la această peșteră cunosc tainele vieții și ale lumii. Au păstrat, din vremuri vechi, înțelepciunea și-au adâncit-o pe rând fiecare, și au lăsat-o moștenire urmașilor. Dumneata vei fi auzit multe de la părintele Ilarion.

- Am auzit, vezi bine. Dar ce vrei tu anume să înțelegi?

Nechifor își ridică ochii arși de secetă și zise:

- Multe! Adică totul, cum ți-am mai spus.
- Dar, ce, anume?
- De-o pildă, vreau să știu cine sunt eu?

Bătrânul se miră în sinea lui și se înfioră.

- Nu știi cine ești? Nu știi cum te cheamă, cine-ți sunt părinții, din ce sat, ce avere au?
- Astea toate le știu, și totuși nu mă cunosc pe mine însumi. Pafnuție se lumineă.

- Să te cunoști pe tine însuși? Greu lucru, fiule! Părintele meu Ilarion spunea că, ajungând omul la cunoașterea asta, e nevoie să se pocăiască toată viața. Să trăiască numai pentru suflet.

- Apoi, dacă este suflet, vreau să trăiesc și eu așa și să ajung la asemenea cunoștință.

Pustnicul făcu un pas înapoi:

- Cum, tu nu crezi că ai suflet?

Nechifor nu răspunse. Se vedea pe fața lui suferință.

Bătrânul se cruci:

- Să mă ierte Cel de Sus, dar poate că nu crezi nici în Dumnezeu...

Tânărul tăcea.

Cine putea fi acest străin? se întreba Pafnuție în gândul său...Nu cumva e totuși ispititorul, căci numai el nu cutează să rostească numele Ziditorului? Își aduse, iar, aminte că tânărul la izvor își făcuse cruce.

- Cum să nu crezi, dacă te însemnezi în numele Sfintei Troițe? Am văzut eu.

- Și rugăciuni știu, cum știu cânta în strană. Dar numai dreapta mișcă, numai buzele șoptesc. Inima mea tace.

- Adică, vrei să spui că ești un necredincios, un păgân?

- Da, moșule, asta sunt.

- Hm! Hm! Dacă e așa, nu mă mir că urăști lumea. Nime nu poate trăi fără credință. Că omul ar vrea să trăiască fără de lege, ca un dobitoc, dar nu-l lasă sufletul. Dacă omul ar putea trăi mereu cum îl îndeamnă trupul cel trecător, și sufletul nu l-ar opri, ar fi fericit, îndestulit ca și necuvântătoarele. Însă legea sufletului îl ceartă mereu pentru orice greșală. S-a pus bătaie mare între legea minții și legea trupului. Iar cine nu crede în suflet simte în legea minții o prostie și ar vrea s-o surpe. Dar n-o poate surpa, și ajunge un nenorocit care urăște lumea și nu mai voiește să trăiască.

- Asta e, moșule, mă apasă o piatră de moară. Ehei! Alta ar fi să știu și să cred că am un suflet nemuritor. Să știu că nu-s numai un dobitoc.

După un restimp de tăcere, pustnicul zise:

- Ai fost bolnav la trup de foame și de osteneală. Dar mai bolnav ești cu sufletul, care nu are credință...De-un lucru mă mir eu mai mult, cum ai ajuns tu, la vrâstă fragedă, să-ți bați capul cu asemenea lucruri? Sunt întrebări și răspunsuri cari bat ca viforul cel de la miază-noapte, iar în copilărie adie numai boarea.

- Uiți, moș Pafnuție, că nu mai sunt copil. Am împlinit douăzeci și unu. Sunt bătrân și cu gândul. Căci de la vrâsta de șaisprezece ani mă tot întreb, tot văd și ascult, și nu știu ce să-mi răspund.

- E adevărat că, după câte aud, ai minte de om bătrân. Dar chiar asta mă miră la un flăcău din sat. Prin învățătură și cetanie mintea se lărgeste, e adevărat, și gândurile dau ghies, ca albinele la urdiniș. Dar când ai avut tu vreme, la plug, la sapă, la fân, ori la urma oilor, să te cuprinzi cu cetania?

- N-am cetit în carte, moșule.

- Hai? Dar unde ai cetit?

- Am cetit în viață, în jurul meu, deasupra și dedesubtul meu.

- Mare lucru spui, măi băiete, zise pustnicul uimit. Adevărat că Dumnezeu unde vorbește, biruiește firea, cum spune la sfânta carte. Așa, se poate, că te-a lăsat și pe tine, din copilărie, să te zbați cu gândul. Dar zbaterea, după câte văd și aud, ți-a fost până acum zadarnică.

- Zadarnică, moșule.

- Și-ți va mai fi!

Nechifor ridică ochii întrebători.

- Ce vrei tu să afli e greu și pentru o minte coaptă. Viața întreagă nu e de ajuns să înțelegi desăvârșit după ce însetează inima ta. Știi vorba din bătrâni: înveți o viață, și tot mori neînvățat.

- O știu, moșule.

- Dacă știi, trebuie să iei și învățătura din ea.

- Care, moșule?

- Că nu trebuie să-ți pierzi nădejdea, cum îmi pare că ți-ai pierdut-o tu. Ce nu poți înțelegi acum, vei înțelegi poate mai târziu. Nu trebuie să urăști viața și să pui sabia luptei la pământ. E mare nevoie de curaj, tinere, în toate câte sunt ale omului în lume. Te văd flăcău voinic. Îți stă frumos să plângi ca muierile?

- Nu plâng!
- Ba faci mai rău, că deznădăjduiești. Asta nu stă bine la un tânăr de douăzeci și unu de ani. Tu ești încă numai la începutul vieții, la începutul luptei tale.
- Venind la peșteră, am încercat cel din urmă mijloc de luptă. Crezi că eu nu mă simt prăpădit văzându-mă mai neputincios decât un copil?

Pustnicul tăcu un lung restimp și se gândi adânc. Dunga i se adâncise între sprâncene. Apoi, fără a-i mai spune un cuvânt, îl părăsi în ușa peșterii și el se pierdu în pădure.

Pafnuție se tot duse până la o peșteră mai mică, acoperită de stufiș. Aici se retrăgea uneori să se roage.

Pe drum se gândi mereu la ciudățenia acestui fecioraș. N-a ucis, n-a pus foc, n-a umblat în păcate cu muieri, și, iată-l, vine să trăiască în pădure. Simțea că străinul vorbea din inimă, și avea mare negură pe sufletul său. Dar, cum poate să puie asemenea întrebări, la vrâsta lui? Ce l-o fi îndemnat să se zbată cu gândurile? De părinții lui nu vrea să pomenească nimic. Aici părea că este o bubă. Apoi nu răspundea nici când era vorba de Dumnezeu. Ba s-a mărturisit chiar de necredincios. Aici e altă bubă, și mai mare, își zicea cucernicul... Ce mai știi? Poate să fie un tânăr cu școală multă, umblat în lume, și s-a îmbrăcat țărănește... «Nu-mi povestise părintele meu Ilarion că înainte cu treizeci de ani venise la el un arhimandrit îmbrăcat ciobănește, să nu-l cunoască nime, și i-a pus întrebări vrednice de mirare pentru un cioban? Se mai întâmplă câte ceva și pe la peștera asta.»

Pe drum își mai aduse aminte de visul său și de oala cu lapte, de fălia de caș și pâne, aflate în două rânduri, dupolaltă, în tufiș. Nu era acesta un semn că Ziditorul luase subț apărarea sa pe acest Nechifor Preda? Preda! Mai auzise el de numele ăsta, mai demult, în tinerețele sale. Ba, și aici în munte a mai auzit. Era un neam boieresc de la Moldova, și erau chiar mai mulți Predești. Acela despre care auzise în copilăria lui avea cirezi mari de vite albe. Un Preda venise, și nu de mult, să ceară sfatul părintelui său Ilarion, cum ar face să se despartă de nevastă, să ia pe alta, tot cu cununie. Ilarion l-a înfruntat cu asprime și i-a spus că nu se poate. Și că, de nu-l va asculta, va fi pedepsit și în lumea asta, și în cealaltă...De

alt Preda a auzit, pe când era cioban la stână, că l-au călcat hoții, pe el l-au tăiat, fiindcă se împotriva să-i fure fata... Ei, se vede că-s mulți Predești în lume și în țară.

Ajuns la peștera cea mică, se întinse cu fața la pământ și se rugă vreme îndelungată. Cereea de la Stăpânul ceriului să-i lumineze mintea cum va face cu acest tânăr cu sufletul bolnav. Se îngrozea, mai ales, de întrebările lui grele. Într-altă formă puse, le pricepea și el, și putea da răspuns, că multe i-a băgat în inimă și în cap răposatul Ilarion, cel vestit prin înțelepciunea lui. Da-i venea greu până înțelegea ce vrea să spună Nechifor. Simțea mereu că tinărul e din alt aluat decât dânsul... Deci se ruga lui Dumnezeu să-l lumineze cum să umble cu acest străin și să-i dea pricepere să-l poată învăța din puținul ce știa și el.

După ceasuri de rugăciune, sufletul i se liniști și se întoarse grăbit la peșteră.

Nechifor Preda stătea trântit pe spate și se uita în cer printre cetinile brazilor.

Nu-l simți pe pustnic până ce-l atinse pe umăr.

- Scoală să mănânci. Pentru ziua de azi ai vorbit destul. Și încă pentru alte trei zile. În vremea asta vei mânca și vei dormi, cum ai făcut și până acuma. Trupul e încă slab, și în trup slab nu poate sălășlui un suflet tare, cum trebuie să fie acela ce pune întrebările pe care le-ai pus tu. În vremea asta te vei mai gândi totuși la un lucru: dacă ai făcut bine sau ba punând întrebări de acel fel, și spunând că ești necredincios și păgân. Nu trebuie decât să-ți ascuți inima. Ce va zice ea, așa să răspunzi. Și mai este un lucru la care trebuie să te gândești: Dacă vrei, cu tot dinadinsul, să rămâi la munte, și anume aici la peșteră, să afli că e de lipsă să-ți cunosc viața ta, pentru a te putea povățui. Am văzut că sunt lucruri de cari nu vrei să pomenesci. Va trebui să vorbești și despre ele. Nu acum, cu vremea, când îți va spune inima că-i bine să-mi cuvântezi... Și apoi, mai este un lucru, pentru tine de mare însemnătate: peste trei zile nu cred să mai avem nici lapte, nici caș, nici pâine. Să te gândești că, dacă mai zăbovești la peșteră, va trebui să te mulțumești cu ce vom avea de mâncare. Asta nu știu dacă va fi folositor pentru sănătatea ta. Poate le rabdă rânza, poate nu. Și, dacă nu le rabdă, nu poți rămâne aici. De altfel, nici nu

cred să fie locul tău aici în munte. Așa-mi spune parcă inima, după ce m-am rugat Celui Preaînalt să mă lumineze.

- Dacă n-am aicea loc, nu mai am nicăiri în lume, șopti cu supărare străinul.

- Haida-hai! Nu te pripă, ți-am mai spus. Un tânăr ca tine trebuie să aibă curaj. Nu ești femeie, ci bărbat.

IV

Străinul vrea să rămână la peșteră, dar nu destăinuie nimic.

Pustnicul își văzu de treburile și canoanele lui, ca și când ar fi fost singur la peșteră. Din când în când trăgea cu coada ochiului la strein. Nechifor sta, cu ziua de cap, trântit pe spate, cu ochii închiși. Trebuia să-l cheme Pafnuție la mâncare.

A treia zi, bătrânul i aduse o bucoavnă veche.

- Mai frunzărește-o, poate-ți trece vremea mai în grabă.

Dar Nechifor nu răspunse și nu se atinse de carte. Poate nici nu-l auzi pe Pafnuție.

A patra zi, de dimineață, pustnicul îi zise:

- Te-ai gândit la toate câte ți le-am spus?

- Gândit, moșule.

- Și ești hotărât să rămâi la peșteră?

- Hotărât.

- Cu mâncarea ce ne-a da-o Dumnezeu? Și cu canoanele pe care va trebui să le faci? Dacă hotărârea e mare și bine chibzuită, eu nu te pot alunga. Poate e voia Celui Preaînalt.

- E mare și binechibzuită hotărârea mea, moșule. Altfel n-aș fi venit aici. Dar canoanele...

- Ce-i cu canoanele?

- Trebuie să înțăleg întâi pentru ce trebuiesc făcute.

- Aha! Tot întrebarea ta cea dintâi.

- Când voi înțălege, le voi face.

- Dar cum vrei, altfel, să fii ucenicul meu? Să stai și să te uiți la mine? Asta nu se poate, fiule. Trebuie să te muncești pentru a înțălege.

- E vorba de lucruri sufletești, moșule. Ce-or folosi metaniile, truda trupului, la luminarea minții?

- Hm! Ai tu gândurile tale! Dar mergând pe urma lor, nu vei descoperi adevărul. Cu mintea te-ai trudit destul până acum. Spui că de la vârsta de șaisprezece ani. Dacă puteai să te luminezi, să descoperi adevărul, cu truda minții tale, l-ai fi descoperit până acum.

- Asta-i adevărat, răspunse Nechifor, ridicându-se într-un cot și ascultând cu băgare de seamă. Ochii lui se deșteptară din ceață, și se ivi în ei picurul vieții.

- Cum să nu fie adevărat? De când e lumea, adevărul l-au aflat numai aceia cari și-au pus la muncă grea trupul. Că descoperirea tainelor celor mari nu vine de la mintea noastră și de la truda ei, ci de la luminarea Domnului. Și trebuie să te uiți pe tine și gândurile tale, pentru a-l lăsa pe Dumnezeu să lucreze. Și cum vei adormi viermele gândului care asudă otrava, dacă nu-ți vei canoni trupul?

În vreme ce bătrânul vorbea, Nechifor se ridică mirat foarte și-i puse mâna pe umăr:

- Iată o vorbă, zise el cu glas adânc, pe care încă n-am auzit-o, nici citit-o în cărți.

- Hai? De ce te miri? Lucrul acesta îl știe fiecare pustnic. Ce crezi tu că facem noi în singurătatea muntelui? Ne gândim cu ziua de cap și ne zvârcolim nopțile să pricepem tainele lumii. Noi ajunăm și postim, batem sute și mii de metanii și ne rugăm. De pe partea gândurilor, nu ne doare capul. Dar în mijlocul trudei noastre uneori se coboară harul lui Dumnezeu și ne luminează. Azi un picur, mâine altul, până se face păhar plin, ori chiar fântână, cum se întâmplă cu sfinții. Știu eu ce face gândul, dar gândul e ispită. Că te face să te iei la harță cu Ziditorul. Bați cu el în porțile ceriului, și cade frânt cu aripile rupte. Spune cartea sfântă: «Totul ce se înalță se va umili, și cel ce se umilește se va înălța». Asta este. Cel ce vrea să priceapă adevărul și tainele lumii cu mintea lui, e omul care se înalță, omul plin de trufie.

- Spui lucruri nouă pentru mine, moșule, zise plin de mirare Nechifor.

- Vor fi nouă pentru tine, dar cine vrea să trăiască în munte, trebuie să le cunoască. Deci, dacă vrei să rămâi la peșteră, trebuie să te supui canoanelor. Altfel nu se poate. Altfel pierzi vremea cea scumpă a lui Dumnezeu în zadar. Ba, fără canon, chiar să vrei, n-ai putea rămâne aici multă vreme. Ai spune, în curând, că eu sunt un biet nebun, și tu al doilea.

- Bine, moșule. O să te ascult. Voi face și rânduiala la care mă vei supune.

- Hai? Păi trebuie s-o faci dacă vrei să faci ucenicie, să vezi și tu, să văd și eu, ce plătești, cât te ține cureaua. Bine, suntem înțeleși, în parte însă. Vreau să știu cu mâncarea cum te vei mulțumi? Ți-am spus că lapte și caș sunt lucruri rare la peșteră. Ba se poate chiar să le avem, și să postim. Că rânduiala acestei peșteri e post în mai toate zilele anului și ajun des.

- Mă voi mulțumi cu ce vom avea.

- Cu ce ne va da Dumnezeu.

Streinul nu rosti nici acum numele Ziditorului, ci plecă în pământ capul. Pustnicul băgă de seamă, și iar simți un junghi. Iar îi veni în minte visul lui cu râsul și cerbul. Nechifor îi părea uneori blând ca un cerb, dar când se punea să tacă, avea ceva din încăpățânarea mâței aceleia sălbatică...Nu cumva totul e numai o ispită?

- Ascultă, Nechifore, zise el, nu-mi place mie cum te pui pe tăcere la anume întrebări, la anume vorbe. E nevoie, pentru a te putea povățui, să-ți deschizi de tot sufletul. Să ai încredere în mine. Iată, văd că nu pomenesti numele lui Dumnezeu, și nici cruce nu te-am mai văzut să-ți faci, de la izvor, când te-ai deșteptat.

Streinul se întunecă deodată.

- Eu nu vreau să cunosc minciuna, moșule. Ți-am spus că n-am credință. Nu cred nici în suflet, nici în Dumnezeu, nici în mântuirea prin Hristos. Dacă nu cred, cum să pomenesc? De ce folos mi-ar fi?

Sufletul lui Pafnuție se răscoli până în adâncuri. Întâi părea că l-a ars cu fierul roșu pe dinlăuntru, apoi valuri tulburi îl năvăliră, valuri reci, ca de gheață. Se uită bine, să vadă nu zărește cornițele în fruntea lui Nechifor. Nu se iveau! Totuși, necuratul trebuia să

fie pe undeva aproape...Adică asta înțelegea el prin necredința lui! Nici Dumnezeu, nici Hristos, nici viață vecinică. Cine nu crede că are suflet, cum va crede în viața de după moarte?...Olio! În lunga lui viață de pustnic încă nu auzise așa hulă ieșită din gura unui om! Greșea chiar numai ascultându-l pe strein. Se gândi îndelung, spuse în gând o rugăciune, apoi zise cu asprime:

- Aici la peșteră e loc de rugăciune și de pocăință, fiule. Sunt și locul, și aerul, și brazi sfințiți lui Dumnezeu. Aici nu se poate rosti hulă la numele Celui Preaînalt. Asta s-o știi, și să ți-o însemnezi.

- Nu m-am gândit la hulă, moșule. Mi-e viața întunecată și grea, poate chiar din pricina că nu sunt un credincios, cum ai spus dumneata. Eu nu pot fi și nu pot vorbi decât așa cum sunt. Altfel aș fi un mincinos. Dar n-am spus cu nici un gând rău. Nu vreau să supăr nici viermele pământului, dar încă pe cucernicia ta sau pe...

Iar i se opri limba.

- Pe Dumnezeu, vrei să zici.

- Da.

- Dar, frate, numai diavolii nu rostesc numele Celui Preaînalt.

- Eu simt că ar fi o greșeală, o necuviință să-l spun, câtă vreme n-am credință.

Moșul tăcu un restimp.

- Hm! Hm! Ai tu felul tău de a gândi! Am mai băgat eu de seamă! Poate nu ești un flăcău din sat, ci unul cu mintea sucită de învățătură. Că dacă ai fi de-o viță cu mine, ne-am înțelege mai ușor... Acum, ascultă ce prind eu din vorbele tale. Mi s-ar părea că tu îți faci un gând mare de tot despre cel Preaînalt, deși nu crezi în el. Dacă ai crede, l-ai pune așa de sus, încât gândul la el te-ar cutremura.

- Așa este, moșule, zise Nechifor, înviorat din nou.

- Asta-i semn bun, fiule. Cinstești și te cutremuri în fața Celui pe care nu-l cunoști și în care nu crezi. Asta e semn că odată vei crede. Asta-i semn că ai o inimă curată. Mă mir, atunci, de ce nu grăiești ca oamenii, de ce te gândești răsucit?

- Să vede că așa mi-e firea. Nu pot altfel, moșule.

- Hai? Așa ți-e firea! Se poate. Dar dacă ai o inimă curată, trebuie să-mi spui tot ce știi despre tine. N-ai ce ascunde. Vezi

bine, eu nu sunt preot cu har. Eu sunt un biet moșneag. Mie nu trebuie să te mărturisești ca subț patrafir, adică dacă ai păcate pe cari le poți spune numai duhovnicului, ține-le în tine până te voi duce la duhovnic. Mie să-mi spui despre tine numai atât ca să știu cu cine am de lucru, pentru a te putea povățui.

Nechifor se întunecă din nou și capul îi căzu în piept.

- Nu pot, moșule, oftă el.

- Nu poți să-mi descoperi chiar nimic?

- Nu pot.

- Bine; vei vorbi când ți-a veni sorocul. Decât munca mea e îngreunată prin tăcerea ta. Trebuie să știi că eu însumi am fost ucenic până de curând. N-am avut ucenici până acum. Și nici nu mă gândeam să am în curând. Mă tem că nu voi putea face mare lucru pentru tine. Voi face cât îmi va ajuta Cel de Sus.

- Moșule, eu am spus despre mine ce am putut. Sunt un om care nu înțeleg nimic, și nu mai pot trăi așa. M-am zbatut cu gândul să pricep ceva din lumea asta și nu am putut. Dumnezeu ai spus că drumul pe care am pornit eu nu duce la bun sfârșit. Că nu cu frământarea minții se pot înțelege tainele. Acesta e un lucru nou pentru mine. Voi urma cărarea pe care mi-o vei arăta. Un lucru însă nu pricep: pentru ce avem minte și pricepere, dacă ea nu folosește la nimic.

- Hm! Hm! Iar te gândești sucit, cum ți-e felul. Eu n-am spus că mintea nu ne slujește la nimic. Tot ce ne-a dat Dumnezeu ne-a dat ca să ne fie de folos. Mânile, picioarele, ochii, urechile, și toate simțurile. Cum aș putea spune că darul cel mai mare al Ziditorului, mintea, e dată în deșert? Doar prin ea, care e o putere a sufletului, suntem făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, și ne deosebim de dobitoacele necuvântătoare. Cu mintea săvârșim toate lucrurile bune din lume. Dar, ca toate ale omului, și mintea noastră e mărgenită. Poate bate până la porțile cerului, dar cerul nu-l poate deschide fără voia lui Dumnezeu și fără harul lui. Dacă se încumetă cu mândrie să intre, e fulgerată și cade pe pământ, ca o pasere cu aripile frânte. Așa au căzut îngerii cari au vrut să-l ajungă în putere și înțelepciune pe Ziditorul lor. Așa au căzut oamenii cei dintâi cari au ascultat de înșelătorul, făgăduindu-le acesta cu viclenie că, de vor călca porunca

Domnului și vor mânca din pom, vor fi asemenea lui Dumnezeu. Adică atotputernici, atotștiutori ca și Domnul. Minteă e bună și e darul cel mai mare al Ziditorului; se poate apropia de tainele vieții, dar nu le poate deschide fără har, fără ajutor de la Dumnezeu. Asta am voit să spun.

- Adică singuri, cu puterile noastre, în zadar ne trudim, șopti Nechifor Preda, abia auzit.

- Chiar așa. A zis Domnul, până ce era cu oamenii în lume: «Fără mine nu puteți face nimica». Și iarăși a zis: «Nime nu poate veni la mine dacă nu-l va trage pe el Tatăl meu.»

- Acum mi se pare că vorbești dumneata răsucit, moșule. Eu nu înțeleg nimic din ce spui, vorbi cu întristare străinul.

- Nu e de mirare că nu înțelegi, poate vei pricepe mai târziu, dacă așa va fi voia lui Dumnezeu. Dar eu cunosc toate acestea din învățătura duhovnicului și părintelui meu Ilarion, care a avut bogată înțelepciune de la Dumnezeu. Și, de când am învățat buche, am mai citit și în cărțile sfinte. Poate vei citi și tu odată și vei înțelege... Dacă vrei să rămâi la peșteră, lucrul acesta trebuie să-ți intre mai întâi în cap: Fără ajutor de sus, nu putem săvârși nimic bine. Cine se încăpățânează să biruie singur, e un om plin de mândrie. Și, din veci, aceasta este legea cea nemutată: cel mândru se va umili, nu va ajunge la biruință. Acum să te mai gândești și la câte ți le-am spus ieri, și vom mai vorbi deseară. Dacă rămâi statornic, de la miezul nopții intri într-un rânduiala uceniciei.

- Să mă gândesc, zici? Parcă dumneata, moșule, spuneai că gându-i zădărnice.

- Hm! Sucită minte ai; cine ți-o fi sucit-o, bine nu ți-a făcut. E zădărnice să te frământă cu gândul, plin de mândrie, voind să înțelegi celea neînțelese. Dar nu e zădărnice, ci o datorie să cercetezi lucrurile ce ai să le faci, dacă sunt bune sau rele, dacă te crezi în putere să le îndeplinești ori ba. Nu te poți lega cum legi boul la iesle. Ci din bună hotărâre și chibzuind totul cu înțelegere, cu mintea ce ți-a dat-o Dumnezeu.

- Adică facem deosebirea între lucruri și lucruri. Unele le putem cerne cu mintea noastră, altele ba.

- Chiar așa. Ba poți să te apropii și de cele necernute, să le cunoști în parte, dar nu să le pătrunzi. Cine spune că nu poți chibzui cum să face focul, ce fel is flăcările, cât dogorește jăriticul, până unde te poți apropia de el? Altfel te-ai arde ori ți-ai aprinde casa. Dar poți să înțelegi vrodată ce este focul?

Nechifor rămase cu ochii la moșneag până ce acela se făcu nevăzut. După ce-i cuvântase, Pafnuție își luase toiagul și pornise fără a-i spune unde se duce.

Rămas singur, străinul stătu multă vreme nemișcat, gândindu-se.

Ziua creștea senină în jurul său. Sus, în înălțimile albastre, își tot dădeau ocoale doi vulturi cu aripile întinse. Era o liniște adâncă jur împrejur, și mireasma bradului îmbăta simțurile. Nechifor Preda se ridică din locul lui și porni spre desime. Îi veni deodată în minte cum a pornit de-acasă fără să lase o vorbă părinților, și-l năvăli o durere adâncă. Când, noaptea târziu, a părăsit casa părintească, crezuse că nu mai are nici o legătură cu părinții săi, că nu e dator să le spună nimic. Aici, în pustietatea codrului, simți deodată că îl țin legături nedezlegate de cei care i-au dat viață.

Rătăci multă vreme prin codru, să se liniștească, să-și uite durerea ce-i izvorâse în suflet. Încerca să se gândească la cuvintele pustnicului. Poate avea dreptate bătrânul. Poate era dator să-și destăinuiască sufletul înaintea lui pentru a-l putea povățui...Dar putea el să descopere întâmplările cari l-au fugărit dintre oameni? Simțea că nu avea putere. Necredința și deznădejdea lui sufletească n-a izvorât numai din frământarea gândului, ci și din întâmplările acelea.

Mai bine va fi, își zicea el, să tacă asupra vieții lui, și să nu-i mai pună întrebări pustnicului, ci să-i urmeze povețele. Poate, cu vremea, se va lămuri într-un chip.

Ajunse la peșteră seara târziu. Pafnuție sosise.

Moșul zâmbi și zise:

- Ai ieșit să vezi împărăția noastră? Frumoasă, ai?

- Frumoasă, moșule.

- Dac-a ieșit din mâna Ziditorului, cum nu va fi? Dar spune-mi: ești flămând?

- Nu sunt, moșule.
- Totuși va trebui să cinezi. Și, dacă ai chibzuit la toate câte ți le-am spus, e vremea să-mi spui. Nu-ți schimbi hotărârea?
- Nu, moșule.
- Și o să te supui la toate ce-ți voi porunci să faci?
- Mă supun.
- Hm! Iată un tânăr care nu glumește! Apoi, dacă-i așa, datină este aici în munte ca omul care intră în pustnicie să-și schimbe numele.

Nechifor îl privi mirat.

- Așa e datina și legea, făcută nu de mine, ci e rămasă de la pustnicii cei de demult. Asta are tâlcul următor: omul în lume a dus un fel de viață, aici trebuie să ducă altul. Nu mai e omul cel de demult. E un om nou. Deci și numele trebuie să fie altul. Să nu se mai gândească la viața de mai înainte. Începem, tinere, o viață nouă. Deci spune-mi cum vrei să te cheme în pustnicie?

- Botează-mă dumneata, moșule.
- Eu m-am gândit să-ți dau numele celui de curând repauzat, duhovnicul și părintele meu Ilarion. Îți place numele?
- Place, moșule. Numaicât...
- Hai? Nu-ți chiar place?
- Numaicât răposatul Ilarion a fost, cum ai spus dumneata, om cu mare înțelepciune. Nu ar fi o hulă la numele lui să-l dai unui sălbatic, care nimic nu știe din tainele cunoscute de el? Nu ar fi mai potrivit să-mi dai numele unui pustnic mai puțin învățat și înțelept, sau chiar al unui pustnic păcătos, pentru a nu jigni pe nime?

- Hm! Îmi place cum grăiești! Dai dovadă că ai inimă curată și te temi de mândrie. Umilința, fiule, să știi e începutul înțelepciunii. Dar să nu ai nici o grijă, Nechifore! Părintele meu nu se va supăra. Am trecut pe lângă mormântul lui, m-am rugat și l-am întrebat dacă are ceva împotrivă să-ți dau numele lui? Și răposatul s-a învoit.

- Cum s-a învoit? Întrebă înfricoșat streinul. S-a auzit glasul lui din mormânt?

- Nu s-a auzit nici un glas. Dar răspunsul lui îl am în inima mea. După rugăciune și întrebare, inima mea a rămas liniștită.

Știu acum că nu fac nici un lucru rău și împotriva părintelui meu. Așadar, rămânem la numele Ilarion. Pentru mine va fi o mare bucurie că voi putea rosti numele pe care l-am cinstit așa de mult. Iar pentru tine va fi un ajutor. Cu rugăciunile lui, din cealaltă lume, părintele meu te va sprijini pe calea grea și anevoioasă pe care vrei să apuci.

Bătrânul se apropie, îl îmbrățișă pe tânăr, învăluindu-l în barba lui sură, îi făcu pe frunte semnul crucii cu degetul lui gros și noduros, apoi îl însemnă cu același semn al izbăvirii la ochi, la urechi, la nas, la gură, la mâni și la picioare, spunând de fiecare dată: «În numele Tatălui, și al Fiului, și al Sfântului Duh. Amin.» Apoi îl învălui din nou în barbă și zise:

- Dumnezeu să te aibă în paza sa, Ilarioane, și să-ți ajute.

- Mulțumesc, moșule, că m-ai primit și nu mă alungi. Ci rogu-te, lasă-mă, de-aici încolo, să-ți spun și eu părintele meu. E mai plăcut decât moșule. Și tot așa-mi vine să-ți zic, de când m-am deșteptat la izvor.

Pustnicul se gândi un restimp. Apoi cuvântă:

- Spune-mi părinte, dacă așa-ți vine să zici.

Se opriă la gura peșterii. Bătrânul aduse merindele și se înfruptară, după ce mai întâi spuseră rugăciunile și își făcură cruce. Streinul simți că e nevoie să-l asculte pe pustnic întru toate și să facă tot ce-i va porunci. Așa s-a hotărât. Acum nu mai era Nechifor, ci Ilarion. Nu se mai gândea că nu crede și că ar fi un mincinos dacă-și face cruce și zice ocinași, deși nu are credință. Înțelese că-i cel dintâi drum al umilinței și al ascultării pe care-l face. În aceeași vreme se sili însă să zică și rugăciunea, să-și facă și cruce, cu toată grija și cuviința, simțind că altfel nu ar îndeplini din toate puterile hotărârea lui.

Mai era ceva ce parcă-i dădea puteri nouă. De când simțise apropierea bătrânului, când îl învăluisese de două ori în barba lui aspră și sură, tânărului i se pogorâse o mângâiere în suflet și o tărie pe care mai înainte nu o descoperise. Iar după ce fusese însemnat cu semnul crucii, se simțise gata de luptă, hotărât și neînduplecat.

Se mirase în gândul lui de această schimbare. Poate trecuse putere din puterea pustnicului și în sufletul său? Ori se coborâse

putere din blagoslovenia lui Ilarion celui răposat, al cărui nume îl luase?

Nu mai voi să cerceteze. Se mulțimi cu întărirea ce-o simți în suflet, și-l urmă, fără șovăire, pe Pafnuție la mormântul unchiașului adormit, unde îngenuncheară amândoi. Streinul nu știa ce să spună, rămase mut, în vreme ce Pafnuție se cufundase în rugăciuni spuse numai cu gândul și cu inima.

Și după ce se ridicară, bătrânul îl îmbrățișe din nou.

- Iar ai vorbit cu răposatul? întrebă sfios flăcăuașul.

- Iar.

- Și, nu-i supărat.

- Nu. Îi pare bine de ce am făcut. Dar acum, la peșteră și la somn. La miezul nopții începi viața cea nouă, Ilarioane.

V

După trei luni

Pustnicul Pafnuție era, din zi în zi, tot mai mulțumit de ucenicul său Ilarion. La miezul nopții, când se sculau să bată metanii și să zică rugăciunile miezunopterului, a fost de-ajuns să-l trezească de două ori. Chiar în cele dintâi două nopți de canoane a fost de-ajuns să-l atingă doar cu degetul pe frunte. Din a treia noapte, Ilarion cel tânăr se trezise ca și când el ar fi fost ceasornicarul și ar fi bătut ceasul. Se miră bătrânul de așa repede și ușoară obicinuință și își aduse aminte, cu înfrângere și umilință, că el s-a obicinuit mai greu cu scularea de noapte.

Cetaniile din *Ciaslov* le făcuse la început Pafnuție, și Ilarion spunea după el. Până când, la vro patru săptămâni, pustnicul îi dase să cetească lui Ilarion *Pavecernița*. De-atunci citea ucenicul, și spunea după el Pafnuție. Era o mare mângâiere pentru bătrân să audă rugăciunea limpede, spusă cu un glas dulce și răsunător, făcut parcă anume pentru rugă. Ilarion citea fără nici o piedică, nu se încurca la nici un cuvânt, era un ceteț tot așa de bun cum fusese moșneagul care dormea în mormântul din apropiere.

La metanii era harnic și până făcea Pafnuție una, el făcea trei; curgea sudoarea pe el, și nici nu-i păsa.

Ba într-un rând, pe-o căldură mare, fiindu-i milă de moșneag, îi zise:

- Părintele meu, lasă, rogu-te, să fac eu și metaniile dumnitale.

Pafnuție surâse blând și răspunse:

- Nu, fiule, până pot, sunt dator să-mi port eu canonul. Fiecare om e dator să-și ducă crucea lui. Dar gândul tău e bun, și nu va fi zadarnic. În cartea vieții, unde se înseamnă toate, se va însemna și asta.

Mai mult se mira Pafnuție de cum s-a obicinuit de repede Ilarion cel tânăr cu hrana ce o putea avea în pustietatea codrului. Și cât de repede a cunoscut rădăcinile cele bune, o dată dacă i le-a arătat, și cum le aduna de unde nici nu te gândeai. Ținea întins la ajun, alătura de bătrân, și nu se lăcomea niciodată la mâncare. Totuși, nu se vedea pe el nici o slăbire. Dimpotrivă, părea că-i priește. Era sprinten și vânjos la trup, roșu la față, limpede la ochi și la obraz. Aducea sarcini de uscături, vreme cât ai fierbe un ou de la plecare, încât se crucea Pafnuție. Părea că de când s-a născut, tot în pustnicie a trăit.

Pafnuție văzându-l cum se poartă și mirându-se mereu, își aduse aminte că în creierii munților trăiește un schimnic bătrân care avea faima că e făcător de minuni... Și se gândea uneori: «Nu cumva acel schimnic, cu îngăduirea Ziditorului, a luat chipul acestui strein și a venit să-l ispitească pe el? Să-l vadă cum trăiește singur, rămas paznic aici în urma lui Ilarion cel bătrân? Oare nu din această pricină a venit acest strein să-l învețe el despre tainele vieții și ale morții? Nu a spus că-i necredincios, anume ca să-l pună pe el la încercare? Cu voința lui Dumnezeu, toate sunt cu putință», își zise Pafnuție. Dar dacă ar fi schimnicul făcător de minuni, crede el, umilitul, că nu i-a răspuns și nu i-a vorbit decât așa cum știe și cum poate un biet pustnic.

Se mai mira Pafnuție că Ilarion cel tinăr, de când a intrat în rânduiala pustnicească, nu s-a mai plâns o singură dată că îi viața grea și nu mai poate trăi, fiindcă nu cunoaște adevărul. Nici despre adevăr nu l-a întrebat. Ci își vede vesel și liniștit de canonul și rânduiala lui. Poate i-a spus că-i necredincios, neștiind ce vorbește, după leșinul lui, până și-a venit în fire.

Nechifor Preda era hotărât să urmeze cărarea arătată de bătrân, fără nici un vicleșug, din toată inima. Dorința lui era mare să dea răspuns la întrebările cele grele ale vieții: ce este omul și care-i ținta lui în lume? Dacă este și ce este Dumnezeu, dacă este suflet cu viață vecinică, cu răsplată pentru faptele bune și pedeapsă pentru cele rele? Râvna lui, se știe, era așa de mare, încât îi făcea plăcere să-și trudească toată ziua trupul, încercând și această cale spre descoperirea adevărului, fără aflarea căruia simțise el că viața e o nenorocire, o povară pe care nu o mai poate purta. El, cum a

spus, era un om fără vicleșug. Ba era, cum i se păruse lui Pafnuție, și un om umilit cu inima. Așa că nici prin gând nu-i trecuse să-l ducă în rătăcire pe bătrân. Nici nu se arăta necredincios, fiindcă n-ar fi știut ce spune, cum era cu puterile zdruncinate, în urma leșinului din pricina foamei și a osteneții.

Se supunea și asculta ca un copil mic, fiindcă drumul ce-l începuse acum era cea din urmă nădejde a lui de a afla calea mântuirii... Cum, adică, a mântuirii?

Așa că el, Nechifor Preda, nu voia să moară, ci să trăiască. Și, încă, nu așa cum i-a văzut pe alții trăind în jurul lui. Așa, ca aceștia, el simțea că nu se plătește să trăiești. Dar pentru a trăi altfel, cum îl îndemna inima, cu cât se făcea mai mare, simțea că nu va putea dacă nu va avea un mare sprijin și un mare călăuzitor în viață. El simțea că acest sprijin, care-i va lumina și mintea, și-i va întări și inima, nu poate fi decât credința în cele sfinte, în *Evanghelie* și în tainele vieții. De aceea s-a zbuciumat cu gândul să înțeleagă ceea ce vede în jurul său, că alții nu înțeleg. Pentru că, de-ar înțelege, nu ar putea trăi în fărădelege și nedreptate, cum i-a văzut el că fac.

Pe drumul lui n-a ajuns ceea ce căuta. Se îndoia că va putea afla vreodată. Fecior mare, în pragul veștii, simțea că ispitele sunt tot mai multe în jurul său, nu ca în copilărie. Și atunci se hotărâse să apuce calea codrului spre peștera pustnicului cea slăvită.

Nechifor n-a răspuns la unele întrebări ale lui Pafnuție. N-a vorbit nimic despre trecutul său. Și asta tot pentru umilința lui și simțul său de dreptate: nu voia să judece pe nime. Nu voia să vorbească de rău pe nime, povestind împrejurările cari l-au făcut să-i fie scârbă de lume. Până nu cunoștea adevărul, nici nu știa dacă lumea în mijlocul căreia trăise lucrează bine sau rău. Lui nu-i plăcea. Credea că oamenii păcătuiesc. Dar nu-i putea judeca. Putea să fie numai o părere a lui, și lumea să fie în chip firesc așa cum o cunoscuse. Poate el singur era zidit strâmb și judeca răsucit, cum îi spunea Pafnuție despre felul lui de a gândi.

Deci Ilarion cel tânăr se puse cu toată inima la treabă. Dacă drumul arătat de bătrân va duce la țintă și el va ajunge la credință, dacă nu-l vor mai împresura negurile întunericului, ci se va face

în capul și inima lui lumină, va fi prea îndestulit și nici nu-i va mai trebui altceva în lumea asta.

Într-un fel, Pafnuție nu greșise când se mira cu câtă hărnicie și ușurință săvârșește el toate ale uceniciei de pustnic: Ilarion cel tânăr era un suflet de pustnic, care a rămas curat în toate valurile vieții ce au putut să-l bată până la vrâsta de douăzeci și unu de ani.

Din întâiele zile ale uceniciei, Nechifor Preda puse stavilă gândurilor cari îl frământaseră mai înainte. El își dăduse repede seama că, muncindu-și trupul ziua și noaptea cu treburile canonului său, e destul de ușor să scapi de frământarea gândului. Când ești ostenit, când te scalzi în sudorile muncilor, când bați mii de metanii la zi și noapte, când tai uscături și le aduci în spate, când nu te îmbuibă niciodată cu mâncare, când spui ocinași până ametești, nici vreme nu mai ai, nici nu-ți vine să te întrebi: «Oare ce este omul și pentru ce trăiește în lume? Oare este sufletul nemuritor, rai și iad?»

Pricepuse că, în ce privește goana și frământarea gândului, pustnicul avea dreptate: îl pui la locul lui cu truda și osteneala trupului. Dacă toate câte i le-a spus moșul se vor adevăra așa, pe bun drum a apucat. Hei! Să fi știut el înțelepciunea asta acasă când îl învenina viermele gândului. Cum s-ar fi apucat de coasă și de sapă! Ar fi lucrat și s-ar fi ostenit în rând cu muncitorii pământului.

Se mira el de multe ori, acasă, cum se face că oamenii cosesc, seceră ori sapă din zori până în seară, și totuși sunt veseli, cântă, spun glume, ba seara tineretul mai trage și câte-o horă, pe când el, care toată ziua nu lucra nimic, era mereu trist, ostenit și nemulțumit. Acum, începea să înțeleagă: aceia nu aveau vreme de gândit, cum nu are el acum. Și, în schimb, el, azi, e aproape tot așa de vesel ca și aceia acasă la el, la muncile lor.

«N-am greșit venind la peșteră, își zicea el. Aici voi întâlni multe sfaturi înțelepte. Părintele meu Pafnuție a moștenit cumînțenia pustnicilor celor de demult.»

El își săvârșea toate lucrurile cu tragere de inimă și se lumina pe zi ce trece. Frumusețile codrului și ale muntelui îi pătrundeau în sufletul său tânăr ca o mireasă. Uneori i se părea că s-ar putea

sătura numai cu albastrul ceriului, cu verdeața brazilor, cu mireasma pădurilor bătrâne. Uneori îi venea să cânte și încă de cele haiducești. Dar nu cânta, ci se mira cu bucurie de schimbarea ce o simțea în sufletul său.

Lucrând așa, ținându-și canonul, treceau zilele, săptămânile și lunile. Se scula cu tot mai mare bucurie în miezul nopții, făcea din zi în zi mai multe metanii, postea și ajuna și când nu trebuia, în ascuns de Pafnuție. Când nu-i dădea acesta destul de lucru, își căuta el pe deasupra.

Într-o bună zi înțelese și simți că munca e o mare plăcere și o mare blagoslovenie pentru omul ce trăiește în lume. Simți că fără bucuria muncii nu ar mai putea trăi. Se gândi eă, după câte învățase el, munca i-a fost dată omului, scos din rai, ca o pedeapsă, când i-a zis: «În sudoarea frunții tale îți vei câștiga pâinea cea de toate zilele». Și, iată, acum pricepea el mai întâi că nu era o pedeapsă, ci o blagoslovenie. Cel ce spusese vorbele știa ce spune. I-a dat omului puțința să trăiască. «Fără muncă – își zicea el – eu n-aș mai putea trăi. M-aș spânzura ori aș ajunge un lotru.»

Iar în altă zi, când aducea la peșteră o sarcină grea de uscături, urcând pieptișul muntelui, negândindu-se la nimic, decât să ajungă mai în grabă, când se opri o clipă să hodinească, punându-și sarcina jos, se făcu deodată o mare lumină în sufletul său. Și din lumina aceea rămaseră, ca tipărite, în mintea sa următoarele cuvinte: «Munca e cea dintâi lege a vieții. Cine vrea să înțeleagă lumea și viața trebuie să înceapă cu ținerea acestei legi.»

Nechifor Preda se lumină și se umplu de bucurie până-n adâncurile sufletului. De unde venea acest glas, că parcă fu glas? Cine a tipărit luminoase cuvintele acestea în mintea lui, că le vedea, sau mai bine, le simțea, ca tipărite acolo? Privi împrejur și nu văzu pe nime. Se uită în brazi, acolo numai neclintirea cetinilor la acel ceas al amiezii. Deodată își aduse aminte de cuvintele pustnicului: «Adevărul nu-l află mintea, ci vine de sus, ca un har.»

Ilarion cel tinăr simți ca o dulceață care îl umplu. Acesta să fie harul despre care îi vorbea bătrânul? Încă nu știa. Dar nu se mai

îndoia că ceea ce i se descoperise acum despre muncă era cel dintâi adevăr pe care-l afla în viață, în care nu se îndoia, și simțea că nu se va mai îndoii de el niciodată. Așa era de limpede; așa-l simțea de adânc înrădăcinat deodată în toată ființa lui. Gândul, mintea era neputincioasă să mai întrebe: e așa ori ba? S-a spus, de către cineva, poate chiar de inima lui, un cuvânt, și el va rămâne neclintit pe vecie.

Ce deosebire între cunoștința asta și altele la cari a ajuns el cu mintea lui în anii de zbucium. Acelea trăiau doar o clipă, răsturnate de alte gânduri, cari se băteau unele pe altele.

De bucurie, dădu un chiot mare. Apoi, mutându-și sarcina de lemne, șezu pe mușchi și privi uimit în jurul său.

Așa trebuia să fie: munca, cea dintâi lege a vieții. Iată, acum băga mai întâi de seamă că toate lucrurile lumii sunt în muncă necurmată. Izvoarele țâșnesc mereu din piatră și murmură în răcoarea codrilor. Păraiele, râurile și râulețele curg mereu și nu încetează de-a se rostogoli. Iarba crește harnică, își trage mereu hrană din pământ. Toamna se usucă, iarna putrezește, dar primăvara începe muncă nouă. Brazilii aceștia neîncolțiți de secure iată cum luptă să-și înfigă rădăcinile în stâncă și cum întind brațele multe în văzduh, să soarbă aer și lumină. Știa el de mult cum se hrănește un copac, cum crește. Dar n-a cunoscut până acum că asta e munca lui, că subț scoarța lui curge neconținut puterea ce poartă sucul. În neclintirea lor, el n-a văzut până acum nici o lucrare, nici chiar în împotrivirea lor din fața viforului. Iată că acum descopere muncă și lucru și în alergarea cerbului și a lupului după hrană. Se gândea: ce este în lume ce nu lucrează? De la furnică și albină, de la paserea ceriului ce zboară toată ziua după hrană, până la pietrele muntelui, cari și ele se rostogolesc, se macină de vreme, de arșiță și ploi, pretutindenea descoperi acum muncă și lucrare. Da! Aceasta trebuie să fie, și este, întâia lege a vieții. El nu a luat-o în seamă până acum...

Deodată se simți mic și neputincios. Ce încredere mare a avut el în priceperea sa, cum îi cerea să-i tâlcuiască tainele vieții, și, iată, cu puterile lui, n-a putut descoperi nici aceasta întâie lege a vieții, ea care singură dă farmecul și mulțumirea în lume!

Acum înțelegea limpede că în mare măsură nemulțumirea lui cu viața izvoră din lenea trupească în care a trăit. După fiecare lucru ce isprăvea, de când intrase în canonul pustniciei, simțea o mare bucurie sufletească. Îi părea, în fiecare seară, că n-a trăit ziua în zadar. Și simțirea aceasta îi scâldea sufletul în dulceață.

Nici nu-și dădu seama cât a stat pe mușchi, lângă sarcina de lemne, privind mirat la munca din jurul său. Când se ridică, sufletul îi fu cuprins de-o bucurie așa de mare, încât se hotărî să vadă numaidecât pe pustnic să-i spună ce a pățit, uitându-și de sarcina de lemne.

Numai după un bun urcuș băgă de seamă că a uitat lemnele. Se întoarse, le ridică în spate și porni din nou.

Când ajunse la peșteră, era pe la ojină cea bună. Pafnuție era îngrijorat și se pregătea să meargă să-l caute.

Se bucură când îl văzu, dar totuși îl certă.

- Te-ai abătut de la canon, fiule Ilarioane. Ai scăpat rugăciunile dinainte și de după-amiazi.

- Dar pe ce vreme să fie, răspunse tânărul înfricat. A trecut de amiazi?

- Vai de mine! Cum să nu treacă. Privește soarele.

Ilarion cel tânăr își răsuci capul să vadă printre cetini.

- Să am iertare, părintele meu. N-o să mai fac.

- Nici să nu mai faci. Să nu te mai încarci cu sarcini așa de grele, că pe urmă nu te mai întorci decât seara. De altfel, câte lemne ai adunat până acum, ne sunt de-ajuns o jumătate de iarnă.

- Nu din pricina lemnului am întârziat, părintele meu, zise cu sfială ucenicul.

- Dar din ce pricină? Te-ai lăcomit cumva la zmeură și te-ai întâlnit cu moș Martin?

- Nu. Să mănânc întâi, și pe urmă am să-ți spun.

Pustnicul se bucură de vorba asta. Îi plăcu că ascultă de tinerețea sa și că se gândise la mâncare mai întâi.

- Moșule, începu Nechifor după ce se înfruptă, azi mi s-a întâmplat ceva. Am început să înțeleg, fără să mă gândesc anume, așa cum mi-ai spus dumneata.

Pustnicul ciuli urechea.

- Hai? Și ce-ai înțeles?

- Că în lumea asta este o întâie mare lege, la care se supun toate lucrurile și ființele. Și că cine nu se supune, nu poate fi mulțumit, cum n-am fost nici eu până n-am intrat în canon.

- Legi sunt multe, fiule, și toate trebuiesc ținute. Cel ce le-a dat, că și ele au un tată, a știut de ce le dă. Dar care e legea cea mare de care vorbești tu?

- E legea muncii, moșule!

- Hai, cum ai spus?

- Legea muncii.

- Iar vorbești răsucit, fiule. Mintea mea e slăbită de acum. Vorbește așa ca să te înțeleg.

- Iată ce vreau să spun, părintele meu. Tot ce trăiește în lume trebuie să-și facă treaba lui: iarba se luptă să crească, cerbul aleargă după hrană, vânturile mătură cerul de la o margine la alta, râurile curg mereu, albind adună miere, omul își câștigă pâinea în sudoarea frunții, paserile...

- Destul, fiule, înțeleg acum. Și tu n-ai știut până azi că asta e o lege a vieții și cine nu i se supune, nu poate trăi mulțumit și vesel?

- Nu, moșule!

- Mare mirare! Când fiecare poate vedea legea asta de când i se deschid ochii. Toată viața e numai muncă și luptă.

- Am văzut, dar n-am priceput. Am crezut că munca și truda omului subț soare e o pedeapsă. Pedeapsa care s-a croit oamenilor când au fost scoși din rai Adam și Eva.

Pustnicul încreți din frunte. I se părea că Ilarion cel tinăr l-a adus în corn de capră. Și iar se gândi la mintea lui sucită.

- E și pedeapsă, fiule. Făcând asemănarea cu viața raiului. Dacă nu greșeau, oamenii rămâneau în rai, slujind lui Dumnezeu, iar nu acestui trup muritor. Ar fi dus o viață ca îngerii cari nici la coasă nu umblă, nici la sapă, nici nu aduc sarcini de uscături din pădure. Ci slujesc lui Dumnezeu și-l proslăvesc pe dânsul. Însă, pentru oamenii greșiți, pentru oamenii scoși din rai, munca e într-adevăr cea dintâi și cea mai mare lege. Cel dintâi cuvânt ce l-a spus Domnul celor greșiți, acesta a fost: «În sudoarea frunții tale îți vei agonisi pâinea cea de toate zilele». Adică, muncind. De la legea asta nu este abatere. Cine nu muncește și aleargă, om ori

dobitoc, crapă de foamă. Și fiindcă legea asta Dumnezeu a dat-o, ea numai sfântă și bună poate fi pentru traiul omului păcătos în lume. Și cine nu o ține, se arde.

- Și iată, părintele meu, eu n-am cunoscut până acum, n-am înțeles această lege.

- Ți-am spus că-i mare mirare.

- Ba, poate nu-i mai zice așa, moșule, dacă vei ști că eu, până la vrâsta mea de-acum, n-am lucrat nimic.

- Hai? Ce-ai spus? Cum se poate? Ai stat o viață de om cu brațele încrucișate?

- Am stat!

- Poate-ai fost pădurar?

- N-am fost, moșule.

- Dar cum te-au răbdat părinții să rămâi într-o lenevie așa de cumplită?

- N-au avut nevoie de munca mea și mi-au dat pace. Ei își aveau treburile lor.

- Și nu le-a fost frică? Nu s-au gândit că vei putrezi în lenevia ta?

- Nu știu, moșule! Ceea ce știu eu e că eu n-am înțeles legea aceasta a vieții, deși o vedeam cu ochii mei în toată ziua. Dar azi am înțeles-o deplin. Când am pus sarcina jos, la hodină, pe coasta muntelui, mi s-a luminat deodată. Parcă un glas strein mi-a vorbit, chiar așa cum îmi spuneai dumneata. Și am mai înțeles că eu, fiindcă am trăit în lenevie, n-am avut nici o mulțumire adevărată în viață. De când am intrat la canonul uceniciei, am simțit mulțumire și bucurie, însă nu știam din ce pricină. Acum știu, moșule, și știința asta mă umple de mare bucurie. Sunt mulțumit pentru că de acum mă supun și eu legii celei dintâi a vieții, legii muncii, la care se supun și pe care o îndeplinesc toate viețuitoarele pământului, ba chiar și neviețuitoarele.

- Hm! Hm! Tu ești un om ciudat, fiule. Cred iară că te pricepeam mai bine dacă-mi spuneai de la început viața ta. Dar am înțeles că acum încă nu poți, și eu silă nu-ți fac. E adevărat tot ce spui, și mă mir numai că toate acestea nu le-ai știut până acum. E adevărat că omul care nu muncește, nu poate avea mulțămire în viață. În această privință, munca e o blagoslovenie, nu numai

pentru un om, ci și pentru neamuri întregi. Popoarele harnice merg înainte, cele leneșe stau pe loc, întocmai cum se întâmplă și la o gospodărie omenească.

- Dar nici liniște nu poate avea omul care nu muncește, adause ucenicul. Eu socotesc ca o mare binefacere a muncii liniștea ce o am de când am intrat în rânduiala uceniciei și lucrez. Gândurile cele rele și chinuitoare nu se mai apropie de mine.

- Cum se vor mai apropia dacă nu le dai răgaz? Îmi pare bine că nu te mai muncești în zadar cu gândurile. În glasul pe care l-ai auzit poate ți-a vorbit Ziditorul, dar poate ți-a vorbit chiar inima ta, care s-a liniștit de frământarea gândurilor.

- Se poate, moșule; chiar așa am socotit și eu.

- Cetim noi din *Ceaslov*, la fiecare rugăciune de miezul nopții, și pe aceea a Sfântului Efrem Siriul. Ai cetit-o și tu destule ori. Ea începe așa: «Doamne și stăpâne al vieții mele, nu-mi da mie duhul trândăviei...». Apoi asta e pentru ca Domnul să ne facă harnici, să nu ne lase să cădem în lenevie, care e începutul tuturor răutăților.

- A tuturor?

- Da, fiule Ilarioane, a tuturor. Nu numai a sărăciei și a frământării zadarnice a gândurilor. Din lenevie izvorăsc beția, curvia, uciderea, clevețele, pârlile, dușmăniile și o mulțime de alte rele. Văzut-ai vrodată om ori femeie harnică să cadă în astfel de greșale?

Nechifor Preda se gândi un restimp, apoi zise:

- După cât îmi aduc aminte, n-am văzut.

- Omul care nu muncește trebuie să-și umple ziua cu ceva, și adeseori și nopțile. Căci leneșul nu prea are somn lung și hodinit noaptea, fiindcă nu și-a ostenit trupul și mai doarme și peste zi. Apoi nici duhul cel necurat nu doarme. Duhul trândăviei e tată la multe alte duhuri necurate, și când tăbărește în sufletul omului tatăl, se țin de poalele cămeșii lui și copiii. Dacă ai băgat de seamă că leneșii satelor umplu crâșmele și temnițele. Ei sunt vecinic pe drumuri cu pâri împotriva tuturor, ei aprind certele și bătăile. Ei se pun împotriva tuturor lucrurilor bune ce se fac într-un sat, ba le batjocoresc chiar înainte de a fi începute. Iar muierile leneșe pe de-o parte sunt necurate, cu copiii nespălați și urduroși, sar gardurile și strică tineretul satelor, iar pe de altă parte

meliță toată ziua pe la porțile creștinilor, duc minciunile de la o casă la alta, clevetesc pe toată lumea. Când are vreme omul harnic sau muierea cuprinsă, din zori în noapte, cu lucrul ei pentru așa nelegiuiri? Diavolul fuge de omul harnic și se ține scai după cel ce petrece în trândăvie. Asta spunea părintele meu Ilarion că era și învățatura Sfântului Efrem Siriul. Și asta am înțales-o și eu de mult, uitându-mă la lume și la oameni, și mai ales la mine însumi.

- Adevărat trebuie să fie ce spui, moșule, **deși** eu până acum, se pare, că nu mi-am deschis destul de tare sufletul asupra lumii. Dar blestemați ca aceia despre care vorbești am văzut și eu, și, adevărat, cu toții erau niște trândavi. Așa trebuie să fie dacă legea muncii e cea dintâi și cea mai mare lege a vieții. Roatele fără osii nu pot duce carul, ele se durigă și se rătăcesc până cad pe-o lature, iar carul stă pe loc. Acum mi se pare că legea muncii e chiar osia vieții omului pe pământ.

- Bună minte ai, fiul meu Ilarioane, zise cu mirare pustnicul, auzind asemenea cuvinte. Numai din gura părintelui meu celui adurmit, al cărui nume îl porți, am mai auzit așa asemănare. El o să se bucure văzând cum calci pe urmele lui. Odată, vorbind noi într-o seară despre rănille adânci pe care le deschide în sufletele celor rămași în viață moartea unuia dintr-o casă, îmi spunea răposatul: «Pafnuție, Ziditorul a lăsat leac la toate. A lăsat și pentru durerile ce le seamănă în ~~lume~~ moartea.». Eu zic: «Da, uitarea este leacul». «Când vine uitarea, zicea el, leacul și-a făcut treaba lui. Leacul e munca, nu uitarea. Numai muncind, trudindu-ți trupul, poți uita. Dacă părintele căruia i-a murit fiul, fecior june, ar sta cu brațele încrucișate și ar aștepta uitarea, ar putea aștepta mult și bine. Dar încă de-a doua zi pornește cu carul ori cu plugul, sau cu coasa în spate la munca lui. Și nu se mai poate gândi. Căci gândul, să știi, Pafnuție, e povara cea mai grea a omului când nu se poate ajuta. Iar în moartea celor iubiți ai noștri, cum ne-ar putea ajuta?»

- Așa vorbea acela al cărui nume îl port despre leacul durerii și despre povara gândului? spuse cu mirare și oarecum înfricat Ilarion cel tânăr.

- Așa grăia, fiule, și-am simțit eu că avea dreptate. Gândul nu te duce la luminiș, e cea mai grea povară a vieții. Dar ce-ți mai

spun ție? Tu din pricina ei nu mai puteai trăi, scârbindu-te de lume și voind să mori.

- Mă bucur că mi-ai dat numele Ilarion. Aș vrea să calc pe urmele celui răposat, zise cu hotărâre ucenicul.

- În unele lucruri am văzut că sameni cu el, și m-am bucurat și eu, fiule. Dar a merge pe urmele lui, e altă socoteală. Voința e bună. Se vor vedea pe urmă puterile. Și mai ales va atârna acest drum de harul cel din înălțime. Să grijești mai ales să nu te lași ispitit de duhul mândriei, al prea marii încrederi în tine însuși, că ușor cazi în prăpastie. Dacă tu ai aflat că întâia lege a vieții e munca și hărnicia, să știi, tot de la Ilarion cel bătrân care urma pe Sfântul Efrem Siriul, că cea de a doua lege a vieții omului în lume e legea – noi aici la peșteră spunem: porunca – umilinței. Că spune Sfântul Efrem, în rugăciunea ce-o zicem la miezul nopții: «Nu-mi da mie duhul trândăviei», dar după ce a pomenit durerile rele rugându-l pe Ziditor să le alunge de la el, cel dintâi duh bun pe care-l cere e acela al umilinței. Căci zice la începutul cererii pentru duhul bun: «Iară duhul umilinței...dă-mi-l mie, robului tău.» E același lucru pe care ți l-am spus de la început: «Cel ce se umilește înălța-se-va. Deci, vei urma pe Ilarion cel bătrân, dacă vei putea bate și aceasta cărare a lui.

Urmă un restimp de tăcere îndelungată pentru pustnic și ucenicul lui. Soarele scăpătase după brazi și răcoarea înserării se strecura printre trunchii bătrâni. În înălțimi, în tăria vânăta, se rotea un vultur mare, cu aripile întinse. În munte stăpânea o liniște adâncă.

Pustnicul trăsări și zise:

- Scoală să mergem la treabă. E vremea vecerniei.

Nechifor Preda întârzie o clipă și zise zâmbind cu sfială:

- Părintele meu, înainte de a pleca, rogu-te să-mi spui: vremea cât am stat tăcuți, ce am făcut amândoi? Căci eu cred că amândoi am făcut același lucru.

- Ne-am gândit, de bună seamă, răspunse Pafnuție.

- Așa este. Dar am greșit noi ori ba lăsându-ne furati de gând?

- Cum să greșim? Noi trebuie să rumegăm ce spunem, ce vom vorbi, ce-am lucrat și ce vom lucra. De-accea ne deosebim de animalele necuvântătoare.

- Și gândul acesta e de folos?
- Cum să nu fie?
- Nu e o pierdere zadarnică de vreme? Nu e cu primejdie?
- Nu, că prin el facem rânduială în gospodăria noastră sufletească. Și cu primejdie cum ar fi, când prin cumpăna minții și a inimii ne putem feri de primejdie? E cu primejdie gândul, cum ți-am spus, numai când ne trudim să înțălegem lucruri neînțelese. Oricând îl lăsăm să umble pe cărări ce le străbate sfatul celui potrivit.

- E și aceasta învățătura răposatului Ilarion?
- Este.
- Să am iertare. Te-am întrebat numai fiindcă azi, după ce mi s-a făcut lumină în cap cu privire la legea sau porunca muncii, m-am lăsat multă vreme furat de gând. De aceea am întârziat.
- Cu prilejuri de acestea e folositor să te gândești și să încerci a pătrunde. Că fulgerul harului ține doar o clipă, și omul trebuie să facă rodnică lumina lui, cuprinzând-o cu toate puterile, să n-o mai piardă.

VI

Cătră altă cunoaștere folositoare

Ilarion cel tânăr intrase bine la brazdă. Canonul uceniciei îl cunoștea de-acum din fir în păr. Nu mai dădu pustnicului prilej pentru mustrare. La soroacele hotărâte pentru canon era totdeauna la peșteră. Oriunde era dus după alte treburi ale ucenicului, după lemne, după zmeură și mure, după rădăcini, sosea la vreme. Postul și ajunul îl ținea cu strășnicie. A ținea postul, la peșteră era ușor. Pafnuție nu se înșelase când se gândise și spusese, în întâiele zile după sosirea lui Nechifor că nu vor mai avea lapte și caș. Vreme de trei luni nici nu mai pusese nime nimic în tufișul de la izvor. Câte-un codru de pâne sau de mălai se mai găsea uneori. De obicei, creștinii cei buni nu lăsau aici decât făină de porumb și sare, iar toamna târziu, înainte de a coborî oile la țară, păcurarii puneau pentru iernatul pustnicului de la peșteră un sac de făină de porumb, un burduf măricel de brânză și un drob de sare, de care lingeau oile. Vremea asta nu sosise încă, dar nici departe nu era.

Mai greu pentru un flăcăuș tânăr ca Nechifor era ajunul, și anume ajunul când culegea zmeură ori afine. Tot mereu ducea câte-un bob în neștire la gură și își aducea aminte numai când să-l mestece și să-l înghită. De multe ori se-ntâmpla că chiar înghițea câte-un fir mai frumos și mai mirositor, și atunci mărturisea pustnicului.

- Iar m-am lăcomit, părintele meu, la zmeură.
- Să nu te lăcomești, Ilarioane.
- Da numai un bob, moșule, și din uitare.

Așa începe orice rău în lume: cu țârăita. Știi vorba ceea: cine fură azi un ou, mâne fură un bou. Și cu toate relele din lume e

la fel. Nu spun că-i greșeală ce-ai făcut, și nu ai nevoie de canon pentru asta. Ci-ți spun pentru ca să fii băgător de seamă. Răul se apropie de om când nu veghează. Și te îndeamnă numai la lucruri ce par dulci și plăcute. Acum, vezi bine, zmeura nu numai pare, dar chiar este dulce. Dar sunt alte lucruri ce ispitesc și cari numai la părere sunt dulci. Dacă le-ai săvârșit, îți sunt amare. Că rămâne la urmă viermele muștrării. De-aceea e bine ca omul, în orice împrejurări, să fie treaz. Atunci se poate și stăpâni. Când is câinii și ciobanii trezi, cutează lupul să se apropie?

- Nu cutează, părintele meu.

- Apoi așa și lupul cel bătrân, diavolul. El nu se apropie decât de sufletul nepăzit. Fiecare suflet are câinii și ciobanii lui: trezia și paza.

Ilarion cel tânăr îl ascultă întins pe bătrân, apoi zise:

- Mi s-a părut mie de multe ori, părintele meu, că mai toate relele mari vin din cele mici. Acum rămân întărit în credință, auzind acestea și de la dumneata. E și asta învățătura lui Ilarion cel bătrân?

- Este, cum să nu fie? El zicea așa: «Coasă-ți ceoarecii, Pafnuție, până-i spărtura mică. Nu vezi tu că apa unui pârăiaș o poți abate cu ușurință din alvie. Dar să te văd abătând din alvia ei apa Bistriței!»

- Așa spunea cel al cărui nume îl port?

- Așa și în multe alte chipuri. Iar subț patrafir, la spovedanie, adeseori îți dădea canon mai greu pentru păcatele mici, dacă erau săvârșite pentru întâia oară, decât pentru păcatul mare, care a căzut năpraznic pe capul tău, fără să-l cauți... Îmi aduc aminte că odată a venit la noi la peșteră un boier bătrân să-l roage pe părintele meu să-i cânte niște sărindare. Avea acasă pe cineva bolnav greu. Adusese multe bunătăți de ale lumii, și între ele și o ploscă pântecoasă. Ieromonahul abea a pus-o la gură, când l-a îmbiat stăruitor boierul acela, dar când mi-a venit rândul, eu am tras o dușcă bună. Ba și mai de multe ori. Fiertatul n-a băgat de seamă numai când a văzut că mă clătin pe picioare. La spovedanie nu mi-a dat decât trei metanii. Eu m-am mirat, iar el a

zâmbit și a zis: «Ai pățit-o și tu ca tata Noe. N-ai cunoscut puterea vinului?»

Ilarion cel tânăr ținea în minte toate cuvintele pustnicului și peste zi, în treburile lui, se gândea deseori la ele. Începuse să-l iubească pe bătrân ca pe un adevărat părinte, și se silea să-i cunoască voința și dintr-o clipire a ochilor. Iar pustnicul se bucura de ucenicul său, și se ruga lui Dumnezeu pentru el.

- Cum se poate, Doamne, se sfătuia el cu Ziditorul, în rugăciunile lui, ca un suflet așa de silitor să fie orb? Să nu te cunoască pe tine și pe care l-ai trimis în lume, pe Hristosul Tău? Cum i se țin ochii lui legați să nu creadă în suflet și în nemurirea lui? Plouă, Doamne, peste el ploaia cea deșteptătoare a harului tău... Ori, Doamne, acest nou Ilarion e un păcătos de aceia care nu se vedește? Ori a venit cu gânduri potrivnice la această peșteră?

Pafnuție vedea bine că Ilarion cel tânăr, fiind vorba de credință, de rugăciune, de toate ale sufletului, mergea orbiș după el și nu mai întreba nimic. Dar bătrânul simțea că Nechifor face toate rânduielile cu prea mare ușurință, ca o mașină. Că nu se miră de nimic, dar nici nu pricepe mai mult din toate ale ceriului decât în ziua când sosise la peșteră. Ucenicul lui avea o singură răsplată a canonului, până acum: muncindu-și și ostenindu-și trupul, fugărind gândurile cele zadarnice și ieșind din lenevie, simțind răsplata muncii săvârșite. Era un câștig și acesta, vezi bine! Dar tânărul nu cunoștea încă dulceața rugăciunii. Se vedea pe el că, cu aceeași hărnicie, ar sfărâma piatra ori ar tăia lemne, în loc de metanii și ocinași. Pustnicul simțea toate acestea și se ruga lui Dumnezeu să deschidă ochii ucenicului. Fără credință nu putea rămâne în munte, nu putea face, o viață, slujba peșterii. Curând ori mai târziu, i s-ar urî din nou și ar fi silit să-și ia lumea în cap.

Într-o zi, Ilarion cel tânăr îl întrebă:

- Părintele meu, am o mare rugămintă. De mult mă tot gândesc la vorbele ce mi-ai spus despre cea de a doua poruncă a vieții omului pe pământ, aceea a umilinței. Aș vrea din toată inima să o urmez, dar nu știu cum să încep.

- Mi se pare că ai și început, fiule.

- Eu? Când am început?

- Din ziua în care mi-ai dat ascultare în toate. De când nu mi te-ai împotrivit la nimic.

- Dar aceasta e ascultare, moșule, nu umilință.

- Hm! Văd eu iar că cineva ți-a sucit gândul tău, și rău a făcut. Nimeni nu ascultă de altul decât din trei pricini: de frică, din dragoste și din umilință. Acum să-mi spui: stai lângă mine și mă ascuți de frică? Cum te-aș putea eu pedepsi dacă n-ai asculta?

- Nu de frică, moșule.

- Din dragoste, atunci?

- Se poate să fie din dragoste, că eu m-am alipit de dumneata cu toată dragostea.

- Deci, îți faci canonul, pe care știu eu bine că încă nu-l înțelegi, numai pentru a-mi face mie o plăcere?

Ucenicul se gândi un restimp, apoi răspunse:

- Eu mi-am pus din copilărie legea să nu mințesc, orice s-ar întâmpla.

- A pus-o și Dumnezeu de mai de mult o leacă, pe cele două lespezi de piatră.

- Se poate, dar și eu mi-am pus-o, moșule. Și așa trebuie să mărturisesc că eu am început a face canonul uceniciei, pe care, bine ai spus dumneata, încă nu-l pricep, pentru a face cea din urmă încercare spre înțelegere, nu din dragoste pentru dumneata, deși mi-ești drag ca un părinte. Apoi l-am făcut mai târziu din plăcere. Am simțit bucuria lucrului săvârșit și am ajuns să cunosc legea muncii.

Pustnicul asculta încruntând din sprâncene.

- Adică tu și iar tu. Totul pentru tine.

- Cum? Nu înțeleg!

- Haida, numai hai! Zi înainte! Adică tot tu ai cunoscut și porunca muncii? Parcă spuneai c-ai fi auzit un glas.

Ucenicul se roși ca bujorul. Plecă capul.

- Adevărat! Mi-a venit o lumină străină.

- Bine! Bine! Să ne întoarcem la vorba ta: așadar, nu din dragoste pentru mine îți faci canonul, deși știu și văd cât ții la mine. Astfel nu mai rămâne decât cea de a treia pricină a ascultării: umilința.

Ilarion cel tinăr se gândi un restimp și zise:

- Ce este umilința? Eu nu știu acest cuvânt ce înseamnă sau ce înțales îi dai dumneata.

- Hm! Cum ți-aș spune? Potrivnicul umilinței e mândria. Nu e umilit cine crede prea mult despre sine însuși. Cine își închipuie că are puteri mai mari decât semenul său, și la acesta pivește cu dispreț. Nu e umilit cine crede că poate înțelege, cu puterile lui numai, rostul lumii și al vieții. Și, care... și care...dacă nu ajunge la lumină, deznădejduiește și vrea să moară. Așa s-a crezut de sus, încât a crezut că nu mai poate merge pe pământ, ori, mai ales, că pământul nu e vrednic de asemenea om.

Cuvintele din urmă le spuse Pafnuție încet și rar, cu ochii în ochii lui Ilarion cel tânăr, ca și când ar fi voit să-l pătrundă în fundul gândului.

- Destul, părintele meu, destul, zise înfricoșat ucenicul. Omul de care ai vorbit sunt eu, cel care stau în fața dumnilale. Mie, chiar așa mi s-a întâmplat...De unde cunoști dumneata lucrurile acestea? Cum poți citi în sufletul omului?

- Eu, fiule, nu cetesc în nici un suflet. Asta e învățătura despre umilință și mândrie a părintelui meu Ilarion. Și el a mers pe urmele învățaturii Sfântului Efrem Siriul.

- Umlința asta eu nu o am, părintele meu.

- Înțeleg, acum înțeleg și eu că nu o ai, fiule.

- Și nu din umilință îți dau ascultare la îndeplinirea canonului uceniciei.

- Un început este totuși, Ilarioane.

- Nu-i nici un început. Eu urmez drumul ce mi-l arăți tot cu gândul să pricep cele nepricepute. Deci tot ce fac, fac pentru mine și mândria mea! Of! nenorocitul de mine!

Ucenicul se trânti la pământ și vărsă lacrimi amare. Pustnicul îl lăsa să plângă, știind că plânsul, la vremea lui, e stămpărare. După ce se liniști, Pafnuție îl îmbrățișe, învăluindu-l iar în barba lui stufoasă și zise:

- Aici, la peșteră, nu are loc deznădejdea. S-ar supăra și moșul cel bătrân, care doarme în apropiere. Și, îți spun, nu ai pricină de deznădejde. Ai început să intri în drumul umilinței. Să-mi spui, în viața ta ascultat-ai de părinți?

- Îmi părea, după ce am ajuns mărișor, că nu am de cine să ascult. Azi numai atât pot să-ți spun, moșule, că-i judecam eu pe ei, nu să ascult de dânșii.

- Hm! Mare greșeală, fiule, și încă o greșeală de sumeție. Părinții, oricum ar fi, sunt rânduiți de Dumnezeu să fie mai cuminți decât copiii. Te împotriveai sfaturilor lor?

- Mă împotriveam, dar nu-ți pot spune acum pentru ce.

- Dar prieteni de seama ta ai avut?

- Ehei! Încă prea mulți, moșule.

- Erau mai cuminți, mai înțelepți decât tine?

- Cine? Prietenii? N-am văzut niciodată să fie mai cuminți.

- Bine, bine! Te împotriveai și sfaturilor lor?

- Trebuia să mă împotrivesc.

- Bun și asta. Nu te mai întreb. Văd că ai și tu mormintele tale, pe care nu vrei să le deschizi. Te-am întrebat numai pentru a-ți arăta că ai intrat în drumul umilinței când te-ai hotărât să vii la peșteră și când ai intrat, cu ascultare, în canonul uceniciei.

- Cum înțelegi că am intrat?

- Așa că până a nu veni aici n-ai voit să iei învățătură de la nimeni și n-ai ascultat de nimeni. Acum ți-ai plecat capul: nădăjduiești să afli adevărul de la altul, nu de la tine, ori urmând pe drumul ce ți-l poruncește altul. Asta, fiule, e început de umilință. Că de rămâneai cu toată mândria ta de mai înainte, nu ai mai fi ostenit la munte, nici nu ai posti și ajuna, ci ai fi ieșit într-o pădure și te-ai fi spânzurat de cea dintâi creangă; spre bucuria diavolului, tatăl mândriei. Da tu ce ți-ai zis? Nu pot trăi fără credință, fără să înțeleg. Ia să mai fac o încercare, să merg la pustnicul din peșteră, de care se vorbește atâta. Când te-ai hotărât să ceri și ajutorul altuia, i-ai dat o palmă grea lui Belzebut. Dar să știi de la mine că gândul ăsta bun, hotărârea asta, Dumnezeu ți-a dat-o. Ți-a dat-o în dar însă și pentru că, după cât bag de seamă, ai dus o viață curată în tinerețea ta. Poate, afară de mândrie, nu mai porți în spinare și alte sarcini ale spitorului.

- Adevărat, părintele meu, m-am ferit de toate spurcăciunile la cari mă ispiteau alții. Dar numai pentru a nu fi asemenea lor, pentru a fi mai mult decât ei. Nu m-am gândit că ar fi vorba să țin

anume poruncă ori să nu-l supăr pe Dumnezeu. Deci tot din mândrie am rămas curat.

Pustnicul nu răspunse curând. Dunga adâncă i se săpă între sprâncene, și acelea iar se îmburzoiară ridicându-se în cornițe. Îl mira râvna aceasta a ucenicului de-a nu părea cu nimic mai bun decât era. Acesta era un mare semn de curățenie a inimii. În aceasta era umilit de-acum, ca un sihastru. Cum încăpea, dar, alătura de umiliința inimii, trufia gândului?

- După toate acestea, zise Pafnuție într-un târziu, rămâne totuși hotărât că tu, supunându-te mie și canonului, ai făcut un început de umilință. Nu rămâne decât să mergi mai departe pe drumul început.

- Dar chiar în urmarea drumului către porunca cea de-a doua nu mă pricep, părintele meu. Și asta voiam să te întreb de la început. Ce să fac? Cum să-l caut acest drum?

- Te va povățui Dumnezeu, fiule, dacă ai hotărâre curată. Căile Domnului sunt nenumărate și deschilinite pentru fiecare om. Pe unul îl atrage Dumnezeu într-un fel, pe altul într-alt chip. Totuși, unele îndrumări pot să-ți dau și eu.

- Acestea le aștept cu sete, moșule.

Tânărul se apropie mai tare de pustnic și era numai încordare. Pafnuție înțelese din nou că în Ilarion cel tinăr nu-i urmă de înșelătorie și de prefecătorie.

- Am băgat de seamă, începu bătrânul, că te ferești ca de foc să te arăți mai bun decât ești. Cum ai ajuns la fereala asta?

- Așa am ajuns că nu sufăr minciuna nici a mea, nici a altuia. Și dacă mă simt slab, cum aș putea spune că-s tare? Dacă descoper în mine aplecarea spre rău, cum aș spune că-s înger din cer?

- Dar cum ai descoperit aceste aplecări ale inimii?

- Așa, că le-am urmărit de aproape. Îndată ce imboldul lăuntric îmi da un îndemn, eram acolo să-l judec ce fel este.

- Bun! Așa trebuie să faci de-acum și cu boldul gândului. Să-ți întorci de-acum ochii cei sufletești asupra puterii minții tale. S-o judeci și să vezi până unde-i sunt granițele. Să cercetezi gândurile și să le cumpănești de sunt bune ori rele. Pentru asta, o lege și un drum vecinic este, numai unul: să dai pace lumii și

semenilor tăi, să nu mai judeci pe nime, ci să te judeci pe tine. Așa ai făcut cu poruncile inimii, și bun drum ai urmat. Așa trebuie să faci și cu mintea.

- Tot nu înțeleg lămurit, părintele meu, oftă cu tristețe Ilarion cel tinăr.

- Haida numa' hai! Odată ai crezut pe toată lumea mai proastă, mai mărgenită decât tine. Și n-ai voit să iei sfat de la nime. Ai fost plin de mândrie. Acum gândește-te la ce-ți spun eu: prostul și mărgenitul cel adevărat ești tu însuși. Dacă n-ai fi așa, mi-ai spune mie numaidecât cum luminează soarele, cum crește iarba sau cum se naște și crește vițelul de cerb în pânțele maicii sale? Haide, vezi-ți de treburile acum, și Dumnezeu te va lumina... Da ascultă, ai mai fost pe la mormântul bătrânului?

- Merg în toată ziua, moșule.

- Bine faci. O să te mai lumineze și el, că ai minte sucită, cum ți-am mai spus.

Trecură zile și săptămâni. Ucenicul își vedea cu tot mai mare sânguință de slujba lui și era mulțumit. Numai că porunca cea de-a doua nu ieșea la capăt. Vorbele din urmă ale lui Pafnuție îl puseseră într-o mare fierbere. Cum crește iarba? Cum luminează soarele? Cum se naște și crește vițelul în vacă? « Sărmanul bătrân – își zicea el – de unde să știe că eu cunosc din ce am învățat și din cărțile ce le-am citit toate aceste lucruri? Poate am făcut și fac rău nespunându-i cine sunt! »

Și, în cursul lucrărilor ce le făcea, își deștepta în minte tot ce învățase despre soare, despre plămădirea vieții în om și dobitoc, despre creșterea ierbii și a plantelor. Știa multe și le tâlcuise pe toate, de-atâtea ori. Le tâlcuia și acum. « Știința toate le lămurește, își zicea el, dar moșul nu e om cu carte. Toate se întâmplă în lucrurile firii după legi de la cari nu e abatere. Cu mintea noi descoperim și pipăim aceste legi. În lume nu sunt decât legile acestea. Alt nimic! »

Așa-și sfârșea de obicei gândurile. Și-i era milă de bătrân, care nu înțelegea atâta lucru.

Băgase de mult de seamă că uneori pustnicul, când era îngândurat și trist, pornea de la peșteră, după ce-i dădea poruncă ce avea de făcut, și se pierdea în codru, de unde nu mai venea

decât peste două sau trei zile. La început nu zisese nimic: va avea și pustnicul cărările lui tănuite, pe care nu-i bine să le cerceteze, o dată ce nu voiește să i le arate. Dar, după luni, simți o dorință nepotolită să-l urmărească pe bătrân, să vadă unde merge și ce face. Și uitându-și de poruncă, și lăsând peștera pustie, se aținu de departe pe urmele lui.

Pustnicul își luă drumul către râpa canonului său. Cine știe ce ispită sau ce greutate îl apăsa pe suflet, căci diavolul nu doarme mai ales în preajma oamenilor cuvioși, cari se străduiesc cu osârdie pe cărarea cea strâmtă a vieții.

Ucenicul se ținea departe în urma lui, să nu-l simtă. De câte ori se oprea moșul să mai sufle, lui i se oprea inima în loc. Simțea că greșește, că nu trebuia să-i calce porunca, părăsind peștera, dar n-avea ce face. O putere mai mare decât voința lui îl îndemna înainte.

Când ajunse Pafnuție la poalele râpei lui, Ilarion cel tinăr se ascunse după un brad bătrân și începu să privească ce făcea moșul. Când îl văzu că se cațără pe stânca prăpăstioasă, era să-i scape un țipăt de groază. «Oprește, părintele meu, că te prăpădești», voia să strige.

Dar văzu cu uimire că moșul urca mereu, cățărându-se din colț în colț de stâncă. Acum era cât un măgar, acum cât un lup, acum cât o cioară, până nu se mai văzu.

Pe Ilarion îl cuprinse o spaimă mare. Vârful stâncii era împodobit în neguri. Pe-o clipă se gândi că Pafnuție s-a suit în cer, ca Ilie prooroc. Simți o mare singurătate și pustiu, și o frică, de ce, nu știa, dar îi clănțăneau dinții în gură ca de gerul Bobotezii. Îi veni într-un rând să fugă, dar nu se putu clinti din loc. Părea că înțepenise.

Nu-și dădea seama cât a stat așa, când deodată i se năzări că vede o negreață coborând pe prăpăstiiș. Negreața creștea mereu. El era, pustnicul.

Acum nu se mai putu stăpâni de spaimă: își dădea seama că dacă n-a pățit nimic bătrânul la urcuș, acum era gata cu el. Coborâșul, vedea el bine, că-i cu mult mai primejdios. Dădu un chiot ascuțit. Dar moșul își vedea de drumul său. Nu auzea nimic. Până la așa înălțime nu răzbătea glasul lui Ilarion.

Fără să-și dea seama ce face, ucenicul își încrucișe mâinile și începu să murmure rugăciuni, de groază pentru viața moșului. Cu ochii urmărea coborârea. Într-un rând când Pafnuție se opri, cu golul sub picioare, ucenicul îngălbeni și căzu la pământ. Leșinase. Când se trezi, negreața era iar aproape de pisc. Urcase din nou.

Ilarion nu mai cuteză să privească, nici să rămână aici, ci începu să fugă înapoi spre peșteră. I se păru că-i o nălucă, nu un om. Fu o minune cum nu greși drumul în puterea nopții, că-l apucase noaptea la întoarcere. Când sosi la peșteră, nu mai avea suflet în el. Și de osteneală, și de groază. Niciodată, în viața lui, n-a mâncat așa spaimă.

Se trânti în ușa peșterii, cu sufletul la gură. După ce se mai odihni și se mai liniști, avu o simțire ciudată: îi părea că el nu mai e nimic. Că e prav și pulbere. Își dădu seama că ceea ce văzuse nu era nălucă. Cu ce puteri putuse moșul să urce și să coboare stânca aceea prăpăstioasă? Se simțea, pe lângă pustnic, ca un vierme ce se târa pe pământ. Nu-i venea nici să-și mai înalțe capul, nici nu cuteza să mai privească la cer. Își dădu seama că trăiește lângă un om, care a crescut nemărgenit peste capul său. Îl mânca și-l tortura conștiința nimicniciei sale. Pentru întâia oară în viață îi fu dat să vadă pe cineva neasemănat mai tare, mai mare decât el. Dacă n-a fost duh, și nu se mai putea îndoi că pustnicul urcase și coborâse prăpastia, pe lângă arătarea aceea el nu mai plătește nimic.

Îi păru acum că bătrânul își bătuse joc de el spunându-i că unele lucruri nu le pricepe. Un om ca el, care din vârful stâncii înnegurate a putut trece în cer, trebuie să cunoască toate tainele lumii. Îi păru că pustnicul îi dăduse acest semn anume pentru a-l umili pe el. Își uită că Pafnuție nu știa nimic de ființa lui de față.

Mândria lui în fața acestei fapte cutezătoare îi însâgeră inima. Simți în bătrân un dușman, și nu mai putu răsufla până când nu-i veni gândul mântuitor: «Voi urca și eu stânca aceea și voi coborî-o».

Când îi veni acest gând luminos, sări drept în picioare, și ochii lui ardeau de focul dorinței de-a face ce a făcut bătrânul, ba de a-l și întrece.

Mândria lui rănită îi schimbă întreaga înfățișare. Părea o sălbăticiune gata de atac. Ochii nu-i mai stăteau în cap ca la oameni, ci se retrăseseră sub frunte și fulgerau de-acolo strâmb. Obrajii i se umpluseră de dungi de încordare, iar sprâncenele i se îmburzoiaseră. Dacă l-ar fi văzut în clipa asta pustnicul, i-ar fi venit din nou în minte răsul rănit de pe creanga fagului din visul său.

Nechifor Preda așa fusese de mic copil: nu suferea ca altul să-i ia înainte. Și când i se părea că cineva îl întrece, sângera de moarte, și nu se lăsa până nu-l dădea bătut. Nici altă slăbiciune mai mare nu avea. Dar aceasta, a mândriei, care era capul și izvorul multora, era destul de grea povară pentru viața lui. De multe ori își dădea seama, când lupta cu alții cari voiau să-i apuce înainte, că dacă n-ar izbândi, ar fi gata să facă moarte de om. Dar nu se gândise nici pe-o clipă că aceasta e mândria vieții, ba chiar cea mai îndrăcită dintre mândrii.

Simți și acum că nu se va mai putea uita cu aceiași ochi la pustnic. Nu mai vedea în el pe părintele lui, ci pe potrivnicul pe care trebuie să-l biruiască. El își dădea seama de această schimbare, însă nu se gândi că-i din mândria lui. Crezu că așa trebuie să fie, fiindcă în lumea asta îi părea firesc ca el să fie cel dintâi.

Până sosi pustnicul, Ilarion cel tinăr deretecă prin peșteră, să nu se cunoască lipsa lui. Tulburarea ce-l cuprinse o ascunse întreagă, adunând-o la inimă ca pe-un ghem. Ghemul acela îl înțepa ca un arici, în toată ființa lui, dar răbda și se silea să pară liniștit.

Pafnuție sosi ostenit și nu se uită la nimic. Se culcă numaidecât.

Dar oricât adormi de adânc, tot auzi gemetele lui Ilarion cel tinăr. Adormise și el, dar diavolul mândriei, sângerat, îi strecura în vis chinurile iadului. Se zvârcolea și gemea. Bătrânul, mirat, îl trezi de câteva ori, dar tinărul, îndată ce ațipea, era muncit din nou de tartorul lui.

La miezul nopții, trebui să-l deștepte la rugăciune.

Ilarion era cu fața suptă și ochii holbați. Nu știa, parcă, unde se află și ce trebuia să facă.

- Ești bolnav, fiul meu? întrebă pustnicul îngrijorat.
- Nu sunt.
- Ai pățit ceva câtă vreme am fost eu departe?
- Nu. Nimic.

Pafnuție auzea un glas aspru, un glas strein, și se uită mai bine la ucenic. Parcă era alt om. Nu-l mai cunoscuse pe Ilarion cel tânăr nici după înfățișare. Vedea înaintea lui un om răzvrătit, care vrea să se stăpânească. Nici vorbă, friguri trebuie să aibă, bolnav trebuie să fie, căci boala schimbă uneori pe om, încât nu-l mai cunoști.

Îl întrebă în fel și chip, cercând să-l descoase. Dar tânărul se închidea tot mai mult în sine. A, cum îl fulgera uneori din ochi, când credea că bătrânul nu-l vede. Și omul lui Dumnezeu se gândi cu spaimă la măța aceea sălbatică din visul lui. Părea că stă gata de atac, cu ghearăle trase.

Dimineața, după canon, Ilarion cel tânăr își luă funia, după obicei, și porni după lemne. Pustnicul îl urmări cu privirea până ce nu-l mai văzu. Își simțea inima grea. Își zicea, mânat de-o presimțire: «Poate n-am să-l mai văd».

Nu putea înțelege schimbarea din ucenicul său. Bolnav, cum crezuse, nu era. Ce putuse păți câtă vreme el a fost departe? Îți dăduse, pesemne seama că nu mai poate rămâne la peșteră, neavând credință? Și plecase acum în lume, să nu mai vină? Dar ce se va întâmpla cu el? «Poate se va spânzura cu funia aceea», zise Pafnuție, cutremurându-se.

Și începu să-l strige să vină înapoi. Chiuia strașnic bătrânul, c-un glas răsunător de aramă. Pădurile și stâncile răsunau până departe. Dar nimeni nu răspunse.

Porni atunci să-l caute, tot mai muncit de presimțirea lui că pe ucenic îl aștepta o nenorocire. Îl căută prin locuri pe unde știa că adună lemne uscate. Nu-l află până căzu înserarea. Atunci se întoarse la peșteră c-o slabă nădejde de a-l afla acolo. Dar peștera era pustie, și Pafnuție simți cum îi îngheață inima.

«Dacă m-a părăsit pentru totdeauna, putea să-mi spună un cuvânt...Poate, rugându-l, ar mai fi rămas. Poate am greșit lăsându-l singur și mergând la răpa canonului meu. Dar nu pentru mine, ci pentru el m-am dus. Păcătosul de mine, am crezut că-i

ușurez calea întoarcerii la credință prin umilință, că-l vedeam cum se zbate ca peștele pe uscat. Și iată ce-am făcut: l-am fugărit de la peșteră.»

Pustnicul căzu în rugăciune adâncă, arătându-i Ziditorului că el, nemernicul, a voit, canonindu-se acum la râpa lui cu canonul cel mare, să-i fie de ajutor ucenicului său, nu să-l alunge de la peșteră. Suspina și bătea metanii, și iar se ruga. Acum îi veni prin minte că poate chiar el a greșit prin mândrie, închipuindu-și că făcând acel canon poate schimba căile Domnului. Să-l facă să grăbească luminarea minții lui Ilarion cel tinăr. A cutezat să intre, ca un nemernic, în planurile Domnului.

Dar, gândindu-se, își văzu sufletul fără vină. El n-a voit să schimbe nimic din cele nepătrunse ale Domnului, ci prin urcarea râpei lui s-a rugat ca și cu ocinașile de mai înainte ca Atotputernicul să fie milostiv unuia care vrea să-l cunoască, și nu poate.

În chipul acesta se mai liniști, dar nu putu așipi până înspre zori. Tot mereu îi părea că aude pasul lui Ilarion, apropiindu-se, la cel mai mic zgomot ori fâșiere din tăria nopții. Se ridica într-un cot și asculta până se stingea acel răsufl al întunericului.

Dimineța se hotărî să-l caute din nou, umplând codrii cu chiotele lui. Părea că s-a deșteptat însuși duhul bătrân al munților, și țipă jalnic când de-aici, când de colo, a pustiu și a urât, simțindu-se singur în lume.

Nici un glas, nici un răspuns. Câte-o ciută trecea fulgerător prin apropierea lui. Căută și chiui și noaptea în zadar. În depărtări, în niște husdoape, o dată i se păru că aude urlet de lup, trezit pesemne de chiotele lui.

Când se luminează de ziună, băgă de seamă că se află în locuri cunoscute. Cât ținuse întunericul nopții nu mai știa prin ce meleaguri umblase. Acum văzuse poieni prin cari a mai umblat. Unde să fie? Se opri și se uită cu mirare în jurul său. Apoi, înălțând privirea, văzu cutremurat, în zări la răsărit, râpa canonului celui mare.

- Mare Dumnezeu, cum am ajuns aici? se întreabă Pafnuție plin de spaimă. De la peșteră, el pornise spre apus nu spre răsărit.

Din acele părți, unde erau păduri de fag, aducea Ilarion sarcinile de lemne pentru iarnă.

Porni în neștire către stânca prăpăstioasă și amenințătoare. Apropiindu-se, îi veni gândul acesta: «Dacă mă aflu aici, s-o mai urc și s-o mai cobor o dată cu gândul ca Dumnezeu să-mi ajute să-mi aflu ucenicul, dacă aceasta e voia Lui».

Dar când ajunsese la poalele ei, îi veni alt gând: «Nu înseamnă oare să ispitesc pe Dumnezeu? Numai acum două zile mi-a ajutat s-o urc și s-o cobor. Sunt încă zdrobit și de canon, și de alergarea prin munte de-o zi și de-o noapte. Dar dacă Stăpânul nu-mi dă putere, nu-mi iartă îndrăzneala și mă fulgeră în prăpastie? Niciodată n-am făcut acest canon fără ajutorul Lui.»

Văzu că chibzuiala lui nu ajută la nimic, și atunci se cufundă în rugăciune, să afle sfat.

Și sfatul ce-i venea din inimă acesta era: «Nu greșești dacă încerci, căci scris este: „Păstorul cel bun sufletu-și pune pentru oi.“ Iar tu n-ai o turmă, ci numai un biet mieluşel.»

Cu nădejde în Dumnezeu, și cu bărbăție, începu să urce, după ce-și lepădă sumanul și căciula, să fie mai ușor.

Se cățără destul de repede la început. Dar cu cât urca, răsuflatul îi era tot mai greu. Uneori se gândea să se întoarcă, dar un imbold al inimii îl mâna tot înainte.

N-a ajuns bine la mijlocul urcuşului, acolo unde, la stânga, lângă spinarea ascuțită a stâncii, se deschidea o prăpastie, și se opri din nou, hotărât, ca de data asta să nu mai facă nici un pas înainte. Răsuflând din greu, privi în prăpastie, și inima încetă să-i mai bată. La zece coți sub el, acățat după un colț de stâncă, zăcea în nemișcare un trup omenesc. Își ageri privirea și cunoscă îmbrăcămintea lui Ilarion cel tânăr. Să nu fie o vedenie? Cum l-a căutat mereu, cu chipul lui în ochi, nu cumva i se năzare acum? Ce să caute ucenicul lui pe-aici? De unde a cunoscut că este aici răpa asta? Și ce l-a îndemnat s-o urce?

Se aplecă, atât ca să nu se prăvale, și iar se uită întins. Nu se mai putea îndoi. Ilarion era.

Pustnicul nu se mai gândi că el însuși se temea de prăpastia asta, ci-și dădu drumul pe pieptişul de stâncă la vale, în dreptul celui colț în care se oprise trupul ucenicului. Și se opri și el, în

alunecuș, de acea măsea uriașă, lângă trupul lui Ilarion. Dedesupt se deschidea prăpastia fără fund.

Era mult sânge încheșat în jurul capului acelui tânăr, pe stâncă. Pustnicul se gândi că nu putea lăsa trupul pradă vulturilor.

«Nu s-a spânzurat, cum mă gândeam, ci, iată, și-a aflat altă moarte», își zicea bătrânul cu suflet împietrit.

Nu se mai gândea la stârvul dinaintea lui, ci căuta cum ar ieși cu el în spate din această prăpastie, și cum va coborî pe râpă. Se uită în sus și-i păru cu neputință. Dar chiar dac-ar ajunge la cărarea lui, nu putea fi vorba să coboare pe ea cu așa povară în spate.

Cu grijă mare începu să pipăie, să facă pași mărunți, să cunoască altă ieșire și alt coborâș. Și după cercetări îndelungate află, spre miazăzi, o coastă mai puțin pleșuvă, cu multe colțuri. Nu mai stătu pe gânduri, ci se apropie de mort și, căutând, află funia lângă un jgheab. Îl luă în cârcă, îl legă cu funia, înnodând-o la piept, și porni spre ieșirea aflată.

Se minună de dulceața coborâșului acesta. El niciodată nu l-a luat în seamă până acum, urmând să-și îndeplinească rânduiala lui pe drumul cel mai greu. Nici povara din spate nu-i părea grea.

Când ajunse la poale, și mulțumi lui Dumnezeu, șezu și începu a dezlega funia. Deodată îl furnică un gând: «M-am încălzit eu de trudă, ori...». Simțea cald trupul din spatele lui. «Ori e minunea lui Dumnezeu, și flăcăul acesta trăiește încă?»

Trupul era moale, nu înțepenise.

Ascultă cu urechea lipită de pieptul lui: ca o părere, inima bătea.

Căută înfrigurat apă, îl duse pe Ilarion acolo. Îl stropi, îi spălă rana. Dar omul nu se deșteptă.

Atunci îl luă și-l legă din nou în spatele său, și porni la peșteră.

Două zile și două nopți, ucenicul fu între moarte și viață. Duhul lui se trezi de la o vreme, dar trupul ba. Vorbea încâlcit în vis, și uneori gemea.

Bătrânul îi spăla mereu rana de la cap și-i puneia ierburi bune de leac, pe care le cunoșcuse și din sihăstria lui și, mai ales, de la Ilarion cel bătrân.

Ucenicul, în neștire, înghițea apa pe care i-o strecura printre dinți, cu lingura de lemn, Pafnuție.

Din ziua a treia începu să se trezească și cu trupul. Deschidea ochii și clipea scurt și iar îi închidea. Pustnicul ar fi făcut canonul cel mare de zece ori pentru o lingură de lapte. Dar lapte nu mai era. Tufișul de lângă izvor era mereu pustiu. Îi fierbea zămuri din buruieni și-i făcea un fel de cir de mămăligă. Noroc că mai avea făină de porumb.

Cu toate lipsurile, în două săptămâni, Ilarion cel tânăr se sculă în picioare.

- Iată ce însemnează să fii tinăr, fiule. Te scoli și din morți, îi zise, îmbrățișându-l iar pustnicul, cu lacrimi de bucurie în ochi.

Ucenicul îl privi cu ochi blânzi ca de cerb:

- Da, din morți, părintele meu! Voi să mai vorbească, dar îl podidi plânsul.

Pustnicul înțelese că e încă prea slab pentru a sta de vorbă asupra acestei mult ciudate întâmplări. Și nu mai pomeni nimic despre ea vreme de patru săptămâni.

În timpul acesta, codrii de fag începuseră să ruginească.

Venea toamna, să aducă oamenilor aminte de iarna care și pornise de undeva, din negurile grele de la miazănoapte.

Pustnicul băgă de seamă că Ilarion cel tânăr, după ce se însănătoșise, se făcuse și mai silitor, și mai harnic decât înainte. Și la față se făcuse mai limpede și mai frumos, iar ochii lui erau mereu blânzi ca la puiul de cerb. Mai băgă de seamă că glasul ucenicului se făcuse mai dulce și mai cald când citea din *Ceaslov*. Și că se ruga nu numai cu evlavie din afară, ca până acum, ci cu evlavie lăuntrică.

Vedea schimbările din ucenicul său și da mărire lui Dumnezeu.

Într-o seară târzie, când afară urla întâiul vifor al iernii, ucenicul zise:

- Părintele meu, dacă nu este cu supărare și dacă este cu puțință, aș vrea să mă duc la schimnicul acela ieromonah, de care mi-ai pomenit.

- Da ce să cauți tu la el, Ilarioane?

Ucenicul îl învălui într-o privire blândă.

- Vreau să mă spovedesc, moșule. Mi-a sosit sorocul, cum spuneai dumneata.

Pustnicului nu-i venea să creadă. De la întâmplarea aceea de la răpă, n-au mai vorbit amândoi despre credință.

- Țasta ți-e gândul?

- Și gândul, și vrerea, părintele meu. Dar te-aș ruga să-mi arăți drumul și să mă însoțești și dumneata, acum când mă duc mai întâi la schimnic.

- Mai poate fi vorbă? Cum să nu te însoțesc? Cu o cale mă voi spovedi și eu, că am împlinit șase săptămâni de la cea din urmă spovedanie. Dar, spune-mi, cum ai ajuns la hotărârea asta?

- Îți voi spune la întoarcere, moșule. Acum sunt încă un om păcătos și nu pot vorbi de lucrurile ce am să-ți spun, până nu mă voi curăți de greșeli și voi face canon.

- Iată căile Domnului, înalte și nepătrunse de mintea omenească, suspină bătrânul. Când gândeam că te-am pierdut, acum te-am aflat cu adevărat. Slavă Lui în veci și blagoslovit să-i fie numele între neamuri!

Dimineața porniră cu noaptea în cap. Viforul nu se potolise. Ba în răstimpuri învârtea și fulguală de zăpadă.

Schimnicul nu stătea departe. La amiazi sosiră.

Cei doi bătrâni își mestecară bărbile în îmbrățișare frățească și, după ce-și șoptiră câteva cuvinte, intrară amândoi în bisericuța de lemn.

Stătură mult înlăuntru. Ucenicul se sperie puțin de schimnic: avea niște ochi tari ca de piatră nestemată. Și un glas adânc, bubuitor. Și o față uscată ca de lemn vechi. Părea un om mânios.

Când îi veni rândul să intre în bisericuță, după ce ieșise Pafnuție, inima i se strânse ca un pumn de copil mic.

Pustnicul, așteptând, începu să-și facă ce i-a dat canon ieromonahul. Bătea metanii, rostea rugăciuni, și din când în când se târa în coate și genunchi în curtea schitului. Viforul vuia mereu și se încălcea în pletele și barba bătrânului, involburându-le. Fulgii căzuți întâi se topiseră, apoi apa rămasă din ei se înghețase, întinzând ogindă lucitoare pe pietrele curții.

Din când în când privea spre ușa bisericuței. Ilarion cel tânăr nu mai ieșea. Se însera repede, și el tot înlăuntrul. Își sfârși canonul, și ucenicul întârzia.

«Groază mi-e să nu-l înfrice părintele Nectarie pe acest tânăr. E la întâia lui spovedanie, trebuie să-l întrebe multe, să-l descoasă din toate cusăturile tainitelor sufletești. Știu bine, dar tot îmi pare că-l ține prea mult. Să nu-l înfricoșeze de la început de la această mare taină. Și apoi, mai și vorbește el răstit!»

Pustnicul, deși isprăvisese canonul, începu să mai spună alte rugăciuni. Acestea pentru ca Ilarion cel tânăr să nu se înfricoșeze de vorba aspră a duhovnicului, și să-i fie de folos mărturisirea cea dintâi. Pentru împărtășirea cu cele sfinte vor veni altă dată, după ce își va fi îndeplinit canonul și ucenicul.

Într-un târziu, Ilarion cel tânăr ieși din bisericuța de lemn. Era galben și părea ametit. Umbla ca o găină beată.

«M-am temut eu, își zise Pafnuție. Cuvioșia sa nu prea alege fețele. Știe una și bună, pentru toată lumea.»

Se ivi, îndată după ucenic, și ieromonahul în ușa schitului, și îndată începu să strige cu glas mare, să se audă prin vifor:

- Să rămâneți aicea peste noapte, Pafnuție. Iată că s-a și înserat. O să ningă și mai tare îndată ce se potolește viforul. Iar dumnealui trebuie să se oprească numaidecât.

Pustnicul însă nu se învoi să rămână. Îmbucară câțiva cartofi copti în spuză, își luară rămas-bun de la părintele Nectarie, mulțumindu-i, și își făcură calea întoarsă.

După o vreme, viforul se potoli. Părea că măturase cerul, se arătară pe-o clipă stelele, dar îndată le acoperiră nori negri și începu să ningă des, cu fluturi mari și moi.

Pafnuție cunoștea bine drumul, și, după miezul nopții, ajunseră la peșteră. Mâncară un bruş de mămăligă rece și, după ce făcură canonul de la miezul nopții, se culcară și dormiră duși amândoi.

VII

Ilarion cel tinăr la râpa canonului

Trecură trei săptămâni în care vreme ucenicul își isprăvi canonul dat de ieromonahul Nectarie. După iarna repezită de la începutul lui noiembrie, și care abia ținuse o săptămână, aerul se îndulcise iar, și sfântul soare încălzea din nou. Pustnicul și ucenicul său, după rânduiala de la amiazi, stăteau într-o poieniță, aproape de peșteră și se soreau.

- Acum mi se pare că a sosit vremea destăinuirii pentru mine, moșule. Ci mult aș dori să nu te supere ceea ce vei auzi din gura mea. Toate sunt trecute de-acum și, deci, toate-mi pot fi iertate.

Pustnicul crezu că Ilarion vrea să-i povestească viața lui trecută, și zise:

- Te-ai spovedit la părintele duhovnic Nectarie. Mie nu trebuie să-mi mai spui mare lucru. Acum, că ești dezlegat de greșeli, poți chiar să nu-mi mai descoperi nimic.

- Nu de viața mea trecută vreau să vorbesc, moșule, ci despre ceea ce am greșit împotriva dumnitale.

- Împotriva mea? întrebă pustnicul mirat. Nu știu, de când ești pe lângă mine, să-mi fi greșit cu nimic.

- Dar întâmplarea cu prăpastia?

- Care prăpastie?

- Când m-ai aflat aproape mort.

- Aha! Adică asta este! Dar aici n-ai greșit împotriva mea, ci împotriva ta însuși. Dovadă că tu ai fost pedepsit, nu eu.

- Ba am păcătuit împotriva lui Dumnezeu și a cuvioșiei tale.

- Hm! Tot minte sucită ai rămas! Cum vine vorba asta?

Tinărul oftă din adânc, se cuibări mai bine să-l bată soarele și începu:

- Iată ce a fost, părintele meu! De multă vreme tot doream să știu unde te duci, când te înghițea codrul și nu mai dădeai două, trei zile pe acasă. În urmă, când ai pornit iar, nu am mai putut răbda și am pornit în urma dumnitale.

- Către râpa canonului celui mare?

- Către stânca aceea prăpăstioasă, unde m-ai aflat cu sufletul la gură.

- Dar eu nu ți-am spus să mă urmezi, zise întristat bătrânul.

- Nu, și chiar de aceea am greșit față de părintele meu.

- Te-ai luat, cu pândă, după mine. Asta n-a fost bine și nu a fost frumos. Sunt unele lucruri de care nu e bine să știm decât noi și Dumnezeu.

- Te-am urmat până la apropierea stâncii și m-am ascuns după trunchiul unui brad bătrân, să văd ce ai să faci. Ardeam de nerăbdare.

- Și...ai văzut? Întrebă pustnicul și mai abătut.

- Am văzut.

- M-ai văzut cum urcam?

- Da. Te-am văzut cum te cățărai și te făceai tot mai mic, până te-au înghițit negurile deasupra.

- Și...m-ai văzut și coborând?

- Am văzut și am dat strigăt mare să nu faci că te prăpădești. Dar nu m-ai auzit. Am căzut leșinat și, când m-am trezit, iar te cățărai la deal. Atunci m-am îngrozit și am luat-o la fugă.

Bătrânul tăcu un restimp. Doi stropi se iviră între genele lui sure. I se părea că stă despuiat înaintea acestui tinăr și se rușină cumplit.

- Rău ai făcut, fiul meu. Aveam și eu o taină a mea. Numai Dumnezeu o cunoștea. Părintelui meu Ilarion, al căruia nume îl porți, i-am mărturisit ce fac, dar el nu s-a luat niciodată după mine să vadă râpa, să vadă cum o urc și cum o cobor.

Tinărul ucenic își lăsă capul în piept. Din glasul bătrânului a înțales cât îl doare că i-a descoperit taina. Se iviră lacrimi și în ochii lui tineri.

- Iartă-mă, moșule, zise el. Nu știam că e o taină a dumnitale. Dumnezeu m-a iertat în spovedire prin duhovnicul părinte

Nectarie. Iartă-mă și dumneata. Mai ales că din întâmplarea asta mi-a venit izbăvirea mea.

- Te iert, și Domnul să te ierte, oftă moșneagul. Dar despre care izbăvire vorbești? Eu cunosc dimpotrivă. Dacă nu te luai după mine, nu cunoșteai râpa, și nu ți se dădea prilej să te prăvăli în prăpastie. Asta e izbăvirea ta?

- Asta! zise Ilarion cu tărie.

- Nu mai înțăleg nimic, fiule, vorbește-mi limpede.

- Iată cum s-au întâmplat lucrurile, părintele meu. După groaza pe care am tras-o, după ce sosind la peșteră, m-am liniștit, am înțăles că eu sunt numai praf și pulbere. Așa mi-a părut de mare și de sumeață fapta dumnitale, încât eu mă simțeam ca un nimic pe lângă dumneata. Simțirea asta de umilință era atât de potrivnică firii mele, încât am început să te urăsc. Vedeam în dumneata un dușman al meu.

Pustnicul îl asculta tot mai îngrozit.

- Pentru că ai făcut o faptă pe care eu nu cutezam s-o fac. Pentru că m-ai întrecut. Ai ajuns în ochii mei un uriaș, iar eu am rămas un pitic. Niciodată nu m-am simțit așa de neputincios ca atunci. Și am început să te urăsc greu.

- Mare minune!

- Trebuie să știi, moșule, că eu așa am fost de când mă pomenesc. Nu sufeream ca altul să-mi apuce înainte în lucrurile bune. Și luptam să-i birui pe toți, până ce ajungeam cel dintâi. Până acum, pe toți i-am învins, iar atunci dumneata m-ai supus pe mine, m-ai dat bătut.

Bătrânul îl privi năuc și se cutremură.

- Așa de cumplită era mândria ta? Te sumețai până la cer?

- Așa de nebiruită, încât dacă n-aș fi ajuns cel dintâi, aș fi fost în stare să-l ucid pe cel ce mă întrecea.

Pustnicul își făcu cruce și se uită la ucenic ca la ducă-se pe pustii.

- De-aceea am început să te urăsc și pe dumneata. Ai văzut schimbarea din mine și credeai că am friguri și sunt bolnav. Da, eram bolnav, însă nu cu trupul. Mi se deschisese până în adâncuri rana cea nevindecată a mândriei.

- Te uital la mine ca râsul, ca mâța aceea sălbatică ce așteaptă vietatea să treacă pe sup creanga ei de pândă.

- Ai băgat de seamă? Se poate. Din nou simțeam că nu mai pot trăi până nu fac și eu ce-ai făcut dumneata. Și numai la gândul ăsta am început să mă liniștesc.

- Hm! Hm! Numai Dumnezeu știe ce-i în sufletul fiecărui om! Am înțales eu de mult și așa mi-am tâlcuit că pe tine mândria, sumeția te oprește să ajungi credincios, cunoscător de Dumnezeu și de tainele lui. Dar nu puteam bănuî să te roadă la rădăcină acest păcat. Știi tu că o astfel de mândrie se aseamănă cu a lui Lucifer?

- Acuma știu, părintele meu. M-a învățat întâmplarea de la răpă. Îndată ce mi-a venit gândul că trebuie să te bat, m-am liniștit și am plecat către răpa canonului celui mare, cum îi spui dumneata, înspre spinarea aceea de stâncă pleșuvă.

- Doamne, și pe unde nu te-am căutat eu, numai în partea aceea, ba!

- Așa a vrut Dumnezeu, părintele meu, să nu mă afli! După ce am ajuns lângă stâncă și am privit-o mai de aproape, m-am îngrozit. Am început să tremur ca un copil când vede lupul. Era groaznică! Un vultur plutea în înălțime și-mi da târcoale parcă mie. Cum te vei cățara din colț în colț? mă întrebam. Pasere nu ești, capră neagră nu ești. «Dar moșul e capră neagră? Îmi zicea cu glas rău și batjocoritor dinlăuntrul meu. El e moș de șaptezeci de ani trecuți, tu un flăcău. Și nu l-ai văzut cum a fost înghițit de neguri? Poate a intrat în cer, poate pe-aici e cărarea la rai și la tainele cele nedezlegate. Cutează, fricosule!» Așa m-a muncit multă vreme glasul cel rău. Lătra la mine ca un câne care se înhaită să te sfășie. N-am mai putut răbda și am început urcarea, pe unde am văzut că te-ai cățarat dumneata. Poate nici nu-mi mai dădeam seama ce fac. Dar după vro câțiva pași m-am trezit și am început să judec limpede. Am privit din nou urcușul, am luat în seamă măselele de stâncă și mi-am adus aminte că eu sunt un om meșter în urcarea dealurilor. Trebuie să știi, moșule, că am fost la munte, cu alți flăcăi de seama mea, și mă cățăram unde nu putea nimeni să vină după mine. Eu vreme am avut destulă în viața mea, iar de lucru, nimic. Deci mândria mă năpădea acum nu din șoapta glasului aceuia ce lătra din mine, ci din priceperea și destoinicia

mea la astfel de treburi. Mi-am luat inima în dinți, și mă târam mai departe.

- Către moartea ta, șopti pustnicul.

- Către moarte și cătră viață, părintele meu. Se pare că asta încă este o lege a lumii ca viața să nu poată răsări decât din moarte. Trebuia să-mi moară întâi sumeția din mine, pentru a putea învia credința.

- Asta e lege veșnică, fiule.

- Deci, încrezut în puterile și cunoștințele, ca și în deprinderile mele, mă cățaram mereu. Dar cu cât mă depărtam de pământ și mă urcam în văzduh, în loc să mă încălzesc de osteneală, mă răceam tot mai mult. Simțeam cum îngheț, clipă de clipă: mă lua în stăpânire o frică îngrozitoare, părintele meu. Când mă opream să răsuflu, când simțeam golul de sub mine, de deasupra mea, din jurul meu, și tăcerea aceea de mormânt, și nici o vietate în tot cuprinsul acela pustiu, îmi clănțăneau dinții în gură. De câteva ori îmi luneca piatra de sub picioare, gata să mă prăbușesc în gol, și simțeam că-mi vine nebunia. Puterile mi se sleiau clipă de clipă; picioarele îmi tremurau, cu mâinile nu mai puteam prinde, în cap începuse să-mi vuiască o morișcă, ce-mi da amețală. M-am prins cu brațele de-un colț și n-am mai putut înainta. Îmi venea în minte să-mi dau drumul la vale, dar amintindu-mi ce prăpastie mă așteaptă, am început să plâng. Plângeam fără glas, numai cu lacrimi. Simțeam că trebuie să mor. Duhul ei se apropia de mine, să mă înghețe de tot. Mă găseam pentru întâia oară în viață în fața morții. Și după ce întâi m-am înspăimântat cumplit și am plâns ca un copil, am simțit o groaznică părere de rău după viață. Simțeam că nu mă pot despărți de ea. Dar nu-mi puteam ajuta cu nimic. Îmi dădeam seama că am ajuns la capătul puterilor mele și al vieții.

El tăcu un restimp, ostenit parcă nu de povestire, ci de ceea ce învia în el la aducerea-aminte. Pustnicul îl asculta împietrit.

- Glasul cel rău – urmă Ilarion – nu mai lătra din mine. Nu mă mai asmuțea să merg înainte. Mă cuprinsese o deznădejde de moarte. Dacă ar fi venit atunci înger sau demon să-mi spună că pot încă birui, l-aș fi scuipat în față. Așa de tare aveam încredințarea că nu mai pot face nimic. Eram mai puțin decât un fir de pulbere. Deodată m-am simțit ușor ca un fulg, ca și când

n-aș mai fi avut trup. Îmi ziceam: «Poate am început să mor». Dar în loc să mor, gândul mi se limpezea, mă simțeam acum liniștit și în minte începuseră să-mi plouă o grămadă de întrebări cu răspunsurile lor, fără să le fi căutat eu. Simțeam că plutesc într-un fel de aer răcoritor, și ascultam la ceea ce se vorbea parcă de către alții, în capul și în inima mea. Dar știam că eu judec, nu alții, însă cu o ușurință uimitoare. «Poate tot am murit», îmi ziceam uneori, deși știam că nu am murit. Iată ce-mi spuneau atunci acele glasuri lăuntrice, părintele meu! Trebuie să-ți povestesc așa cum le-am auzit.

Ilarion cel tinăr tăcu din nou, duse mâna după ulciorul cu apă, pe care-l luaseră în poienița aceea, și bău. Îl ardea înlăuntru. I se uscaseră gâtjele. Și ochii lui erau numai o pară.

- Dacă ești ostenit, fiule, lasă pe altă dată, zise cu bunătate pustnicul.

- Nu mai las. Trebuie să spun. Ascultă, deci, moșule, ceea ce am ascultat și eu atunci. Erau numai întrebări și răspunsuri. Parcă toate veneau de aiurea, deși puteam jura că inima și gândul meu mi le spuneau:

- Ai venit să-l bați pe bătrân, și vezi ce ai pățit? Acum ai să mori.

- Văd ce am pățit și știu că voi muri. Poate am și murit.

- Ba, încă nu. Dar nu vezi tu prostia ta?

- Care prostie?

- Tu ai încercat să ajungi cu mintea ta la cele necuprinse, Ai voit să te urci la cer, și vezi că n-ai putut ajunge nici în vârful stâncii acesteia? Ba, poate, nici la jumătate!

- Văd, dar e târziu acum!

- Pentru că mori?

- Da.

- Dar crezi tu că lumea întreagă moare o dată cu tine. Ia privește!

Mă uitam împrejur fără să-mi mai fie frică de ameteală. Soarele strălucea, vulturul se rotea încă în văzduh. Pădurile de brad erau neclintite. Auzeam murmurul păraielor din vale. Departe bocănea un cerb.

- Toate acestea au fost și vor fi și fără tine. Tu ai crezut că ești cel dintâi în lume, și fără tine nu mai poate fi nimic. Acum ce crezi?

- Mă simt ca și cum n-aș mai fi. Nu plătesc mai mult decât un ulcior de lut, care s-a spart lângă izvor.

- Știi acum ce este omul? Te-ai întrebat adeseori.

- Știu că e un ulcior care se sparge când îi vine vremea. Mi-e destul să știu că-s muritor pentru a înțalege că-s o nimica goală.

- Și dacă ești așa de puțin, cum ai voit să înțalegi cele nepătrunse?

- Atunci nu știam.

- Dar acuma știi?

- Acuma văd limpede.

- Cu sumeția?

- Nu. Cu umilința.

- Acum știi ce esta umilința? N-ai înțeles ce este niciodată.

- Umlința e să simți cât ești de neputincios, și să știi că ești muritor.

- Dar nu-i greu un asemenea gând? Dacă ai mai avea zile, ai putea trăi cu gândul acesta?

- Aș putea, fiindcă acum simt că eu nu sunt decât o zidire, iar ziditorul e altul. Când am spus așa, glasurile au tăcut pe-o clipă în mine, și am simțit cum mă învăluie o căldură plină de dulceață.

- Este deci un Ziditor? porniră iar glasurile.

- Este. Acum îl simt. Din neputința mea simt atotputernicia lui.

- Unde-l simți?

- Pretutindenea, în cer și pe pământ, și în toate lucrările lui.

- Dar acestea nu sunt purtate de legi ale firii?

- Ba de legi, dar acestea nu sunt altceva decât voința lui Dumnezeu. Eu nu m-am uitat niciodată ce este la spatele acestor legi. Am crezut că ele tâlcuiesc totul. Dar la spatele lor acum îl simt pe Ziditorul. Ulciorul de lut își are și el legile lui, ține apa, are vrană prin care-l umpli și din care beai. Dar este așa, fiindcă așa l-a făcut olarul. Și lucrurile lumii sunt așa cum le vedem, cu legile lor, fiindcă așa le-a făcut Ziditorul lor.

- Hm! Par ușor de înțeles acum toate tainele firii. Cine ți le descopere?

- Eu nu știu, dar le văd, le simt acum și cred în ele. Poate fiindcă m-am desfăcut de trup și am rămas numai suflet; poate fiindcă am murit.

- Ți-am spus că n-ai murit. Acum spui că crezi și în suflet?

- Cum n-oi crede dacă-s numai suflet acum? Trupul e prins de-o măsea de stâncă, poate s-a prăbușit în prăpastie. Ce spun acum nu vorbesc cu gura care are limbă și dinți. Ci vorbesc suflătește. Asta o știu eu foarte bine acum.

- Crezi, deci, că și dacă moare trupul, sufletul viază mai departe? Trăiește?

- Nu cred, ci văd și aud. Cum n-oi crede? Dar n-am știut până acum, nici n-am crezut. Și niciodată nu m-am gândit cât de ușor se desparte sufletul de trup.

- Deși, în toate visurile, sufletul umblă în drumurile lui. Iar puterea sufletului, care este mintea, colindă până departe și când e omul treaz, și bate pe cărări pe care picioarele omului nu pot umbla în veac. Și totuși, nu ți-ai dat seama că omul are sufletul nemuritor.

- Nu mi-am dat. Am vrut să înțeleg toate cu mintea mea.

- Și acum cu ce înțelegi?

- Nu știu! Parcă am alți ochi, ochii dinlăuntru, nu dinafară.

- Și ești mai mulțumit cu ochii ăștia?

- Mă simt foarte ușor, foarte luminat și foarte mulțumit. Îmi pare că nu mai sunt om, ci duh. Poate pentru că am murit.

- Dar înțelege, omule, că încă n-ai murit. Ci ți-a căzut numai un vâl gros de pe minte. Vâlul negru era mândria, care acum, în pragul morții, a fugit. A fugit și ceea ce te îndemna să fii mândru. În fața prăpastiei la care te-a dus, a râs drăcește și a zis: «Mi-am ajuns ținta. De-acum pot să plec.»

- Diavolul?

- Diavolul sumeției căreia te-ai închinat. În pragul morții nu mai este mândrie, cade vâlul și vedem că nu suntem nimic. Și atunci începem să înțelegem pe acela care este totul, și prin care suntem și noi. Dar spui că te simți acum liniștit și fericit. Ai vrea să rămâi tot așa?

- Mort? Fără trup? Aș vrea!

- Dar înțalege că nu ești mort, ci numai vezi cu ochii sufletului.

- Blagoslovit să fie sufletul și cel ce mi l-a dat. Aș vrea să rămân tot așa cum sunt acum.

- Asta atârnă de voința Domnului și de tine, dacă ești hotărât pe viitor să-i slujești lui.

- Eu pe el l-am căutat mereu, și până acum, din tinerețele mele. Am greșit însă drumul. Mult l-am dorit, și iată l-am aflat.

N-am văzut atunci nici un moș cu barbă albă, cum își închipuie oamenii, părintele meu, că este Dumnezeu, ci am simțit că mă pătrunde o lumină mare. Și am simțit o nespusă mângâiere și dulceață. Din dulceața asta nu m-am deșteptat până nu m-ai trezit dumneata, aici la peșteră. Nu știu, am început să visez, să aud glasurile de cari ți-am pomenit, sus pe râpă, unde m-am prins cu brațele, deznădăjduit, de măseaua de piatră, deasupra prăpastiei; ori după ce m-am prăbușit în adâncime. Nu știu câtă vreme a trecut până m-ai aflat, până m-ai trezit. Când m-am deșteptat, nu mi-am adus aminte de nimic, trei zile în șir. Dar apoi, după ce-mi ziceam cea dintâi rugăciune, deodată mi s-au limpezit în minte toate câte ți le-am spus. Și cred că nici nu le voi uita vrodată, dac-aș trăi și o mie de ani. Dar ceea ce m-a bucurat pe mine mai mult decât toate este că, după ce am ajuns la puteri și am început să gândesc, am înțales cu mintea limpede de-acum că tot ce am auzit, ori am gândit atunci în trup, ori afară de trup, nu știu, este adevărul adevărat.

Ucenicul tăcu ostenit, și duse din nou ulciorul la gură și-l făcu să gâlgâie. Pustnicul părea că ațipise. Multă vreme mai rămase cu ploapele lăsate, în nemișcarea lui de piatră.

Apoi se mișcă greoi, deschise ochii înlăcrimați și zise:

- E scris în cartea sfântă că sunt nepătrunse căile Domnului. Nepătrunse s-au arătat și în purtarea de grijă față de tine. Fie numele Domnului lăudat și binecuvântat.

- De-acum și până în veac, răspunse ucenicul cu smerenie și evlavie, plecând capul.

- Crâncenă ți-a fost sumeția, dar crâncenă și ispășirea! Și totuși, cât de minunate sunt căile Domnului! Cine ar fi crezut că

dintr-o greșală de neascultare a ta, cunoscându-mi taina mea, tu vei ajunge la credință? Nu-i vorbă, puteai să rămâi numai suflet, dacă nu mă nimeream eu la prăpastie. Dar cine mi-a purtat pașii mei în noapte cătră răpă, când eu te-am căutat cu totul în altă parte? Iată, purtarea de grijă a Ziditorului, și cărarea lui neajunsă de mintea omenească!

- Este de mirat, părintele meu, că eu cu acel prilej m-am vindecat de două beteșuguri: și de sumeție și de necredință. Nici nu știu cum s-a făcut asta așa deodată, zise ucenicul Ilarion cel tinăr după ce se simți iar în puteri.

- Hm! De mirat și nu prea, fiule. Fiindcă mai întotdeauna așa se întâmplă: cade deodată vălul mândriei și necredinței. Scris este cum știi și cum ți-am spus: « Tot cel ce se umilește, se va înălța ». Mândria și necredința merg mână în mână, ca două surori, trăiesc sau se prăbușesc împreună.

- Așa trebuie să fie, moșule, zise cu bucurie ucenicul. Îndată ce mi-am dat seama că nu mai am nici o putere, că mă aflu în pragul morții, am înțales că nu plătesc nimic, cu toate cunoștințele mele. Mi se părea că mă deșert pe dinlăuntru, spunându-mi mereu: la ce-ți folosesc toate câte le știi și câte le-ai învățat dacă acelea te lasă acum să mori și nu-ți pot ajuta? Dar, era lucru mare ce știam? Nu, erau numai nește închipuiri ale mele, de puțin preț, cari în clipe grele nu-mi dădeau ajutor și razim. Așa-mi ziceam atunci și mă întristam, pentru că m-am prețuit prea mult în viață, pentru că mândria m-a îndemnat să te ajung și să te întrec chiar pe dumneata!

- Pe mine ușor e să mă întreci, dacă ai ajutor de la Dumnezeu. Eu nu-s mare lucru în lumea asta. Dar ceva trebuie să știi: eu niciodată n-am încercat să urc și să cobor răpa canonului celui mare fără a mă ruga mai întâi Ziditorului și fără a mă încrede cu totul în ajutorul lui. Altfel cum aș fi îndrăznit să mă cațăr pe unde numai capra neagră se poate cățăra?

- Mie nu mi-a trecut prin gând să cer ajutorul celui Preaînalt.

- De aceea te-a și trăsnit înainte de-a ajunge, cel puțin, la jumătatea drumului.

- Gândul acesta mi-a venit și mie mai întâi, când am căzut istovit pe stâncă. «Nu poți sui o prăpastie, și tu ai voit să te urci

pană în cer.» Și am început să mă cercetez pe mine însumi și am recunoscut cât sunt de puțin și de sărac. Trebuie să știi, părintele meu, că eu mai înainte nu m-am cercetat pe mine, ci numai pe alții. Vedeam mereu greșelile și puținătatea de minte a altora, și nu a mea.

- Asta-i legea mândriei, fiule, să vezi paiul din ochii vecinului și bârna din ochii tăi, ba Și asta se face pentru că omul nu se cercetează să se cunoască pe sine însuși. Suntem tot cu ochii la alții, îi judecăm, îi disprețuim, și nu întoarcem privirile asupra noastră înșine. Aceasta e o mare rătăcire a vieții, din care izvorăsc nenumărate rele. Când începem să ne descoasem pe noi înșine, să vedem cât ni-e de mare mintea, cunoștința, voința bună, cum ne sunt gândurile, simțămintele, descoperim deodată lipsurile noastre cele mari. Și nu mai avem îndemn și plăcere să judecăm pe alții, să ne ținem mai mult pe noi decât pe vecinul nostru, ci ne gândim mereu la neputința și neajunsurile noastre și încercăm să le vindecăm. Dar, cu aceasta, am și ieșit din mândrie și am intrat în umilință.

- Așa am intrat și eu atunci, când mă aflu pe marginea mormântului meu. Cu deosebirea, moșule, că tot ce-mi spui acum dumneata, nu venea parcă din mintea mea, ci dintr-o luminare ce mi-a învăluit dintr-o dată sufletul. Simțeam cum mă deșert dinlăuntru de toate puterile mele, de toate podoabele mele, și am rămas mai gol și mai neputincios decât în clipa în care m-a născut mama. Dar, asta e de mirare, în clipa în care cunoștințele mele cădeau în praf și pulbere, lăsându-mă cu totul sărman, alte cunoștințe năvăleau în mine, ca dintr-un izvor: simțeam că am suflet nemuritor, că este un Dumnezeu atotputernic. Simțeam că această știință e neasemănat mai de preț decât tot ce se frânsese în mine și plângeam că nu am cunoscut, din tinerețele mele, aceste mari și veșnice adevăruri. Îmi ziceam suspinând: «De-acum, dacă aș mai avea zile, abia de acum încolo aș ști cum să trăiesc!». Ba îmi părea viața, având credință în Dumnezeu și în sufletul cel nemuritor, de-o neasemuită frumusețe și dulceață. «Acum s-ar plăti să trăiesc, îmi ziceam, și chiar acum trebuie să mor.» Și această stare mă întrista adânc. Am tot auzit eu, moșule, că pe lângă lacrimile ochilor mai sunt și lacrimile sufletului. Dar n-am

știut ce poate fi aceasta. Atunci, în fața morții, și mai ales în fața descoperirii adevărului, am știut ce sunt lacrimile sufletului.

- Dumnezeu ți le-a trimis, Ilarioane, pentru ca să spele din tine gândurile vechi de mândrie și necredință, și să capete rădăcini gândul umilit și credința în cele mari și nepătrunse ale vieții. Pentru că să bagi bine de seamă: să nu fii cumva iar ispitit, pentru că ai credință, să crezi că de-acum poți înțalege ce este sufletul și mai ales ce este Dumnezeu. Taina rămâne mai departe, nepătrunsă. Cu deosebirea că, dacă ai credință, taina nu te mai îngheață și nici nu te înfricoșează punându-te pe fugă sau pe blestem, ci te mângâie, te încălzește și te atrage cum atrage amnarul bucățica de fier.

Ucenicul se gândi puțin și zise cu hotărâre:

- Pe drumul vechi n-am să mai umblu, moșule. Cu mândria n-am să mai încerc cât voi trăi, cunoscând-o de o proastă și primejdioasă călăuză.

- Ușor de zis, dar mai greu de făcut, fiule. Pentru asta trebuie să te rogi, din toată inima, rugăciunea Sfântului Efrem Siriul: «Iară duhul umilinței, al răbdării și al iubirii, dă-mi-l mie, robului tău». Și este nevoie, mai ales, să-ți întorci cât mai des ochii asupra sufletului tău. În fiecare seară să te cercetezi cum ți-au fost lucrările de peste zi, dacă nu ai greșit cumva împotriva umilinței. Căci diavolul mândriei, să știi, n-a fugit departe. Și până este omul în viață, de nimeni nu fuge departe.

- Voi urma cărarea cum mi-o arăți, părintele meu. Căci nu aș mai voi să fiu din nou mușcat de șarpe.

- Să fii mereu cu băgare de seamă. Iată, eu sunt trecut de șaptezeci de ani, și tot sunt silit uneori să mă cațăr pe râpa mea.

Ucenicul îl privi cu mirare.

- Asta te mână la stâncă?

- Da, ispita mândriei. Pentru a te feri de ea, pe cât e cu putință, e bine să te gândești adeseori la moarte. Gândul că oricâte am ști, oricâte am săvârși, în lumea asta, nu ne pot opri de la moarte, e cel mai bun leac împotriva sumeției. Apoi, al doilea leac vindecător este adevărul că tot ce avem bun este un dar de la Dumnezeu, și deci nu se cade să ne fălim cu un lucru de căpătat.

Ucenicul se apropie mai tare de pustnic. Îi asculta cu încordare.

- Cum, moșule, tot ce avem bun, nu e al nostru?

Pafnuție zâmbi ușor și zise:

- Ascultă, Ilarioane, ar vrea cineva să se nască urât, pocit, ca muma pădurii? Fie bărbat, fie femeie?

- De bună seamă, nu.

- Dar orb, șchiop, surd?

- Cu atât mai puțin.

- Ori, dacă ar fi după noi, ar voi să fie cineva mărgenit la minte, prost?

- Nu, moșule, tot omul ar vrea să fie cuminte.

- Dar bleg, fără voință, fără vlagă, îi place cuiva să fie?

- Nu-i palce nimănui, părintele meu.

- Ei, vezi! Așa este! Și totuși, lumea e plină de oameni urâți și proști, de oameni fricoși. Ba și orbi, șchiopi, surzi și ologi sunt destui. Cel care se naște cu fața și trupul urât e din vina lui așa?

- Vezi bine că nu.

- Dar tu dacă te-ai născut frumos și cu mintea ageră, e din vrednicia ta?

- Nu, moșule!

- Dacă nu, urmează că nici nu te poți lăuda cu ele ca bunuri ale tale. Ci trebuie mai vârtos să mulțamești celui ce ți le-a dat.

- Văd că judeci drept, moșule. Eu, până acum, nu m-am gândit la asta.

- La multe nu te vei fi gândit tu încă dintre acelea la care trebuie să te gândești, dacă voiești să-ți păstrezi umilința și să bați ispita mândriei. Iată, de-o pildă, alt lucru la care nu te-ai gândit. Se putea întâmpla ca tu să te naști bolnăvicios, urât, ori slab la minte?

- Se putea întâmpla, căci eu n-aveam puteri să împiedic așa ceva.

- Atunci pentru ce te ții mai mult decât de-aproapele tău care e urât, bolnăvicios ori cu mintea mărgenită? Pentru ce te uiți la el peste umăr? Se putea foarte ușor să fii tu în locul lui, cu slăbiciunile lui, și el în locul tău, cu darurile tale.

- Adevărat că m-am ținut mereu cel dintâi și disprețuiam pe altul, înainte de luminarea mea. Și, mai e adevărat, că la toate aceste lucruri ce-mi spui acum, eu acum nu m-am gândit.

- Va trebui să te gândești, fiindcă sunt lucruri adevărate, nu închipuiri. Și din pricină că, înțelegându-le, afli tari arme de apărare împotriva ispititorului la mândrie. Când vei înțelege bine toate acestea, nu te vei ținea mai mult decât vecinul tău, nu-l vei mai disprețui, nu-l vei mai vorbi de rău, nu vei mai cleveti. Vei da pace altora și te vei sili să te îndrepti pe tine însuși. Căci spune același Sfânt părinte Efrem Siriul, pe care-l urma Ilarion cel bătrân, în aceeași rugăciune împotriva lenei și mândriei și pentru umilință, curăție și dragoste: «Nu-mi da mie duhul grăirii în deșert...ci dăruiește-mi mie ca să-mi cunosc greșelile mele și să nu osândesc pe fratele meu».

Pustnicul tăcu un restimp, apoi adause:

- Vei trăi și vei vedea, Ilarioane, că atunci nu mai bârfești pe nimeni, când ai ajuns să-ți cunoști slăbiciunile tale. Așa se pune în sufletul omului piatra de temelie a umilinței.

Ucenicul rămase pe gânduri. Păru puțin întristat. Pustnicul băgă de seamă și-l întrebă:

- La ce te gândești, fiule?

- Mă gândesc că eu îmi aflam o bucurie să descopăr la alții scăderi, să-i știu mai jos decât mine. Și-mi pare că va fi foarte greu să mă dezbar de bucuria aceea. E prea înrădăcinată în mine. Voi lupta, de bună seamă, împotriva ei, pe drumul pe care mi-l arăți. Dar pare că mi-e frică de a nu izbândi.

- Vei lupta și azi și mâine, și un an și zece, vei lupta dacă e nevoie cât vei trăi. Rădăcinile răului nu le putem stârpi din noi la repezeală și cu ușurință. Ci numai prin străduință și prin îndelungată răbdare. Totuși mai pot să-ți dau un sfat: de slăbiciunea pe care o mărturisești nu te poți scăpa decât prin dragoste și milă.

- Prin dragoste și milă? Se miră ucenicul, gândindu-se: ce amestec au acestea două aici?

Bătrânul văzu mirarea lui și zise:

- Da. Acesta e leacul cel mai bun. Pentru că de ce simți tu bucurie să descoperi în vecinul tău scăderi, să-l simți mai jos

decât tine? Pentru că tu îl crezi pe de-aproapele tău un strein, ori poate chiar un dușman. Iar el nu ți-e strein, ci este fratele tău. Ți place să disprețuiești și să-ți bați joc de fratele tău bun? Când greșește, îți pare bine? Dacă s-ar fi născut orb, te-ai bucura, și te-ai simți mai mult decât el, fiindcă tu vezi?

- Pentru toată lumea, nu! N-am nici frate, nici soră, moșule, dar simt că față de fratele meu, dacă ar fi în orice fel nenorocit, nu m-aș bucura. Dimpotrivă, aș suferi și mi-ar fi milă de el.

- Oare care să fie pricina acestei purtări deosebite?

- Cred că pe un frate ori pe o soră i-aș iubi, și pentru aceea nu m-aș putea bucura de răul lor.

- Bine ai judecat, Ilarioane! Dar după credința noastră tot omul ne este ca și un frate. Ba, chiar mai mult. Porunca ne spune: «Să iubești pe de-aproapele tău, ca pe tine însuși.» Adică nu numai ca pe fratele tău, ci chiar ca însuși pe tine. Și de bună seamă că fiecare om se iubește mai mult pe sine decât pe fratele său. Aceasta e legea cea mai mare a vieții, fiul meu, legea dragostei fără de care orice am face suntem aramă răsunătoare și nimic nu plătim.

- Sfântul Efrem Siriul, învățătorul nostru, a pus-o în rugăciunea sa pe care noi o rostim în fiecare miez de noapte: «Iară duhul umilinței, al răbdării și al iubirii, dă-mi-l mie robului tău...».

Ucenicul se gândi întins, apoi zise:

- Mi se pare că aici iar ne aflăm în fața unei taine, părintele meu. Toți oamenii sunt frați. Să iubim pe altul, ca pe noi înșine. Unde crezi că e rădăcina acestei porunci, moșule?

Pafnuție luă ulciorul și trase o dușcă.

- Ți voi răspunde, Ilarioane, cu o pildă ori cu două. Vezi tu brazii aceștia în jurul nostru? Sunt toți înalți, voinici, grei de podoaba cetinii. Cu toții se uită în cer, pe toți îi scaldă lumina soarelui și-i bat, noaptea, stelele, cu sclipirile lor. Nici unul nu suferă că vecinul e tot așa de frumos și de înalt ca și el. Sau pentru că împrăstie aceeași mireasmă de tămâie. Nici unul nu pizmăiește pe celălalt. Nu unul singur e vrednic de mirarea ochilor noștri, ci mii și milioane. Toți sunt zidirea mânilor lui Dumnezeu. Ei sunt cei mai buni frați. Dacă ar avea simțire și minte, dacă ar avea

suflet ca noi oamenii, cu toții ar slăvi pe Ziditorul într-o singură înălțare de glasuri. Chiar fără minte fiind, ei tot aduc această slavă lui Dumnezeu. Sau privește într-o poiană cum stau de mândre și fericite, floare lângă floare, una roșie, alta galbenă, alta albastră ori albă. Nu se pizmuiesc una pe alta, nu suferă cea albă, fiindcă vecina ei e roșie. Ci toate împreună dau slavă Ziditorului care le-a făcut. Ele sunt cu toatele surori bune, cum sunt brazii frați buni, și de-aceia se bucură fiecare de frumusețea și de mireasma celeilalte. Acum, cine a făcut pe toți oamenii din lume și a umplut cu ei pământul?

- De bună seamă, Dumnezeu.
- Deci El este părintele tuturor?
- El.

- Și, atunci, nu suntem cu toții frați? Nu ești tu zidirea lui Dumnezeu ca și mine? Unul a ieșit mai frumos din mâna Ziditorului, altul mai urât. Unul mai deștept, altul mai mărgenit. Dar toți îl avem pe El izvor al vieții, și între noi toți suntem frați... Acum să bagi de seamă, Ilarioane, la un lucru: dacă te bucuri că tu ești mai deștept decât altul, acest altul pe care-l desprețuiești e fiul lui Dumnezeu ca și tine, și fratele tău. Omul pe care-l judeci că n-are mintea destul de ageră, nu-i el vinovat: așa a ieșit din mâna Ziditorului. Pe Ziditorul cine-l poate lua la întrebare pentru ce a făcut pe un om frumos, pe altul urât? Și de l-ar lua la întrebări, afară de păcat, cu nimic nu s-ar alege. Căci și olarul face deosebite vase, unele mai urâte, altele mai frumoase. Unele cu smalt, cu poleială, altele sunt numai pământ ars. Dar cine are dreptul să-l ia la întrebări pentru ce le-a făcut așa?

- Nimeni, se-nțelege! Sunt vasele lui și cine i-ar putea porunci cum să le facă?

- Așa e și cu noi oamenii, Ilarioane. Unul e vas scump, altul vas mai de rând. Dar cu toții am ieșit din mâna aceluiași olar. Dacă-ți bați joc de-un vas, nu-ți bați joc de el, ci de olar. Iată un drum, bun după mine să te ducă la dragostea frățească, la dragostea de-aproapelui, oricine ar fi. Să te bucuri de binele lui, și să te doară atunci când descoperi în el slăbiciuni de care nu el este vinovat. Fiecare om e fiul lui Dumnezeu și fratele tău. Poate să-ți fie milă de el când îl vezi neputincios, iar nu să-l desprețuiești. În

fiecare clipă trebuie să te gândești că ai putea să fii tu în locul lui, și el în locul tău. Când iubești pe de-aproapele tău ca pe tine însuși, îl iubești chiar pe Dumnezeu, fiindcă de-aproapele tău e zidirea lui. Când îl urăști sau îl disprețuiești pe vecinul tău, pe Dumnezeu îl superi și-l judeci. De aceea este scris în *Evanghelia*: «Orice ați făcut unuia dintre acești mai mici frați ai mei, mie mi-ați făcut». Dacă te vei gândi și vei adânci în inima ta aceste lucruri adevărate, vei vedea că nu vei mai avea nici o bucurie aflând că altul e mai puțin decât tine. Ci-ți va fi milă de el, și-l vei ruga pe Dumnezeu să-i ajute.

Ucenicul ascultă cu mare luare-aminte toate vorbele pustnicului. Și, după ce le rumegă îndeajuns, întreabă:

- Trăind în porunca iubirii de-aproapelui, nu mai putem judeca, deci, pe nimeni?

- Toată judecata e a Domnului, fiul meu. Niciodată nu e bine să judeci pe altul, ci mai ales pe tine însuși. Dar trebuie totuși să facem deschilinire. Alta e să judeci pe cineva pentru că e orb, șchiop, surd, urât, cam puțin la minte, și alta e să-l judeci pentru că a ucis, a curvit, s-a îmbătat, a pus foc, a săvârșit nedreptate. Cu relele din lume nu s-a născut nimeni, deci este vinovat de ele însuși omul. Și păcatele altuia le putem vedea, le putem chiar judeca, pentru că nu putem pune în aceeași cumpănă pe înger și pe demon, pe omul sfânt cu cel fărădelege. Dar a vedea și a recunoaște păcatele altuia nu ne dă dreptul să-l osândim, ci datoria de a-l ajuta să se ridice din groapa în care a căzut. Pentru că deși păcătos, e tot fiul lui Dumnezeu și fratele nostru. Însă e un fiu rău, un frate rătăcit, căruia trebuie să-i ajutăm să se întoarcă la părintele său.

- E istoria fiului rătăcit din *Evanghelia*, zise încet ucenicul.

- Da. Fratele rămas acasă nu cunoaște legea iubirii de-aproapelui și s-a mâniat pe tatăl său că l-a primit cu bucurie și cu ospăț pe cel rătăcit. Dar părintele s-a bucurat și a iertat, fiindcă el trăia în porunca iubirii.

- Dar dacă nu avem nici un drept să ne lăudăm cu darurile pe cari le-am primit de la Dumnezeu, cum e viața, sănătatea, deșteptăciunea, frumusețea trupului, nu ne putem mândri nici cu bucuriile pe cari noi le câștigăm cu munca noastră? De-o pildă,

cineva e harnic și adună bogăție; altul e silitor și ajunge departe în fruntea oamenilor la mare cinste; al treilea e deștept și cu munca minții sale se face om cunoscut de toată lumea. Nici cu acestea nu ne putem lăuda?

- Ba ne putem, fiule, căci acestea sunt virtuți, sunt fapte bune, la cari am ajuns și cu truda noastră. Dar nici pe-o clipă nu trebuie să uităm că toate virtuțile ni le putem câștiga numai cu ajutorul Domnului. Munca noastră și blagoslovenia de sus. Vezi tu, omul harnic și cuminte, deși ară bine pământul și alege la semănat sămânța cea mai sănătoasă, deși plivește holda la vreme și bine, când ajunge la secerat nu spune: «Mi-am făcut un seceriș bogat». Ci zice: « Mi-a dat Dumnezeu un seceriș bogat». Și adevărat spune. Căci el a pus mâna și munca lui, dar dacă nu punea și Dumnezeu mila, trimițând ploaia și căldura la timp, n-ar fi avut ce secera, cu toată truda lui. De aceea, omul care are un seceriș bogat, nu se laudă, ci ce face? Aduce lui Dumnezeu rugăciuni de mulțămită, duce din rodul câmpului la biserică și-i închină lui Dumnezeu.

- E adevărat ce spui dumneata, moșule, zise, c-o însuflețire mare, ucenicul.

- Cum n-o fi adevărat? Poți vedea cu ochii și auzi cu urechile. Apoi, așa e și cu secerișul nostru de fapte bune: când ajungem la el, nu trebuie să ne gândim la lauda noastră, că să ne aducem aminte să-i mulțămim lui Dumnezeu pentru că ne-a ajutat să săvârșim.

- E frumos ceea ce spui dumneata, moșule. În chipul acesta nu mai e nici o deșertăciune pe pământ. Când vedem răul, ne întristăm, însă nu osândim, ci ajutăm la îndreptare. Când facem binele, îl laudăm pe Dumnezeu. Ajungem să nu mai facem nimic pentru noi înșine, ci să lucrăm numai din dragoste pentru Dumnezeu. Grozav de tare mi-ar plăcea o astfel de viață. Simt că, trăind așa, aș fi mereu cu sufletul senin și nu mi-ar mai păsa de nici o greutate a vieții. Nici nu aș ști mai mult ce este urâtul.

Pafnuție văzu înflăcărarea ucenicului și zise:

- Drumul e lung până la o astfel de viață. Bagă de seamă, fiule, să nu zbori prea aproape de lumină și să-ți arzi aripile. Sunt încă tinere și fragede. Drumul desăvârșirii e lung și greu. În toată

clipa ai nevoie de harul, de ajutorul celui Preaînalt. Iar din partea ta, e nevoie de îndelungă răbdare. Trebuie să știi că, în orice lucrare săvârșim, avem nevoie de răbdare, de tăria răbdării. Dar nicăiri așa de mult ca în drumul către o viață după voia lui Dumnezeu. De aceea și spune Sfântul părinte Efrem Siriul, pe care l-a urmat Ilarion cel adormit în cunoscuta rugăciune de la miezul nopții: «Iară duhul umilinței, al răbdării și al iubirii, dăruiește-mi-l mie robului tău». Se înșiră, cum vezi, laolaltă aceste trei virtuți, aceste trei puteri: umilința, răbdarea și iubirea. Dintre ele, răbdarea trebuie de multe ori să ajungă până la îndelungă răbdare.

- Le numești pe aceste trei virtuți și puteri, după cât văd, zise ucenicul.

- Nu le numesc, ci sunt. Unii oameni nepricepuți cred că sunt slăbiciuni, nu puteri. Dar să știi de la mine, și vei cunoaște și tu în viață, că lucrurile cele mai grele de săvârșit, cele mai prețioase și mai folositoare, numai umilința, răbdarea și iubirea le pot face. Fără de ele suntem slabi și nu răbdăm la munca grea și îndelungată. Așa mă învăța mereu și Ilarion cel bătrân.

VIII

Înainte, pe drumul bun

Într-o dimineață, în zilele din urmă ale lui octomvrie, Pafnuție se duse iarăși el după apă la izvorul de subt stâncă. De-o săptămână nu-l mai lăsa pe Ilarion cel tinăr să coboare la izvor. De câte ori cobora acolo, căuta mai întâi în stușișul cunoscut. Dar stușișul era mereu gol. În dimineața aceea, pustnicul căută din nou și află burduful de brânză, sacul cu făină de mălai, și mai descoperi încă un săculeț, cât o jumătate de desagă. Bătrânul se miră și voi numaidecât să afle ce este în săculețul neobișnuit în tufiș. Și află boabe albe de fasole.

Pafnuție simți o mare bucurie, din două pricini: întâia că nu mai mâncase de ani fasole și-i plăcea tare; a doua, pentru că era mâncare de post.

Legă săculețul de burduf, le luă la spate, după ce-și umplu ulciorul și începu să suie vesel spre peșteră. Îi venea să fluiere, ca în vremea copilăriei lui, când păzea oile.

Îi spuse lui Ilarion vestea cea bună, bătând cu palma lui aspră și burduful, și săculețul.

- Mă tot temeam, în zilele din urmă, că oamenii lui Dumnezeu ne vor fi uitat. Și era grabă mare de merinde, căci în trei-patru zile o să se pună așa zăpadă, încât nimeni nu va mai putea străbate pînă la izvor.

Ilarion se grăbi după sacul cu făină. Dăr, oricât se obișnuise pînă acum cu sarcinile de lemne, numai după mare trudă putu ridica sacul în spinare, iar când ajunse cu el la peșteră, era leoarcă de sudoare și sufla greu.

Pustnicul văzu și nu-și putu opri un zâmbet.

- Parcă-i grea mămăliga, Ilarioane?

- Nu-s obișnuit, moșule.
- Poate că nu ești obișnuit, apoi mai ești și prea subțire încă în trup. Însă în sacul ăsta, afară de făină, mai este și altceva.
- O fi drobul cel mare de sare.
- Va fi și el, dar mai e ceva, zise moșul, zâmbind mereu.

Ucenicul se miră: ce-ar mai putea fi?

- Sunt păcatele păcurarilor cari ne-au făcut darul. Ei le-au vârât în sac, pentru a ne aduce aminte de ele în rugăciunile noastre, de câte ori vom mânca mămligă din făina asta.

Sacul, gândea Ilarion, fusese într-adevăr prea greu pentru mărimea lui. Poate pustnicul avea dreptate în povestea asta cu păcatele păcurarilor!

Se uită nedumerit la moșneag.

- Se poate una ca asta, moșule?
- Hai? N-ai auzit niciodată vorbindu-se despre greutatea păcatului?

- Am auzit, vezi bine!
- Poate ai simțit-o tu însuți?
- Așa este, moșule...Dar, totuși, să le bagi, păcatele, în sacul cu făină!

Moșul răsese din toată inima. Era bucuros că făcuse și el o glumă. Nu prea avea obiceiul. Dar acum, bucuria cea mare pentru sacul de fasole îl îmboldi să râdă puțin pe seama ucenicului.

- Păcurarii aceia, ca și părinții, și moși de strămoșii lor, sunt oameni vrednici. Numai ei se mai gândesc - din vreme în vreme - și la noi, locuitorii singurătăților. Nu prea au păcate mari, Ilarioane, și nu din pricina lor a fost greu sacul, ci pentru frăgezimea trupului tău. Dar noi tot suntem datori să ne rugăm pentru păcatele lor, pentru darul ce ni l-au adus. Mai trag ei în frigare câteodată câte-un noatin mai gras, iar pe răboj îl însemnează între oile mâncate de gadină. Ce să le faci? După atâta lăptărie, le mai vine și lor gust de-o frigăruie.

- Înțeleg, părintele meu, că se cade să ne rugăm pentru cei cari ne fac bine. Da...dumneata îi cunoști pe ciobanii aceia?

- Nu-i cunosc, Ilarioane, ci am trăit și eu în ciobănie, și cunosc ce greșeli umblă printre ei. Dar, vezi bine, nu pot cădea în păcate mari când trăiesc mereu în singurătate, ca și pustnicii, și

când Dumnezeu e mereu cu ei în pustietatea codrilor. Oriunde își întorc privirile, fie zi, fie noapte, ei au mereu în față lucrurile zidite de mâna Domnului. Ca și plugarul, de altfel, însă cu deosebirea că muncitorul pământului seara se întoarce în sat, între oameni, și i se dă prilejul de alte greșeli decât în singurătate. Pustnicii cei vechi și părintele meu Ilarion cel adormit au cunoscut foloasele singurătății și au slăvit tăcerea și pustiul ca pe doi sprijinitori mari ai vieții duse după voia lui Dumnezeu.

- Am cetit din *Viețile sfinților*, părintele meu, și știu că mulți dintre ei au trăit în peșteri, în deșerturi nisipoase și în crăpăturile pământului. De bună seamă au fugit de prilejul păcatului, care e mai des între oameni, în lume.

- După socoteala mea, au fugit din lume, dintre oameni, cei mai slabi, nu cei mai tari. S-au izgonit de bună voie aceia cari nu se încredeau că rămânând în lume vor birui răul. Cei tari au rămas să biruie valurile vieții, în rând cu muritorii ceilalți. Asta, după credința mea, așa se întâmplă până în ziua de azi. Cred, Ilarioane, că nu noi, cei retrași în munte, în chilii, în schituri sau la peșteră, suntem cei mai tari și mai buni creștini. Ci luptătorii cari rămân buni creștini trăind în lume, între oameni. Mântuitorul nu ne-a poruncit să trăim numai pentru noi, biruindu-ne slăbiciunile, ci mai ales pentru alții, silindu-ne să ajutorăm pe vecin și să-l facem mai bun.

Ucenicul tăcu și se gândi îndelungat. Avu o trăsărire de bucurie în suflet. Își zicea că el avea, din tinerețe, dorința asta de a lupta în lume și de a birui. De a schimba felul de viață pe care-l văzuse în jurul său, la prietenii săi. Neîmpăcarea cu felul lor de viață, fuga lui de petrecerile prietenilor, năzuința de a rămâne neîntinat cu păcate grele, curăția lui de inimă, toate acestea simțea acum că izvorăseră numai din dorința de a schimba viața din jurul său, care îi părea josnică, plină de noroi și de nedreptate. Poate chiar mândria lui de a-i întrece pe toți în lucrurile bune izvora din aceeași dorință...Și totuși, iată unde l-a adus soarta sa! Dorind să fie biruitor în lume, s-a trezit la peștera pustnicului...Va fi, de bună seamă, și el dintre oamenii cei slabi, nu dintre cei tari, după învățătura pustnicului.

Îi spuse nedumerirea sa lui Pafnuție.

- De, zise bătrânul, căile Domnului sunt nenumărate și nepătrunse. Se poate că mâna Ziditorului te-a îndreptat aici numai pentru a te întări, pentru a te îmbrăca în zale de luptă, și pe urmă iar te vei întoarce în lume. S-a întâmplat asta de multe ori în vechime și cu mulți oameni cu gânduri bune. De bună seamă că, pentru a birui în lume mai ușor, te poți înarma în singurătate. Mulți numai așa își dau seama cine sunt, ce puteri au și cum pot să-și crească aceste puteri. Mulți numai în liniștea singurătății descopăr ce răni au și pot să le vindece.

- Mi se pare, moșule, că eu sunt dintre aceștia, zise cu vioiciune ucenicul. Dacă nu veneam aici, nu știu cum aș fi înțales legea muncii și a umilinței. Nici legea răbdării.

- Asta din urmă crezi că ai descoperit-o? Te bizui că ai făcut până acum cu ușurință toată rânduiala canonului?

- Într-adevăr, n-am simțit greutatea prea mari, părintele meu.

- Am văzut eu că te supui și le faci toate cu ușurință. M-am mirat și eu destul, la început. Dar acum nu mă mai mir. Te-ai supus ușor și ai ascultat de toate din mai multe pricini.

Ucenicul îl privi mirat, dornic să audă. Până acum credea că numai el știa pricina acestei purtări.

- Mai întâi un fel de viață nouă, o nouă îndeletnicire, e atrăgătoare pentru multă lume, la început. În al doilea rând, cu orice preț, tu voiai să descoperi adevărul. Cărarea ce ți-am arătat-o n-ai urmat-o pentru frumusețea ei, ci pentru tine. Tu însuși mi-ai spus multă vreme că nu pricepi ceea ce faci. Dar câtă vreme omul lucrează pentru el însuși, pentru binele lui, ori de ce fel ar fi acest bine, munca e destul de ușoară, și nu are nevoie de răbdare prea mare.

- Asta mi se pare că-i chiar așa, părintele meu, răspunse ucenicul, mirat că-i cunoștea și pustnicul ceea ce credea că știe numai el.

- Hai? Cum să nu fie! Dar răbdarea și îndelunga răbdare e cerută mai ales în lucrurile pe cari nu le mai facem pentru noi înșine, ci pentru alții. Și canonul pustnicului așa trebuie să fie: nu pentru el, ci pentru slava Ziditorului. Că de vom face și canon, și post, și metanie numai pentru noi, și nu pentru a cinsti pe cel

Preaînalt, ne-am luat plata în lumea asta și nu mai avem ce aștepta în cea viitoare. Poate nici nu te-ai gândit încă la lucrul ăsta, hai?

Ucenicul lăasă capul:

- Nu m-am gândit, părintele meu.

- Până acum, poate nici nu se putea apropia de priceperea ta acest gând, fiule. Nu aveai credință, nu cunoșteai pe Domnul, nu erai încredințat că ai suflet nemuritor. Dar acum, cu milostivirea lui, toate cele vechi au trecut. De-acum tot ce vei face trebuie să săvârșești din credință și pentru preamărirea Celui Preaînalt. Nimic pentru tine, pentru slăbiciunea, mângâierea și mândria ta. De-acum începe drumul greu al uceniciei. De-acum ești un credincios, un om curățit de păcate prin spovedanie, un om nou, și va trebui să trăiești ca un om nou. De-acum încolo vei avea mai multă nevoie de răbdare, pentru că și aleșuirile celui viclean vor fi mai dese, mai grele și mai ademenitoare decât înainte...

Se apropia postul Crăciunului. Zăpada era așezată de-un cot, dar gerul încă nu se pusese. Pafnuție și ucenicul său luară drumul către schitul lui Nectarie să se înarmeze pentru post și ajun cu o nouă spovedanie și cu Sfânta împărtășanie.

Ieromonahul Nectarie se arată tot așa de aspru și puțin la vorbă ca și în rândul trecut. Numai la despărțire îi spuse o vorbă mai prietenească lui Pafnuție:

- Grijește bine de mânzul ăsta. Poate va ieși un cal bun din el.

Întorși la peșteră și intrând în postul Crăciunului, începură canoanele deosebite pentru vremea cea sfințită și de pocăință.

Ilarion cel tinăr se puse vârtos pe lucru. Se silea, mai ales, să urmeze cărarea urmată de bătrân, și să facă toate canoanele pentru slava Ziditorului, nemaigândindu-se la sine. Era zelos și umilit și nu ieșea nici pe-o clipă din ascultarea pustnicului. Focul ce-l ardea în suflet îl făcuse încă, în mai multe rânduri, să treacă măsura, în post și în ajun, mai ales. Așa că se îmbolnăvi de mai multe ori până la Crăciun. Ba o dată își pierdu, de foame, cunoștința * și căzu în leșin.

Pustnicul îl înfruntă cu blândețe:

* În ms: «conștiința» (n. ed.)

-Bagă de seamă, Ilarioane, că lucrurile începute cu prea mare dorință, prea la repezeală, nu ajung să fie săvârșite. E bună voința, e plăcută arderea lăuntrică, dar e nevoie și de măsură. Lemnele cari ard cu flacăra prea mare se topesc repede în cenușe. Oricum, sfatul răbdării nu este acesta. Cine vrea să facă prea mult dintr-o dată, dă dovadă de slăbiciune. Căci numai omul slab își închipuie că, dacă nu izbândește la repezeală, nu va mai izbândi niciodată. În trântă dreaptă cel slab scoate cuțitul și înjunghie, nu cel tare. Cel tare știe că are vreme să-l culce la pământ. Dar cel slab, simțind că i se îpuținează puterile, vrea să sfârșească repede și scoate fierul.

Ilarion cel tinăr simți că pustnicul spune adevărul și se hotărî să urce treaptă cu treaptă drumul arătat de bătrân. Cu toate că, gândindu-se bine, înțalese că el se grăbea nu pentru că ar fi simțit că-i scad puterile, ci din dorința de-a ajunge repede departe pe calea desăvârșirii. Adâncind cu cugetul această simțire, descoperi însă cu groază că era tot vechea lui dorință de-a fi cel dintâi, de a ieși din rândul oamenilor de toate zilele.

Își adună puterile și se strădui să urmeze cărarea arătată de bătrân: să nu mai facă nimic pentru el, ci numai pentru slava Celui Preaînalt. Se silea să-și aducă aminte în fiecare clipă de această poruncă.

La început îi păru rău că nu-i prea greu. Acum, având credință, vedea pe Dumnezeu în toate lucrurile mâinilor lui. Nu-și mai spunea că soarele luminează, arborii cresc, apele curg, stelele împodobesc cerul, pietrele se prăvale, fiindcă toate își urmează legile lor. Știa că aceste legi n-ar fi și nu ar putea nimic, dacă ele nu ar fi date de voința Ziditorului. Așa că îl întâlnea pe Dumnezeu cu puterea lui, oriunde își întorcea privirile, și-i păru ușor să urmeze cărarea. Dacă toate lucrurile lumii nu fac alta decât, ținând legile date lor, să proslăvească pe Ziditorul, pentru ce i-ar fi greu lui, care nu este altceva decât tot zidirea mâinilor lui Dumnezeu?

Dar în curând băgă de seamă că această cărare e cea mai grea dintre toate. Nu se putea despărți cu gândul de sine însuși. Orice făcea se întreba mai întâi dacă a lucrat cum e mai bine, dacă poate fi el mulțumit cu lucrul său, nu dacă acesta este sau nu spre

proslăvirea Domnului. De cele mai multe ori avea bucuria lui în ceea ce făcea, și-i era de-ajuns această bucurie, fără să-i mai vină gândul dacă e mulțumit mai ales Dumnezeu.

După povata pustnicului, în fiecare seară, înainte de culcare, își judeca gândurile, simțirea și faptele de peste zi. Și rămânea, seară de seară, îngrozit când descoperea cât e de plin încă de sine însuși, și cât e de departe de-a urma cărarea arătată de bătrân.

De multe ori i se plângea acestuia și-i cerea sfat. Pafnuție îl întărea.

- Ai ajuns la urcușul cel cu adevărat greu, fiule. Voință bună ai. Înarmează-te, cum ți-am spus, cu răbdare. Ce nu poți săvârși azi, vei săvârși mâine ori poimâine, sau peste un an, sau peste zece. Așa să te gândești. Și să nu ți se împruțineze puterea. Orice om vrednic mergând pe drum către un țel anumit, dacă se împiedică și cade, se scoală și merge mai departe. Și face așa chiar de ar cădea de sute și mii de ori. Făcând cu greu drumul, din căzătură în căzătură, i se pare uneori că stă pe loc și nu va ajunge în veci la țel. Dar uitându-se înapoi, vede drumul ce l-a străbătut, știe că s-a apropiat cu ceva sau cu mult de ținta sa, prinde inimă nouă și merge mai departe. Așa și tu. Să nu crezi că munca și drumul ți-e zadarnic. De câte ori recunoști în inima ta că n-ai izbutit încă, și pornești înainte, ori începi din cap, de-atâtea ori te-ai apropiat c-un pas ori cu mai mult de ținta ta. De bună seamă că ai nevoie de harul lui Dumnezeu și de îndelungă răbdare. Pe cel dintâi cere-l în rugăciune fierbinte și umilintă, iar răbdarea caut-o în sufletul tău și pildele altora. Poate acum a sosit vremea să cauți în bucoavnele cele bătrâne rămase de la părintele meu Ilarion și să cunoști înțelepciunea și pildele ce le cuprind.

Ucenicul, în urma deselor și stăruitoarelor lui înfrângeri, avea mare nevoie de un sprijin. Și începu să citească cu lăcomie în cărțile vechi rămase de la pustnicul ieromonah, al cărui nume îl purta.

Află aici și sfaturi, și pilde cari îl întăreau în credința că prin răbdare îndelungă va birui, că va ajunge să facă fapta bună numai pentru că-i bună și frumoasă, adică numai cu gândul la Dumnezeu, și nu la sine.

Bătrânul simți mare bucurie văzându-l că se cufundă în acele citanii. În serile lungi de iarnă îl poftea adeseori să citească cu glas înalt din acele pilde din viețile sfinților și ale altor oameni ai lui Dumnezeu. Pafnuție avu iar bucuria pe care o simțise când trăia Ilarion cel bătrân și-i citea și lui din acele cărți.

- Am și eu, deși-s bătrân, nevoie de întărire pentru răbdare, zicea pustnicul. De aceea te rog cetește cu glas tare. Căci lupta noastră cu ce este rău în noi și cu duhul rău din lume nu sfârșește decât cu moartea.

Ucenicul citea cu glas înduioșat, iar bătrânul asculta. Erau unele pilde pe care pustnicul le cunoștea din citaniile lui Ilarion cel bătrân, dar îi plăcea să le audă și a doua oară, și a treia oară. Erau însă cele mai multe necunoscute. Cartea era groasă, și Ilarion cel bătrân, în anii din urmă, când se alipise Pafnuție de el, nu mai vedea bine. Pe acestea le asculta cu mare mirare și înfrângere sufletească.

Cunoscură, astfel, împreună, viața mai multor pustnici din deșertul Eghiptului, din ținutul Tebei, vieți minunate și preaplăcute de-a fi povestite. Veniră la rând alte vieți de ale călugărilor evlavioși și mai ales de ale sfinților celor de demult. În toate se ducea luptă cumplită mai ales împotriva alor două păcate care se țineau scai după cuvioșii luptători: împotriva mândriei și necurăției. Oamenii lui Dumnezeu, cum arătau cărțile rămase de la Ilarion cel adormit, nu putuseră birui păcatul și mai ales ispita la cele două păcate decât prin luptă de ani, dusă cu îndelungată răbdare.

Unul dintre ei, vreme de cincizeci de ani, dormea în fiecare noapte pe-o grapă cu colți de fier, cartea nu spunea de unde o avea, numai pentru a îndepărta de la el vedeniile necurate, care-l îndemneau mereu să se gândească la lucruri rușinoase, săvârșite în tinerețe. Altul s-a urcat în vârful unui stâlp înalt, de pe care n-a mai coborât patruzeci de ani, până la moarte adică, numai pentru a se pedepsi de păcatul mândriei și pentru a scăpa de el și de ispitele lui. Omul și-a zis: «Deasupra tuturor ai voit să fii. Iată, te pun deasupra tuturor; trăiește în vârful stâlpului până la moarte.» Al treilea, pentru a se putea gândi mereu că el nu e nimica, iar Dumnezeu e totul, se îngropa în pământ și nu-și lăsa decât o gaură

să răsuflă, iar frații schimnici din împrejurimi aveau poruncă de la el să nu-i dea de mâncare decât o dată la două săptămâni, și o dată la trei luni să-l dezgroape pentru trei zile, pentru a mai prinde puteri.

Ascultând aceste și alte povești asemănătoare, pustnicul Pafnuție ofta, lăcrima și zicea:

- Ce fac eu, urcând uneori râpa mea, pe lângă ce-au făcut acești oameni ai lui Dumnezeu?

Ucenicul citi astfel de pilde până se îngrozi în toată legea. El nu putea nici auzi astfel de chinuri, dar încă să le poarte! Și în sinea lui își zicea că nici lui Dumnezeu nu poate să-i placă astfel de lucruri. Dacă cineva își căznește în așa măsură trupul lui, înseamnă că e prea slab și nu-i făcut pentru pustnicie. Îi părea că toți aceștia pun oarecum la încercare și iau în deșert numele lui Dumnezeu.

De ceea ce se mira însă, după fiecare citanie, era înțelepciunea mare la care ajungeau acești oameni ce se chinuiau. De la vorbele cu cari ieșeau din lume până la acelea ce le spuneau către sfârșitul canonului și al vieții era o prăpastie ca între cer și pământ. Părea că în vremea îndelungată în care își ucideau trupul, citeau în cărțile celor mai mari înțelepți și filosofi. Însă nu aveau nici o carte. De unde aflau o așa înaltă înțelepciune?

Odată își arată nedumerirea înaintea lui Pafnuție.

- Fiule, nu trebuie să te miri, răspunse acesta. E lege din veac: când scad puterile trupului, cresc puterile sufletului. Apoi mai este și milostivirea Domnului, care le dă o răsplată pentru marea și groaznica luptă ce o duc împotriva răului.

Ucenicul nu primi cu bucurie acest răspuns. Nu mai citea din grozăviile acelea decât dacă-i cerea pustnicul. Nu-i plăceau. Ci se adânci, ba mai vârtos în cetaniile altor bucoavne vechi rămase în peșteră, și în care sfinți părinți, oameni cărturari, vorbeau despre bine și despre rău, și arătau drumul de-a face pe cel dintâi și de a-l încunjura pe cel din urmă.

Aceștea îi păreau lui vorbe și sfaturi ale unor oameni prea cuminți. Dar toți scriau la fel în cărțile lor, ca și când s-ar fi înțeles între ei.

Nu peste mult părăsi și acele cărți, și iar rămase cu sufletul lui. În toată seara își cerceta viața de preste zi și vedea, cu mirare și amărăciune, cum înaintează de greu. Numai în clipe rare se putea uita pe sine, și făcea lucru spre slava lui Dumnezeu.

Într-o noapte dormi tare neliniștit. Se zvârcolea mereu în așternut. Dimineța era istovit și palid. Părea înfricat.

- Ce este cu tine, Ilarioane? Ce ai pățit?

Ucenicul răspunse cu greutate:

- Mi se pare, moșule, că eu, în loc să înaintez pe drumul cel bun, dau mereu îndărăt.

- Ți se pare numai, dar nu-i așa. Câtă vreme ai voință bună și lupți, să știi de la mine că mergi înainte. Dar, ce este?

- Am avut, părintele meu, năluciri necurate în vis, cum nu mi s-a întâmplat nici când trăiam în lume.

- Ce năluciri, Ilarioane?

- Mi-e și greu și-mi vine și scârbă să mărturisesc.

- Dacă simți scârbă, poți să spui.

- Mi s-a arătat în vis, moșule, o femeie goală, care voia să mă ducă la păcat. Eu n-am văzut în viața mea o femeie despuiată până acum în vis. Cum am văzut-o? De unde a venit? Cine mi-a trimis-o? Pentru că eu, moșule, toată viața mea am fost om curat. Nu m-am atins de femeie. Și nici gânduri spurcate n-am avut până acum. Am venit în munte pentru a cădea aici în păcat? Căci acum o văd pe femeia aceea și treaz, cât ce închid ochii. Cine a trimis-o?

Pustnicul se întristă și zise:

- Nu credeam să se apropie așa repede de tine. Diavolul a trimis-o, fiule, căci el are asemenea obiceiuri. Dar dacă te-a făcut să vezi goliciune femeiască, să știi de la mine că nu ești departe pe drumul desăvârșirii în virtute, deși tu crezi că stai pe loc sau chiar dai îndărăt. Să știi, fiule, de la mine și de la părintele Ilarion cel bătrân că diavolul nu se apropie de ucenic ori de schimnic, ori de monah cu astfel de năluciri decât atunci când se teme și se simte în mare primejdie.

- Cum și pentru ce s-ar teme? Nu înțăleg ce vrei să spui.

- Se teme să nu te piardă. Se simte în primejdie că vei birui. Te vede cum te-ai înjugat de-acum și cu răbdarea, și știe că asta-i armă aducătoare de moarte pentru el.

- Dar ce are el cu mine? Întrebă, c-un fel de mânie, ucenicul.

- Ce are cu toată lumea care vrea să fie bună, să umble în căile Domnului. Trebuie să știi că el se crede încă stăpânul lumii acesteia, domn peste oameni, deși Hristos i-a frânt împărăția dând oamenilor puteri să biruiască, Deci când vede pe cineva că pășește vârtos pe urmele lui Hristos, se teme să nu-l piardă. Și se folosește de arme, de ispite. O ispită a lui a fost visul tău, Ilarioane, încheie pustnicul, făcându-și cruce și scuipând la stânga.

- Dar ce legătură poate avea ispita asta cu drumul pe care năzuiesc așa de greu, cercând să uit de mine și să fac totul pentru Domnul, slujind răbdării pe cât pot?

- Apoi chiar împotriva acestei năzuințe a ta a trimis el năluca.

- Nu pricep, moșule.

- Dar n-ai spus tu că, îndată ce închizi ochii, iar vezi spurcăciunea aceea?

- Ba am spus, și este așa.

- Și la cine te gândești și ce-ți vine în minte când o vezi?

- Mărturisesc că mă umplu porniri și gânduri necurate. Mă gândesc la plăcere necurată. Și parcă mă aleșuiește, încât nu mai pot scăpa. Mă gândesc numai la mine și la plăcerea ce-o aş avea la femeia aceea. Tot gânduri cari îmi umplu capul fără să le chem, fără voia mea. Așa ceva nici n-am mai pățit de când sunt.

- Apoi, asta o vrea cel rău. Cu nimic nu ne poate face să ne gândim mai mult la noi decât deșteptând poftele cele trupești. El vrea să te gândești la tine și la plăcerea ta și să uiți că ești chiar pe drumul care te duce să slujești numai lui Dumnezeu, ca totul ce faci să faci numai pentru el. Nu înțelegi nici acum?

- Ba, parcă aş începe să înțeleg, părintele meu, răspunse cu spaimă ucenicul.

- E dovada cea mai bună că ești pe drumul cel bun. Să nu te temi. Vei birui ispita. Dacă vei primi-o mereu cu scârbă și cu împotrivire, n-are ce-ți face.

Ucenicul se mai liniști puțin. Dar nopți în șir închipuirea aceea nu-l mai slăbea. Fără să-și dea seama, își aducea aminte de

ispitele citite în cărțile cele vechi și de canoanele ce le făceau acei oameni cari voiau să scape cu orice preț de ispită. Și, fără să-i mai pară acum mari prostii și lucruri împotriva firii, începu să adune bolovani din râu și-i aduse în peșteră, în așternutul său. Căută pe cei mai ascuțiți, pe cei mai colțoși, și dormea pe ei.

Pustnicul văzu, dar nu zise nimic.

Ucenicul dormi așa până în gură de primăvară. În fiecare seară se ruga să se alunge de la el astfel de ispită și în fiecare dimineață se trezea cu sufletul înfrânt: iar i se arătase vedenia aceea. Uneori, după săptămâni de împotrivire, slăbea zicându-și: «Toată răbdarea mea văd că nu mi-e de nici un folos». Dar numai pe-o clipă își pierdea nădejdea și iar se înverșuna la luptă. Acum știa ce este nu numai răbdarea, ci chiar îndelunga răbdare. Și dintre toate virtuțile, îi părea cea mai grea.

Dar când începură adierile cele dintâi ale primăverii, Ilarion cel tânăr începu să doarmă liniștit. O noapte, două, trei. Bucuria lui fu negrăită. Mai așteptă o săptămână, și închipuirea diavolească tot nu se arată. Dormea precum un copil în fașe, după ce l-a scăldat mamă-sa. Adună pietrele cele colțuroase din așternut, le aruncă pe coasta muntelui, să se durige până jos în vale. Dormind acum pe patul lui obișnuit de altădată încă o săptămână, ucenicul nu mai fu asuprit de vedenii.

În aceeași vreme simțea o mare bucurie lăuntrică. Se simțea mai crescut în puterile cele sufletești ca niciodată. I se părea că e după o baie întăritoare. Și, o dată cu bucuria, i se deschise parcă și o nouă putere de înțelegere. În rugăciune se simțea mai aproape de Dumnezeu. În baterea metaniilor părea că-l simțea mereu pe Stăpânul în fața lui, și știa că lui se închină. Alungându-se de la el ispita care-l făcea să se gândească la sine, toate gândurile lui porniră parcă pe un singur drum la Dumnezeu.

Seara, când își cerceta sufletul pentru faptele de peste zi, vedea cu bucurie că pe cele mai multe le făcuse numai din dragoste către Atotputernicul, urmând bine cărarea arătată de bătrân.

Nu-și mai putu stăpâni bucuria și se mărturisi pustnicului.

- Am scăpat, cu ajutorul lui Dumnezeu, de ispită, moșule.

- Am văzut îndată ce ai aruncat pietrele. Afară de Dumnezeu, de tine și de mine, mai este cineva care știe că ai scăpat și că ai ieșit biruitor.

Ucenicul se miră:

- Cine ar mai putea ști?
- Nu știe numai, ci acesta a simțit și loviturile.
- Cari lovituri?
- Fiecare piatră pe care ai aruncat-o pe stâncă la vale a lovit, fără greș, în acel necurat, care te-a ispitit. Acum urlă undeva în fundul iadului.

Lui Ilarion îi plăcu auzind asemenea cuvinte și se veseli.

- Dar n-am scăpat numai de ispită, părintele meu, ci am primit și un mare dar. Încep să știu cum să fac lucrurile nu pentru mine, ci pentru Dumnezeu, din dragoste pentru el.

- Nu e nici o mirare. Luni de zile ai suferit pentru această luminare. Căci diavolul voia să te umple de tine și de plăcerile tale, și tu ai luptat din răputeri împotriva aceluia care voia să te scoată din legea și iubirea Domnului. Scârbit de ispită, ai vrut să scapi de ea nu pentru tine, ci pentru Domnul. Căci pentru tine era mai ușor și mai plăcut să te lași în brațele acelei arătări mincinoase. Cu răbdarea, ai biruit pe dușman; cu răbdarea ai înaintat pe drumul desăvârșirii, deși ți-a părut mereu că stai pe loc.

Ucenicul era mereu plin de mângâiere și de o mare bucurie lăuntrică. Înțelegând tot mai bine să facă orice lucru pentru dragostea lui Dumnezeu, îl simțea pe acesta mereu în apropierea sa, deși nu-l putea vedea. Îi părea că era undeva în apropierea peșterii o mare vatră de jăratec, din care se strecura, nu știa cum, în sufletul său, lumină și căldură. Începu să priceapă puterea și binefacerile credinței și ale iubirii, până când într-o zi, în toiul canonului din Paresemi, i se făcu în inimă lumină deplină. Se opri din metanie și zise cu glas tare:

- Când lucrăm din dragoste de Dumnezeu, ne facem nouă înșine cel mai mare bine. Tot ce facem pentru el, se întoarce asupra noastră, cu înmiită măsură.

- Așa este, zise pustnicul mirat că s-a oprit în mijlocul canonului. Dumnezeu are tot ce-i trebuie, cu ce-i dăm noi nu se

îmbogățește. Dar ni se cere fapta din dragoste față de el, uitându-ne cu desăvârșire pe noi înșine, pentru a putea săvârși fapta bună fără gând la folosul nostru. Aceasta e fapta bună întreagă. E virtutea. Iar ea ne îmbracă tot pe noi. Folosul, și încă cel mai mare și statornic, e tot al nostru. Ne vine din belșug când nu-l așteptăm. Domnul a zis: «Tot cel ce-și caută sufletul său, pierde-l-va, iar cel ce și-l pierde pentru mine îl va afla».

IX

Cartea cea vie

Trecură săptămâni și luni, rostogolind anotimpurile după rânduială, împlinindu-se și a doua primăvară de când Ilarion își făcea ucenicia la peștera călugărului. Nu mai rămâneau decât două luni până se încheiau doi ani de când petrecea în munte. Tânărul înaintase așa de mult pe drumul cel bun, încât Pafnuție se gândea în taină la o bucurie visată: să-l ducă la schimnicul ieromonah Nectarie și să-i spună: «Iată acest rob al lui Dumnezeu știe și poate, acum după doi ani, mai mult decât mine. Ia-l cuvioșia ta și du-l unde știi, la vladăcie, să-l sfințească întru preot. El știe carte multă, și cititul în orice bucoavnă e numai jucărie pentru dânsul. Vom dura o bisericuță din lemn lângă peșteră, și voi avea și eu păcătosul bucuria să ascult în fiecare zi o sfântă Liturghie.»

Mai trăia, cale de două zile de la peșteră, un alt pustnic, la care se gândise Pafnuție să și-l facă urmaș. Omul venea din când în când la peșteră și stătea de vorbă cu bătrânul. Era și el în vrâstă, poate douăzeci de ani să-i despartă.

Dar de când își începuse Ilarion cel tinăr ucenicia, Pafnuție nu se mai gândise la singuraticul acela. Omul venea și acum la trei-patru luni o dată la peșteră. Era mai sălbătăcit decât Pafnuție și schimnicul Nectarie. Privea înfricat în jurul său, și vorba-i era împiedicată.

Ucenicul Ilarion, bucurându-se că se apropia de sfârșitul probei, se silea parcă și mai mult decât înainte să se arate vrednic. Înainta departe pe drumul umilinței, al hărniciei, al răbdării și al dragostei. Urma strâns drumul arătat de bătrân, după învățăturile lui Ilarion cel bătrân, care urmase pe Sfântul părinte Efreim Siriul.

Rugăciunea acestuia, care venea la rând în canonul de la miezul nopții și care începea cu vorbele «Doamne și stăpâne al vieții mele», ucenicul nu o mai rostea numai când îi venea sorocul, ci de mai multe ori pe zi. Îi părea că, după *Tatăl nostru*, e cea mai bună și cea mai desăvârșită rugăciune. E scurtă și cuprinde tot ceea ce trebuie să știi și să săvârșești pentru a nu ieși din calea Domnului.

Cu cât înainta în virtute, Ilarion cel tinăr își simțea conștiința tot mai simțitoare. Ajunsese ca oglinda unui lac, care se tulbură chiar dacă numai o gănganie a atins-o din zbor cu aripile. Ucenicul, și pe când îl chema Nechifor Preda și trăia în lume, avusese o conștiință simțitoare. Dacă aluneca și greșea cât de puțin, sufletul lui făcea valuri ca oglinda lacului când arunci un bolovan. Dar avusese atâtea scăderi, între cari mai ales mândria, cari nu-i pricinuia nici o muștrare de cuget, nici o tulburare de conștiință.

Acum, cu cât înainta în virtute, cu atât simțea mai tare orice rău care încerca să se apropie de el. I se părea că e plin de răsunete pe dinlăuntru, că poartă în el o vioară vrăjită, care răsună din coarde la orice primejdie de apropiere a răului. De multe ori nici nu mai trebuia să stea pe gânduri, să cerceteze dacă o faptă, ce-i sta înaintea, e bună sau rea: simțea bunătatea sau răutatea ei înainte de gând. Uneori se mira cum a ajuns așa de răsunător pe dinlăuntru, deși faptul acesta îi era plăcut și, mai ales, foarte folositor în încunjurarea răului și în câștigarea bunelor virtuți.

Se mira, de multe ori, cum pot trăi unii oameni având păcate grele pe conștiință? Cum le dă aceea pace și nu-i muștră? Cum îi lasă să doarmă liniștiți?

Într-o zi îl întrebă pe Pafnuție.

- Părintele meu, poate un om să aibă o greșeală mare pe suflet, și să poată trăi liniștit și mulțumit?

Poate, Ilarioane. Altfel cum ar fi plină lumea de leneși, de curvari, de oameni cari fură avutul altuia și fac nedreptăți de tot felul? Cum ar fi ucigași cari se ascund să scape de pedeapsă? Hoți, cari nu mai înapoiază avutul răpit de la alții? Cum ar trăi mulțumiți, ba poate chiar fericiți atâția oameni plini de mândrie, cari disprețuiesc pe de-aproapele lor? Dar aceia cari iau pe

nedreptate bucata de pâine din gura văduvei și a orfanului? Sau bogații zgârciți cari nu dau o bucată celui sărac, să-l vadă că crapă de foame? Iată, toți aceștia, și nenumărați de acest fel, trăiesc și huzuresc de bine, cu toate că pe sufletul lor apasă piatra de moară a păcatului greu.

- Socot, părintele meu, că aceasta este o mare nenorocire pentru ei.

- Mare, cea mai mare, fiindcă trăiesc o viață în zadar, iar după moarte se osândesc. De unii, cari mai păstrează câte-o licărire de lumină în suflet, Domnul se îndură uneori, și, cel puțin în ceasul morții, vedem cum unii făcători de rele își mărturisesc vina săvârșită cu ani înainte. Mai ales lotri cari ridică viața de-aproapelui, de obicei nu pot muri până nu-și mărturisesc vina. Dar hoții, curvarii și atâția alți păcătoși greu, nu mai sunt muștrați de sufletul lor nici în ceasul morții. Ei au uitat de mult să mai citească în cartea pe care fiecare om o poartă în inima lui.

- Despre ce carte este vorba, părintele meu?

- Cartea conștiinței, în care e scris un singur lucru: ce este bine și ce este rău.

- Da, o carte în care trebuie să citească toată lumea.

- E o carte vie, care vorbește din noi. Nici nu trebuie să știi slovă pentru a ceti din ea. Este de-ajuns să tragi cu urechea sufletului. La fiecare gând, simțire, ori faptă, ea îți spune fără greș dacă e bună sau rea.

- Crezi, moșule, că fiecare om poartă în el o astfel de carte vie? Poate sunt unii lipsiți de ea, și de aceea n-au în ce citi, și trăiesc liniștiți în păcate.

- E cartea vie a conștiinței, fiule, cartea sufletului. Și dacă fiecare om are suflet, nu se poate să nu aibă și cartea în care să cetească ce e bine și ce este rău. Părintele meu Ilarion mi-a dovedit-o aceasta cu nenumărate probe. Tot așa cetea și în cărțile cele bătrâne. Am simțit și eu și tu acest adevăr.

- Totuși sunt mulți cari nu citesc în ea, cari nu mai aud glasul muștrării de conștiință și trăiesc în păcate. Ba încă mulțumiți, cum numai înainte ai spus dumneata. Cum se poate ca pentru unii cartea asta să fie mereu pecetluită, să le amuțească pe vecie glasul conștiinței?

Pustnicul se gândi un restimp, să-și împrăspăteze în suflet învățătura lui Ilarion cel bătrân. Apoi zise:

- Să începem cu tine, Ilarioane!

- Cu mine? se miră ucenicul.

- Da. Cu tine. Nu mi-ai spus tu și nu am văzut eu cum ai trăit destui ani cu două păcate de moarte pe suflet? În vreme ce te fereai de necurăție, de minciuni, nu trăiai în lene, fără să lucrezi nimic, și mai ales nu erai cu totul stăpânit de mândria ta? Nu-mi spuneai că pentru a fi cel dintâi, pentru a întrece pe altul în fapte bune, ai fi fost gata să-l ucizi, dacă altfel nu l-ai fi putut birui? Adevărat sau ba?

- Adevărat, părintele meu, suspină ucenicul, înclinând capul.

- Acum să-mi spui dacă, în vreme ce te apăsau aceste două păcate grele, te-a muștră vrodă conștiința pentru ele?

- Chiar la început, după ce am ajuns la pricepere, vrun an, doi, m-a muștră, moșule. De multe ori mi-am zis, văzând pe alții cum muncesc din zori până în seară, în vreme ce eu nu făceam nimic, că această rânduială a lumii nu-i dreaptă. Și adeseori, la începutul tinereții, când am băgat de seamă râvna mea bolnavă de a fi cel dintâi, îmi spunea inima că nu e bună această strădanie. Că și alții au dreptul să fie cei dintâi. Dar fiindcă îmi făcea plăcere și lenea, pentru că prin ea aveam vreme să mă gândesc, și mândria, n-am ascultat de glasul acela lăuntric, și pe urmă nu l-am mai auzit. Ani lungi n-am mai simțit nici o muștrare de cuget pentru lene și mândrie.

- Apoi, așa se întâmplă cu toți oamenii, fiul meu. De-aceea trăiesc mulți în fărădelegi și nu le pasă. Când ajungi să nu mai vezi cu mintea răul, să nu-l mai simțești cu inima, nu-ți mai pare că e rău și-l faci fără să te mai mustre conștiința. Cartea cea vie, pusă de Dumnezeu în sufletul fiecărui om, care-l învață ce este bine și ce este rău, se pecetluiește. Omul orbește și trăiește în fărădelege fără să-și mai dea seama. Părintele meu Ilarion îmi spunea de multe ori: «Îndoaie o creangă, și ea se obleşte iar. Îndoi-o de o sută de ori, și rămâne strâmbă sau se rupe. Calcă în picioare un firicel de iarbă: iar se ridică. Dar fă bătătură ori turiște de oi pe-o pajiște întreagă, și nu un fir, ci mii de fire rămân culcate la pământ, până se usucă. Sau apucă-te tu, Pafnuție, și fură

un miel. Să vezi cum o să te înjunghie glasul conștiinței și să te mustre de păcat. Fură, însă, pe rând, o sută, azi unul, mâine altul, și n-o să-ți mai pese de păcat. Cartea cea vie se pecetluiește, și glasul lăuntric amuțește.» Așa-mi vorbea cu pilde părintele meu Ilarion, și socot că avea dreptate.

- Dar au, așadar, toți oamenii cu ei cartea aceea vie, care-i învață?

- O au din naștere. Dar dacă nu citesc mereu în ea, uită slova, și cartea rămâne pecetluită pentru ei. Părintele meu Ilarion cetea adeseori cu glas tare din scrisorile Sfântului Pavel. Și acolo am auzit spunându-se că nu numai creștinii, ci și păgânii au cartea aceea... Stai numai să-mi amintesc, cum spune... Da, îi certa pe jidovi. Îi înfrunta că ei au legi și porunci date de Dumnezeu prin Moisi, scrise pe două lespezi de piatră, și nu le țin. Le arăta că mai buni decât ei sunt păgânii, cari dacă n-au lege scrisă în piatră, au lege scrisă în inimă de Dumnezeu, legea ce le arată binele și răul. Dacă păgânii țin legea aceasta, scrisoarea vie din suflet, sunt mai buni decât jidanii, cari nu o țin pe cea scrisă. Asta e o mare învățătură, Ilarioane: să citești mereu în cartea aceea, ce-ți arată binele și răul, și să lucrezi așa încât niciodată să nu te mustre conștiința. Acesta e începutul oricărei vieți omenești drepte. Dumnezeu nu în zadar a așezat legea aceea în sufletul omului.

- Da. Simt și eu că e călăuza omului în lume.

- Chiar, așa, Ilarioane! Vezi că toate ființele știu ce să facă pentru binele lor, fără să le învețe cineva. Așa-mi cuvânta părintele meu cel răposat, căruia îi porți tu numele: «Privește, Pafnuție, cum știe paserea să-și facă cuibul, și cum află cerbul izvoarele și pășunile cele bune! Uită-te la albină și la furnică în ce împărății trăiesc, și cum știu face fagurul și mușuroiul. Cine le arată paserilor călătoare pe unde le este drumul? Cine-l învață pe râs cum să sară în spatele prăzii sau pe lup să înhațe, ori pe urs să frângă oasele într-o îmbrățișare? Cine a dat fiarelor colți și gheare, și pentru ce? Iată, Ziditorul le-a înzestrat pe toate cu puteri, cu simțuri cu îndrumări, cu arme pentru a putea trăi în lume. Numai omul să nu aibă nici o îndrumare ce să facă, cum să trăiască, pentru a fi mulțumit și fericit? Se poate una ca asta? Cea mai de seamă și cea mai de preț viețuitoare a pământului, s-o fi slobozit

Dumnezeu în lume oarbă și surdă? Se poate?».Nu se poate, părintele meu, răspundeam, pentru că Dumnezeu poartă de grije de toată lumea.«Nici nu l-a trimis în lume fără zestrea lui», zicea mai departe Ilarion cel bătrân. Vedem că trupul e bine înzestrat, în tot ce-i trebuie pentru viața lui. De la cap până la picioare, toate măduarele omului sunt făcute pentru trebuința lui. Dar omul mai are și suflet. Și acesta trebuie înzestrat, și încă mai bogat, fiindcă sufletul mână și trupul. Nu putea lăsa sufletul orb și surd. De-aceea a sădit în el conștiința binelui și răului. Atâta știe și simte fiecare om: ce e bine și ce este rău, fără alte mari învățături. Și atâta e chiar de-ajuns pentru ca omul să știe pe ce drum să meargă în viață, pentru a fi fericit, și care drum îl duce la nenorocire și osândă. Asta e zestrea pe care i-a dat-o Dumnezeu fiecărui om care vine în lume.» Așa mă învăța Ilarion cel bătrân.

- Și avea dreptate, moșule. Tot ce spunea e adevăr. Dar tot nu înțeleg eu bine cum se pecetluiește cartea aceea vie. Cum tace glasul lăuntric al conștiinței în păcătoșii cei mari?

- Ți-am spus și-ți voi mai spune: nu cetesc oamenii în ea în fiecare zi. Nu ascultă glasul cel lăuntric, care le spune ce e bine și ce e rău. Când faci mai întâi un lucru rău, glasul se ridică și te mustră. Când îl faci a doua oară, se ridică mai puțin și te mustră mai ușor. Când ai căzut a suta oară în același păcat, nu se mai ridică deloc. Conștiința e tare gingașe, îmi spunea Ilarion cel bătrân. Nu-i ca talpa cizmei, că poți călca pe ea de mii de ori până se rupe. Dacă nu mai ții seama la săvârșirea unei fapte dacă e bună sau rea, pierzi, cu timpul, conștiința binelui și a răului. Și atunci săvârșești lucrul rău, fără să mai ai mustrări. Și când nu mai ai mustrări de conștiință, te tăvălești în noroi fără să mai știi. De aceea spune înțelepciunea pustnicilor celor bătrâni că răului trebuie să i te împotrivești de la început, de îndată ce-l simți că se apropie de tine. Până încă îl cunoști că-i rău. Și până nu a pus stăpânire pe tine. După aceea, chiar de-l vezi din nou, și voiești să te scapi de el, vine cu mare luptă și greutate. Dar pentru a-ți păstra conștiința binelui și a răului simțitoare pe întreaga viață, e de lipsă să cetești în cartea aceea vie în fiecare zi. Să-ți cercetezi, în fiecare seară, faptele de peste zi, să vezi dacă sunt bune sau rele. Și dacă o faptă o descoperi de rea, să i te împotrivești numaidecât,

să i te faci dușman de moarte. Toți oamenii cari nu lucrează așa, sunt în primejdie să li se stingă glasul cel lăuntric, și să se orbească sufletește.

Ucenicul se gândi ore în șir la cele spuse de bătrân și, pornind mai ales de la viața lui, înțelese că toate sunt adevărate. Și mai înainte își cerceta cugetul, în fiecare seară, dar de-acum se oprea mai multă vreme la fiecare faptă de peste zi. Își spunea că i se apropie sorocul să se lege pentru todeauna de viața de pustnic. Ucenicia se sfârșea, și el simțea că de-aici încolo are tot mai mari îndatoriri.

Cu șapte zile înainte de a se împlini doi ani de la venirea lui Nechifor Preda la peștera pustnicului, Pafnuție avu un vis. I se părea că rătăcește singur prin pădure și că într-o poiană cunoscută, chiar la marginea ei, zărește un ocol, un țarc. Nu știa să fie acolo nici o închizătoare. Cine să fi făcut acel ocol și pentru ce? Porni să vadă ce este și, când se apropie, zări o blană roșcată printre lații de brad. Sosind mai aproape descoperi un cerb tânăr, care zăcea pe pajiște, și care nu se înfrică la apropierea lui. Uitându-se bine descoperi și o porțiță. Cine a făcut închizătoarea și a pus cerbul aici? Nu era slab, deși pajiștea dinlăuntru era săracă. «Se vede că cel ce l-a închis îi aduce de mâncare», își zise Pafnuție. Deschise porțița zicându-și: «Să vedem nu va zburda? Nimeni n-are dreptul să închidă un cerb aici în munte, unde el e împărat.» Dar cerbul văzu porțița deschisă și nu se mișcă. «Poate e bolnav. Poate e rănit. Hai să vedem.» Cerbul nu se sperie de apropierea lui. Dar se ridică sprinten în picioare. Nu era bolnav. Nu era rănit. Dar nici din ocol nu avea gând să iasă. «Poate l-au fugărit fiarele cele sălbatice și a aflat aici adăpost», vorbea bătrânul singur. Se uită la închizătură. Era înaltă. Era un bun adăpost. Închise porțița, zicându-și: «N-a intrat el aici de bună voie. Când îi va plăcea, va ieși. Va sări gardul, ca și la intrare, căci porțița am aflat-o închisă.»

Porni mirat, dar nu făcu câțiva pași și auzi în fundul codrului un buncălit de taur. Îi răspunse îndată cel din ocol și într-o clipă fu peste gard și porni furtună încătrău se auzise glasul. «Mare mirare, își spuse Pafnuție, să boncăluiască taur de cerb în puterea verii.»

Când se trezi, îți aduse aminte de vis și se miră. Mai avusese el vis cu cerb și-l tâlcuise, după împlinire, ca fiind în legătură cu Ilarion cel tinăr. Dar visul de-acum, ce legătură putea avea cu ucenicul său?

Trecând cele șapte zile, și cu ele doi ani de ucenicie, Pafnuție simți cu bucurie că Ilarion începe mai întâi cuvântul, și încă cu nerăbdare.

- Părintele meu, am împlinit cei doi ani de ucenicie. Cu voia lui Dumnezeu și cu ajutorul lui, am muncit și m-am rugat, și am primit în suflet mare dorință să-mi petrec toată viața aici la peșteră. Și, dacă va fi voia Lui, și a dumnitale, să-ți fiu urmaș în pustnicie.

- Să mulțumim mai întâi lui Dumnezeu, fiule. Trei zile să postim cu ajun și să ne rugăm ca Domnul să ne lumineze mintea la amândoi. Stai în fața unui pas hotărâtor al vieții tale. Dacă te legi o dată pentru viața de pustnic, numai cu păcat greu te mai poți desface de legământ. Să ne gândim amândoi și să ne rugăm mai ales pentru luminarea cea de sus. Ești încă așa de tinăr, și viața de pustnic, cum ai văzut în doi ani, este cu multă osteneală. Nu spun că-i fără bucurie, însă. Să ne gândim bine până la hotărâre. Poate va trebui să cerem și sfatul părintelui schimnic și ieromonah Nectarie. El nu spune multe, dar spune bine. E om cu mare înțelepciune. Și a trecut prin multe încercări în viață. Voi chibzui și voi rândui un canon anume pentru aceste trei zile. Bine grăiesc, Ilarioane?

- Bine, moșule. Vor trece ele și aceste trei zile.

X

Viața din trecut a lui Ilarion cel tânăr

Trecură și cele trei zile de post cu ajun, cu canon anume rânduit, cu multă rugăciune și priveghere. Ucenicul ieși din ele parcă mai luminat, mai frumos și mai tare în hotărârea lui. Pafnuție, după canon, părea mai îngândurat. În priviri i se coborâse ca un vâl subțire, cenușiu. În vremea celor trei nopți de pregătire aproape nu dormise. Când ațipea sărea scurt, bătut de vedenii. I se arăta, între altele, și cerbul acela din Țarul din poiană. Nu știa din ce pricină nu-l mai părăsea o neliniște, care-l furnica mereu.

- Iată-ne trecuți și preste vremea închinată lui Dumnezeu. Acum să-mi mărturisești, fiule, cum te-ai hotărât?

- Hotărârea mea e nestrămutată, moșule: rămân aici. Așa-mi spune inima să fac.

- Pentru todeauna?

- Până la moarte.

Moșneagul nu părea că se bucură de răspunsul acesta. Totuși zise:

- Prea bine, Ilarioane. Dar înainte de a te lega și a face jurământul, eu, povățuitorul tău, trebuie să știu cine ești. Până acum ai ocolit mereu răspunsul și n-am prea stăruit nici eu. Credeam că va veni clipa când de bună voie vei spune cine ești. Dar ai tăcut mereu. Acum, însă, nu mai poți tăcea. Ești nu în clipa când începi proba pentru o viață nouă, ci când chiar intri în ea. Proba e o încercare. Grea sau ușoară, trece. Dar viața nouă începută o dată, nu mai se sfârșește decât în moarte. Așa că trebuie să rupi cu desăvârșire și pentru todeauna cu trecutul. Și pentru asta e de lipsă să mărturisești acest trecut, și apoi să pui o

piatră de mormânt preste el. Așa e legea, aici la munte, din bătrâne vremuri.

Ucenicul, după cum înainta în cuvânt pustnicul, se întrista tot mai tare.

- Credeam că mă vei scuti de acest canon, părintele meu, zise el cu tristețe.

- Nu pot să stric obîceiul din bătrâni, fiule. Apoi, trebuie să-ți mărturisesc că, în cele trei zile de rugăciune, mereu m-a neliniștit această întrebare: «Cum vei lega tu pentru schimnicie pe cineva al cărui trecut nu-l cunoști?» Socot că neliniștea aceasta Dumnezeu mi-o trimite, după cum m-am rugat ca să mă lumineze.

- Poate cuvioșia ta nu are destulă încredere în mine? Poate bănuiește că am fost hoț sau tâlhar, deși eu nu mint, și ce am mărturisit până acum n-a fost decât adevărul.

Pustnicul se întristă.

- Eu cred tot ce mi-ai spus, Ilarioane. Știu că nu minți. Cum aș crede că ai fost fur și tâlhar? Dar chiar dacă ai fost, o dată ce ți-ai schimbat viața și te-ai curățit de păcate prin spovedanie, poți rămâne un veac în munte. Înaintea lui Dumnezeu nu sunt fețe. Tâlharul de pe cruce, pocăindu-se, s-a mântuit, iar arhiereul Caifa s-a osândit. Nu despre asta e vorba. Și neliniștea mea nici n-a pornit din asemenea bănuieli, cari nu-și au rostul aici la peșteră. E nevoie însă de a-ți cunoaște viața din alte pricini.

- Mult aș fi dorit, părintele meu, să scap de asemenea mărturisire, suspină ucenicul.

- Pafnuție îl privi cu înduioșare și zise:

- Drept să-ți spun, nu înțăleg pentru ce spovedania asta te umilește? Ești mândru și acum? Trufia nu s-a depărtat îndeajuns de tine? Dacă aceasta e pricina, cu atât mai vârtos trebuie să te descoperi, pentru a izbi încă o dată în mândrie.

Ilarion se întristă și mai mult.

- Nu din pricina sumeției mi-e greu, părintele meu. Nu despre mine e vorba, ci despre alții.

- Hai? Cum ai spus? Întrebă repede pustnicul, neînțelegându-l ce vrea să zică.

- Dacă ar fi ca în povestirea vieții mele să vorbesc despre mine numai, mi-ar fi ușor, și acum, chiar o plăcere. Căci cele

două rele mari ce m-au robit, dumneata le cunoști de mult: lenevia și sumeția. Va trebui însă, povestindu-mi viața, să vorbesc, mai ales, de alții.

- Ei, vei vorbi și despre ei, și pace bună.

- Dar nu voi putea vorbi decât rău, despre ei, părintele meu. Și mie nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc de rău pe alții. Mai bine am tăcut. Iar acum mi-e și mai greu să decopăr păcatele altora. Și va trebui să le descopăr, moșule, dacă e să-mi spun povestea vieții mele.

Pustnicul îl ascultă mirat: «Auzi tu, pricină! Așa de sus s-a suit pe scara desăvârșirii, încât poate spune asemenea cuvinte? Dar zice că nici mai înainte n-a vorbit de rău pe nime! Poate de mai mult e un ales al lui Dumnezeu.»

- Când spui din datorie, și spui numai adevărul, nu e nici un păcat, fiule, să vorbești despre altul ceea ce este. Nici eu, ascultând, nici tu, povestind, nu vom avea nici o plăcere în asta. Iar aceia despre cari vei vorbi, nu vor suferi nici o micșorare. Povestea va rămâne moartă aici la peșteră.

Ucenicul înclină capul.

- În ucenicie mi-ai datorat ascultare. Mi-ai dat-o, și bine ai făcut. De-aici încolo, în viața de pustnic, subț gria mea, îmi datorezi ascultare și mai mare. Fără ea, nu poți rămâne aici. Și tot pentru ea, dacă va trebui să pleci, vei pleca.

- Dar nu este vorba să nu te ascult, părintele meu. Vorba e că tare mă doare sufletul să vorbesc rău despre oameni cari...

- Dar înțalege o dată că aici nu poate fi vorba de păcat.

- Sunt și lucruri cari nu sunt păcate, moșule, și e greu să le spui.

Vorbind așa, două lacrimi îi picură din genele lungi. Bătrânul le văzu și trăsări.

- Dacă ți-e greu azi, poți lăsa mărturisirea pe mâne.

- A, nu, moșule. Dacă trebuie să o fac, apoi o fac acum.

- Urmă un lung restimp de tăcere. Erau amândoi în poiana de lângă peșteră, nu departe de mormântul lui Ilarion cel bătrân. Ucenicul își tot căuta un loc potrivit, se întorcea de pe-o parte pe alta. În urmă se lăsă pe spate, cu ochii în cer, și începu să povestească. La început cu mare anevoință, căutând mereu

cuvintele. Dar pe cât înainta, se făcea tot mai stăpân pe glas și pe vorbe. Se părea, de la o vreme, că nici nu mai povestea pentru pustnicul de lângă el, ci pentru sine însuși.

- M-am născut, moșule, acum douăzeci și trei de ani din părinții Ion Preda și Veronica Suru. Părinții mei își au amândoi obârșia în vremuri vechi, coborând din neamuri de mari boieri. Mulți dintre strămoși sunt însemnați în hrisoavele domnești și în hronicele cele bătrâne, din vremurile de slavă ale țării. Mulți au căzut pe câmpurile de luptă cu leșii, cu tătarii și cu turcii. Unele din mormintele lor, astupate cu lespezi pline de slove, le-am văzut și eu prin bisericile cari sunt ctitoriile lor și unde numele lor sunt pomenite până astăzi la sfintele slujbe.

Eu m-am trezit, copil, la un conac mare în mijlocul unei moșii. Argații noștri erau nenumărați, ca și turmele de vite albe, ciopoarele de oi, stavele de cai. Am văzut, după ce am mai crescut, stupina cu cei patru sute de stupi. Am văzut și via de zeci de pogoane, ea singură cât o moșie. După ce am crescut mai mare, am fost și la celelalte moșii ale noastre, opt la număr. Și acolo iar sate întregi de argați, ciopoare de oi, turme de boi. Pe toate le chivernisea tata cu ispravnicii lui. Era om harnic și aspru, și ținea în bună rânduială moșiile.

Ci eu, de când am răsărit și am început să înțeleg câte ceva, m-am simțit legat de măicuța. Era frumoasă ca o icoană, dar o vedeam mereu supărată și adeseori, când credea că n-o bagă de seamă nimeni, plângea. Plângea nu așa cum se plânge, ci se scutura cămașa pe dânsa. Când mă întâlnea pe mine, după asemenea plâns, mă lua în brațe, mă strângea la pieptul ei să mă înădușe, mă săruta și iar i se umpleau ochii de lacrimi. Era mereu supărată și-mi părea că se teme mereu de ceva. Tata vorbea cu ea aspru, dar, de cele mai multe ori, nu vorbea. Îi arunca vro privire peste umăr. Peste zi rar era acasă. Adeseori nu venea nici noptile.

Mama îl aștepta până în ziua albă. Adeseori, când tata sosea în zori, era beat și, văzând-o pe mama trează, o lua la bătaie.

De mic copil, văzând așa trai și multe lucruri neînțelegându-le, m-am închis în sufletul meu. Am ajuns băiat tăcut, care, cu ziua de cap, nu făceam nimic, ci numai mă

gândeam. Un junghi rece mi-a intrat în inimă de când am văzut-o mai întâi pe mama plângând. Iar când a bătut-o mai întâi în fața mea, am crezut că mor.

Mă gândeam, cu ziua de cap, pentru ce se poartă tatăl meu așa de rău și de sălbatic cu mama? Ea era așa de bună, de blândă, de harnică și de frumoasă, încât în copilărie adeseori credeam că ea este însăși Maica Domnului, pe care o cunoșteam din icoana cea mare din biserica zidită de strămoșii mei.

Ea m-a învățat, de mic, toate rugăciunile și tot ea mi-a descoperit mai întâi taina scrisului și a cititului. Citea și scria cu mare ușurință, și vorbea și două limbi străine. De cele mai multe ori, când rămâneam numai cu ea, și mă purta în tainele slovei, părea că-și uită de durerea sa, se înveselea și se lumina, și râsul ei argintiu umplea casa. Cânta uneori cu un glas decât care nu am auzit altul mai dulce și mai plin de mângâiere. Mă lua în brațe și alerga cu mine prin toate camerele răcoroase. Mă înnađușă cu sărutările și-mi zicea mereu:

- Puiul meu! Viața mea!

Am învățat repede și cu bucurie și rugăciunile, și slova. Iar mama, după fiecare lecție, mă ridica până în grindă și iar mă săruta, zicând aceleași vorbe:

- Puiul meu! Viața mea!

Când, pe nebaneuite, se auzea deodată tropot de cal apropiindu-se, mama tresărea ca deșteptată din vis, ca arsă de foc, și alerga la geam. Se schimba într-o clipă și la față, și la glas. Îmbătrânea. Și adeseori am văzut-o cum îl aștepta pe tata, tremurând.

Dar el nici n-o lua în seamă intrând în casă. Porunceam mâncare și băutură. Mânca tăcut. La început stăteam și eu și mama cu el la masă, dar mai târziu mânca numai singur.

Mie îmi vorbea rar. Și totdeauna era nemulțumit că nu cresc destul de repede, și sunt slab. Învinuia pe mama că nu are grijă de mine. Mie nu-mi spunea niciodată pe nume, ci îmi zicea «gânganie».

Mi-era frică de el și-l încunjuram. Îmi părea un străin, care vine, din când în când, să chinuie pe mama... Așa mi-am petrecut copilăria, cu junghi la inimă, închis în mine ca într-o temniță.

Pe urmă, după ce am mai crescut, m-au trimis în țara leșască la carte. Mama venea din când în când să mă vadă. Era tot mai ofilită și mai tristă. Mi se rupea inima când o vedeam așa. Tata nu venea la mine niciodată. Vara, la câte doi ani, mergeam acasă. Învățam ușor și bine, dar fără plăcere.

Mama, când veneam acasă, mă îngrijea și mă îndopa cu toate bunătățile. Mă miram cum mai putea alerga după treburi, fiindcă din vară în vară o aflam tot mai pierită. Iar tata venea acum tot mai adeseori beat acasă, începea să răcnească, totdeauna la mama, și o bătea cumplit.

Începusem să-l urăsc ca pe-un dușman. Ce avea cu mama mea? Mă simțeam neputincios în fața lui. În ascuns, plângeam cu ceasurile. Simțeam pustiu adânc în jurul meu și nu mă puteam bucura de nimic. Nu intram la nici o joacă cu băieții de seama mea. Nu puneam mâna pe nimic. Dar, de tânăr, începusem să citesc tot felul de cărți ce-mi cădeau în mână. Mă ascundeam în grădină, pe câmp, în pădure, și citeam cu ziua de cap. De multe ori îmi uitam să mănânc.

Mai mărișor, mama m-a întrebat o dată:

- Pentru ce nu mai lași cartea din mână, Puiule? La școală ai vreme de ea. Acasă trebuie să-ți aduni puteri nouă. Să mănânci bine, să te plimbi.

- Citesc pentru ca să-mi uit.

- Ce să uiți, Puiule?

- Să uit unde sunt. Să nu mai știu că dumneata suferi așa de mult.

Ea a început să plângă în hohote.

De atunci mi-a dat pace să citesc. Citeam și încercam să înțeleg multe lucruri. Dar puține pricepeam. Și toate îmi păreau nespuse de triste, și fără nici un rost în viață. Am început să îmbătrânesc din copilărie.

Când mă apropiam de optsprezece ani, venind acasă, ca de obicei, peste vară, n-am mai aflat-o pe mama.

Întâi am înghețat de spaimă și am rămas fără suflare. Apoi am început să urlu și să mă tăvăl pe podeaua casei.

O slujnică a alergat lângă mine.

- Mama! Unde-i mama? zbieram mereu. Dacă a murit, pentru ce nu mi-a spus nimeni? Pentru ce nu m-au chemat la înmormântare?

- Te liniștește, cuconașule! N-a murit, cocoana.

Mi-am ridicat capul.

- N-a murit. Doamne sfinte! N-a murit!

- Dar unde e? E bolnavă în vrun spital?

- Nu e mai bolnavă decât a fost mai înainte, a răspuns cu durere slujnica.

- Dar unde e?

- S-a dus acasă, la părinții domniei-sale.

- S-a dus de mult?

- Din săptămâna patimilor.

- Doamne sfinte! Și mie nu mi-a spus nimeni nimic. Și când vine?

Slujnica a amuțit și au podidit-o lacrimile.

- Nu știi, conașule. Noi suntem slugi și robi. Pe noi, nimeni nu ne întreabă, nimeni nu ne spune.

Încă în seara aceea am descoperit un adevăr îngrozitor. Tata sosise cu o femeie străină, călări amândoi. Femeia era înaltă, voinică, dar nu se putea asemăna cu mama.

Rămăsese la masă, rămăsese în casă și peste noapte, și în zilele următoare.

Tata, văzând mirarea mea de moarte, m-a chemat în odaie și mi-a spus:

- Ascultă, băiete. Cucoana, pe care-o vezi stăpână aici, e mamă-ta cea nouă. Cealaltă s-a dus la părinții ei. N-am mai putut trăi împreună și ne-am despărțit. Pe mama ta de-acum o cheamă Elena. Să te porți cuviincios cu ea.

Nu i-am putut răspunde un singur cuvânt. Îmi părea că s-a deschis pământul sub mine și mă înghite. Dar cu mintea mea de atunci am înțales că aceasta era femeia pentru care s-a chinuit mama atâția ani, pentru care o bătea tata.

Și am priceput deodată că viața n-are nici un preț și că e o povară groaznică pentru om. Fărădelegea tatii m-a izbit drept în inimă ca un junghier. S-a sfârșit! Nu mai aveam pentru ce să trăiesc. Dacă viața cuprinde așa fărădelegi, așa nedreptate, nu mai

am trebuință de ea. Și până atunci am trăit închis în mine, rănit de moarte din copilărie prin suferințele mamei. Dar din clipa asta am amuțit de tot.

În ziua următoare am încălecat și am pornit la părinții mamei. Cunoșteam drumul. Am mai fost acolo de două ori. Spre seară am ajuns.

Săraca mamă! Era numai umbră. Când m-a văzut, n-a mai putut nici plânge.

- Ai văzut pe năpârca aceea? Nu s-a lăsat până nu mi-a stricat și casa, după ce mi-a stricat, de tânără, viața.

- Am s-o omor, i-am răspuns eu scurt.

Mama a scos un țipăt de groază.

- Am s-o omor și pe ea și pe tata!

Se pare că eram cu totul schimbat la față și la glas. M-au încunjurat deodată și bunicii.

- Nechifore! Vino-ți în fire! A glăsuț moșul.

- Ce vorbe sunt astea? S-a uimit bunica.

Mama mă privea mereu cu spaimă, trăgându-se un pas înapoi.

- Am să-i omor pe amândoi, am strigat eu iarăși. Apoi am leșinat. M-am trezit întins într-un pat alb. Mama veghea lângă mine.

- Puiul meu! Viața mea! striga ea, văzând că deschid ochii.

Apoi, după ce am băut un pahar cu lapte, mama a început să-mi povestească.

- Tatăl tău nu e așa de vinovat pe cât îl crezi. Patru ani a fost bărbatul cel mai bun din lume. M-a luat din dragoste și ținea la mine ca la ochii din cap. Era harnic, plin de iubire și fericit. Conducea treburile moșiilor ca un arhanghel. Toată lumea îl lăuda. Nu bea pe vremea aceea decât ca orice om, când avea oaspeți... Dar femeia aceea nu m-a putut suferi pe mine niciodată. Ne cunoaștem din copilărie. A avut trei bărbați până acum. Tatăl tău e al patrulea. Când a văzut cât am nimerit eu de bine în căsătorie, pizmașa cea veche mi-a jurat nenorocirea. Întâi l-a făcut pe tatăl tău bețiv și cărțaș, l-a înhăit cu toate lepădăturile ciocoiești cari trăiesc fără muncă, l-a tras la păcat apoi, iar pe urmă a început să-l asmută împotriva mea. Mi-l trimitea mereu beat acasă și înfuriat, fiindcă neștiind juca cărțile, și cum mai era

și amețit de băutură, pierdea mereu. Ea e de vină singură pentru tot răul ce l-a adus în casa noastră. Dar nu e adevărat că ne-am fi despărțit la lege. Când o dată, beat fiind, mi-a adus-o în casă, eu am venit aici. Aceasta e despărțirea. Nici nu cred că poate să-i sucească mintea până-ntr-atâta, încât să o ieie de nevastă. E din ciocoi, nu din boieri. Un neam prost. Nu cred s-o sufere prea mult pe lângă el.

- Atunci am s-o ucid numai pe ea, am zis eu.

Mama s-a înspăimântat din nou.

- Puiul meu! Viața mea! Să nu te potrivești diavolului. Să nu faci una ca asta. Ucigând-o pe scorpia aceea, m-ai ucide și pe mine. Căci tu ești viața mea. Pentru tine am răbdat atâția ani. Ucigașul ajunge la ocnă. Și, când te-aș ști acolo, aș muri și eu îndată.

Mă simțeam cu desăvârșire zdrobit și neputincios. Simțeam că mama avea dreptate. Întălegeam că-l mai iubea și acum pe tata. Dar o astfel de viață, eu nu mai puteam înțelege. Și mi-a părut lumea și mai pustie, și m-am închis în mine ca într-un mormânt.

De la vrâsta de optsprezece ani am început deci să mă gândesc la rostul vieții. De-atunci îmi ziceam că nu poate să fie Dumnezeu, după ce lasă să se întâmple lucruri ca acelea din casa noastră.

Am urmat mai departe să citesc ziua și noaptea, pentru că altfel simțeam că înnebunesc. Mă gândeam mereu la nenorocirile din familia noastră, și-mi veneau mereu gânduri ucigașe. Pentru că nu se împlinea ce nădăjduia mama. Spălătura aceea nu pleca, ci-l lua, din an în an, în stăpânire tot mai tare pe tata. Îl ducea unde voia, numai la căsătorie, ba. Când îi pomenea de asta, oricât era de beat – căci acum rar mai era treaz – ridica pumnul să izbească.

Dar până am isprăvit eu cu învățătura, a vândut două dintre moșii. Datoriile creșteau, fără supravegherea lui pământul nu mai aducea venit în punga lui, ci a diregătorilor.

Mama îmi spunea uneori:

- Ia tu în mână treburile gospodărești.

Dar eu nu aveam nici o plăcere să trăiesc, dar încă să mă apuc de lucru! Ce rost ar avea?

Începusem să privesc mai cu multă băgare de seamă în jurul meu. Descopeream, zi de zi, că cei mai mulți oameni trăiesc ca niște mișei: leneși, bețivi, curvari, hoți. Și mai ales cei mai mari și mai tari. Cei cari aveau moșii ori slujbe mari. Pretutindenea era băltoacă.

M-am gândit uneori: «Poate asta e viața. Așa trăiesc oamenii. Așa trebuie să trăiesc și eu». Prietenii de seama mea mă luau cu ei la petrecerile lor necurate: băutură și femei. Am scuipat după ei și am plecat. Un glas din mine îmi spunea: «Ăștia nu sunt oameni, sunt dobitoace. Tu trebuie să fii un om adevărat!»

De-atunci am simțit crescând în mine mândria. Da! Așa cum trăiește tata, cum trăiesc prietenii mei, nu se plătește să-ți porți viața. Dar dacă te ridici tu dintre ei, și duci o viață cu totul alta, o viață vrednică de om? Nici atunci nu se plătește să trăiești?

Și am început să simt plăcerea în a mă deosebi de alții, în a nu fi ca cei din jurul meu, în a-i întrece pe toți cu un alt fel de viață.

Am citit și m-am gândit necurmat. Mă sileam să înfrâng toate pornirile rele din mine. Dar repede am înțales că pentru a trăi altfel decât cei din jurul meu e nevoie să înțeleg rostul meu în lume, dacă este unul. Să pricep cine sunt eu. Altfel simțeam că o să-mi trag un glonț ori să mă spânzur de vro cracă.

Au trecut ani de cumplită frământare și de necurmată lenevie. Trăiam la mama. Acasă nu m-am mai dus de când tata mi-a spus să-i zic mamă la spălătura aceea. Mi-era scârbă. Și-mi era teamă să nu ucid, de când mama-mi spusese că ar muri și ea o dată cu femeia aceea trimisă de diavolul.

Anii treceau, și tata nu se mai putea dezbăra de ea. Mama auzise de la slugi că acum o bătea pe aceea mai cumplit decât pe dânsa. Și că adeseori plângea și striga să plece vipera din casă, să-i vină la vatră femeia lui cea adevărată. Dar nimic nu se schimba. Numai moșiile se înglodau tot mai mult în datorii, cu fiecare an.

Eu iubeam tot ce era frumos în lume, ca și măicuța mea. Și iubeam mai ales pe oamenii buni, curați și cinstiți. Voiam să trăiesc ca ei și să-i întrec, și totdeauna izbândeam. Voiam să fiu un om deosebit de ceilalți, mai presus de toți, pentru ca trăind așa să văd nu are viața preț? Fără să mă luminez în acest lucru,

simțeam că nu mai pot trăi. Așa de grea îmi era durerea și nenorocirea pentru mama mea.

Dar cu cât mă gândeam mai mult, înțălegeam tot mai bine că viața curată, cinstită, dreaptă, viața de jertfă, numai atunci are un înțeles, dacă omul nu e numai trup, ci și suflet și dacă este Dumnezeu. Fără această credință simțeam că viața curată e o prostie încă și mai mare decât cea petrecută în păcat. Și m-am pus cu toată râvna să descopăr sufletul nemuritor și pe Dumnezeu. Am luat la bătaie toate cunoștințele din școală, am citit sute de cărți de oameni învățați. M-am frământat cu gândul ani în șir. Vedeam legile după cari se întâmplau toate în lumea asta, și în cer între stele, și pe pământ, vedeam și simțeam frumusețea lumii și a vieții, dar ce era în spatele acestor legi, nu pricepeam.

M-a cuprins atunci o neagră deznădejde. Mi-am zis: «Fii bun ori rău, același lucru este. Moare și tâlharul, și sfântul. Poate că tata și-a ales încă partea cea mai bună din viață. Dacă nu-i suflet nemuritor și nu este Dumnezeu în cer, toate sunt deșertăciuni.» Descopeream cu spaimă că nu mai uram pe tata, nici pe femeia aceea, că nu mai am milă de mama, că nu-mi mai pasă de nimic.

Am înghețat. Știam că nu mai am altceva de făcut decât să mor. Dar în înghețul și pustiul care m-a cuprins, fără să știu cum, așa precum se arată o stea nouă din neguri, mi-au venit în minte cuvintele auzite în copilărie despre pustnicii de la peștera asta. Se vorbea prin sat, printre oameni, că aici la peșteră trăiesc oameni cu frica lui Dumnezeu, cari cunosc înțelepciunea vieții și cunosc tainele lumii. Că din veac în veac s-au păstrat aici adânci învățături, cari au folosit multor oameni rătăciți.

Gândul s-a schimbat în lumină călăuzitoare. Ardea și lumina cu atât mai vărtos, cu cât știam că drumul la peșteră e cea din urmă nădejde a mea.

Am plecat de-acasă, de la mama, fără să-i spun că vin aici. Iată, părintele meu, povestea vieții mele, sfârși ucenicul cu glas stins. Nu am povestit toate suferințele mamei și toate umilirile ei. Nici viața ticăloasă a tovarășilor mei. Nici nedreptățile pe cari le-am văzut în lume. Și cât am spus, am povestit cu mare silă. E așa de greu să descoperi ranele altora. Totuși, cât ți-am spus, cred că e de-ajuns la ceea ce-ți trebuie dumnitale: să știi cine sunt. Iată

am fost un băiat și un tânăr nenorocit. Suferința mamei a intrat în inima mea ca un junghi amar și veninos, din cea mai fragedă copilărie. Cred că această suferință m-a făcut să mă închid în mine ca într-un mormânt. Din pricina ei am fugit de toate plăcerile și bucuriile deșarte ale vieții. Ea m-a ajutat să mă păstrez curat. Dar tot ea m-a pus să mă frământ cu gândul – din crudă tinerețe – pentru a înțălege rosturile lumii. Vei înțălege acum, părintele meu, că după ce aici la peșteră am văzut lumina adevărului, pentru mine nu mai are rost decât viața de aici. În lume nu mai am ce căuta. Ce am căutat cu înfrigurare n-am descoperit acolo, ci aici. Aici e casa, satul, moșia mea, de-aici încolo. De aceea hotărârea mea rămâne nestrămutată. Vreau să-mi fac jurământul de pustnic. Te rog din toată inima, moșule, să mi-l primești.

Ilarion cel tinăr tăcu și închise ochii. Pafnuție tăcu mereu, ceasuri de-a rândul.

După canonul de la miezul nopții, întrebă:

- Ilarioane, știi pe dinafară acum rugăciunea Sfântului Efrem Sirul?

- Știu, moșule.

- Dacă-o știi, e bine. Trebuie să-ți amintesc însă că cea mai mare umilință se vedește în ascultare. Deci tu, dacă ai duhul umilinței cu adevărat, va trebui să ascuți, întru toate, de mine.

- Voi asculta și mai bine decât până acum, părintele meu.

Moșul avu un surâs de tristețe. El văzu că ucenicul se gândește la ascultarea din pustnicie, dar el, pustnicul, se gândea la alta.

- Va trebui să mă ascuți chiar dacă îți voi cere lucruri neplăcute pentru tine și despre cari vei crede că nu au nici un rost?

- Sunt în drumul ascultării, nu mă voi abate din el, părintele meu.

- Ești încă fraged și ești prea tânăr pentru a face jurământul. Încă ești plin mereu numai de dragoste pentru tine.

Ilarion înălță capul mirat.

- Așa crede părintele meu?

- Nu cred, așa este. Tu nu lucrezi nici acum pentru Dumnezeu, ci pentru tine. Te simți mulțumit acum aici în munte, și nu mai vrei să pleci de-aici.

- Dar fac asta pentru a-i sluji numai lui Dumnezeu. Cred că din dragoste pentru el.

- Din dragoste pentru el, facem lucrurile care-i plac lui, nu cari ne plac nouă. Cine zice că pe Dumnezeu iubește, iar pe de-aproapele îl urăște, mincinos este – zice *Scriptura*. Iară tu, până acum, te iubești numai pe tine.

- Nu-nțeleg, părintele meu, zise neliniștit Ilarion.

- Vei înțalege îndată! Ce ai spune tu de-un om care a găsit o comoară și o ține ascunsă ani de zile, în vreme ce oamenii din jurul lui mor de foame? Cu banii ce-i are ar putea cumpăra bucate pentru toată lumea. Dar el îi ține încuiați. Deși, găsindu-i, se poate spune că i-a primit în dar.

- Aș spune că-i un om zgârcit, că se gândește numai la el. Că nu iubește pe Dumnezeu dacă nu iubește pe de-aproapele lui.

- Bun! Așa este. Dar omul acesta ești tu, zise pustnicul, privind peste capul lui Ilarion.

- Eu? Se miră, tot mai neliniștit ucenicul.

- Tu ai descoperit comoara ce-ți trebuia. Sau mai bine zis, ți s-a descoperit în dar. Ai acum credință în suflet, în nemurire și în Dumnezeu. Dar te-ai hotărât să te închizi cu comoara asta aici la peșteră și să o păstrezi numai pentru tine. De-aproapele tău orbecăiește încă în întuneric și în nenorocire, și tu nu te gândești la el, ci numai la tine. Dar înde-aproapele e Dumnezeu.

- Și care este acest de-aproape?

Pustnicul oftă adânc și, după o tăcere îndelungată, cuvântă:

- Tatăl tău și mama ta. Tu azi ești numai lumină. El e numai întuneric, iar ea e numai suferință și deznădejde. Am ascultat cu încordare povestirea ta. E o mare nenorocire. Dar tu azi ești dator din dragoste pentru Dumnezeu să vezi ce se poate face pentru cei doi nenorociți.

Ucenicul se albi la față, ca peretele. Simți un junghi la inimă. Era adevărat! El nu se mai gândea de mult, nici la tatăl său, nici la mama sa.

- Chiar dacă nu ai avea părinți ori, avându-i, nu ar fi în nenorocirea în care se află, și încă ai fi dator să te întorci în lume. Tu, după cum am bănuir eu uneori, nu ești un om de rând, Ilarioane. Tu ai moșii mari cu sate de rumâni, tu cobori dintr-un

neam cunoscut. Tu ești din rândul boierilor și va trebui, când îți va veni rândul, să-l ajuți pe Vodă în cârmuirea țării. Acum, după ce ai descoperit adevărul, are mai mare nevoie lumea de tine decât muntele cu această străveche peșteră. Tu poți fi de-acum folositor lumii, iar lumea este și ea a lui Dumnezeu, ca și muntele.

Ucenicul amuțise ascultându-l. Cufundat în grea întristare, privea în pământ.

- Nu e plăcut lui Dumnezeu – continuă pustnicul – să se încuie în singurătate cine poate fi altora folositor. Aici e bine să se zăvorască numai oameni fără nici un preț deosebit, cum sunt eu. Dacă eu sau altul ca mine părăsim lumea, nimeni nu suferă ceva. Lipsa noastră nu se cunoaște. Cum? În locul meu n-au aflat păcurarii la repezeală alt cioban? Iar, acasă, frații se vor fi bucurând, nemaitrebuind să împartă sfoara de moșie părintească și cu mine. Dar oamenii de seama ta nu trebuie să rămână în munte. Și, rareori au rămas, și chiar atunci, după ce și-au făcut datoria în lume, între oameni. La bătrânețe, nu la tinerețe, ca tine, fiule.

În loc de răspuns, din ochii lui Ilarion începură a curge lacrimi.

Pafnuție suspină, simțind cum i se strânge inima.

- Și mie-mi vine greu să ne despărțim, Ilarioane. Mă lăsasem și eu dus de aripile unei dorințe: preste un an, doi să te hirotonești, cărturar cum ești, să facem un schit lângă peșteră și să slujești aici Sfânta Liturghie, iar eu să cânt în strană. Mă gândeam și visam la această bucurie. Dar ea pe cine ar fi mulțămît? Pe mine și pe tine. Doi oameni. Mă gândeam la un lucru pentru mine. Dar Dumnezeu te cere acolo unde poți lucra pentru sute și mii de fii ai lui.

Printre lacrimi, ucenicul birui să spună:

- Deci mă alungi de lângă tine, părintele meu. Eu eram la hodină bună în țarcul acesta, și dumneta vrei să mă trimiți iar în slobozenia lumii de care am fugit.

Pomenind de țarc și de hodină, pustnicului îi veni numaidecât în minte visul lui cu cerbul pe care nu-l putuse scoate din țarc, deschizându-i ușa: «E așa cum am visat! Așa se-ntâmplă lucrurile!»

- Nici eu nu te alung de-aici, fiule, nici altcineva. Ci Dumnezeu te cheamă la datorie, și umilința te îndeamnă la supunere. Rămânând aici, tu ai urma să trăiești și să te rogi numai

pentru tine. Dumnezeu te cheamă să lucrezi pentru alții. Te cheamă la o datorie cu mult mai mare și mai greu de îndeplinit, tocmai pentru că ești mai bine înzestrat decât alții, și pentru că te iubește și voiește să te ducă la mai mare desăvârșire.

- Dar cel mai mare bine ce-l pot face părinților și altora, îl pot face mai ușor și mai bine de-aici, moșule. Mă voi ruga necurmat pentru ei, mă voi ruga și pentru lumea întreagă. Ce ajutor mai mare le-aș putea da eu, decât rugăciunea?

- Este un lucru mai mare, mai plăcut înaintea lui Dumnezeu și mai folositor decât rugăciunea, Ilarioane.

- Este? Și care e acela?

- Fapta, truda pentru de-aproapele. Lupta de a-i face mai buni, de a le ajuta să cunoască adevărul și să țină poruncile. La judecata din urmă, Dumnezeu nu te va întreba cât te-ai gândit, cât te-ai rugat, ci îți va cere socoteala de ceea ce ai făcut pentru de-aproapele. Știi cum spune însuși Fiul lui Dumnezeu, în *Sfânta Evanghelie*: «Veniți, blagosloviții părintelui meu, de moșteniți fericirea cea de veci, căci am fost flămând, și mi-ați dat de mâncare; am fost înșătoșat, și mi-ați dat de băut; gol am fost, și m-ați îmbrăcat; bolnav, și m-ați cercetat; în temniță, și ați venit la mine.» Iar cei drepti vor răspunde: «Doamne, când te-am văzut flămând și ți-am dat să mănânci...» și celelalte, și Domnul le va răspunde: «Tot ce ați făcut unuia din cei mici, întru numele meu, mie mi-ați făcut». Iată, deci, că Dumnezeu, chemându-te în lume, te cheamă să lucrezi numai pentru el, nu pentru tine. Aici în munte ai văzut cât e de greu să lucrezi numai pentru Domnul. Mereu te întâlnești pe tine și lucrezi pentru tine. Dar ieșind în lume, unde te așteaptă sute și mii de frați, vei lucra pentru ei întru numele Domnului. Ai cu ce, ai avere, ai minte și învățătură, ai acum și credință. Pasă și fă-ți datoria.

- O să cad iar în pustiul din care m-am smuls, părintele meu. Oamenii, îi cunosc eu, nu se vor îndrepta la cuvântul meu.

- Hm! iar începutul mândriei! Dar înțalege, Ilarioane, că tu nu mai trebuie să te gândești la nimic pe lume decât la un singur lucru: să faci bine de-aproapelui, fără deosebire dacă e bun sau rău. Întoarcerea celui rău nu e treaba ta, ci a lui Dumnezeu. Tu să înveți, să sfătuiești, să sature pe flămânzi, să îmbraci pe cei goi,

fără a-i întreba dacă sunt buni sau răi. E destul să știi că sunt frații tăi și că tot ce faci pentru ei nu faci în numele tău, ci în numele Mântuitorului.

- Dar, întors în lume, o să cad din nou în toate ispitele de mai înainte. Nu sunt încă așa de tare ca să nu mă pot îneca între valuri. Mi-e frică, părintele meu, zise Ilarion cel tinăr, izbucnind din nou în lacrimi. Sunt un lujer abia crescut din tulpina Domnului. Lasă-mă aici să ajung stejar vârtos, și voi pleca apoi.

- Temerea ta e zadarnică, fiule. Ispita te poate ajunge, cum știi, și aici, ca și în lume. Și aici te poți frânge. Dar nu este leac mai tare împotriva ispitei decât închinându-ți toată viața ta altora. De astfel de oameni fuge mai tare Necuratul decât de postelnici și de cei ce se roagă ziua și noaptea, cum facem noi aici la munte. Tu, Ilarioane, trebuie să-ți aduci aminte că te cheamă Nechifor Preda. Că moșii și strămoșii tăi au luptat pentru țară, au fost sfetnici ai voievozilor și au ridicat biserici de închinare. Neamul tău este unul care s-a deosebit prin fapte bune. Ce s-ar întâmpla dacă toți cari au un cap, au avere, au cunoștințe frumoase și, mai ales, au inimă curată și sunt cinstitori ai legii, ar părăsi moșia și s-ar adăposti la munte, pentru că le-ar fi mai ușor să rămână cinstitori ai Domnului? Țara, moșia cea mare, ar rămâne pe mâna oamenilor răi. Și tu știi, fiule, că pentru țara asta, a românilor, câți inși și-au pus viața slujind-o, de la începuturi până azi? Noi, cei de-acum, trebuie să o lăsăm moștenire celor ce vor veni după noi. Toți cei buni și pricepuți trebuie să se înjuge și să tragă unde e mai greu: la rudă... Ilarion cel bătrân îmi povestea că, după vorbe rămase din vremuri vechi, aici la peșteră, în vreme de cumpănă, săreau și sihaștrii, și pustnicii cari nu erau hirotonisiți să apere moșia, îndată ce zvonul primejdiei pătrundea până în creierii munților.

- Nu se vorbea de războaie, moșule, câtă vreme am fost în lume, zise ucenicul, mai încercând să-l biruie pe bătrân.

- Nu se vorbea atunci, dar nimeni nu poate ști ce aduce ziua de mâine. Mai ales preste acest pământ rumânesc, viforul a venit totdeauna după legea lui: când nimeni nu-l aștepta. Dar și dacă e pace, de oameni ca tine are nevoie moșia. Căci pentru a birui în primejdii, țara trebuie să fie tare în vreme de pace. Atunci își

adună ea puterile. Ilarion cel bătrân, de la care știu toate câte ți le-am spus, zicea că țara atunci e tare când familia e cinstită, diregătorii temători de Dumnezeu și de Vodă lucrând cu dreptate, iar prostimea ascultătoare și harnică. Pentru toate acestea va trebui să lupti, după ce te vei întoarce în lume.

Ucenicul, după ce-i trecu întâia durere, începu în fel și chip să-i dovedească lui Pafnuție că locul lui e aici la peșteră, că Dumnezeu l-a adus aici, și că e nevoie, pentru mântuirea sufletului său, să rămână la peșteră.

Pafnuție îl luă atunci de mână și-l duse la schimnicul Nectarie.

- Să ascultăm, fiule, și cuvântul unuia care e mai înțelept decât noi amândoi, îi zise el, pornind pe poteca cunoscută. Tu-mi făgăduiești ascultare chiar de-ți voi cere lucruri neplăcute pentru tine. Și acum văd cu mirare că nu voiești să ieși din țarcul tău.

- Nu din neascultare și din mândrie, părintele meu. Ci pentru că mi-e așa de frică să mă întorc în lume. Și pentru că mai cred că fapta ce aș putea-o face în lume, nu va ajunge niciodată cu ceea ce ar putea face Dumnezeu dacă mă voi ruga lui din tot sufletul.

Pe drum nu-și mai spuseră nici un cuvânt, cufundat fiecare în gândurile și nădejdlile lui.

Cuviosul părinte Nectarie porunci să audă și el istoria lui Ilarion cel tinăr. Și ucenicul mai povesti o dată, în vreme ce Nectarie asculta nemișcat, numai din vreme în vreme i se îmburzoia și i se ridica sprânceana stângă.

După isprăvirea istorisirii, Ilarion ținu să-și arate din nou credința că prin rugăciune va putea face mai mult bine decât întorcându-se în lume.

- Ascultă, tinere, începu Nectarie, ce ți-oi spune acum eu se găsește în *Viețile sfinților*, nu-i de la mine. Trăia odată un sfânt părinte dintre cei vechi, din a doua sută de ani a creștinătății, care punea preț mare pe rugăciune. Se ruga ziua și noaptea, și nu afla loc destul de retras și liniștit în care să se poate ruga după cum îl îndemna sufletul. Se retrăsese din lume, unde fusese păstor al sufletelor, într-o mănăstire. În lume veneau oameni necăjiți, când unul, când altul, să-i ceară un sfat, un ajutor, ori să se spovedească. Nu avea liniștea și pacea de lipsă pentru rugăciune. Când era mai cufundat cu mintea în lucrările Domnului, veneau

pe capul lui grijile omului. Era mereu tulburat și nemulțumit, și se retrăsese într-o mănăstire. Dar aici erau frații, călugării, canoanele, slujbele, cari nu-l lăsau să se roage, cum i-ar fi plăcut lui. Atunci părăsise mănăstirea și după un drum de o jumătate de an ajunsese în pustia pe care o căuta. Țipenie de om sau de altă vietate nu se pomenea. Liniștea stăpânea deplin, și el putuse, în sfârșit, să se roage după pofta inimii sale.

Trecu un an, trecură doi, trecură zece. Pustnicul nu mai dorea nimic de la Dumnezeu, ci numai să nu se strice liniștea ce-l încunjura. Se ruga frumos, smerit, cu căldură. Se puneă ca o pulbere de lumină deasupra cortului în care se ruga el. Sfântul era încredințat că ceea ce făcea el era lucrul cel mai plăcut lui Dumnezeu. Căci nu se mai gândea la nimic din lucrurile lumii, ci numai la Dumnezeu. Se uitase cu totul pe sine.

Ci într-o noapte avu vedenia pe care o scrisese el însuși în carte, mai târziu, așa că ajunsese povestirea până la noi. Ostenit de rugăciune îndelungată, ațipi, și în vis i se arătă Mântuitorul, îmbrăcat în haină mohorâtă, ca în drumul de la Irod la Pilat, în vremea patimilor.

- Isaie! L-a strigat pe nume.

- Aici sunt, Doamnel! a răspuns el plin de spaimă.

- Te rogi cu multă râvnă și rugăciunea ta e bună. Dar ești în rătăcire: nu ți-ai ales calea cea mai bună, fugind de lume. Este un om care nici nu se gândește la sfințenia vieții, și totuși se roagă mai frumos și cu mai multă putere decât tine. Și e un om neînvățat. Vino să ți-l arăt.

Lui Isaia nu i-a venit la socoteală că este cineva care se roagă mai bine decât el și a voit să-l vadă pe omul acela. Va învăța de la el altă cale mai bună.

S-a pornit deci pe drumul Domnului și, nici nu a știut cum, a ajuns într-un oraș mare, pe când se făcea ziuă. Au trecut pe uliți largi și lungi pe marginea cărora dormeau palatele bogaților. Domnul l-a dus, tot mai departe, până la marginea cetății unde se împleteau uliți strâmbe, străjuite de case mici, dărăpănate, unele aproape numai bordeie și colibe. Înaintea uneia din acestea case sărace, sub un nuc bătrân, ședea pe un scăunel cu trei picioare un om ca de patruzeci de ani, cu șorț înainte, și cosea ciubote sparte,

în vreme ce cânta încet, să se audă numai el, un cântec despre un păstor răătăcit în munți.

- Așază-te și tu subt nuc, Isaie, și stai aici până la miezul nopții. Nimeni nu te va vedea. Tu însă vei putea lua în seamă cum se roagă acest fiu al meu Nicodim, mai bine decât tine, și să înveți a-l urma pe dânsul care e mai priceput decât tine.

Sfântul a ascultat porunca Domnului, care în clipa aceea s-a făcut nevăzut.

Isaia privea munca harnică a omului, care nu contenea nici o clipă, în vreme ce cânta ușurel. Era un ciubotar cu fața smeadă, cu dungi de-a lungul obrazului, cu ochii buni și veseli. Sfântul se gândea: ce voi învăța de la acest om sărman?

A băgat de seamă că ciubotarul trăgea din când în când cu urechea spre casa dărăpănată de la spatele lui, în vreme ce mânilor harnice nu se opreau o clipă. Era de dimineață, numai rândunicile se treziseră și începuseră să se țese prin aerul limpede. Nici un alt muritor nu se vedea prin curți, pe uliți.

Isaia îl urmărea cum lucrează și-i asculta cu băgare de seamă cântecul. Poate se ruga cântând? Dar în cântec nu era vorba de cer ori Dumnezeu, ci despre păstorul răătăcit în munte, despre frumusețea codrului și murmurul păraielor limpezi. Cântecul slăvea firea și lupta păstorului cu locurile grele din munte.

A așteptat până a răsărit soarele. Atunci a văzut că ciubotarul și-a lăsat lucrul și s-a ridicat în picioare.

«Aha! Acum începe rugăciunea, a zis Isaia, să fiu cu băgare de seamă.»

Dar spre mirarea lui a văzut că omul, după ce s-a ridicat și a făcut o cruce largă, plecând capul spre răsărit, a șezut îndată pe scaunul său cu trei picioare și a cârpit mai departe, murmurând cântecul de mai înainte.

Când a fost soarele de-o suliță pe cer în casă, s-a auzit mișcare, și maistrul și-a lăsat numaidecât lucrul și a intrat înăuntru. I se trezeau pe rând cei șase copii, căscând cu ochii somnoroși. Ciubotarul a făcut semn celor mai mari, cari au ieșit îndată în curte și au început să se spele la fântână. Pe cel mai mic, numai de doi ani, l-a spălat el, cu toate împotrivirile copilului, la apa rece.

Apoi a aprins repede focul, a încălzit lapte și le-a dat să mănânce cu pâne, după ce fiecare și-a făcut mai întâi cruce.

«Puțină rugăciune, după câte văd, și-a zis Sfântul. Ce pot eu învăța de la omul acesta? Se pare că nici nu știe vro rugăciune.»

După ce au mâncat, cei doi mai mărișori, o fată și un fecior, au început să spele vasele, alți doi, cari veneau cu vrâsta după ei, au luat mătura, au deschis fereștile mici și au început să măture. Cei mai mici s-au cuibărit lângă tatăl lor și și-au aflat jocurile. Omul a început să lucreze iar, cântându-și acum mai tare cântecul său.

Isaia s-a întristat:

- Se vede că nu-i femeie la casă. Copiii sunt orfani, dar uite cum se pricep la toate, cât sunt de mici.

Nimic deosebit nu a mai descoperit Sfântul afară de munca tuturor și jocul celor doi mai mici*. Înainte de amiazi cu vrun ceas, ciubotarul și-a lăsat iarăși lucrul și a intrat în casă. Focul era ațâțat din nou, acum de fetița cea mai mare. Tatăl s-a apucat de pregătirea prânzului, învățând mereu pe cei mai mari cum să curețe și să aleagă zarzavatul, câtă grăsime să pună în cratiță și toate cele de lipsă pentru a găti un prânz bun. Când au fost toate gata, au pus mâncarea pe o masă lungă și-au făcut iar cu toții cruce și au mâncat.

Din ciorba de cartofi a mai rămas o strachină bună. A mai rămas și câteva fâlii de pâne.

Isaia a văzut că cei doi copii mai mari, fără nici o altă poruncă, au luat ce-a rămas de la masă și, luând de mână și pe cei doi mai mici, s-au pierdut pe ulițele strâmbe și au intrat într-o colibă. Pe pat zăcea o bătrână bolnavă. Ochii ei s-au luminat când a văzut copiii, și a întins mâna după bucate.

După ce a mâncat, fetița cea mai mare a dereticat prin casă, a măturat, a pus lângă patul bătrânei un ulcioraș cu apă, și apoi au pornit, luându-și ziua bună.

- Mergeți cu Dumnezeu, pușorii bunicii.

Sfântul Isaia a întrebat prin vecini dacă bătrâna e bunica copiilor.

* În ms: «mai mărișori» (n. ed.).

- Nu. Nu le este rudenie. Dar ciubotarul a aflat-o odată mai mult moartă de foame și de atunci îi trimite de mâncare.

- E de multă vreme văd ciubotarul?

- De trei ani. De la nașterea celui din urmă copil.

A venit din nou subțire, și a urmărit ce au făcut copiii și maistorul până seara. Omul a muncit vesel, uneori dădea câte-o îndrumare copiilor. Băiatul cel mai mare învăța meseria pe lângă el. Seara a gătit, cu copiii în jurul lui, cina. Au mâncat, după ce au zis acum cu toții *Tatăl nostru*; copiii s-au culcat, iar ciubotarul a ieșit iar la scăunelul și la ciubotele lui, și la lumina unui opaiț, a lucrat până la miezul nopții, când s-a dus și el la culcare.

Domnul i s-a arătat atunci iar lui Isaia și i-a zis: «Iată care e cea mai primită rugăciune înaintea mea și mai folositoare omului. Lasă pustia, vino între oameni și fă-te sluga lor.»

Sfântul s-a trezit din vis înfricat. După ce s-a gândit adânc asupra înțelesului acelei vedenii, a simțit că greșise drumul rugăciunii, și că cea mai bună și mai tare rugăciune e lucrul făcut cu veselie pentru ai tăi și pentru alții.

Schimnicul Nectarie tăcu, înălțând din sprânceana stângă.

Ilarion se simțea trist. Înțelegea că și porunca lui Nectarie era să se întoarcă în lume.

Schimnicul intră în schit, deschise cărți groase, cercetă cu băgare de seamă și veni ca o furtună:

- Dacă n-ar fi nici o pricină care-ți poruncește să te întorci, tot ar trebui să pleci numaidecât. Părintele tău e bolnav greu.

Ucenicul îngălbeni.

- Tata?

- Da, tatăl tău. Se arată la carte ca o rană. A pățit ceva.

Ilarion cel tânăr sări ca mușcat de șarpe. Ca un muget îi ieși din piept.

- Moare? Întrebă el înspăimântat.

- Asta numai Dumnezeu o știe. Dar tu te grăbește. Acest frate Pafnuție, ce ți-a fost ca un tată, îți va arăta drumul să nu-l mai rățești. Îți va pune în straiță o roată de mămăligă și o mână de brânză. Dacă nu mai aveți, vă dau eu.

Nechifor Preda nu mai avu nevoie de nici un îndemn pentru a porni la drum. Uită într-o clipă toată ucenicia lui. Și nu-l mai

vedea decât pe părintele său rănit. Îi părea că aude glasul de durere în depărtare.

Pafnuție abia se ținea după el.

«A ieșit cerbul de bunăvoie din țarc», își zise bătrânul, gândindu-se la visul lui.

XI

Cum a ajuns Nechifor Preda să-l cheme iarăși Ilarion

Povestirea din această carte e făcută pe urmele unor vechi însemnări, aflate pe foile mucegăite ale unei bucoavne groase dintr-o sfântă mănăstire. Cartea poate avea trei sute de ani. Foile tipărite sunt în limba slavonească, iar cele netipărite, de la sfârșitul cărții, poartă însemnări în graiul nostru. Sunt multe și feliurite însemnări, despre ani de foamete și prăpăd de ape, despre năvăliri de turci și de tătari, despre războaie pe cari le-au bătut domnii Moldovei, despre cutremure de pământ. Dar cea mai lungă însemnare vorbește despre pustnicul Pafnuție și ucenicul său Ilarion. Și, la sfârșit, se arată cum acest ucenic Ilarion, întors în lume, în puterea bărbăției, a venit iar și s-a așezat la acea sfântă mănăstire ca monah, făcându-i danii multe, și fiind el acum cunoscut cu numele de Ilarion Ciungul. Iată cum s-a întâmplat:

După ce a auzit vestea că părintele său e rănit și e pe patul de moarte, a lăsat muntele, călăuzit de pustnicul Pafnuție până la drum deschis, și de-acolo a luat-o la fugă. Îl tăia cu cuțite ascuțite gândul că vreme de doi ani nu s-a mai gândit nici la mamă-sa, nici la tatăl său. Și, alergând, s-a jurat să se canonească toată viața pentru această uitare.

Acasă, tatăl său zăcea pe patul de moarte. Preotul îl spovedise și-l împărtășise cu cele sfinte, după ce s-a iertat și s-a împăcat cu soția, mama lui Nechifor. Ea era acolo, lângă patul suferințelor, dar era așa de copleșită de durere, încât nici nu l-a cunoscut pe Nechifor.

Rana i-o făcuse boierului spălătura care-i stricase casa. Îl junghiasc cu cuțitul, când el încercase să o alunge de la casa lui. Nimeni nu știa unde s-a dus, după înjunghiere, femeia aceea. N-o mai văzuse nimeni.

Nechifor, vreme de două luni, n-a avut somn, până nu l-a văzut pe tatăl său în picioare. A adus doctori vestiți de la Iași, ba chiar și din Țara leșească.

Tatăl său, când s-a sculat mai întâi în picioare, l-a îmbrățișat, a început să plângă cu hohote. Plângea și mamă-sa alături.

El s-a rugat de iertare pentru fapta lui nesocotită de a pleca de acasă fără să le spună un cuvânt. Le-a povestit cu de-amănuntul ce l-a îndemnat să fugă de acasă. A spus lucruri dureroase pentru tatăl său. Cum era un om care nu putea minți, tatăl său a auzit toate învinuirile grele ce se ridicau asupra lui din nenorocirile băiatului. Le auzea și le purta însă cu ușurință, pentru că, de la rănirea lui, se gândise el însuși la fărădelegile în cari a trăit, și simțise mare părere de rău și înfrângere, pocăindu-se. După cum îi spusese soției, așa-i spunea acum fiului: «Eu, da, eu v-am alungat pe amândoi. Rogu-vă de iertare.»

Și-a luat canon strașnic pentru toată viața ce-o mai avea de trăit: să ajune, de cu seara, toate vinerile și miercurile de peste an, să nu mai pună în gura lui băutură bețivă, să nu mai joace cărți, să se dezbrace de toate prietenii lui vechi.

Ilarion cel tinăr se ruga în toată ziua pentru el, să-i întărească Dumnezeu voința, se ruga și mamă-sa.

Și rugăciunile lor au fost auzite.

Boierul și-a venit în fire și s-a apucat din nou de gospodăritul moșiilor sale. Mâna lui dreaptă era acum Nechifor. În câțiva ani au scăpat de datorii și au cumpărat și cele două moșii vândute. Mama lui Nechifor a întinerit și își uitase, ca și când le-ar fi înecat în apă, toate suferințele din anii de groază.

Amândoi părinții erau fericiți văzând hărnicia lui Nechifor. Două lucruri însă, nu înțelegeau: feciorul lor nu voia să se însoare și toată vremea slobodă ce o avea o petrecea prin satele de pe moșii, cercetând pe săraci și pe bolnavi, și ducându-le ajutoare.

La sfatul lui, boierul a adus multe îmbunătățiri pentru sătenii de pe moșiile sale. Sărăcia și suferința și-a adunat calabalâcul și a plecat pe pustii locuri. În scurtă vreme, mama lui Nechifor îl însoțea la casele bolnavilor și ale săracilor.

Se dusesse vestea de schimbările făcute pe moșiile lui Preda până la scaunul Domniei. Și Vodă a dorit să cunoască numaidecât pe tânărul de care vorbea acum țara întreagă.

Nechifor Preda ajunsese, în grabă, între boierii de frunte. Vodă l-a ținut la curte, lângă el, să-i fie mâna dreaptă mai ales la judecarea jalbelor și la slujirea dreptății. Se mira și de cunoștințele lui, și de simțul lui de dreptate.

Un lucru nu înțălegea acum nici Vodă: deși trecuse de treizeci de ani, Nechifor nu voia să se însoare. Vodă îi vorbea când despre o fată de boieri mari, când despre alta. Dar Nechifor clătina din cap.

- Nu mă însor, Măria Ta.

- Poate ți-a sucit mintea pustnicul la peștera căruia ai trăit doi ani? Cum? Boier de mare viță, cu atâtea moși, singurul la părinți, vrei să-ți rămână neamul fără urmași?

- Măria Ta, cine are muiere trebuie să trăiască pentru muiere, să se poarte așa ca să-i placă muierii. Cine e singur poate trăi să facă bine altora, să slujească țara, să-l slujească pe Dumnezeu.

Vodă se mirase de asemenea cuvânt și rămăsese pe gânduri. Au trecut ani de când Nechifor era în slujba sa, și vedea cu ochii câte lucruri se schimbaseră* în vremea asta din rele în bune. Birurile se micșoraseră, și totuși visteria țării era mai plină ca niciodată. Moravurile boierilor se îmblânziseră pe la toate moșiile. Nimeni nu mai cuteza să răpească venitul altuia. Uneltirile de la curte încetaseră, fiindcă cei prinși cu ele erau pedepsiți fără cruțare. Nu mai erau hoți la drumul mare. Nechifor Preda luase în mână toate dregătoriile cele mari. Fără de el, la porunca lui Vodă, nu se mai făcea nimic.

De trei ori pe an, la praznicile împărătești, Nechifor se ducea să-și vadă părinții și să se bucure împreună.

Toată lumea se mira de curăția vieții lui Nechifor, de umilința, de cinstea, de dreptatea lui. Nimeni, afară de un călugăr bătrân de la curte, nu știa cum priveghiază tânărul boier nopțile, rugându-se cu mare evlavie.

* În ms.: «nu se schimbaseră» (n. ed.).

Dar treceau anii și nici o taină, între oameni, nu rămânea nedescoperită. Aflase și Vodă, aflaseră și alții, aflase întreaga țară ce viață de creștin duce tânărul boier Preda. Și, lumea, în frunte cu Vodă, nu numai îl cinstea, dar parcă se și temeau de el cu toții.

Așa a trăit la curte, făcând binele și oprind pe alții să facă răul, până la vrâsta de cincizeci de ani. Atunci a pornit din răsărit un pârjol al tătarilor, și Nechifor a sărit, cu cele dintâi cete de călăreți, la hotare. Păgânii au fost biruiți în cele din urmă, deși năvăliseră câtă frunză, câtă iarbă, dar Nechifor Preda s-a întors fără brațul drept. În aceeași vreme, i-au murit amândoi părinții într-o molimă de lingoare.

Nechifor Preda nu părea întristat de nimic, ci părea, mai vârtos, că se bucură și se luminează.

Vodă cel bătrân murise, iar fiul lui l-a slobozit, la cererea acestuia, pe Nechifor din slujbă.

- Ciung cum sunt, și de-aici încolo și bătrân, de ce folos aș mai putea să fiu aici, Măria Ta?

Vodă cel tânăr i-a dat slobozenie să plece. Ba parcă se simțea chiar ușurat dintr-o parte: prea era la curte o viață de mănăstire. Cine mai cuteza să facă petreceri cari să țină cu zilele?

Abia după ce a plecat s-a văzut că își câștigase mulți dușmani. Toți răsuflau ușurați că au scăpat de «călugărul acela».

Nechifor Preda a vândut o moșie și a luat bani frumoși pe ea. Pe celelalte le-a împărțit în fâșii și le-a dat țăranilor.

- Oameni buni, le-a zis el, eu plec departe și nu știu când voi veni, dacă voi mai veni. Nu am pe nimeni să îngrijească de moșii. De aceea vi le-am împărțit vouă. Să le lucrați ca pe ale voastre. La curte n-aveți să dați nimic, câtă vreme eu voi fi dus. Numai o datorie vă las și vă leg cu sufletul să n-o uitați. Din roada voastră de pe aceste moșii, fiecare să dea o măsură pentru săracii și bolnavii din sat. Asta să rămână lege în veci, și cine nu va ține-o să știe că bine nu se va alege de el. Am făcut și hârtii de danie pentru fiecare din voi, când s-ar întâmpla să nu mă mai întorc.

Nechifor Preda, după ce cuvântase așa, își așezase în sân banii de pe moșie, și luase drumul muntelui.

Se scurseseră douăzeci și șapte de ani de când nu mai făcuse acest drum, dar îl cunoștea ca și când ieri ar fi alergat pe el în

goană la patul de suferință al tatălui său. De altfel, nici într-un an nu-și uita de pustnicul de la peșteră. Trimitea, prin oamenii lui, sacul de făină și burduful de brânză la peșteră. Trimitea și desagul cu fasole. Ba nu-și uita nici de schimnicul ieromonah Nectarie. Acestuia îi trimitea și câte un butoiuș cu vin, să aibă pentru Sfânta Liturghie.

Dar la peșteră nu mai aflate pe Pafnuție. Alt pustnic i ținea locul. Acesta-i arătase locul unde-l îngropase înainte cu zece ani.

Poposise aici câteva zile, se dusesse până la râpa canonului celui mare, bătuse metanii și se rugase. Apoi pornise la schit, să-l vadă pe ieromonahul Nectarie și să i se spovedească.

Dar nu-l mai aflate nici pe bătrânul acela încruntat. Se coborâse, înainte cu cinsprezece, ani în pământ, să mai ridice și acolo din sprânceana ochiului stâng.

La schit erau acum doi călugări, cari aveau mare mâncărimă de limbă. Voiseră să știe dacă el era boierul cel mare, pe care-l blagoslovea o țară, și care fusese mai demult ucenic la pustnicul Pafnuție. Și dacă era dânsul, pentru ce s-a întors iarăși la munte?

Nechifor îi lăsase a întreba și le răspunsese în puține vorbe. Apoi se întorsese iarăși la peșteră. Pustnicul de-aici era bolnăvicios și noaptea gemea mereu. Nu mai simțea tragerea să rămână aici. Așa, coborâse în vale și căutase până aflate mănăstirea asta de călugări, unde se păstra cartea cea bătrână, în care cineva, mai târziu, a făcut însemnările despre pustnicul Pafnuție și ucenicul său Ilarion, și cum acest ucenic a fost monah aici cu numele de Ilarion Ciungul.

Iată acum însemnările despre Ilarion Ciungul:

«În seara zilei de Cuvioasa Paraschiva bătu la poartă un drumeț ostenit și ceru sălaş. El se puse în rând cu monahii și veni la toate canoanele mănăstirii. Și toți frații se mirau cum știe rânduielile. Numai la metanie nu se pleca să dea cu fruntea de pământ, și atunci văzură frații că-i lipsește brațul drept, de sub umăr. Rămase o zi, rămase zece, și monahii nu știau cine este, nici ce are de gând. La întrebarea starețului, streinul scoase punga și vărsă aurul pe masă, scuturând din mâna stângă:

- Precuvioase părinte, zise el, eu fac acest dar sfinte mănăstiri. Nu te speria, nu sunt bani de furat. Am vândut o moșie a mea, moștenită din strămoși, și vreau să-mi plătesc traiul meu cât voi mai fi la acest adăpost al lui Dumnezeu. Căci eu de lucrat, cu o mână, nu voi putea. Și așa de folos nu vă voi fi. Muiere n-am și n-am avut. Și vroiesc să trăiesc aici, între frați. Și să-l slujesc cum voi putea pe Stăpânul ceriului și al pământului.

Starețul, mirat foarte, îl duse în chilie, apoi adună sobor și se sfătuiră ce să facă. Unii ziceau că-i trimis de Dumnezeu, alții că-i de celălalt, să-i ispitească cu aurul. După mult sfat hotărâre să ridice o biserică nouă cu aurul streinului. Cea veche era prea mică și crăpată. Dacă zidul la temeiuri nu se va surpa, va fi semn că omul e trimis de la Dumnezeu și că banii sunt curați. Dacă nu, omul va fi poftit să plece cu banii lui cu tot.

Sfatul a fost aflat de bun, și peste o săptămână veniră meșterii. Streinul își vedea de canon și de rugăciune, și cutremura pe toți cu evlavia lui. Zidul creștea frumos, și frații se bucurară.

- Rămâi la noi, streine, îi zise starețul. Cu banii tăi clădim o biserică nouă. Dar cum ți-e numele?

- Ilarion, mă numesc, cuvioase părinte.
- Și unde ți-ai pierdut brațul drept?
- A vrut Dumnezeu așa.
- Bine. Intră în rândul fraților.

Monahii îl numiră Ilarion Ciungul, că era ciung. Și, cât treceau zilele, se mirau tot mai mult de evlavia și umilința lui.

Rugă pe stareț să facă o slujbă pentru hodina părinților săi.

- Se va putea să se slujască o liturghie în fiecare an în ziua asta? întrebă el pe stareț.

- Dacă e voia și rânduiala ta, se poate. Ai făcut o danie mare.
- Și, după ce voi muri eu, să fiu și eu pomenit alături de ei.
- Vom face pisanie, și așa va fi.

Mai multe despre sine n-a pomenit acel Ilarion Ciungul. Ci, după un an, un frate care a adunat milă prin țară, s-a înapoiat cu spaimă mare. A intrat la stareț cu răsuflarea oprită:

- Știi precuvioșia ta pe cine ai primit între monahi? Știi cine este Ilarion Ciungul?

- Din neam boieresc trebuie să fie și dintre creștinii evlavioși, dacă a făcut o danie ca asta, și dacă a fugit de lume.

- E Nechifor Preda, preacuvioase.

- Sfetnicul lui Vodă?

- Mâna lui dreaptă.

Toată mănăstirea se înspăimântă. I sosise vestea până aici, de mulți ani. Toată lumea îl lăuda, dar se și temea de el.

Nici starețul, nici alt monah nu cutează să-l întrebe dacă era cu adevărat Nechifor Preda. Dar cu toți simțiră că, pe lângă Dumnezeu, mai este acum cineva care priveghează la viața lor. Cei cari erau aplecați la patima vinului împuținară mereu măsura, până ce ajunseră să nu-l mai guste decât la praznicele mari. Cei cari erau lăcomoși la mâncare începură a se obicinui cu postul și cu ajunul. Cei cu gura plină de clevete își mușcau limba și se păzeau. Și fu mare înviorare întru cele sfinte în toată mănăstirea. Chiar și sfinția sa starețul bătea mai multe metanii ca mai înainte și în post nu se mai îndulcea cu untdelemn.

Ilarion Ciungul trăia însă ca și mai înainte, în umilință și în rugăciune, gata să slujească orîșicui. El nu știa nimic cum se făceau toți frații mai buni, fiind el în mijlocul lor.

Așa trăi, acel om al lui Dumnezeu, până se săvârși din viață starețul. Frații nu mai voiră să aleagă pe nimeni altul decât pe Ilarion Ciungul.

Dar omul lui Dumnezeu le răspunse:

- Starețul trebuie să fie ieromonah, să poată sluji Sfânta Liturghie și să dezlege de păcate. Cum voi fi eu stareț, când sunt ciung? Om însemnat ca mine nu se poate hirotoni.

Frații monahi văzură că are dreptate și aleseră pe altul. Iar Ilarion Ciungul trăi până la vrâsta de nouăzeci de ani. Și în cei patruzeci petrecuți aici nici o dată n-a mai ieșit din mănăstire. Nici n-a supărat vrodată cu o vorbă pe un monah, nici nu l-a văzut vrodată cineva mânios. A fost mereu senin și cu voie bună, și-i plăcea să asculte cântecul paserilor și să se uite cum fug norii cerului. I mai plăcea să asculte vijelia din munte. Ieșea în cerdac și nu se mișca cu ceasurile. Se obicinuisă să facă metania, răzămându-se numai pe mâna stângă. Uneori i curgeau lacrimile părau, dar nimeni nu știa de bucurie ori de întristare. Se părea că

tot mai mult de bucurie. Cetea mereu în cărți, căci era un mare cărturar, și ochii nu-i slăbiseră până i-a închis pe vecinicie.»

Însemnarea sfârșea astfel: «Dumnealui este și ctitorul bisericii celei nouă, și-l pomenim până acum la toate slujbele, și-l vom pomeni în veci de veci. Când a murit, a fremătat codrul necurmat două nopți și o zi, ca într-o plângere grea. Astea să se știe despre Ilarion Ciungul, care a trăit în această sfântă mănăstire. Și să se mai știe că mulți bolnavi îngenuncheați la mormântul lui și rugându-se s-au vindecat. Și se mai vindecă până în ziua de azi. Și am făcut însemnarea eu, ieromonahul Dimitrie. Pentru ca să fie de pomenire. Amin, și lui Dumnezeu slavă.»

Așa sfârșesc însemnările cele bătrâne despre pustnicul Pafnuție și ucenicul său Ilarion, mai pe urmă Ilarion Ciungul.

SFÂNTUL

I

Încă nu izbucnise războiul, dar amenințările lui tot mai grele îngrijorau lumea întreagă. Telegramele se încrucișau și gazetele erau sorbite de public. Otrava pătrundea în sufletele zbuciumate. Oamenii nu-și mai vedeau de treburile, și nopțile se frământau ca pe jar.

Într-o dimineață din aprilie 1938 sună strident soneria de sub poarta Episcopiei. Un servitor veni să deschidă, dar când văzu pe omul de-afară, se mânie:

- Ce vrei dumneata? îl întrebă el răstit.
- Să vorbesc cu Preasfinția sa.

Sluga rânji:

- Chiar cu Preasfinția sa? Cu unul mai mic nu s-ar putea?

Se uita la omul rău îmbrăcat, cu barba nerasă de săptămâni, cu fața palidă. Era înalt și slab. Ghetele-i erau sparte, pantalonii vechi prea scurți. Se vedea fluierul piciorului, murdar, stropit de tină. Purta o pălărie ciuflecată, căpătată cine știe de unde ori ridicată din gunoi. Pe haina roasă, pe pieptul stâng, purta o cruciuliță de bronz, cu chipul Răstignitului. După cap, o traistă. În traistă, o *Biblie*.

- Da' de ce porți dumneata crucea aceea la piept? întrebă sluga.

- O port să mă păzească de primejdii, răspunse omul cu glasul blând. Blândă și pierdută-i era și privirea ochilor albaștri, spălăciți.

- D-apoi, te-a și păzit până acum! Se vede! zise sluga în batjocură.

- M-a păzit, răspunse omul liniștit.

- Ascultă, române, dacă vii după ajutor, rău ai nimerit. Preasfinția sa își are aici în oraș săracii lui pe cari îi ajută în toată săptămâna, nu mai are lipsă și de sărăntoci străini. Lumea e plină de cerșitori.

- Adevărat ai spus! Lumea-i plină de cerșitori, zise omul cu blândețe. Pentru aceea se răstoarnă catapiteasma lumii. Nu-i dragoste între oameni, nu-i dreptate!

Sluga hohoti:

- Auzi tu la el! Dar dreptate ar fi când fiecare om ar trăi fără de lucru, din cerșit, ca tine?

Când îi zicea tu, când dumneata. Omul părea să aibă vro cincizeci de ani. Era cărunt și la barba nerasă, și la părul încâlcit. Sluga să fi avut vro douăzeci și cinci.

- Dar eu nu viu la cerșit, om bun, zise străinul. Eu am să-i spun o vorbă Preasfinției sale.

- Poate-l cunoști? Întrebă cu dispreț, dar și c-un fel de teamă, sluga.

- Îl cunosc din biserică. L-am văzut în biserică.

- Altfel, nu?

- Nu, că nu sunt de pe-aici. Am cutrierat pe la alți vlădici până acum.

- Adică numai cu vlădici ai de lucru dumneata? Poate pentru aceea ți-ai atârnat crucea pe piept!

Și el încuie ușa în nasul străinului. Omul nu se supără, dar nu se depărtă de la poartă.

Dup-o vreme sună din nou.

Aceeași slugă se ivi.

- Cum? Tot aici erai? Ce mai vrei?

- Ți-am spus: să vorbesc cu Preasfinția sa, răspunse omul cu liniște.

Poarta se izbi din nou. Din curte se auzi o înjurătură. Omul de-afară își făcu cruce: «Doamne ferește!».

Nu se mișcă de la poartă și, după un restimp, sună iar.

De data asta veni un cleric, descuie poarta, dar îndată apărură și sluga.

- Trebuie că-i nebun. Sună pentru a treia oară, zise el. Lasă-l în plata Domnului să-și vadă de drum, domnule Grecu.

Dar clericul rămase impresionat la vederea străinului.

- Ai vro treabă la vlădicie? îl întrebă.
- Am mai spus de două ori: trebuie să vorbesc cu Preasfințitul.
- Va fi cam greu. Nu e încă ceasul audiențelor. Poate să vii mai târziu.

- Nu voi mai avea vreme. Trebuie să plec mai departe. Mai am încă mulți vlădici la cari e nevoie să mă înfățișez.

- Numai cu vlădicii are de lucru, zise sluga în batjocură. Spune-i dumnealui ce ai de spus, adause arătând pe cleric.

- N-am voie să spun decât vlădicilor. Așa mi-a poruncit.
- Cine ți-a poruncit? întrebă clericul.
- Cel care m-a trimis.

Își făcu cruce și-și plecă în piept capul sur. Era mereu cu pălăria în mână, de când se oprise la poartă.

Clericul îl lăasă în curte, îi arătă o bancă pe care să șadă. El va încerca să-l anunțe pe Preasfințitul.

După o jumătate de ceas fu primit de episcop, un bătrân ațipit și slab.

Străinul își făcu cruce, se apropie și sărută mâna întinsă.

- Ce năcaz te poartă pe la mine, fiule? Poate ai lipsă de o leacă de ajutor. Îți vom da ceva, deși suntem și noi strâmtorați; avem mulți săraci în oraș. Cum te cheamă?

- Crăciun.
- Și de unde ești?
- De departe.

El spuse un sat de la marginea țării.

- Și ce te poartă așa prin lume? Sărăcia? Nu capeți de lucru? Pari cam bolnăvicios.

- Sunt bolnav numai de supărare.
- Ai avut o supărare mare?
- Am avut și mai am. Și crește din zi în zi. Supărarea mea e pentru răutatea oamenilor cari nu vreau să se pocăiască, deși prăpădul e subț picioarele tuturor.

- Așa-i de când e lumea! Oamenii nu se pocăiesc. Și vine pedeapsa lui Dumnezeu.

- Ți s-a vestit și Preasfinției tale?

- Păi, nu-i lipsă să fie vestită. E scrisă pe toate foile *Sfintelor Scripturi*.

- Preasfinția ta auzi cum vâjâie văzduhul și bubuie pe sub pământ? Vine războiul, vine prăpădul și pedeapsa.

Vlădica îl privi neliniștindu-se: părea că omul nu era în toată firea.

- Se vorbește într-adevăr de război, da pe departe.

- Începe departe și cuprinde lumea întreagă, cuprinde și țara noastră, dacă nu ne pocăim și nu ne întoarcem la Dumnezeu. Iată eu sunt trimis să aduc la toți păstorii turmei, la toți vlădicii, vestea asta.

- Și, cine te-a trimis?

- Cel Răstignit pe cruce, Domnul Isus Hristos.

Bătrânul se uită la el cu milă.

- Înainte cu trei luni, începu străinul, eram slugă la un spital într-un oraș mare. Înainte am fost la o mănăstire. M-am dus pentru a putea merge în toată ziua la biserică. Dar călugării m-au pus la oi, și nici duminica nu puteam merge la biserică. La spitalul acela mai erau și alte slugi, și durmeam cu toții într-o cameră. Nu mă puteam ruga sara și dimineața de răul lor. Mă batjocoreau. Așa, eu așteptam seara până adurmeau ei, iar dimineața mă sculam de cum crepau zorile și mă rugam în curte. Găsisem un loc unde nu mă putea vedea nime. Înainte cu trei luni, în faptul unei dimineți, mă rugam la locul meu, cu ochii ațânțiți la răsărit. Deodată văd o stea de-o mărime neobicinuită, era aproape cât luna, și strălucea roșu ca sângele.

Cu ochii la stea mă rugam mai departe, când văd că stelei încep să-i crească patru brațe luminoase în formă de cruce mare pe cer. Steaua se topi, și în locul ei, pe cruce, se văzu trupul răstignit al Domnului Hristos. Și iată că din trup începu să țâșnească, apoi să curgă sângele pârâu în cele patru părți ale lumii.

Și Cel Răstignit începu a vorbi:

- Și tu, de pe pământ, auzai?

- Auzeam, cum te aud pe Preasfinția ta. Spunea că-i iar răstignit de răutățile oamenilor, că lumea nu vrea să se pocăiască de blăstămățiile ei. Spunea că va veni pedeapsă, cu mare vărsare de sânge. Și a vorbit și despre țara noastră, despre România. Zicea

că poporul s-a stricat, nu mai umblă la biserică, nu mai ține posturile, suduie, se-mbată, fură, se dedă la toate nelegiuirile, până și la ucidere. Zicea că mai de mult românii erau un popor creștin cari țineau legea, de-aceea i-a ajutat în pace și războaie. Dar că acum s-au păgânit și ei, și dacă nu se vor pocăi, își vor pierde țara, cu vodă cu tot. Că vor veni iar oameni de la Apus și vor face mare vărsare de sânge de popi și de vlădici și de norod. Iar dacă se vor pocăi, nici unul din relele acestea nu vor veni peste noi, că România se va face mai mare și mai puternică. De-aceea, mi-a zis, du-te pe la toți vlădicii țării, la păstorii turmei, și spune-le să propovăduiască, cu toți preoții lor împreună, pocăința întru iertarea păcatelor. Iată pentru ce am venit și la Preasfinția ta, sfârși el, făcându-și cruce și închinându-se.

- Și ce s-a ales cu semnul de pe cer?

- S-a făcut nevăzut și n-a mai rămas decât luceafărul dimineții. Acum plec că mai am câțiva vlădici la cari încă n-am ajuns.

Episcopul îl privi cu compătimire: era un biet maniac religios, un sărit din minți. Dar nu voi să-l supere, nici să-l atingă în credința lui.

- Noi propovăduim mereu pocăința, fiule, dar oamenii nu ne ascultă. Vom propovădui-o și de-aici înainte, că asta este slujba și datoria noastră. Lumea însă a rămas și va rămâne mereu rea, ca și pe vremea Mântuitorului. Doar El a spus vorbind ucenicilor Săi: «Dacă m-au ascultat pe mine și pe voi vă vor asculta.»

- Trebuie propovedanie cu foc, cu credință tare, nu din slujbă, zise străinul. Eu mi-am făcut datoria. Păstorii sunt chemați să pască turma.

- De, tot așa propovăduia și ciobanul acela Petrache Lupu. Vei fi auzit de el.

- Auzit!

- Dar oamenii nu l-au ascultat nici pe el.

- Acum însă stă cutremurul subt noi. Dacă nu ne pocăim va fi vai și amar de țara noastră.

- Cred și eu, fiule. Nimeni nu poate greși fără să-și capete pedeapsa. Acum, eu îți mulțămesc că te-ai ostenit și până la mine. Vom propovădui după puterile ce ni le va da Domnul.

Duse mâna în buzunar și întinse omului un ban.

- Mulțămesc, nu cerșesc. Lucrez unde găsesc de lucru și trăiesc de azi pe mâine.

La plecare bătrânul îi zise:

- Nu ar fi bine pentru tine, fiule, să-ți dăm loc într-o mănăstire, unde nu te-ar trimite nimeni cu oile, că acolo călugării nu au nici oi nici vaci, ci se roagă mereu în biserică?

- Bine ar fi, dar mai am drumuri de făcut la alți vlădici, și sunt grăbit. Furtuna se apropie. O aud vâjeind prin văzduh și bubuind sub pământ.

Vlădica îi dădu blagoslovenia și-l lăsă să plece.

Crăciun cutreieră țara încă trei luni. Își îndeplini însărcinarea la toți vlădicii. Se știa orienta prin țară. Făcuse și armata. Știa și carte. Pretutindenea îl socotiră drept un maniac religios, un nebun.

Crăciun isprăvi cu colindatul pe la vlădici. Se simțea mulțumit și liniștit ca un om care și-a făcut datoria.

Își aduse aminte de vorba ce i-o spusese vlădica Visarion, acela care-i vorbise mai părintește dintre toți, se înapoie la el și-l rugă să-l trimită la mănăstirea aceea unde călugării nu aveau nici oi, nici vaci, și unde s-ar fi putut ruga mereu în biserică.

Bătrânul îl privi cu bucurie și-l trimise la locul cel dorit.

Crăciun se ruga acum ziua și noaptea. Și când nu se ruga, citea din *Biblie*.

Se mira că aude și acum vuietul acela surd sub picioare, și vâjeitul în aer.

«Primejdia nu s-a îndepărtat de țară, își zicea el. Care să fie pricina? Oamenii nu se pocăiesc, ori vlădicii și preoții n-au început propovedania pentru pocăință? Sau propovăduiesc și ei numai de mântuială, din slujbă?»

La rugăciune adause ajun și câte una sută cincizeci mătânii pe noapte, în tinda bisericii, cât se minunau călugării foarte de omul ce le căzuse în mănăstire, cu firman de la vlădicie.

Într-o zi, la un praznic, cu dezlegare de la carne și vin, egumenul porunci să se pună cep butoaielor, și până seara căzură toți frații beți morți, după ce înainte vorbiseră lucruri prăpăstioase și rușinoase despre muieri.

Crăciun plânse ziua întreagă, iar noaptea următoare nu mai voi să iese din biserică, cu tot îndemnul paracliserului, care, beat și el, când aprindea lumânările, când le stinge, nemaștiind pe ce vreme din zi sau din noapte este, și ce slujbă se începe.

De început nu s-a început nici una: călugării dormeau buștean, iar paracliserul amețit de băutură, intrând și ieșind mereu din biserică clătînându-se pe două cărări, se împiedeca mereu de Crăciun.

- Scoală, dobitocule, și du-te de dormi în chilie. Nu se cade să dormi beat în biserică, îi zicea de câte ori se împiedeca de el.

Uneori îl lovea cu piciorul, și atunci paracliserul își pierdea echilibrul, și pornea strâmb în partea cealaltă a bisericii, neoprintindu-se până în perete.

Crăciun bătea mătănii, plângea și se ruga, sărutând lespeda de piatră.

- Dacă păcatul a pătruns atât de adânc și în mănăstirea asta din creierii munților, ce va fi în lume? Se întreba el. Ori vlădicii au rămas fără credință și nu au început propovedania, ori norodul e blestemat.

Spre zori ațipi și în vis auzi un glas care-i poruncea:

«Scoală-te și începe tu propovedania, pentru că păstorii turmei nu au crezut că tu ești un trimis. Fii fără cruțare și neiertător: descopere toată putreziciunea din țară. Cutează și nu te gânde că ești om slab și ticălos. Că ți se va da ție ajutor și vei decoperii cele ascunse ale oamenilor. Nu mai rămâne nici un ceas aici în Sodoma, ci scoală-te de-ndată și pleacă.»

Trezindu-se nu-și putea da seama bine dacă a auzit cuvintele sau le-a citit în prooroci. Dar *Biblia* era în traistă, și traista în chilie, iar el lângă ușa din tinda bisericii.

Se ridică de pe lespede cu noaptea în cap, se duse în chilie, își luă traista și porni.

Ușa din zidul ce încunjura mănăstirea era deschisă îndărăpt. Portarul dormea pe spate, așa cum căzuse la beție, și sforăia să sfarme boltitura de deasupra.

Călugării nu se treziră până-n crucea amiezii. Îl căutară pe Crăciun ca pe-un ac, ca pe-un lucru scump, pretutindenea.

Nu era nicăiri.

- O fi mers cu pâra la vlădicie, zise chelarul. Poate ni l-au trimis anume pe cap ca spion. Se tot vorbește că s-ar pune la cale propovedania pocăinței pe țara întreagă, și că și noi călugării va trebui să ne mișcăm.

Vreo zece bărboși îl ascultau cu ochii umflați. Prin curte trecu atunci un frate care încă nu se trezise din beție, și care cânta:

«M-aș însura
M-aș însura
Urâtă nu mi-aș lua!»

- Vai, ucigă-te crucea, frate Spiridoane, răsă chelarul și toată gloata cu el. O duhoare de butoi se răspândește în curte. Își uitară de Crăciun și de dispariția lui. Omul lui Dumnezeu era acum departe.

*

*

*

Crăciun umbla prin țară desculț, cu capul gol, și propovăduia pocăința. Din liniștit, cum fusese câtă vreme cercetase pe vlădici, ajunsese acum furios. Spurca pe toată lumea, necăutând la fețe: pe vlădici ca și pe preoți, pe oamenii de rând ca și pe înalții demnitari, pe săraci ca și pe bogați.

Privirile lui albastre nu mai erau blânde și pierdute. Se adunase în ele un foc mistuitor. Erau sure și tari ca oțelul. Vorba lui era tăioasă ca un cuțit. În mijlocul vorbirii se oprea uneori și-și sfâșia veșmintele. Cuvânta pe un ton biblic, cu multe citate din *Scriptură*. Vestea apropiata venire a lui Antihrist și sfârșitul pământului. Blăstăma pe diavol, păcatul și pe slugile lor de pe pământ. Descoperea păcatele singuraticilor, ascunse bine de aceștia, și-i dezvălea în fața lumii.

Oamenii se îngrozeau ascultându-l, le era frică să-l primească peste noapte în casele lor, să nu-l cuprindă vreo furie și mai mare.

Durmea pe unde apuca și nimeni nu știa cu ce se hrănește. Traista, ce-i atârna după cap, era mereu goală. Numai *Biblia* era nelipsită.

De multe ori îl prindea poliția pentru că blăstăma păcatele primarului, ale fruntașilor. Știa nedreptățile și înșelăciunile lor cele mai ascunse. Autoritățile din unele orașe și sate luau măsuri să-l oprească de a veni și la ei. Dar, nimeni nu știa cum, toate aceste măsuri fură zadarnice. Nici închis în temniță nu-i tăcea gura: descoperirea blăstămațiile directorilor, ale personalului, ale gardienilor, încât toată lumea se îngrozea de el, și-l lăsau slobod, să scape de gura lui.

Așa începuse să se vorbească despre el, cam la o jumătate de an după ce isprăvisese cu vestirea și îndemnul lui pe la vlădicii.

Nimeni nu putea controla ce-i adevărat din câte spunea despre oameni, dar vestea-i mergea din sat în sat și din oraș în oraș.

*

*

*

Încă înainte de a se începe prăpădul vestit prin vedenia lui Crăciun, în țară se făcuseră mari concentrări și rechiziții. Se spunea că cea dintâi primejdie ne amenință de la Apus.

Satele rămăseseră goale de bărbați ca în vreme de război. Femeile, ajutate de copilandri și de bătrâni, munceau până cădeau în brânci. Nu mai erau hore, nu mai răsunau cântece. Toată lumea era subț lespedea unei amarnice îngrijorări.

Va bate tunul? Nu va bate?

La Apus se adunaseră armii de sute de mii de oameni. Zile și nopți trenurile căraseră sumedenie de armament, care, provizii, nutrețe, cai. Părea că se mută țara într-altă parte.

Va fi război? Nu va fi?

În Cornești și în satele din jur, de unde plecaseră aproape toți bărbații până la cincizeci de ani, femeile începuseră să dea slujbe

și rugăciuni la biserici pentru cei duși, ca și când ar fi și început războiul.

Duminecile și în sărbători femeile din Cornești umpleau bisericile. Aduceau și pe copiii sugaci, cari adeseori începeau să țină altă strană, în tinda femeilor. Cei mai răsăriți se îmbulzeau în fața altarului. Locuitorii de aici și din câteva sate din jur erau vestiți de bisericoși.

Dar peste vară se puse o nouă pacoste pe țară: ploi, ploi, ploi! Putrezea iarba de coasă de atâta apă, se ofileau și rămăneau pipernicite porumbiștile, iar lanurile de grâu, pline de rugină, se culcau la pământ.

În unele sate bântuiau și bolile, mai ales tifosul. Nici la treizeci de sate nu aflai un doctor: îi concentraseră și pe ei pe capete.

În biserici se făceau acum rugăciuni nu numai pentru paza celor plecați sub arme, ci și pentru potopul ăsta de apă, să-l oprească Dumnezeu odată!

Ascultând rugăciunile ce se făceau, femeile, bătrânii se înfricau și mai tare! N-au venit peste ei încă decât puține rele! Dar iată că la carte preoții cer înlăturarea altora cari pot încă să mai vină.

«Și ne apără, se rugau ei, de ciumă, de sabie, de foc, de cutremur, de venirea altor neamuri asupra noastră și de războiul cel dintre noi». Ciuma nu venise încă, dacă nu era o formă a ei lingoarea aceea, putea să vină de-aici în colo! Focuri, pe sate, fuseseră destule, dar cum bărbații erau duși, puteau arde, dintr-o scânteie, sate întregi, dacă nu erau ploile. De venirea altor neamuri, ei, din ținutul acesta mai depărtat de război, nu suferiseră încă, dar știau răul din povestirile bejenarilor din alte țări, cari au umplut țara, scăpând din mâinile dușmanilor cu ceea ce era pe ei. Fronturile de luptă se mutau însă mereu, și altă nenorocire putea da și peste ei.

Creștinii nu prea înțălegeau pacostea din urmă: «războiul cel dintre noi», de care vorbea rugăciunea. Ce va mai fi și asta? Pentru ce să ne batem noi între noi? Generațiile de acum nu apucaseră nici o revoluție.

Înțălegeau însă că pedepsele, ce veniseră pân-acum peste ei, nu erau toate. Putea veni și «cutremurul». Dar ce era cutremurul? Ei nu apucaseră nici unul!

Nu se întrebau de ce se roagă preoții și pentru ferirea de rele necunoscute. O viață întreagă au auzit rugăciunea «pentru pacea a toată lumea», fără să înțaleagă ce rost avea. Dar acum, când lumea întreagă părea că se răstoarnă, înțălegeau: nu-i rugăciune care să nu-și aibă rostul!

În satele din notariatul Cornești, vro șapte la număr, de care s-a vorbit, a fost mereu o viață creștinească bine întemeiată. Ținutul era izolat de orice oraș și orășel, și prin depărtare, și prin drumuri rele. Oamenii trăiau în sărăcie, se mulțumeau cu puțin, păstrau obiceiurile vechi, țineau posturile. Nu erau bețivi nici muieratici. Aveau, toate șapte, un singur notar. Încolo, nici un domn în ele, afară de preoți. Învățătorii erau băștinași și își lucrau moșia părintească în rând cu alți plugari. Din pricina depărtării fetele de aici nu mergeau slujnice la oraș. Încă nici o femeie sau fată nu încălțase ghetete, în locul opincilor de toate zilele sau a cizmelor de dumineca.

Acest mic ținut cuibărit, cu satele lui, între dealuri mari împădurite, era cunoscut de către autorități ca cel mai pașnic și cu supunere la legile țării. Rar se iscau procese cu judecăți pe la oraș. Rar, câte-o bătaie printre feciorii juni. În toate cele șapte sate nu era nici un post de jandarmi.

Dar nu tot așa erau lucrurile în alte ținuturi ale țării, în orașe mai ales, și în satele din apropierea orașelor. Cei din notariatul Cornești, din ținutul acesta încuiat între dealuri, greu de străbătut, auzeau înfricoșați cum s-a stricat lumea în alte părți. Unele schimbări le simțiseră și ei. Un porc ajuns la prețul unei vaci, un vițel la prețul unui bou, vinzi o oaie și-ți cumperi o pereche de opinci, iar la cizme nu mai poți ajunge. Stau prin orașe oamenii în șiruri lungi, cu ceasurile, pentru a putea cumpăra o pâne.

Nu prea aveau ce vinde și nu cumpărau multe lucruri de la oraș. Totuși se îngroziră și de prețurile ce luau pentru marfă și pe cari trebuiau să le plătească pentru lucrurile ce cumpărau. Își ieșiseră toate rânduielele din țâțâni.

Apoi se stricaseră rău moravurile oamenilor. Furturile se înmulțiseră, crâșmele erau toate pline, copiii nelegiuți se nășteau cu droaia în orașe și pe sate, notarii luau din ajutoarele concentrațiilor, jandarmii rămași pe-acasă își băteau joc de femeile cu bărbații duși în război.

Creștinii din Cornești și din satele din jur își ziceau: «Zadarnic e cinste și omenie mai multă pe la noi. Dacă lumea întreagă s-a stricat, vom pieri și noi împreună cu ceilalți». Și întristarea lor creștea pe măsură ce auzeau despre noui nelegiuiri.

Și ploile cumplite de acum tot pentru păcatele lumii vor fi venit! La ei s-au pus numai din august, dar într-alte părți n-a mai fost zi bună din primăvară.

În mijlocul deprimării generale începuse să crească și în Cornești vestea că s-a coborât de la munte un om al lui Dumnezeu, un călugăr, care străbate țara propovăduind pocăința. Faima lui ajunsese în sate și orașe cu mult înaintea lui. În câte un loc zăbovea mai mult, într-altul mai puțin. Unii spuneau că face minuni, alții că ar fi un biet nebun. Unii întăreau că nu-i călugăr, ci un om de rând, un țăran care are o *Biblie*.

Înfrigurați îl așteptau să pice și la ei creștinii din Cornești și din satele din jur. Se auzea că se apropie, că înainte cu o săptămână a fost în cutare sat, cu trei zile în cutare. Era tot mai aproape. Se spunea că în satul cutare a arătat cu degetul pe-un ucigaș, pe care nimeni nu-l putuse descoperi de treizeci de ani. Într-altul a dezvăluit păcatul unui român care trăia cu nevasta și cu cumnata. Se spunea că arăta pe toți neguțătorii cari înșelau la cântar, pe toți perceptorii cari furau.

Răscolea, învrăjbea și nenorocea toată lumea pe unde trecea.

Cei din Cornești îi aflară și numele: Crăciun!... Crăciun... Crăciun! N-a pornit de vreo treizeci și ceva de ani de la ei din sat un fecior cu numele Crăciun să meargă la călugărie? Dar nu va fi el? Și bătrânii începură a povesti despre acest Crăciun.

II

Iată ce se putuse afla în Cornești despre el...

Copilul cel de-al treilea a lui Nicolae și Safta Mărginean venise pe lume în seara ajunului de Crăciun, cu cei dintâi colindători. Printre melodiile de subț fereastră a colindătorilor pătrundea din casă și orăcăitul crud al noului născut.

- Nici n-a intrat bine în lume și se-ntrece cu cei de-afară, zise bărbatul zâmbind.

Zâmbetul înflori și pe buzele vinete ale lehuzei.

Moașa satului, una Paraschiva, îl pofti pe dumnealui afară, să-și poată vedea de treburile ei. Încă nici nu scăldase copilul.

- De-acum poți merge liniștit, zise moașa către bărbat. Domnul ne-a fost într-ajutor pentru pruncul lui născut în iesle.

Safta zise abia auzit:

- Ți-am spus unde-s colăceii, nucile și merele.

Bărbatul, după ce ieși în camera vecină, își șterse, cu mânăca cămeșii, fața de sudoare. Era palid și istovit. Fusese o naștere grea. De ieri noapte începuseră durerile. Moașa îmbărbăta mereu și pe nevastă și pe bărbat. Dar omul simțea că și ea e gata să nu mai nădăjuiască.

După ce-și șterse fața, omul se închină înaintea icoanelor, își făcu o cruce largă și suspină:

- Mulțumescu-ți ție, Doamne!

Ce piatră de moară-i căzuse de pe inimă! Ceilalți doi copii, un băiat și o fetiță, erau numai cât ulcelele, de doi și patru ani. Ce se alegea de el dacă nu se îndura Dumnezeu și-i murea nevasta? Ce naștere grea! Celelalte două au fost floare la ureche pe lângă asta.

Colinda argintie încetă subț fereastră, și unul dintre copiii cântăreți începu să ureze:

«Să trăiți
Să-nfloriți
Ca merii.
Ca perii,
În mijlocul primăverii.
Nașterea lui Hristos
Să vă fie de folos.»

Gazda le aduse câte-un colăcel, câte-o nucă și câte-un măr. Când ajunseră ei la porțiță, intrară alții.

Toată seara, până după miezul nopții, se împânziră străvechile melodii, în ogradă, subț fereastră. Copiii și oamenii mari, grupurile de colindători se ținură lanț. Niculae abea răzbea cu drumul la cămară după daruri. Unii se așteptau poftiți în casă, ca anii trecuți și rămăneau nedumeriți la fereastră, până răzbătea orăcăitul dinlăuntru.

«Aha!, ziceau ei cu înțelegere. Înălăuntru ne-a întrecut alt colindător». Și, veseli, dădeau drumul colinzii.

- Păi, dumneata ostenești, bade Niculae? Se făcea câte unul că se miră. Asta-i treabă de stăpână, nu de stăpân!

Omul le dădea colacul, zâmbind:

- D'apoi n-auzi că Safta are de lucru cu alt colindător?
- Să vă trăiască, să stăpânească și să îmbătrânească!

Alții, băgând din vreme de seamă, improvizau urări pentru noul născut, la sfârșitul colindelor:

«Să-i puneți numele Crăciun
Că-i nume bun!
Să fie norocos
Și arătos,
Părinților de folos
Ca nașterea lui Hristos!»

Alții îl puneau în «leagăn de mătase», în mijlocul colindei:

«Da'în leagăn cine șade?
Crăișorul munților,
Păunașul codrilor.
Copilaș în fașe

Așteaptă nănașe
De a-l botezare
Că-i copilul mare!»

Niculae Mărginean, cu nevastă-sa Safta erau cunoscuți în tot satul de buni creștini, cari îi încărcau pe colindători cu toate bunătățile: colaci, brânză, bucățele de slănină, făină. Ba țișgăncile își aveau în cămară și un ciubăr cu varză acră, adus în ajun, de cu vreme, din pivniță, să nu fie silită Safta să coboare mereu în beci, când veneau la colindat câte-o pereche de hărănci

Dacă cineva se mira, Safta zicea:

- Las', pământoasele, să-și pună și ele o oală de verze la Crăciun, că ele n-au pivnițe unde s-o înăcrească.

La fiecare Crăciun cămara lor se simțea, după trecerea sărbătorilor. Bărbatul, uneori, mai clătina din cap.

- Lasă omule, nu-ți bănuî. Că cine dă săracului, lui Dumnezeu dă, zicea Safta. Niculae credea, totuși, că nevastă-sa e prea largă la mână.

Dar acum, silit să facă el cinstea, se trezi că tot ce lăsase din vreme pentru daruri nevastă-sa, se isprăvisese înainte de a lua sfârșit colindatul. Trebui să mai taie și din slănina de la grindă și din untură, să mai scoată și făină din coș. Se pare că bucuria, că-i scăpase femeia și-i mai adusesese și un fecior, îl făcuse să treacă de măsura nevestei.

El aduse, de la o vreme, din vecini, pe cei doi copii să se culce. Ei durmiseră de două nopți în vecini, de când începuseră junghiurile Saftei. Acum se mai potolise și broscoiul cel mic.

Pe copii îi află adormiți. Era păcat să-i trezească, dar tot îi trezi: voia să-i audă și pe ei colindând în casa lor, în seara asta de ajun. De când se tot pregătea și tot aștepta mai ales fetița, cea mai mare, să colinde de Crăciun!

Copila, Anuța, colindă fericită, bornăind câte-o silabă, după ea și Mitrui cel de doi ani.

Tata le dădu colăcei, nuci și alune, și câte cinci lei. Dintr-un păhărel de vin trebuiră să guste amândoi. Copiii, sub straiiele de lână, adormiră îndată. Era târziu. Abea se mai arăta, la intervale depărtate, câte-un colindător.

Moașa Paraschiva, veni ușor din camera vecină.

- El doarme buștean, a ațipit puțin și Safta. Doamne, Niculae, de când moșesc, n-am mai văzut așa minune!

- Ce minune? întrebă înfiorat omul.

- Un copil nou născut să aibă o față așa limpede, de albă și de curată. Vină și vezi!

Tatăl se duse bucuros: el nici nu văzuse copilul, ci un boț fără formă parcă.

- Da, e limpede la obraz, zise el mișcat. E un copil voinic și sănătos. Să ni-l țină Dumnezeu!

- Să vi-l țină! Are trăsături limpezi de copil mare. E o minune, să mă crezi pe mine!

- Dacă-i o minune, apoi e a lui Moș Crăciun, lele Paraschivo! Vino să bei un pahar de vin în sănătatea lui!

Pe masă o aștepta de mult și mâncare și băutură. Din crăpatul zorilor, când se alinaseră un ceas chinurile femeii, moașa n-a mai pus nimic în gură toată ziua. Și, acum, era cătră miezul nopții.

Ea îmbucă grăbită de câteva ori, apoi sorbi păhărelul de vin și încă unul, umplut la repezeală de Niculae.

Trecu apoi iar lângă bolnavă.

Nicolae micșoră feștila de la lampă. Nu mai veneau colindători. Rar se mai auzea vrun câne hămăind.*

Își aduse aminte că de ieri nu mâncase nici el nimic. Fusese zi de ajun! E adevărat, dar și fără ajun nu i-ar fi venit în minte mâncarea. Acum, ajunul trecuse. Era cătră un ceas după miezul nopții. Dar în loc să mănânce, cum ședea la masă, își răzimă capul în palmă, bătut de gândurile cari îl îngreunaseră toată ziua, dar cari numai acum se limpezeau...

«Ce-i omul în lumea asta! De-un fir de păr îi atârnă viața! Toți și toate, totul e în mâna lui Dumnezeu! Și noi ne mândrim și credem că suntem nu știu cine și nu știu ce! Nimica suntem, asta e! Într-o clipă ni se poate curma binele, mulțumirea și viața. Și noi trăim fără a ne gândi la moarte.

Iată, moartea i-a trecut prin față. Groaznic lucru! Și iată blăstămul Evei cum s-a moștenit din neam în neam, până la Safta: «În dureri îți vei naște pe fiii tăi!» În dureri? Acestea fură dureri?

* În ms.: „hăpăind“ (n. ed.)

Nici chinurile iadului nu pot fi mai mari. Săraca Safta, cum îl privea de îngrozită de moarte!»

Bău două-trei păhărele de vin, și-i păru că se mai încălzește: amintirea suferințelor femeii îl îngheță. «Ce taină poate fi ca omul menit suferințelor și morții, să se nască în lume între chinuri așa de mari? Alta ar fi dacă am trăi aici în vecinicie și în toate bunătațile. Dar ne naștem pentru valea plângerilor.»

Scutură din cap, ca pentru a uita ce a fost, și bău alt pahar de vin. Foame nu-i era.

Îi veni în minte copilul, și inima i se încălzi: era voinic și frumos. Era al treilea copil al lui... «Pentru ce ne bucurăm când vine un om în lume? Vine la năcaz și la suferință, și totuși ne bucurăm... Hei, dar pentru ce să-mi zdrobesc eu capul cu gândurile astea, își zise el ridicându-se de la masă. Așa au fost lucrurile de la zidirea lumii, și așa vor fi până la capătul ei. Nu noi, ci Dumnezeu, cel ce-i poartă de grijă, e pus să o înțeleagă. Noi ce suntem? Iată, niște furnici în mușuroaie.»

Se apropie de patul în care dormeau cei doi copii. Nucile și alunele le împrăștiaseră în așternut, și leii. Îi adună și-i puse pe masă. Apoi stânse lumina, și se lăsă și el, îmbrăcat, pe un păcel de după ușă. De bună seamă n-au să mai vină colindători. Portița nu era încuiată, cânele era legat; fereastra lumina încă de flacăra din vatră: de pe partea lui, slobod era să vină încă cine ar fi avut voie! Dar la masă nu mai putea sta: cădea de somn și de ostenit.

Ațipi îndată, apoi căzu într-un somn greu, să tai butuci pe el și să nu se trezească.

Când deschise ochii fereștile albeau. Se sculă să ațâțe focul. Deodată se opri în mijlocul camerei: mai venise un colindător după ce s-a culcat? Nu-și aduse aminte să fi mers în cameră să-i dea colacul, dar colinda a auzit-o. Ba știa și cine a colindat: era ȋiganul acela bătrân, Mitru, care nu lipsea nici într-un an. După părerea lui Niculae nime nu avea în sat glas mai potrivit de colindat decât el, nici nu era altul care să mai știe atâtea colinde bătrânești... Vezi bine că a fost el: Iată, își aduse aminte și colinda:

«Maica Sfântă-așa cuvântă:

Hiu meu și sfântu meu,

Pruncuțu' lu' Dumnezeu,
Nu mai plânge, că mă stânge!
Jucării maica ți-o da
Lumea de s-o minuna:
Soarele cu razele
Luna cu luminile
Și cerul cu stelele.»

Era colinda lui și glasul lui!...Ori a visat? N-a fost nime la fereastră? Se duse la cuptor, puse gătejele și aprinse focul.
«Dar stai numai puțin, își zise el ridicându-se de la vatră, țiganul acela bătrân, a făcut și urarea pentru copil? N-a auzit el urarea? Păi, o aude și acum:»

«Să fie
Să rămâie
Bun ca pânea
Curat ca lacrima
Drept ca trestia.»

«Dar nu! Urarea parcă nu mai fusese a lui Mitru. Nu era glasul lui! Era un glas de femeie...»

Deodată își duse mâna la frunte și și-o șterse, ca și când ar fi transpirată. Dar nu era.

«Ei, comedie, doar n-ar fi fost ursitoarele! Am visat de bună seamă! Câte nu aude și vede omul și în vis!»

Dar, încă nu se luminează bine și în casă, și intră moașa, Paraschiva, învăluită parcă în mister.

- Niculae! zise ea în șoaptă. Au venit azi noapte ursitoarele.

• Omul se înfioră.

- Vei fi visat și dumneata!

- N-am visat. Le-am auzit, cum te aud. De văzut nu le-am văzut. Au vorbit la fereastră.

- Ei, comedie ca asta! Și ce au spus?

Femeia îl privi uimită și supărată.

- Nu-i nici o comedie! Dimpotrivă e lucru sfânt. E păcat să glumești.

- Și, cum au urât?

- Iac-așa:

«Să fie
Să rămâie
Bun ca pânea
Curat ca lacrima
Drept ca trestia.»

Omul se înfioră din nou: erau cuvintele auzite și de el.

Apoi, dup-un restimp, se luminează:

- Acum știu că de bună seamă n-am visat! Am auzit și eu vorbele. Dar nu erau ursitoarele. Era urarea lui Mitru țiganul acela bătrân, care a venit târziu la colindat, după ce eu am adormit.

- Nu vorbi vorbe cu păcat, Niculae. Era glas de muiere, nu de bărbat. Și, anume glas de trei muieri. Toate trei au ursit de bine! Trebuie să-i mulțumești lui Dumnezeu, nu să greșești vorbind de Mitru țiganul!

- Păi, cine mai crede azi că ursitoarele chiar vin pe pământ?

Dar rămase nedumerit: și lui i s-a părut că urarea din urmă nu era făcută cu glas bărbătesc, ci femeiesc.

La biserică, în ziua de Crăciun, se tot uită după Mitru. Bătrânul nu lipsea nici într-un an la Crăciun și la Paști de la biserică. Dar nu-l putu descoperi nicăiri în mulțime.

După slujbă întrebă pe nește țigani.

- Da' badea Mitru cum de n-a venit la biserică?

- Nici la biserică, nici la colindat, stăpâne. Zace în bordeiul lui de două săptămâni. De câteva ori i-au ținut și lumânarea.

Niculae iar simți fiorul acela prin trup.

Dar, când să plece spre casă, trei țigănci, trei harance bătrâne, se apropiară de el.

- Badea Niculae, dă-ne ceva. Azi noapte am ajuns târziu cu colindatul la dumneavoastră. Erați culcați.

Au fost ele? Mințeau, cum i s-a mai întâmplat lui și altă dată cu țigani și țigănci? Scoase din șerpar o bucățică de argint și le-o dădu.

- Să vă trăiască crăișorul, bade Niculae, zise una.

- Ele au fost, se încredință omul și porni liniștit spre casă.

După ce prânzică, el încercă să convingă și pe moașă, cine au fost ursitoarele. Dar femeia nu se dădu bătută cu ușurință.

- Se mai întâmplă și acum uneori ca ursitoarele să fie auzite. De ursit ele ursesc fiecărui nou născut de la începutul lumii. Și tot așa vor face pân'la coada veacului...Dar, de, poate să fi fost și țigăncile acelea! Pe ursitoare rar le aude om păcătos și cine-i fără greșală în lumea asta?

Vorbiră și înaintea Saftei despre întâmplare. Femeia își mai revenise în puteri, fața i se mai luminase, lăsând să se vadă mai albastre și mai mari cearcănele din jurul ochilor.

Ea zâmbi și zise:

- Chiar de-ar fi ursitoare, ele nu pot hotărî de la sine nimica, ci cum le poruncește Dumnezeu. Că toate sunt în mâna lui atotputernică. De bună seamă au fost țigăncile acelea. Eu, se vede, am durmit mai greu; n-am auzit nimic.

Copilul dormea în leagăn, alb și limpede la față. Cei trei îl priviră deodată și rămaseră încântați. Voinic și sănătos copil!

De departe se înălțau în vârful degetelor cei doi copii să-l vadă și ei.

- Veniți mai aproape, zise moașa. Haideți și vedeți ce frățior frumos v-a trimis Dumnezeu de Crăciun.

Ușor înfricați, copiii se apropiară până la marginea leagănului. Ochi și obrazii le înfloriră de zâmbete. Mitruț, cel de doi ani arătă cu degetul întins spre cel din leagăn.

Zâmbiră cu toți; o rază de soare, venită prin geam, căzu pe-o viță de păr blond al sugaciului, și ea se lumină aurită.

- Cum va vrea Dumnezeu, zisă moașa, dar sunt numai semne bune pentru copil. De altfel nici n-ar trebui să căutăm alte semne, destul e că s-a născut în Ajunul Crăciunului.

- Să-l aibă Dumnezeu în paza lui, cuvântă tatăl. Apoi, strângând lângă el pe cei doi copii: De-acum veți avea o jucărie și voi...

- Dar cum îl cheamă? întrebă fetița.

- Încă n-are nume, că nu e botezat. O să vină peste câteva zile nănașa să-l ducă la biserică, unde părintele îl va boteza și-i va pune nume.

Copiii se bucurară; nănașa nu venea la ei decât cu buzunările cocioței pline de mere și nuci, de prune uscate.

- Când vine? întrebă Anuța.

- O să vedem noi! Peste vro două săptămâni.
- Moaşa Paraschiva se bătu peste frunte:
- Nici nu m-am gândit la asta!
- La ce?
- Că botezul va cădea chiar de Bobotează! Apoi să mai spui că nu-s semne bune!

Se gândiră, bucuroşi, la asta şi părinţii.

Nănaşa, Ana, veni, încă în ziua aceea, cu demâncare pentru lăhuză, cum era obiceiul satului din moşi-strămoşi. Veniră cu aceleaşi daruri şi vecine şi rudenii. Câtă vreme lăhuza nu părăsea patul, nu trebuia să ducă lipsă de nimic, nici ea, nici familia.

Nănaşa luă copilul înfăşat în braţe, îl ridică în lumină, şi deodată începu să stupească, de formă, în dreapta, în stânga:

- Ptii! N-ar fi de deochi! Un copil cât un bulgăre! Şi e limpede la faţă ca la şase luni. Să vă trăiască!

Abea după ce-l pusă în leagăn îşi adusă aminte de cei doi copii, cari se uitau mereu la buzunarele cojociţei ei.

- Haideţi la nănaşa!

Şi începu să le împartă bunătăţile din buzunare.

Ana cununase şi pe părinţii lor, şi-i botezase şi pe ei.

Bărbatul ei, Dan Bârsanu era dintre fruntaşii satului, om cu avere, cu scrisoare, fusese şi primar. La cununie îi cinstiseră pe fini cu două viţele.

Zilele treceau şi Safta se întrema văzând cu ochii. Moaşa spunea că la Bobotează se poate scula şi ea.

Asupra numelui copilului se hotărâră din ziua de Crăciun. Nici nu puteau să aleagă: Crăciun îi va fi numele, deşi n-au avut între rudeniile apropiate pe nimeni cu numele acesta.

Moaşa Paraschiva nu se putu răbda să nu-i spună şi naşei, şi altor femei, că ea nu era încredinţată că n-ar fi auzit ursitoarele în noaptea ajunului. Țigăncile acelea au putut minţi.

Botezul îl hotărâră de ziua Bobotezii. În ajun, după ce trecu preotul cu botezul pe la ei, nănaşa veni grăbită la fini. Pe la ei va ajunge preotul cu Iordanul numai după amiazi. Umblatu cu crucea, în Ajunul Botezului, se făcea după o împărţire a uliţelor, rămase din preot în preot. Pentru a şti creştinii când să-i aştepte pe preot şi cântăreţi.

Era acasă și bărbatul. Chiar atunci picase și moașa, care a mai alergat și în alte părți.

- Mare minune, zise Ana intrând și abea stăpânindu-și emoția.
- Ce s-a întâmplat? o întrebare cu toții.
- Iată, am avut azi noapte un vis ciudat, un vis minunat!

Din două mișcări iuți își tocmi năframa pe cap, deși nu avea ce să tocmească; era un gest al ei, înainte de a povesti ceva.

- Părea că am plecat cu copilul la botez. Îl țineam înboldorit în cojociță, că era ger. Mergeam eu, mergeam, și în loc să ajung la biserică, satul se pierduse și eu m-am trezit într-o luncă înflorită. În viața mea n-am văzut atâtea flori: albe, roșii, galbene, albastre băteau lunca. Erau mai dese ca firele de iarbă...Nu mai era iarnă, era primăvară. Soarele era sus pe cer și văzduhul plin de lumină. Florile, toate, râdeau în soare. O mireasmă îmbătătoare umplea aerul. Eu mergeam pe-o potecă, prin mijlocul luncii. Mă gândeam: oare unde va fi biserica? Deodată am simțit un junghi de spaimă: unde era copilul? Nu-i mai simțeam povara în brațe. Mă uit: copilul era aici, cu soarele în față. Dar nu-i mai simțeam greutatea: părea că nu mai port decât scutecile înfășate. Am început să-l pipăi prin scutece: era acolo. Atunci m-am trezit.

Nașa respiră adânc.

- Frumos vis, zise moașa. Copilul ăsta e împresurat mereu de semne bune. L-a lua Dumnezeu sub paza lui.

Părinții rămaseră mișcați. Florile și soarele în vis, sunt semne bune. Avea dreptate moașa Paraschiva. Bărbatul își aduse din nou aminte de uratul țigăncilor. Nu l-au înșelat? Au fost ele sau au fost ursitoarele?

Nașa se apropie de copilul care dormea cu fața sănină.

- Uite, așa era și în brațele mele! Numai cât îi cădea soarele în față. O să-i povestesc și părintelui, mâne la botez, visul meu.

Dar înainte de a-l spune preotului, l-a povestit tuturor femeilor cu cari s-a întâlnit în ziua aceea. Moașa nu rămase nici ea datoare. Dar la visul nănașei se mai adăuga ce i s-a părut ei cu ursitoarele, și cât e de curat și limpede copilul la față, cum n-a mai văzut ea de când moșește. Și făcea doar slujba asta în sat de treizeci de ani.

Slujba ținu mult în ziua aceea de Bobotează. Ieșiră, după Liturghie, la râu, la sfințirea apelor și pe urmă, cu praporii în frunte, procesiunea se întoarse iarăși la biserică.

Nănașa chibzui să ajungă la biserică o dată cu întoarcerea de la râu, să nu țină atâta vreme copilul în frig. Dar nu o potrivea. Intră în biserică la ieșitul procesiunii. Nu avu încătrău: trebui să meargă în rând cu oamenii. Îmboldoroi copilul bine în cojociță. Acum se temea să nu se deștepte și să înceapă a plânge cât va ține slujba sfințirii apelor.

Dar copilul nu se deșteptă până la întoarcerea procesiunii. Brațele nănașii amorțiră: era un copil greu.

Se trezi, dar nici gând de plâns nu avea. Se uita liniștit cu ochii lui albaștri. Nănașa se miră, părea că acum îi vede ochii întâia oară: ce ochi frumoși avea! Nici unul dintre părinți nu era blond și nu avea ochi albaștri.* Dar Ana își aduse aminte că o soră a Saftei avusese astfel de ochi. O soră Maria, care a murit fată mare.

La botez, în biserică, deși era târziu, rămaseră, afară de rudenii, și alte femei și bărbați.

Preotul făcu, după rânduială, slujba încreștinării.

- Ce nume-i punem? întrebă el când ajunse cu slujba la partea asta.

- Crăciun, că-i născut în seara de Ajun, răspunse nănașa.

Era o zi de ger sec, senină și înaltă. În biserică, frig. Ușa era deschisă, o uitaseră așa niște creștini, cari ieșiseră numai acum.

Când începu preotul formula botezului: «Botează-se robul lui Dumnezeu Crăciun în numele Tatălui, și al Fiului și al Sfântului Duh», un porumbel dintre cei ce se țineau în turnul mare și înalt al bisericii, zbură înlăuntru pe ușa deschisă, se roti de câteva ori pe subt bolți, se izbi într-o fereastră, apoi ieși pe unde a intrat.

Cei de față rămaseră mirați. Chiar și preotul. El își aduse aminte de visul nănașei, pe care ea i-l povestise seara trecută, când se dusesse să-i anunțe botezul și rămăsese impresionat.

Moașa Paraschiva bătu din palme:

- Minunea lui Dumnezeu! zise ea.

* In ms.: „nu avea ochi vineți” (n.ed.)

Între femeile din faţă la botez erau unele cărora nănaşa le povestise visul. Ele erau mai mirate.

- Minune nu-i, zise preotul, că mai intră ei porumbi în biserică, dacă-i uşa deschisă. Ne pare bine tuturoră că s-a întâmplat aşa chiar în ziua de Bobotează.

În casa lui Niculae şi a Saftai Mărginean era întinsă o masă lungă, şi în jurul ei, cu preotul şi diaconul în frunte, cu nănaşa şi nănaşul Dan Bârsan, şedeau şi ospătau rudeni şi vecini. Niculae aduse vin vechi din pivniţă, şi limbile se dezlegară. Diacul cântă Iordanul şi alte cântări de Bobotează, apoi, la hodina dintre pahare, trecu şi la cântece lumeşti. Îl îndemna mereu nănaşul, umplându-i paharul.

Se mişca prin casă şi Safta, palidă încă. Închină şi ea cu părintele, cu nănaşii.

Oaspeţii, bâzâiţi mereu de moaşa, de Paraschiva, vorbiră şi de semnele legate de naşterea şi botezul acestui copil. Dar nănaşul, Dan Bârsan, le tăie poveştile:

- Ce tot flecăriţi! Nu amestecaţi pe Dumnezeu în măruntele treburi omeneşti! Să-i mulţumim că copilul şi mama sunt sănătoşi! Ce i s-a părut moaşei, ce-a visat Ana, apoi porumbul, sunt lucruri de a zecea mână. Lucrul de căpetenie e că a mai venit un om pe lume şi că azi l-am încreştinat. Să ne trăiască finul şi părinţii!

Închină cu toţii şi urară.

- Toate cele bune sunt de la Dumnezeu lăsate, zise iar nănaşul. Şi vinul ăsta e un dar al lui. Să nu-l despreţuim!

Petrecania ţinu până târziu. Diacul se cam afumase. Voia de încheiere să mai cânte o dată Iordanul, cum i spusese preotul, dar limba îl luă pe dinainte şi începu:

«M-aş însura,
M-aş însura,
Urâtă nu mi-aş lua.»

Preotul îl înghioldi:

- Diece, pentru Dumnezeu!

- Las' părinte, că m-am săturat de-atâta Iordan două zile.

Râseră cu toţii. Dar mai vârtos hohoti Dan Bârsan, nănaşul.

- Mai bem o cană, de la botul calului, fine Niculae! zise el.

Și mai băură și două și trei.

Se însera când nănașul se ridică din fruntea mesei.

- Fine, ne-am gândit cu nevastă-mea, cu Ana, să cinstim și pe finul Crăciun, cum i-am cinstit pe ceilalți doi. Îi dăm două miele țigăi.

Închinară iar. Finii mulțumiră. Mulțumiră și nănașii și oaspeții pentru omenie. Apoi lumea se împrăstie.

*

*

*

Copilul creștea ca oricare altul, după rânduiala dată de Ziditorul vieții. Părinții uitaseră în grabă ceea ce li s-a părut semn deosebit la naștere și la botez. Iată, niște întâmplări! Și, dacă nu erau stăruințele moașei să vadă ceva deosebit în aceste întâmplări, ei n-ar fi văzut. Erau și ei, ca toți țărani, aplicați să creadă în superstiții. Și cu prilejuri de îndelungate încordări ale spiritului de osteneală a minții, omul crede mai ușor în ceea ce i se poate părea! Bărbatul, de când dăduse țăgâncilor băncuța cea subțire și albă, de argint, de când îi uraseră «să-i trăiască crăișorul», era deplin încredințat că ele au făcut urarea la fereastră, dar că el, trezit numai pe jumătate din somn, nu și-a putut da seama dacă e vis sau aievea. Moașa, își zicea Nicolae, a auzit și ea pe țăgâncile acelea, dar era buimăcită de cap de-atâta osteneală. Se știe că ea, Paraschiva, e bună de povești. Apoi, visul nănașei...câte visuri ciudate nu visează fiecare om? De porumb nu s-ar fi mirat nimeni, dacă nu era ziua Bobotezii și nu s-ar fi mirat moașa mai întâi.

Așa judeca tatăl, uitând tot mai mult neliniștea legată de semnele acelea. Safta, nevastă-sa, uită și mai în grabă. Ba își făcea unele muștrări de conștiință, că ar fi putut crede a fi anume semne. Ce semne? Semne dă Cel de Sus, cu vrerea sa, când se naște un sfânt în lume. A auzit ea despre astfel de semne citindu-se din *Viețile Sfinților*, în *Cazania* din biserică...Îi părea aproape o blasfemie dacă s-ar fi putut gândi că, din doi oameni

păcătoși, cum era ea cu bărbatul său, să se nască...«Doamne iartă-mă! Și umbra gândului e păcat. Să fugă de la mine Satana!»

Așa că Safta fu întârcată repede de la orice credință deșartă. Când, mai târziu, moașa voia să pomenească de întâmplările acelea, ridica brațul și o oprea.

- Doamne, lele Paraschivo, dar cum te mai poți gândi? Nu ți-e frică de păcat? Ba, cu vorbele dumnitale, ai făcut să mai vorbească și satul. Acum, mulțumită lui Dumnezeu, nu mai pomenește nime minic, când vede copilul. Nu mai începe iar, că-i păcat greu.

Moașa, însă, nu ieșea ușor dintr-ale ei. Era o femeie încăpățânată. Venea des pe la Safta, anume să vadă nu s-a mai petrecut ceva în legătură cu copilul?

Ce să se întâmple? Copilul, mereu sănătos, creștea voinic, spre bucuria celor doi mai mari cari aveau acum o jucărie vie. La șapte luni hoțomanul cel mic râdea, gângurea, se lupta să spună câte-o silabă. Ba părea foarte nerăbdător să se scoale copăcel.

Cei doi, când nu durmeau, chicoteau toată ziua în jurul lui, încât mamă-sa își putea vedea în liniște de lucru. Când durmea îl legănau pe rând. Anuța știa melodia cu care mamă-sa îl adurmea pe Crăciun. O cânta și ea. Mitruț era nemângăiat că nu poate cânta și el. Bornăia ceva nedeslușit. Dar cel din leagăn adurmea tot atât de ușor ca și în cântecul surorii sale.

Se miraseră mulți de numele copilului: Crăciun! Adevărat că se născuse la Crăciun, dar numele era foarte rar în sat. Se mira și copila, Anuța, iar Mitruț* nici nu-i putea spune.

La zece luni începuse să umble. Cei doi copii îl luau între ei și întindeau brațele. Întâi la depărtare de-un pas, apoi de doi, și în urmă de la un perete la altul. Când răușea să străbată casa de la o margine la alta, Crăciun râdea zgomotos. Uneori cădea, pierzându-și echilibrul la vederea distanței de la frate la soră, dar nu plângea. Era un copil curajos și trecuse repede peste greutățile începutului.

Când îl văzură mai întâi în curte, de mână cu Anuța și Mitruț, vietățile din curte parcă simțiră că-i om nou. Găinile se retraseră

* În ms.: „Mihuț“ (n. ed.)

încet subț strășina gardului, cocoșul zbârnăi într-o aripă întinsă și cucurigă. Gânsacul începu să sâsâie din ciocul de la capătul grumazului lung de reptilă. Anuța, cu bățul în mână, n-avea grijă de nimic. Un vițel crud, cu botul bălan, ce zburda prin curte, se opri în fața celor trei înțepenit pe picioarele răsfirate, mirosi în vânt, zmânci din cap, și-și începu din nou zburdarea. Numai cânele îi însoțea bucuros, dând din coadă, de îndată ce ieșiră din pridvor.

Cei doi îl trăgeau mereu de mână pe Crăciun. El se oprea mereu cu ochii duși la vietățile de prin curte. Îndeosebi îl interesau săriturile vițelului. Și ochii și obraji-i râdeau.

De-atunci, cât ce vedea ușa crăpată puțin, pornea să iese. Și când nu-l lăsau, se urca pe laviță lângă geamul dinspre curte și se uita prin fereastră. De multe ori însă curtea era goală și copilul se cobora supărat.

La un an știa să-și facă cruce, învățat de mamă-sa și de Anuța. De câte ori nu-i purtase soru-sa mânuța la frunte la piept și la umeri! Însemnarea umerilor o greșea adeseori. Cuvintele le spunea de jumătate, și cei doi mai mărișori râdeau mereu, cu fața luminoasă, de felul cum le spunea.

Mai mărișor se juca prin curte, pe uliță, cu alți copii, dar tot mai mult îi plăcea să se joace singur.

La cinci ani știa vro patru rugăciuni, și le spunea în fața icoanelor, în toată seara și dimineața, alături de ceilalți doi. Aceștia le isprăveau întotdeauna mai repede, dar el nu se mișca din locul lui până nu le spunea pe toate. De când l-a dus, mai întâi, mamă-sa la biserică, nu mai era chip să scape de el dumineca și în sărbători. Cât se auzea clopotul se ținea scai de mamă-sa. Și uneori era tină, alteori ger, dar copilul trebuia dus. Altfel nu mai înceta din plâns.

În biserică era semn de mirare pentru creștini: cum putea rămâne așa de liniștit, cât ținea slujba, când alții, de vrâsta, lui erau așa de neastâmpărați și ochii le fugeau mereu în toate părțile. Se ghionteau, se împingeau înaintea stranei diacului, unde erau înghesuiți, șopteau.

Cu băiatul lui Niculae și al Saftei Mărgineanu, nici diacul, nici mai târziu, învățătorul nu avuseseră nimic de lucru în biserică cu

Crăciun, cu cel mai mic. Anuța și Mitruț* se trezeau și ei adeseori trași de ureche de dascăl.

Crăciun părea dus pe altă lume, cât ținea slujba. Ochii lui albaștri, fața lui curată și limpede, ca și în ceasul nașterii, păreau că se îmbracă într-un aer misterios. Mulți creștini, când îl vedeau așa în biserică, se minunau. Iar unele bătrâne șopteau: «e ca un îngerăș»

Părinții auzeau numai laude pe urma copilului și după ce crescuse mai mare și umbla la școală. Își păstra cărțile curate, era silitor, nu se bătea cu alții prin clasă, știa totdeauna lecția. Învățătorul îl dădea de pildă tuturor.

De când dădea examenul, pe la începutul lui mai, și până toamna târziu când începea școala, Crăciun alătura de Mitruț și Anuța, păzeau vitele, oile, găștele.

Îi plăcea pe câmp, în soare, în ploaie, în bătaia vântului. Viața din jur intra pe toate ușile în sufletul lui, care se încărca din zi în zi, cu mai multă lumină și aromă. Cu ziua de cap privea călătoria norilor pe cer, legănarea pădurii sub bătaia vântului, iarba tânără care împânzea pășunile, gângăniile ce zburau ca puncte de aur pe deasupra pământului ori se ascundeau, zmălțuite în diferite culori, în florile albe ale bozilor sau mișunau prin iarbă. Asculta, pierdut, cântecul ciocârliilor care se înălțau, rotind spre cer ori ale cântărețelor din spini și din pădure. Ziua fugea repede. Uneori copilul, când era singur, uita să mănânce. Uita, deseori, să citească și din cârticica de rugăciuni pe care mamă-sa i-a cumpărat-o când a terminat clasa a treia primară, și de care nu se mai despărțea. Era o cârticică de vro patruzeci de pagini, cu pereții roșii, cu o mică cruce aurită, pe care copilul o ținea mereu învăluită într-o năfrămuță și o purta în buzunar.

Citea din ea și în biserică, și acasă, și pe câmp. Îi plăceau rugăciunile și aici erau destule.

Când citea din ea se ferea de copiii străini, pentru că aceia, când l-au văzut mai întâi, retras la o parte și cetind din cârticică, l-au luat în râs și-i strigaseră: «Sfântu! Sfântu!»

* În ms.: „Mihuț“ (n. ed.)

Asculta în serile de-iarnă cu nesaț poveștile slugii și ale altor vecini, cari veneau la ei să sfarme porumb. Uneori adurmea lângă ei ascultându-i.

Crăciun crescuseră fecioraș, termină cu școala de stat, și era de ajutor părinților în rând cu Mitruț și cu Anuța. Era mai ascultător și mai harnic decât ei, și părinții erau preamulțumiți. Feciorașii de seama lui îl luau peste picior, văzându-l că și acum mai poartă cârticica aceea de rugăciuni și citește din ea. Nu se prea amesteca în jocurile lor, nu suduia, nu vorbea de rău pe alții. Nu se supăra de nimic, părea că nici vorbele, nici faptele altora nu-l ating.

Trecuseră anii, și Crăciun ajunsese fecior mare. Recrutase, și în armată continua să citească din aceeași cârticică. Uneori, de răul camarazilor, cari râdeau de el, se scula, după ce adurmeau toți, și se ruga.

O dată, cazarma întreagă fusese mântuită, datorită rugii lui de noapte: se iscase un foc, când toți durmeau butuc. Dacă nu era el să dea alarma, ar fi ars ca niște șoareci cu cazarmă cu tot, dar așa au scăpat cu spaima, și cazarma cu acoperișul ars.

Fusese lăudat de superiori, cari îi mai dăduseră un grad pentru graba cu care a știut să lucreze, și pentru sângele rece ce și l-a păstrat.

El n-a spus nimănui cum de s-a aflat treaz când a izbucnit focul, și a continuat să se scoale pentru rugăciune și mai departe.

Din cazarmă începuseră de la o vreme să piară unele efecte de-ale soldaților. Toate cercetările și toată paza fuseseră zadarnice. Dar, într-o noapte, Crăciun pusese mâna pe un țigan, care fura o pătură. Și, de atunci, furturile încetaseră și unele lucruri dintre cele furate fuseseră aflate.

Vremea cât a stat la armată și-a cumpărat o *Biblie*, o ediție ieftină, dintre cele editate de Societatea Britanică pentru răspândirea *Sfintei Scripturi*. Citea ușor, citea cu plăcere, dar nu prea avea vreme.

După ce isprăvisese armata, avusese mai mult timp.

Încă din școală îndrăgise *Istoria Biblică*. Acum avea puțința să o citească pe larg, și *Testamentul Vechi* și pe cel *Nou*. Mai ales dumineca și în sărbători, după ce venea de la biserică.

Acasă nu se ducea la joc cu ceilalți feciori. Vara, ieșea subț nukul din grădină, iarna, lângă fereastră, în casă, era mereu cu *Biblia* în mână.

Părinții începuseră a se neliniști. Le părea bine că cetește, dar trebuia să iasă și între tineret; i se apropia vremea de însurătoare și el încă nu stătea în vorbă cu nici o fată din sat. Părinții începuseră a-și aduce aminte de semnele de le nașterea lui, și se temeau. Nu le putea rămâne feciorul neînsurat! Și câte fete s-ar fi măritat după el!

Dar Crăciun în loc să se gândească la însurătoare, se gândea la călugărie. Când le spuse mai întâi părinților dorința și hotărârea lui, ei rămaseră înlemniți.

- Neam de neamul nostru n-a fost nici popă nici călugăr! Dar ce? Ți s-a urât cu noi? Ți s-a urât cu viața? Însoară-te, că asta-ți lipsește, zise tatăl.

- Vezi bine că gândul omului ușor se rătăcește, dacă trăiește mereu în singurătate. Cine a mai pomenit ca un fecior mare să nu meargă la horă, să nu intre între fete. Doamne iartă-mă! Doar nu vei avea de gând să te faci sfânt! Se jelui mamă-sa.

Crăciun zâmbi și zise:

- Nu mi s-a urât de viață, că tot ce a lăsat Dumnezeu în lume e bun și frumos. Dar simt eu o atragere către rugăciune și cetanie. Și, în mijlocul lumii, nu pot să-mi pierd vremea cu astfel de lucruri. Vreau să-i slujesc lui Dumnezeu mai mult decât mie și oamenilor. Și lucrul ăsta nu se poate decât la mănăstire.

Părinții se supărară, îl desfătuiră, îl înfruntară, spunând că le face neamul de rușine, dar nu putură birui cu el.

Moașa, Paraschva, și Ana nănașa lui de botez, fură singurele cari aprobară hotărârea lui Crăciun.

- În calea ursătei nu te poți pune, zicea moașa.

- Îl trage câmpul înflorit pe care l-am visat. Acum înțăleg eu că florile acelea din vis sunt faptele bune ale omului, virtuțile. Crăciun a meritat să apuce pe drumul virtuților creștinești, lăsați-l în pace!

Cu toată supărarea părinții trebuiră să-l lase în voia lui...

III

Iată ce se putuse aduna din amintirile oamenilor din Cornești despre acel Crăciun Mărginean, plecat din sat de peste treizeci de ani.

Putea fi omul ce se apropia de satul lor acel tânăr care a trăit, pe vremuri, așa de creștinește la ei în sat? Țsta, care se apropie acum, e un adevărat făcător de minuni, dacă știe el cele ascunse ale oamenilor, ba avea și puterea tămăduitoare de boală, după câte se auzeau. Crăciun, acela de la ei din sat, n-a încercat să învețe pe nimeni, nici să propovăduiască. S-a mulțumit să se roage, să cetească din cârtica lui, mai pe urmă din *Biblie*, și să fie nelipsit de la biserică.

Pe când ăsta, care se apropie, cică tună și fulgeră împotriva lumii!

Ce să facă? Să aștepte! Vor vedea ei! Se convinseseră în curând că zvonurile veniseră și că înaintau cu mult mai repede decât el. Întâlnindu-se cu oamenii de prin satele prin cari se spunea că a trecut Sfântul, se adevăra că nu fusese încă pe acolo, ci numai vestea i-a venit. Cine știe dacă nu era încă foarte departe, pe undeva prin inima țării!

De vestea și isprăvile lui fierbea țara, dar nimeni nu putea spune pe unde-și poartă pașii. Poate nici nu-și va fi început de mult propovedania.

Cei din Cornești, ca și cei din satele din jur se mulțumiră cu veștile și nu-l mai așteptară. Când va veni și pe la ei, îl vor vedea și-l vor auzi. Dar poate nici nu avea să vină până pe-aici! Pe la ei nu era lume așa de stricată!

Neliniștea începuse să scadă. Așteptarea prea îndelungată îi obosi, și oamenii începură să-și vadă de treburile lor, să intre în ogașa vieții de toate zilele.

Cornățenii și cei din ținutul notariatului se adevăriră și de data asta oameni cuminiți. Dintr-alte sate plecaseră unii să-l întâlnească. Erau oameni roși de boale vechi, cari căutau alinare, auzind că omul acesta vindecă și unele beteșuguri. Umblaseră cu săptămânile să-l afle, dar în zadar. Cu cât mergeau mai departe, auzeau că el e undeva și mai departe, deși toată lumea vorbea despre isprăvile lui, ca și când ar fi aici.

Așa că, de la o vreme, începuse să se clatine convingerea în existența reală a Sfântului. Cine știe ce scornitură! Poate cineva își bate joc de lume, semănând nădejdi zadarnice în oamenii cei necăjiți ori ajunși la neputință!

Altfel cum nu se mai arăta? Cum nu s-a putut întâlni un singur om care să-l fi văzut și să-l fi auzit?

Erau unii intelectuali care vorbeau despre o psihoză bolnăvicioasă, care a pus stăpânire pe popor: au văzut cu toții nenorocirile căzute asupra țării, ca niște trăznete din senin și căuta toată lumea, cu înfrigurare, un tâlc al lor. Tâlcul, pentru masele mari ale poporului, nu putea fi decât păcatul, fărădelegea. Și, de aceea, fără să se fi ridicat un Sfânt adevărat, mulțimile au inventat ele unul și-i pun în gură toate fărădelegile cari bântuiau în țară.

Explicarea aceasta nu-i mulțumea însă cu totul nici pe oamenii cu carte. Din când în când apăreau și reportaje în gazete despre apariția în cutare loc a Sfântului. Știrile de presă erau totuși puține: cenzura le tăia de cele mai multe ori. Trebuia să fie deci, un sâmbure de adevăr!

Dar adevărul, ajuns pe gura oamenilor, era schimbat de la om la om, dintr-un ținut într-altul, ba chiar de la un sat la altul. Reportajele ziarelor se deosebeau descriind același fapt, aceeași apariție a Sfântului. Chiar vedenia de pe cer, pe care Crăciun o povestise la fel tuturor vlădicilor din țară, era povestită de ziare și de faima comună, în zeci de feliurite chipuri. Fantasia oamenilor lucra fără odihnă.

Se întâmpla uneori să se audă în văzduh o larmă, despre care nu poți ști de unde s-a ridicat, de la răsărit ori de la apus, de la

miazăzi ori de la miazănoapte. Dar ea vuienște și un izvor trebuie să aibă: vrun avion la mari înălțimi!

Așa era și cu zvonurile ce umpluseră țara în legătură cu Sfântul: din nimic ele nu se putuseră naște.

*

*

*

În vremea asta Crăciun – pe unde era – ajuna, se ruga și plângea. *Biblia* o purta mereu cu el, și când se ostenea de propovedanie o deschidea la Prooroci și începea să cetească. Da! Era și azi ca pe vremile cele bătrâne: primejdia paște lumea și lumea nu se pocăiește: nici împărații, nici arhieriei, nici preoții, nici poporul. Toți se închină lui Baal, toți slujesc *Mamonei*, ca și pe vremea lui Isaia, Ieremia, Ezechiel sau Daniil!

«Omul lui Dumnezeu» citea cu stăruință din prooroci și expresia feței lui devenea tot mai încruntată, tot mai sălbatică.

Citea în Ieremia: «Și v-am dus pe voi într-o țară ca o grădină, ca să mâncați din roadele și bunătățile ei; dar când ați intrat într-însa ați pângărit-o și moștenirea mea ați prefăcut-o într-o grozăvie.

Preoții nu m-au întrebat: „Unde este Domnul?” Tâlcuitorii legii nu m-au cunoscut, păstorii poporului au lepădat credința; proorocii au proorocit în numele lui Baal și au umblat după Dumnezei cari nu pot să vină în ajutor. Pentru aceea la judecată voi vorbi împotriva voastră și împotriva nepoților voștri voi cere osândă...

Și cuvântul Domnului a fost a doua oară către mine: „Ce vezi tu?” Atunci eu am răspuns: „Văd, dinspre miazănoapte un cazan în clocote cu gura întoarsă înapoi”. Dar Domnul a zis către mine: „Dinspre miazănoapte se va dezlănțui prăpădul peste toți locuitorii țării. Căci iată voi chema toate împărățiile de la miazănoapte și vor veni și fieștecare își vor așeza tronul său la

porțile Ierusalimului, și de jur împrejurul lui și în toate cetățile lui Iuda. Și-i voi trage la judecată pentru fărădelegile lor.”»

Cetea, suspina și întorcea foile, se oprea la un loc sau altul, după cunoștințele ce le avea. Căci *Biblia* aceea, o purta de treizeci de ani în traistă și nu înceta cu cetaniile.

Se oprea la Isaia: «Vai ție popor păcătos, neam încărcat de fărădelegi; sămânță de răi, feciori ticăloși! Părăsita-ți pe Dumnezeu, tăgăduita-ți pe Sfântul lui Israel și i-ai întors spatele!...Capul vă este bolnav și inima bolește, din creștet până în tălpi nu-i nimic sănătos. Țara voastră este o pustietate, ogoarele voastre arse cu foc, rodul ogoarelor voastre mâncat de streini înaintea ochilor voștri, și toate sunt paragină ca la prăpădul Sodomei...

Când ridicăți mâinile voastre spre mine, eu îmi întorc ochii aiurea, și când înmulțiți rugăciunile voastre, nu vreau să le mai ascult. Pentru că mâinile voastre sunt pline de sânge. Spălați-vă, curățați-vă!...Ci să știți că Domnul Dumnezeu Savaot va lipsi Ierusalimul și pe Iuda de orice sprijin și orice ajutor. Și voi pune pe copii căpetenii peste ei, și nerozii vor domni peste ei...

Poporul meu este păstorit de nerozi și de bezmetici și cămătarii îl stăpânesc...Via Domnului Savaot este neamul lui Israel, iar oamenii din Iuda sunt zidirea sa dragă. El nădăjduia ca acesta să fie un popor fără păcate, dar iată-l plin de sânge. Nădăjduia să-i rodească dreptate, dar iată înfruntarea dreptății.»

Acestea și asemănătoare lucruri citea Crăciun din prooroci. Multe părți le știa pe dinafară.

Din zi în zi era mai îngrozit. Când trecea o lună de propovedanie, de canon și rugăciune în zadar, căci nu se vedea nici o îndreptare, deși era limpede că toate relele și amenințările din prooroci se potriveau la Țara Românească și la locuitorii ei, Crăciun începea altă lună de post, de ajun și de predicare.

Barba-i crescuse mare. Putea fi socotit și drept călugăr pornit prin țară la cerșit, căci purta acum și o ȣundră lungă până la pământ. I-a fost dăruită iarna trecută de un creștin căruia îi fusese milă de goliciunea lui.

Nădăjduia să pornească lucrarea pocăinței în milostivirea lui Dumnezeu, căci vedea că înțelegere de la păstorii turmei nu se află.

Trecu zadarnic și luna a doua de propovedanie și canon și el începu pe a treia. Se uscase și se înnegrișe, iar barba-i era sălbatic încâlcită, și ochii din cap îi ardeau.

Se hotărâse să se ȇanonească șapte luni la fel. Dar când sfârși cu luna a treia, într-o seară ploioasă de primăvară, după ce ceti până târziu din prooroci, adurmi cu *Biblia* în mână și avu o nouă arătare în somn. Văzu vedenia cea dintâi: steaua mare și luminoasă, crescând din ea brațele crucii. Dar pe cruce nu se mai văzu chipul Răstignitului, numai sângele țâșnea din ea în cele patru vânturi. Și auzi un glas, venind de departe: «Prăpădul se apropie și oamenii nu se pocăiesc. Toți păstorii dorm. Scoală-te tu, Crăciune, om neștiutor, dar cu frica lui Dumnezeu și începe propovăduirea pocăinței. Lasă postul și ajunul și vorbește! Pentru a se depărta primejdia de neamul tău și de țara ta.»

Omul se sculase înfricoșat în puterea nopții. Își adusese aminte de proorocul Ioan, nevoind să asculte porunca Domnului și să meargă în orașul Ninive să vestească pocăința, a fost înghițit de chit și ținut trei zile în pânțece. Își aduse aminte de proorocul Ieremia, care voia să scape de propovedanie spunând: «O, Doamne Dumnezeule! Iată că nu sunt în stare să vorbesc, fiindcă sunt tânăr!» Dar Domnul i-a spus: «Nu zice: iată sunt prea tânăr! Du-te încotro te voi trimite, și orice îți voi da poruncă, vorbește!»

Crăciun, aproape mort de groaza vedeniei și auzul cuvintelor, ar fi voit și el să spună: «Doamne nu mă trimite! Că eu sunt neînvățat și nu știu să vorbesc. Dacă aș ști, n-aș mai face canon, să începă propovedania aceia cari știu și sunt rânduiți pentru asta.»

Dar venindu-i în minte pățania celor doi prooroci nu cuteză să se împotrivească.

Este adevărat că el, din tinerețele lui, era obicinuit să stea de vorbă cu Dumnezeu, și adeseori vorbea cu el ca și când ar fi fost lângă dânsul, un prieten, un cunoscut. În mijlocul nesfârșitelor lui rugăciuni adeseori i se închegau cuvântări întregi în minte, cum va trebui vorbit oamenilor. Și-i părea că nu ar fi greu!

Dar simțământul acesta se risipea totdeauna când se gândea să-și deschidă gura înaintea oamenilor. Nu cuteza! Nu cuteza nici acum, cu toată porunca ce-i păruse că i se dăduse în vis a doua oară. Se opri într-un sat.

Se puse pe un ajun de nouă zile să capete un semn de la Dumnezeu că îi ia sarcina aceasta de pe umeri. Dar ajunul se sfârși fără nici un semn. Ba, poate, acesta era semnul, dar unul potrivit la ceea ce se aștepta el.

În seara zilei a noua de ajun, se ducea spre casa unei femei bătrâne și văduve, unde-și afla culcușul de-o vreme încoace. În drum se întâlni cu Andrei, un mare bețivan al satului. Venea pe două cărări de la crâșmă și suduia îngrozitor. Se certa cu cineva nevăzut, și amenința cu pumnii. Când amenința, se prăvălea în partea aceea, gata să se răstoarne. Crăciun, înfuriat deodată, i se puse în cale și începu:

- Cu cine te cerți blestematul și pe cine sudui? Nu știi că gura și limba ni le-au lăsat Dumnezeu să-l laudăm pe el? Ți-s roșii ochii-n cap de-atâta beătură, ca la draci, și împungi cu ei ca un bivol! De bivol vei avea parte în lumea cealaltă. Te vor lua dracii în coarne de bivol și te vor arunca în căldarea cu smoală clocotită. Te-ai întovărășit de pe pământ cu Scaraoțchi, și el te va chinui în veci de veci. Pe drumul lui umbli toată ziua, de la crâșmă până acasă. Nime nu te vede la biserică, cu anii. Acasă-ți bați nevasta în toată ziua. Vai de zilele tale, dacă nu te pocăiești și nu te lași de beătură. Că vor veni zile de strâmtoare pentru toată lumea, din pricina ticăloșiei tale! Nu auzi cum vuieste subț pământ? Nu simți cum se apropie prăpădul?

Omul se clătină, în fața lui, la dreapta și la stânga, apoi puse mâna în pieptul lui Crăciun.

- Piei din calea mea, nebunule! Cine te-a pus popă peste mine? Vezi-ți de treabă!

Crăciun simți că i se face o lumină ciudată în cap, ca și când i-ar fi intrat acolo o flacăra. Și la ea păru că citește întreg trecutul lui Andrei.

- Bei, mânat de legătura pe care o ai cu necuratul, de când ai junghiat în tinerețe pe Ionu Crețului. L-ai așteptat subț podul de lângă crâșma lui Ghidale, și ai sărit ca o fiară asupra lui! Atunci

ți-a legat pe veci diavolul sufletul. Și de atunci beai mereu să uiți. Te-mbată diavolul mereu nu cumva să te trezești, să mergi la judecător să-ți recunoști vina și să te pocăiești, pentru a-ți mântui sufletul.

Andrei păru că se trezește dintr-odată. Trupul i se obli, și privi crunt la Crăciun:

- Mai zi o dată ce ai spus acum!

- Nu e nevoie să-ți mai spun. Știi tu bine că-i așa! Că au trecut aproape patruzeci de ani de când ții ascunsă în suflet uciderea asta, care a rămas nerăzbunată și nepedepsită. Și feciorul acela nu avea nici o vină că pe el îl iubea Ana aceea, nu pe tine!

Lui Andrei îi trecu beția ca luată cu mâna. Se frânse de spate, capul îi căzu în piept: Se uită speriat în dreapta, în stânga și șopti:

- Cine ești tu? De unde știi?

- Știi tu bine cine sunt, că am iernat la voi în sat. Nu mi-ai spus mai înainte că sunt nebun? Nu zic tot așa cei mai mulți oameni din sat? Lasă să fiu și nebun, că și nebunii sunt ai lui Dumnezeu. Numai păcătoșii cei mari, ca tine, sunt ai diavolului! Și al lui vei fi și în lumea cealaltă, dacă nu te duci să-ți descoperi crima, să-ți iai pedeapsa, și să te pocăiești, în coate și genunchi, câte zile îți va mai da Dumnezeu. Din pricina păcatului tău, și al altora ca tine, se apropie mânia lui Dumnezeu peste țara întreagă, peste întreg norodul.

- Cine ți-a spus? întrebă bețivul, galben ca moartea. Trăise o viață și nimeni nu-i cunoștea taina, piatra de moară ce o purta pe suflet.

- Nimeni nu mi-a spus, ci mi-a descoperit Cel de Sus pentru pocăința ta. Dar, dacă nu te vei pocăi, o să afle în curând satul întreg.

Crăciun îl lăsă în drum și plecă mai departe. Era îngrozit de ceea ce se petrecuse acum cu el: știa că spusese adevărul și se minuna cum îl aflate. Un junghi i se puse, ca un sloi de gheață, între spete. Tremura tot. Nu cuteza să se gândească la lumina aceea ce-i intrase în cap. Simțea că o grozavă povară s-a pus de-acum pe umerii lui.

Andrei nu mai luă drumul crâșmei trei zile, în care vreme nici din casă nu ieși. Dar a patra zi diavolul birui: «Nu m-a văzut

nimeni. Nebunul ăsta n-are nici o dovadă împotriva mea. Era atunci o noapte ca păcura.»

Și în ziua aceea se îmbătase din nou.

Dumineca următoare, când ieșiră oamenii de la biserică, Crăciun îi opri pe loc și zise:

- Oameni buni, ascultați-mă! Am îndemnat pe cel mai mare păcătos din sat să se pocăiască, dar el nu vrea. Pedepsa lui Dumnezeu se apropie de țară pentru răutățile oamenilor și pentru nepocăința lor. Dacă nu a vrut să mă asculte, iată, o să-l descopăr satului întreg, așa cum i-am făgăduit. Oamenii nu ascultă și nu se pocăiesc după cuvântul Domnului, care a spus: «Dacă m-au ascultat pe mine, și pe voi vă vor asculta.»

- Să știți dar că Andrei, cel beutor, a ucis om în tinerețele sale. El e ucigașul lui Ionu Crețului. Știți că ucigașul nu a fost aflat niciodată. Puneți mâna pe el și dați-l judecătorului!

Un murmur surd urmă împietririi în care rămase mulțimea. Rudeniile lui Ion îl bănuiseră de la început, dar nu putuseră afla nici o dovadă.

- El e acum în crâșmă beat, în vreme ce oamenii sunt la biserică. Mergeți în grădina lui și săpați la tulpina nucului. O să aflați îngropat acolo cuțitul cu care l-a junghiat. Sângele a ruginit pe el. Dar fiind vorba de păcatele nemărturisite din satul ăsta, păcate pentru cari vine urgia lui Dumnezeu peste toți, iată că mai sunt și alți păcătoși mari și nepocăiți.

Se făcu o mișcare între oameni. Unii ziceau că e nebun, așa cum l-au știut și până acum, alții se îngrozeau să nu vorbească despre ei. Dar niște rudeniile de ale lui Ionu Crețului se furișară din mulțime de când auziră vestea, și nu peste mult veniră cu cuțitul ruginit. Acum lumea se înspăimântă. Nebun o fi el, dar iată că știe lucruri ascunse.

- Lumea e plină de păcate grele, oameni buni, începu el iar, și, dacă nu se întoarce la Dumnezeu, o să perim cu toții, cu țară cu tot. Iată aici în sat la dumnevoastră, toată lumea-l crede om de omenie pe Dumitru Nan; dar el, pe lângă nevastă-sa, mai trăiește cu două femei din sat, cu Vuța Surdului și cu Veronica Diacului. Toți credeți că Anuța Voicului e o mironosiță, dar ea trăiește cu trei feciori juni: cu Niculae Bălan, Ilie Rău și Vasila Pantea. Toți

vă închinați în fața notarului, și el fură în toată săptămâna, alături de casierul, din lada satului, și pun pe voi biruri nouă, să acopere furțișagul. E om bogat nenea Ion Strâmbu, dar două locuri le-a luat cu înșelăciune de la Vasile Pascu, rămas fără un petec de pământ. «Toți au greșit și împreună netrebnici s-au făcut», cum zice *Scriptura*. Sunt în sat femei cari au lepădat cu voia copii. Ele sunt...

Dar când începu să spună, se trezi că nimeni nu mai era lângă el. Bărbați și femei se îndepărtaseră îngroziți.

Acasă la gazdă, bătrâna văduvă nu voi să-l mai primească. Îi adună bulendrele și i le puse în curte.

- Ce vrei să faci, mătușă? o întrebă el.

- Eu, nimic, dar nu mai poți rămâne la mine! După câte-ai spus, o să-mi dărâme oamenii casa. Vor crede că știi de la mine. Și, martor mi-e Dumnezeu, că n-am știut nimic din toate astea câte-ai spus.

- N-ai știut, de bună seamă! Ce să-ți bați dumneta capul cu alții, când ți-a părut bine că nu și-au bătut nici alții capul cu dumneta, cât ai fost tânără și cât ai trăit în păcat cu Visalon și cu Bogdan!

Bătrâna era să cadă pe spate, când auzi așa cuvinte:

- "Piei drace!" stupi ea îngrozită, cu ochii ieșiți din cap.

- Drac nu am eu, ci dumneata și toți cei de felul dumnitale! Că vă spovediți în tot anul la Paști, spuneți toate nimicurile și toate părerile, dar păcatele cele mari nu le mărturisiți. Le lăsați să vă șadă pe inimă, cum șade dracul pe comori, și vă cuminecați apoi cu sfintele taine, cu ele pe suflet, bătându-vă joc de Dumnezeu. Vipere veninoase, cari vă ridicați capul peste lume, și vă credeți mai mult decât alții. Morminte spoite pe dinafară, iar înlăuntru pline de putreziciune și de oase goale! Pentru voi vine prăpădul cel mare, care va răsturna pe răi cu buni împreună!

Crăciun plecă încă din ziua aceea din sat, lăsând în urma lui un vifor cumplit. Dar dacă apuca să mai spună și numele nevestelor cari lepădaseră copiii!

Andrei, bețivanul, își mărturisi vina înfricat de moarte, după aflarea cuțitului. Intră în temniță, condamnat la cincisprezece ani. Începură bătai între bărbați și neveste, între bărbați și feciori din

sat. Începură revizuire de procese și cercetări la primărie de felul cum se administrează banii satului.

Părea că cineva a pus satului vâlvătaie să ardă. Oamenii se învrăjbiseră, și, în loc de pocăință, urmaseră răzbunări fără sfârșit. Vestea, despre cele petrecute în sat, se lățise ca fulgerul, și, peste o săptămână, ajunsese până la granițele țării.

IV

Crăciun, desculț și cu capul gol, luă în mână toiagul pribegiei pentru propoveduirea pocăinței pe țara întreagă. El nu-și putea da seama cine-i aducea cuvintele pe buze, când vorbea, nici cine-i descoperea lucrurile cele ascunse. El știa, din cetitul *Scripturii*, că Duhul Sfânt pune în gura proorocilor cuvintele, dar el nu era prooroc. Știa că și apostolilor li se făgăduise să nu se gândească ce vor răspunde înaintea judecătorilor și a păgânilor, pentru că li se va da lor ce să spună. Dar el nu era apostol. Nu era încă, cel puțin, preot ori călugăr, ci un om de rând, necăjit pe lumea care se abătuse de la Dumnezeu și nu voia să se pocăiască, deși primejdia pedepsei se tot apropia.

Crăciun nu cuteza să se gândească de unde-i vine cunoștința celor ascunse, și se umilea și mai mult în post, ajuns și rugăciune. Era înfricoșat de acest semn, pe care i-l trimisese Dumnezeu, pentru a ști că-i îndatorat să propovăduiască pocăința, și ar fi voit să fugă la munte și acolo să trăiască singur, cu fiarele sălbatice, hrănindu-se cu rădăcini până la sfârșitul vieții sale. Era cutremurat și de răutățile cari i se descopereau. El cunoștea multele păcate și ticăloșia oamenilor, dar nu bănuia atât de puternică împărăția iadului pe pământ.

Acolo în sat, înaintea mulțimii ce ieșise de la biserică, i se ridica părul în cap cu cât vestea altă și altă blestemăție a oamenilor. Nu bănuia atâta rău în lume, și, mai ales, nu putea bănui păcatele cele ascunse, pe care fiecare om le acopere cum poate mai bine.

Ce va face el pornit pe drumul de care voise să scape? Să meargă înainte ori să se roage iar Domnului să-l scape de această însărcinare?

Lui Crăciun îi mai era teamă să nu fie cuprins de mândrie și pentru că propovăduia el, un om de rând, în locul bisericii, și pentru darul cunoștinței lucrurilor celor ascunse.

El știa din scrisorile Sf. Pavel că mândria e groaznic păcat, și că sunt destui, erau destui pe vremea lui Pavel, cari se mândreau cu darul de-a vorbi mai multe limbi sau cu darul de a face minuni. Știa că toate acestea n-au nici un preț, dacă nu este dragoste. Dar avea el dragoste?

Mergea pe drum și se gândea venindu-i în minte atâtea cetanii din *Scriptură* și nenumărate pilde, și simțea că-i departe cerul de pământ, viața lui de viața acelor cari au propovăduit pocăința și întoarcerea la Dumnezeu.

Totuși, un imbold mai tare decât voința lui îl ducea înainte. Abia după ce i s-a dat darul să cunoască păcatele cele mari, veșnic ascunse, ale oamenilor, părea că înțalege de ce împrășca sângele din trupul Domnului, în cele patru părți ale lumii, în vedenia pe care a avut-o. Începu să plângă mergând pe drum. Dar plânsul nu-l mângâia, ci îl înverșuna tot mai mult împotriva oamenilor.

Auzi că în capitala țării sunt adunați în sobor toți vlădicii. Își luă drum într-acolo; voia să mai încerce o dată a-i hotărî să înceapă ei cu întreg clerul propovedania pocăinței.

Nimeni nu-și putu da seama cum se putuse strecura în acel sobor. Unii dintre vlădici îl recunoscuseră după crucea ce o purta pe piept, alții spuneau că-i vrun călugăr nebun: cum ar fi cutezat altfel să intre în sobor?

Până să-și vină în fire, Crăciun începu:

- Preasfințiți Părinți și păstori ai turmei celei cuvântătoare! Mă înfățișez aici cu vechea mea rugămintă. Am fost la toți și v-am spus vedenia ce am avut-o, și v-am rugat să începeți propovedanie pentru pocăință, pentru că se apropie mari primejdii pentru țara noastră și pentru întregul norod. Nu am văzut să se facă nimic. Bisericile sunt mereu închise peste săptămână, preoții aleargă după trebile lor, nimeni n-a luat crucea în mână să

pornească la propovedanie. Și primejdia ce ne paște e tot mai aproape.

- Ascultă, Isailă, zise mitropolitul ce prezida, ia-l pe nebunul ăsta și dă-l afară. Cum l-ai lăsat să intre în adunare?

Un călugăr voinic de lângă ușă puse mâna pe Crăciun.

Dar omul se smânci din mâinile lui, ochii i se înflăcărară, și el căzu într-un acces de furie, cât se îngroziră toți Preasfințiții.

- Vrei să mă scoți din sobor, Preasfințite, pentru că nu ai la suflet pocăința și întoarcerea la Dumnezeu a norodului? Nepoata aceea oacheșă pe care o ții la reședință, nu ți-e nepoată. Preasfințitul Sofronie...Preasfințitul Visarion...Preasfințitul Partenie...

Și într-un iureș de furie Crăciun începu să înșire tainele unor arhieriei din sobor. Încremeniră cu ochii holbați unii la alții.

Nebunul nu se opri curând. Părea tot mai ieșit din fire și respira tot mai greu.

Deodată se lăsă în genunchi și începu să bată mătânii. Apoi se ridică, își făcu cruce și porni către ieșire.

- E un îndrăcit! Cuteză să spună un arhiereu. Numai diavolul, prin gură de om, poate arunca asemenea blasfemii asupra Sfintei Biserici și a slujitorilor ei. Să-l prindă și să i se cetească slujba celor cuprinși de necuratul. Să scape de diavolul ce l-a luat în stăpânire. Altfel cine știe ce prăpăstii va mai spune despre noi și înaintea altora.

Ajuns în curte, Crăciun se liniști de tot. Părea că-și uitase unde a fost și ce a vorbit. Doi călugări îl duseră cu ușurință în biserică și începură să citească exorcismele marelui Vasile.

Citeau cu gura, dar cu gândul erau la cele ce auziseră. Zvonuri umblaseră destule și pân-acum în legătură cu cele descoperite de Crăciun. Omul stătea smerit și liniștit în toată vremea slujbei. Începuse chiar a se ruga și el cu smerenie.

În vremea asta vlădicii se trezeau din spaimă. Mitropolitul luă cuvântul:

- Omul nu mai trebuie lăsat să cutriere țara. E limpede că-i nebun ori îndrăcit. Trebuia să-l pun la beci de când a venit să-mi spună de vedenia lui. O să chem poliția să-l bage la dubă.

Se ridicară, sparseră soborul, clătinați ca de vânt, plecară fiecare la ale sale. Poliția fu chemată prin telefonul mitropoliei.

Crăciun fu luat de doi polițiști, cari îi legară mâinile și-l porniră spre închisoare. Nu mai trebuia nici o judecată: dacă însuși mitropolitul l-a aflat primejdios pe nebun, pentru ce l-ar mai judeca?

- De ce mă legați și unde mă duceți? întrebă Crăciun.

Oamenii îi spuseră.

- Numai să nu mă scoateți la marginea orașului și să mă împușcați, cum ați făcut acum o săptămână cu Ion Bratu.

Polițiștii înțepeniră. Cine i-a descoperit? Cine le cunoștea crima? Începură să tremure.

- Pe mine nu mă veți putea împușca. Eu sunt subț paza Domnului și umblu în numele lui. De ce n-ați lăsat nici o urmă unde ați îngropat pe Ion Bratu? Rudeniile vor veni să-i știe mormântul și să-i pună o cruce la cap, ca tot creștinul. Dar cu banii ce ați făcut?

- ?

- Cu banii luați pentru uciderea aceluia om nevinovat? Ori în ce-i veți pune să vă rodească, va fi blestemat. Luați-i și duceți-i celor ce v-au cumpărat, mergeți înaintea judecătorului și vă mărturisiți uciderea mișească. Luați pedeapsa și pocăiți-vă, că vine pedeapsa lui Dumnezeu, vine prăpădul, și ajungeți talpa iadului.

Polițiștii, vineți la obraz de spaima ce-i cuprinsese, porniră cu el. La cotitura unei uliți înguste, își aruncară o privire, îi dezlegară mâinile, îl lăsară în drum, iar ei dispărură după cotitură.

Crăciun își duse mâna la frunte și o apăsă. Visase? Poate că visase! Dar nu! Funia, cu care-i fuseseră legate mâinile, era jos pe asfaltul străzii.

*

*

*

Peste câteva zile Crăciun a ajuns la o mănăstire.

Se adunaseră toți călugării în jurul lui, și el le propovăduia despre sfârșitul lumii și coada veacului, îndemnându-i la pocăință.

După ce isprăvi, păși înainte starețul și zise:

- Dumneata să mergi între păcătoși, în lume, și să vestești pocăința, nu aici între slujitorii sfințiți ai lui Dumnezeu! Noi știm toată învățătura și ținem toate rânduielile cinului nostru. Noi suntem slujitorii celui Preaînalt.

Crăciun care până acum vorbise liniștit, cu multe citate și pilde din *Biblie*, se înfurie ca un ieșit din minți, și începu să zbiere:

- Slujitorii diavolului sunteți voi, și nu ai celui Preaînalt. Ce folos că știți *Scripturile* și *Pravila*, dacă nu le țineți? Tu, ca mai mare, nu dai călugărilor nici un pahar de vin la praznice, dar tu-l bei cu vadra. Ei sunt opriți, după pravilă, de la beutură bețivă, dar fiecare ascunde în buruieni, ori prin unghere, sticla cu rachiu, pe care le-o aduce moș Dumitru de la crășmele din apropiere. Vă lăudați că postiți și ajunați, și fiecare se îndoapă în ascuns cu de dulce. Nici unul nu țineți legea și de-aceea v-ați îngrășat ca niște berbeci buni de tăiat pe tăietorul iadului. Părintele Nicodim umblă prin țară după milă pentru sfânta mănăstire, cum umblă și frații Tolomei și Trifan. Nu lucrați nimic, jinduiți numai după păcat. Cum cutezați să spuneți că slujiți lui Dumnezeu? Slugile Mamonei! Prăpădu-i lângă voi și nu-l simțiți, nu vă pocăiți!

Deodată el tăcu și-și desfăcu funia cu care era încins; era funia cu care polițiștii îi legaseră mâinile și pe cari el o luase de pe asfalt. Ridică în vânt funia, ca un bici și răcni:

- Afară din casa lui Dumnezeu, pe care voi ați schimbat-o mai rău, în peșteră de tâlhari, decât jidovii pe vremea Mântuitorului.

Dar trei vlăjgani bărboși și comoși se repeziră la el:

- Țineți-l fraților, nu vedeți că e nebun?

- Nebun ești tu, Ilarie, că te-ai încins pe subt cămașe cu o curea bătută cu cuișoare să-ți zădărească trupul, să te creadă lumea sfânt, dar uneltești, aprins de sumeție, zi și noapte împotriva starețului, să-i frângi grumajii să-i iei locul. Nebun e cel ce nu se teme de Dumnezeu. Și pomeni vro zece monahi pe nume, cu păcatele lor.

Călugării ascultau îngroziți, dar cu cât pomenea mai multe nume, cu atât plecau mai mulți din rânduri, și nu aceia cari erau pomeniți, ci alții cari se temeau să nu le vină rândul și lor.

- Puneți mâna pe el, că ăsta-i dușmanul bisericii și al creștinătății, strigă satrețul.

Dar nimeni nu cuteză să pună mâna pe el. Călugării se resfirară înfricoșați. Din drum, în curte încă, el mai înșiră la repezeală nume de călugări, cu blestemății ascunse. Deși împrăștiați prin curte, toți prinseră în urechi veștile cele nouă.

*

*

*

Crăciun trecuse aproape prin toate mănăstirile din țară și prin cele de bărbați și prin cele de femei. Și le descoperi la toți și la toate păcatele din viața lor ascunsă.

Și pretutindenea pe urma lui lăsa pismă și vrajbă și ceartă, procese și condamnări. Venea și puneă chibritul, și pleca mai departe. Vălvătaia se aprindea și răutatea creștea între călugări și maici. Fiecare acuza pe celălalt că vede paiul din ochii altuia nu bârna din ochii lui.

Oricât s-ar fi silit creștinii, clerici ori laici, printre care trecuse Crăciun cu propovedania lui, să țină zăvorât tot ce spunea nebunul acela, nu reușiseră. Vestea descoperirii păcatelor ascunse se strecura prin țară ca o flăcără printre grădelele uscate ale gardului.

Și se împânzi peste țara întreagă o faimă tot mai rea despre biserică și slujitorii ei.

«Aici e buba! Până nu sparge asta și se curăță, nimic nu se poate îndrepta în țară.», ziceau unii.

«Trântorii ăștia ar trebui trimiși cu toții la ocnă», ziceau alții.

«Sare stricată! La ce-i mai bună?»

«Și țara le dă încă locuință și mâncare! Ba și salare! Mare prostie!» «Dac-ar fi biserica curată, tot poporul s-ar lumina.»

Lumea era bucuroasă să afle izvorul tuturor relelor din țară în slujitorii și slujitoarele bisericii.

Dar nici unul, dintre cei ce judecau fețele bisericesti, nu se gândea la sine însuși, la răutatea și pocăința lui. Pe lângă popi și călugări, ei se credeau niște sfinți. Chiar și curtezanele se credeau niște sfinte.

Crăciun nu avea nici acum nici o cunoștință de urmările propovăduirilor și a dezvăluirilor sale. Dacă el uita, de la un loc la altul, ce spunea în iluminăția ce-i venea nu știa de unde, faptele, păcatele, crimele nu mai lăsau pe oameni liniștiți până nu se adevereau. Iar după ce se adevereau, rămâneau parcă închegate în văzduh și pluteau peste țară ca un nor pestilențial, ce se îngroșa cu fiecare propovedanie și descoperire nouă a lui Crăciun.

V

Într-o seară târzie, Crăciun trecea pe ulițele unui oraș mare, să-și caute un loc de odihnă sub o poartă, ori sub un pod. Se opri înaintea fereștrilor iluminate ale unui hotel. Înăuntru, muzicele cântau. Crăciun era trist și abătut. În ziua aceea nimeni nu voise să-l asculte, copiii aruncaseră după el cu pietri, strigându-i: «Nebunul! Nebunul!»

Se strecură, el știe cum, înăuntru. Când închise ușa, era chiar o pauză. Perechile cari au dansat în sala strălucită, se plimbau acum ori ședeau pe scaune și povesteau, cu fețele luminoase.

Grabnic se adună un grup de femei, în costum de bal, și de bărbați în jurul lui. Cercul se tot îngroșa.

- Iată un oaspete întârziat! ziceau unii.
- Pe el l-am așteptat, nu putea lipsi!
- Dar cine va fi?

Crăciun mișcă din umeri, clipi din ochi, și în loc de propovedanie pentru pocăință se trezi recitând această parte din proorocia lui Isaia, pe care-o știa pe dinafară:

«Și mai zice Domnul: „Fiindcă fiicele Sionului sunt mândre și umblă țintoșe, cu priviri galeșe și cu pași alințați, zăngănind lăntușele de la picioarele lor, Domnul va pleșuvi cosița fiicelor Sionului și va dezvăli goliciunea lor. În ziua aceea va lua Domnul toate podoabele: inecele, sorii, lunișoarele, cerceii, brățările, vălurile, brâiele, miresmele, talismanele, inecele de pus în deget și în nări, veșmintele de sărbătoare, mantiile, șalurile, pungile, veșmintele de vâl, cămeșile, legăturile de frunți și tunicile.

Atunci va fi, în loc de miresme, putreziciune, și, în loc de brâie, frânghie, și, în loc de cosițe împletite, chelie, și, în loc de

veșminte scumpe, de porfiră, sac, și, în loc de frumusețe, semne făcute cu fierul roșu...

În ziua aceea șapte femei se vor agăța de un singur bărbat, zicând: vom mânca pâinea noastră și vom purta veșmintele noastre. Nu cerem decât să purtăm numele tău. Ridică ocară noastră.“»

- Iată ce vi se vestește și vouă celor de acum, sfârși Crăciun, cu ochii tulburați și împăinjeniți de lumina cea mare din sală.

Unele dintre femei și fete chicotiră înveselite:

- Mai spune, moșule, că te pricepi!

Altele se supărară. Bărbații voiau să-l scoată cât mai repede din sală.

- Nu vă spun eu, ci vă spune Domnul, morminte spoite pe dinafară, iar înlăuntru pline de putreziciune. Dacă nu vă veți pocăi, toate și toți veți peri ca acele fiice și fii ai Ierusalimului. Căci și despre bărbați zice Domnul la Isaia proorocul, tot acolo: «Vitejii Sionului vor cădea în ascuțișul sabiei, și războinicii lui pe câmp de război.»

Un tânăr îl luă de umăr și începu să-l strâmtoreze către ușă.

Crăciun fu cuprins din nou de accesul lui de furie, se înțepeni pe picioare și începu să strige:

- Mîna ți-e înmănușată, fiindcă ți-e rușine s-o arăți goală. Cu mîna asta schimbi cărțile de joc și înșeli pe jucători. Nu mai de mult decât alaltăsară ai câștigat cu înșelăciune douăzeci de mii de lei de la avocatul Pandele.

În public se produse rumoare. Unii știau de câștigul proaspăt al tânărului, care era mai de mult bănuiră că înșală la cărți.

- Iar tu, care stai la brațul lui, femeie măritată, în loc să-ți grijești de cei doi copii de acasă, zadarnic te-ai împoțonată și ți-ai dat cu miresme, că tot miroși a mort. Numai acum sunt trei luni, ți-ai lepădat pe cel din urmă copil acasă la doctorul Pascu. Oameni putrezi și sclivișiți să nu vă cunoască nimeni, nu știți că prăpădul e sub picioarele voastre, și nu vă gândiți la pocăință.

O tăcere de moarte se înstăpâni. Muzicanții își lăsaseră instrumentele și se apropiaseră și ei în vârful picioarelor să asculte.

Lumea din sală fu ca paralizată. Nimeni nu cuteza să-l scoată afară și fiecare aștepta cu groază ce va mai spune.

- Voi petreceți și vă desfățați, ca oamenii cei mai nevinovați din lume. Glasul conștiinței a amuțit în voi. Iată-l pe doctorul Marcu, fericit și luminat că a strâns o mare bogăție, trimițând între îngeri până acum trei copii nenăscuți. Iată-l pe avocatul Vintilă, care a mâncat cu procesele prelungite ani de zile, deși știa că le va pierde, șase moșii mari. Iată-l și pe inginerul Ion Duma, care se agață de toate fetele și le făgăduiește căsătorie, deși el e însurat de zece ani. Iată pe domnișoara mironosiță Nastasia Grecu, care umblă la toate bisericile și dă slujbe să-i moară potrivnicele! Iat-o și pe domnișoara Cornelia Negru, care se jură că-i fată curată și a avut până acum cinci avorturi. Iat-o pe doamna Popescu care-și ține trei ibovnici, și-i pune bărbatului coarne din ziua cununii. Iat-o și pe...

Dar nu mai putu continua. Proprietarul hotelului veni cu două slugi, și-l aruncă pe ușă.

- Un nebun! Un nebun de legat! Cine știe cum va fi scăpat din casa nebunilor, zise el înădușit. Nu-i fu ușor, cu tot ajutorul celor două slugi, să-l scoată pe nebun din sală.

Porunci ȝiganilor să înceapă un dans. Muzica porni, dar nimeni nu mai dansa. Perechile se desfăcură. Toată lumea se pregătea să plece acasă.

Un domn bătrân, cu barbă ca de ȝap, care nu lipsea de la nici o petrecere, încercă să liniștească publicul:

- Doamnelor și domnilor! Nu-i cazul să vă depărtați. Petrecerea abea a început. Se poate să vă tulbure, așa, un nebun? Nebunii vorbesc tot ce le trece prin minte. Vă rog rămâneți și continuați.

Dar intervenția fu zadarnică. Cei pomeniți cu numele știau că nebunul spusese adevărul despre ei și nu mai cutezau să rămână. Alții se temeau să nu se întoarcă străinul, să le descopere și păcatele lor cele ascunse. Cele mai multe femei, nepomenite cu nume, ardeau de dorința să iasă, să vorbească cu prietenele despre păcatele descoperite în socoteala cunoscutelor.

Balul se sparse, fără putință de împotrivire. Hotelierul rămase cu mâncările pregătite, cu băutura nebăută. Muzicanții căutară alt local, unde ar fi putut cânta în noaptea aceea.

Iar pe urma apariției lui Crăciun aici, se porniră certe și răfuieli între oameni, se începură procese și dușmăanii, și un val de rușine coborî asupra câtorva familii. Vestea despre cele descoperite de Sfânt sau de nebun, nu se putea ști bine ce era, pătrunsese în tot ținutul ca și după celelalte descoperite ale lui Crăciun. Și atmosfera aceea grea, nesănătoasă, pestilențială, ce se închea parcă din toate aceste păcate, era tot mai apăsătoare pentru țară.

- Lume stricată!
- Moravuri putrede!
- Parcă-s zilele lui Antihrist!
- Nu mai e nimic sănătos în țara asta!
- O societate în descompunere! O să vie prăpădul! Cu așa moravuri cine mai poate mântui neamul?
- Nebun sau sfânt, străinul acela parcă-i trimis de Dumnezeu să ne arate că suntem pe marginea prăpăstiei. Cine-ar fi crezut de...

Și oamenii se mirau de cei descoperiți de sfânt ori de nebun.

Dar nici unul nu se gândise să-și cerceteze viața și să se pocăiască. Cei mai mulți, tot așa de vinovați ca și cei descoperiți, își continuau viața ca și până acum, bucuroși că nu au căzut ochii străinului pe ei.

*

*

*

Crăciun plecă prin noapte. Părăsi străzile largi și luminoase și se îndură tot mai mult în ulițele cotite ale suburbiilor. Într-o îndurătură, aproape de periferie, se opri înaintea unei clădiri, care nu mai era luminată decât la parter, cu o lumină slabă. Dinlăuntru răzbătea o fierbere continuă, străbătută de înjurături.

Era un azil de noapte.

Crăciun stătu puțin pe gânduri, apoi intră.

Prezența lui păru că nu-i băgată în seamă de nimeni. Lumea ce viermuia acolo continua să se agite, dând din mâini, strigând, înjurând.

Era o sală mare, luminată de un singur bec, fixat în tavanul scund, murdar. Pe margini se încălecau paturi în etaje, până sub tavan. Pe podea, pe lavițe, scaune șchioape, mulțime de bulendre, așternute drept paturi.

Larma nu mai contenea în aerul înăbușitor. Se certau, grupuri-grupuri, dând din mâini ca și când ar fi voit să-și scoată ochii. Erau aici reprezentanți ai tuturor soiurilor de cerșitori, de hoți de buzunare, de tâlhari, cari dădeau lovituri în stil mare. Tineri și bătrâni, bărbați și femei, decăzuții tuturor păturilor sociale: muncitori, țărani, negustori, intelectuali. Zdreanțele, mizeria, localul acela greu mirositor, lumina murdară, îi făcea și la vedere pe toți o apă și un pământ. Era aici o nivelare socială greu de atins prin mijloace de stat.

Abea într-un târziu îl văzu cineva pe Crăciun.

- Dar tu, tâlhar bătrân, ce cauți aici? îl întreabă unul.

- Un adăpost peste noapte, răspunse cu blândețe Crăciun.

Vro câțiva zdrențoși se adunară în jurul lui.

- Nu primim la noi călugăr.

- Da' nu-s călugăr oameni buni.

- Nu te-arată haina? Nu porți cruce pe piept? Hei! Noi pe aici nu prea suntem prieteni ai crucii, zise unul tot așa de bărbos ca și Crăciun.

Cei din jur râseră.

- Nu! Nu suntem prietenii lui Hristos! Mai degrabă ai celuiilalt, ai diavolului. Nu vezi tu ce-i aici? Cum să doarmă în iadul ăsta un om sfânt ca tine, care porți o cruce pe piept?

- Între noi n-au ce căuta oameni sfinți. Noi suntem dezmoșteniții lumii și potrivnicii rânduielilor ei. Noi ne războim cu Dumnezeu, nu-l slujim.

- Pe cine să slujim dacă nu este? Toți popii și călugării ăștia sunt niște mincinoși și niște ticăloși. Ne înfricoșează mereu cu Dumnezeu, cu judecata lui și cu viața viitoare.

- Cine-i acolo? Cu cine vorbiți? Întrebă un glas tunător, unul de mai departe. Cu capul era deasupra tuturor, în fumul gros și acru de tutun.

- Iacă un străin, un nou sosit. Îi trebuie adăpost pentru noapte. Spune că nu-i față bisericească deși după semne, așa ar părea. Poate fi de altfel, tot așa de bine, și un tâlhar.

- Să aștepte! Vin îndată, se auzi din fum aceeași voce groasă.

Cel care vorbea era un fel de căpitan al azilului de noapte. Își impusese autoritatea prin forța pumnilor.

El se apropie de grup și-l văzu pe Crăciun.

- Cine ești tu?

- Un drumeț, om bun.

- Nu cumva ești de la poliție?

- Nu sunt. Sunt numai trecător prin oraș.

- Și pentru ce porți crucea aceea pe piept?

- Eu, oameni buni, încep Crăciun, era multă lume adunată acum în jurul lui, umblu prin țară și vestesc pocăință și întoarcerea la Dumnezeu. Am avut o vedenie, din care am înțales că se apropie de țara noastră mari nenorociri, dacă nu se pocăiesc oamenii.

- Țsta va fi Petrache Lupu, zise cineva în batjocură.

- Ori se dă drept el!

- Nu! Numele meu e Crăciun.

- Și ce vedenia ai văzut? Întrebară din mai multe părți deodată. Haide! Povestește-ne și nouă!

În sală începuse să se curme larma. Grupurile, care se certaseră, se desfăceau și oamenii veneau să mărească roata ce era în jurul lui Crăciun.

- Vedenia e în legătura cu războiul, oameni buni. Noi stăm liniștiți și ne vedem de trebile noastre și războiul se apropie de noi. Praf și pulbere se alege de țară cu Vodă cu tot, dacă nu ne pocăim, dacă nu ne întoarcem de la păcatele cele grele. Am văzut o cruce pe cer, pe ea era răstignit Dōmnul Isus, și sângele împrōșca din trupul lui în cele patru părți ale lumii.

Liniștea se făcu desăvârșită și străinul povesti amănunțit, ca și pe vremuri vlădicilor, tot ce-a văzut și ce a auzit.

- Nu-i altă scăpare, sfârși el, decât ca lumea să se pocăiască, să se lapede de păcate, de furt, de minciună, de înșelătorie, de curvie, de nedreptate...

- Adică, noi ăștia, să murim de foame? Asta e pocăința ce-o vestești? Întrebă un bătrânel, galben ca pământul la obraz, cu câteva fire albe în barbă.

- Să ne dăm la brazdă și noi, hai? Dar vezi că noi nu avem nici o brazdă în care să lucrăm.

- Dați-l încolo, ce-l mai ascultați? Nu vorbea tot așa și Petrache Lupu? Eu am fost la Maglavit, l-am văzut și l-am ascultat. Tot așa spunea și el; a văzut în vedenie un moș, și i-a spus să îndemne pe oameni la pocăință. Eu m-am dus acolo pentru un betșug, dar m-am întors tot cu el în oase. Iată, niște șarlatani, ca toți popii!

- Zice că vine războiul, vine prăpădul! Dar noi facem războiul? Lasă-l să vină, poate se mai ușurează și soarta noastră! În război poliția e slabă, iar dacă va mai aduce și revoluția, e lumea noastră! Putem pune mâna pe toate băgățiile celor de sus.

Oamenii hohotiră: cel care vorbea fusese prins de poliție numai cu două zile înainte și osândit să poarte în jurul pieții sacul cu făină pe care-l furase de la o magazie.

Crăciun se uita în pământ și tăcea. Tot mai mulți râdeau de el și de propovedania lui.

- Dacă vestești pocăință, începu omul cel înalt care părea conducătorul azilului, du-te la cei avuți, la cei puternici. Oamenii ăștia de aici n-au nici casă, nici masă. Ei sunt nevinovați de răutățile din lume, ba sunt chiar cei ce poartă canonul acestor răutăți.

- Cine zice despre sine că nu-i păcătos, mincinos este, începu Crăciun. Așa spune în *Biblie*. Și aici între voi gem și apasă păcate grele. Și aici trebuie să vă pocăiți; și pentru răutatea voastră se apropie prăpădul de țară.

Unul înalt și slab, numai oase, îl îmbrânci pe străin:

- Tacă-ți gura, nebunule, nu mai tot vorbi de prăpăd și de pedeapsă. Te pomenești că chiar vin!

Crăciun fu cuprins iarăși de accesul acela de furie. Se îndreptă din șale, ochii îi ardeau, glasul i se înăspri.

- Nu vrei să asculți adevărul, Lungule, pentru că tu slujești de multă vreme minciunii, care-i fiica diavolului. Nu mai de mult decât azi dimineață ai fost trimis de grupul tău să vinzi lucrurile furate noaptea trecută. Trei părți din bani i-ai ascuns pentru tine, și numai o parte i-ai împărțit cu tovarășii.

Oamenii rămaseră muți și se uitau cu spaimă la străin. Spusese adevărul, afară de înșelăciunea cu prețul lucrurilor furate.

- Tot am împărțit! zise scrâșnind omul pe care-l numise Lungu.

- Tot? Oameni buni, să iasă trei inși c-o lopată și cu un hârleț în curte să caute la rădăcina socului.

Lungu se și avântă spre ieșire, dar îl înfășcară vro patru și-l ținură, până ce se întoarseră cei ieșiți în curte cu banii.

- Tu trebuie să fii de la poliție, de știi toate, zise o femeie slabă, urâtă și murdară, acoperită de zdrențe, uitându-se la el cu priviri ascuțite, cercetătoare.

- Paserea mălai visează și porcul ghindă, zise Crăciun. Și tu vezi polițiști în toată tufa, pentru că iată, să știți cu toții de azi înainte: bătrâna Saveta e iscoada poliției, și ea o pune pe seama furturilor săvârșite de oamenii de aici. Pentru asta ar fi vrednică de-o plată bună, dar poliția nu-i dă decât cu ce să trăiască de azi pe mâine. E spioana poliției și vânzătoarea voastră.

Mulțimea rămase cu ochii zgâțiți la femeie. Erau unele bănuieli și până acum, din pricină că ea nu fura, nici nu lucra nimic; mai cerșea uneori, dar tot avea de mâncare!

Oamenii se îngroziră: cine era străinul acela ce cunoștea astfel de lucruri ascunse?

- Voi spuneți că nu sunteți păcătoși, că pentru voi nu poate veni prăpădul peste țară. Dar iată aici e o adevărată Sodomă! Cârnă, Pralea, Roșu, Bogdan trăiesc de-a valma cu nevasta lui Ion Neagu. O iau pe rând, ca dobitoacele, care unde o apucă. Fira, nevasta lui Crucian, se ține cu doisprezece inși. Mai tânără fiind, toți râvnesc la ea: și bătrâni ca Dumitru, Costea, Visalon ori Petre Bumbu și tineri ca Ionu Anichii, Vasile Ciobotaru, Niculae Dănescu, Ion Prescurea. Cu unii umblă pentru bani, cu alții din ticăloșia ei de femeie stricată. Ce spuneți voi că n-aveți păcate? Cinci inși – și îi spuse cu numele și pe aceștia – au făcut o

tovărășie aici la azil, și fură noaptea orice haină bună, pe care o aduce cineva în acest adăpost. Ion Grecu, vătaful cerșitorilor, are puși la trei bănci cinci sute de mii de lei, răpiți de la nenorociții de cerșetori. Se ascund între voi cinci ucigași, și-i spuse iar pe nume, de cari nici voi n-ați știut că-s ucigași. Și apoi însuși paznicul căminului, Ion Rău, nu-i el un fugit din ocnă, unde a intrat pentru ucidere de om? Și nu vă fură el pe toți, cât ce porniți de-aici pe drumurile aceste rătăcite? Fii ai Sodomei și Gomorei sunteți cu toții, și mai spuneți că nu sunteți păcătoși, și nu aveți nevoie de pocăință! Bețivi cei mai mulți dintre voi, și bărbați și femei, cari vă beți câștigul vostru necurat și nu aveți pe ce vă cumpăra o haină, încât umblați desculți, cu capul gol, și îmbrăcați în zdrențe! Leneși cari încunjurați munca cinstită, și v-ați adunat în această peșteră de tâlhari, voi n-aveți lipsă de pocăință? Așa zice Domnul prin proorocul Ieremia: «Voi face pământul să se cutremure, soarele să se întunece, luna să cadă pentru fărâdelegile poporului acestuia».

Crăciun de la o vreme trebui să răcnească tot mai tare. În sală începuseră certe și bătăi. Femei fugeau să se ascundă, de pumnii bărbaților, cu părul vâlvoi. Bărbații pomeniți cu numele se încleștau în trănțe. Câte zece și mai mulți tăbărau asupra aceloră despre cari străinul spusese că-i fură.

În curând se vedeau ochii bulbucăți ai lui Crăciun, buzele lui mișcându-se, dar glasul nu se mai auzea în larma cumplită și țipetele ce străbăteau sala.

Numai Ion Rău, paznicul căminului stătea încă înțepenit locului. De el nu cuteza să se atingă nimeni. Se uita înfricoșat la străin, și când vorba lui nu se mai auzi în larmă, îl trase cu putere la o parte și-i șopti:

- Știu că ești din poliție. Iată aici zece mii de lei, să nu mai suflă un cuvânt despre trecutul meu! Să știi că azi eu sunt un om bogat și puternic și am toată poliția în buzunar. Mă mir că nimeni dintre camarazii tăi nu ți-au spus să nu te atingi de mine!

Crăciun se uită o clipă la bani, apoi îl stupi pe paznic în față și ieși în stradă.

Înlăuntru larma clocotea, încăierările sporeau, unii scosese ră cuțitele din tureacul cizmelor, sângele începuse să curgă.

Paznicul sări ca un leu între ei, și începu să îmblătească cu o măciucă grea.

- Nebunilor! Liniștiți-vă! O să vină poliția, că omul ăsta de la poliție era și făcea pe nebunul!

Dar înlăuntru răzbunările aprinse nu se puteau potoli. Paznicul ieși în stradă și dădu, dintr-o fluierice, semnalul de primejdie. În curând, sosiră patru polițiști dintre aceia cari erau, după vorba paznicului, în buzunarul lui.

VI

Crăciun nu avea o zi de odihnă. Cutriera satele și orașele, propovăduind pocăința și întoarcerea la Dumnezeu, pentru a feri țara de prăpădul ce se apropia, și al cărui vuiet surd Crăciun îl auzea în adâncul pământului, apropiindu-se mereu. Sute și mii de păcate și fărădelegi ținute de oameni, din toate păturile sociale, în ascuns, fură date la lumină. Norul cel pestilențial ce se încheaga din cunoașterea acestor fărădelegi, și care pluteau asupra țării, greu, să sufocă respirația locuitorilor, se îngroșa mereu, cu fiecare destăinuire a lui Crăciun. Lumea vorbea în toată țara de aceste cumplite greșeli, dar nu-i trecea prin gând să se pocăiască. Dimpotrivă, lâncezea tot mai fără voință, ca niște vietăți înglobate în noroi până la grumazi.

De multe ori Crăciun înfunda pușcăria, pe motiv de alcoolism; semăna neîncrederea între locuitori, și-i demoraliza cu vestirea unor primejdii viitoare.

Dar nici un judecător nu-l putuse condamna: toți vedeau că au de lucru cu un nebun, în cazul cel mai rău, cu un maniac religios. Il puneau mereu în libertate. Făgăduiala că se va lăsa de propovăduit, nu i-o putuseră lua. Crăciun avea același răspuns: «Scris este să ascuți mai vârtos de Dumnezeu decât de oameni.»

Într-un rând ajunsese însă în fața tribunalului militar. Era acuzat că ofensase oștirea, ba chiar și pe Vodă. Numeroși martori întăriseră sub jurământ că nebunul ori sfântul a spus că «toate căpeteniile și împărații pământului vor cădea, pentru nelegiuirile lor, și țara va fi cotropită de dușmani și că, la armată, se fură și se ia mită».

În fața tribunalului militar Crăciun veni cu *Biblia*. Vreme de două ceasuri o deschise la diferite locuri și prooroci, și citi textele cari spuneau cum se pedepsesc țările și popoarele pentru abaterea împăraților și a căpeteniilor de la credința cea adevărată și de la ținerea legilor lui Dumnezeu.

Ofițerii judecători ascultară la început cu interes, ba chiar cu teamă, dar, de la o vreme, se plictisiră: toate textele spuneau aproape același lucru, dar cu alte cuvinte.

- E un zăpăcit! zise unul.

- Un maniac religios. Cum să-l condamnăm?

Cei doi ofițeri vorbiră încet, abea șoptiră. Dar Crăciun îi auzi.

- Nu mai citi mai departe, zise unul din judecători. E prea de-ajuns ce ai citit până acum a. Dar cine te-a trimis pe tine la propovedanie, să îndrepti lumea și țara?

Crăciun povesti și aici vedenia lui.

- E nebun de tot! șoptiră membrii tribunalului.

Crăciun căzu acum în furia lui și începu:

- Nebun e cel ce nu ascultă cuvântul Domnului, cine nu se pocăiește, și grăbește, astfel, venirea prăpădului asupra țării. Nebun e cel ce fură banii pentru înarmare și cine ia mâncarea din gura soldatului.

- Ai grijă ce spui! Nu poți aduce acuze așa de grele fără să descoperi pe făptași. Altfel vei fi socotit și condamnat ca un dușman al țării, zise unul dintre ofițeri.

- Vreți nume? Vreți pilde? Și jidovii cereau semne de la Domnul Isus Hristos. El le-a înviat morții și tot nu l-au crezut. Dar dacă vreți, iată nume!

Crăciun își ridică privirea spre frunte, cum făcea totdeauna când descoperea fapte ascunse, ca și când ar fi să citească înlăuntrul capului, acolo unde se făcea lumina aceea ciudată.

- Iată nume, zise el: Luați hârtie și condei și cercetați faptele ce vi le voi spune. Aici în oraș sunt opt plutonieri, cari s-au făcut milionari, prin furt și tâlhărie, de la soldați și de la armată. Întâiul, cel mai ticălos dintre toți, e Tudor Popescu de la manutanță, care fură armata de zece ani. Căutați și veți afla că are case în mai multe orașe, toate puse pe numele nevestei sale. Al doilea e Ion Pavelescu, plutonier, care trimite la vatră pe cine vrea și

concentrează pe toți cari nu-i pot da mia, sau cel puțin suta. Are și el trei case până acum, și dacă vor mai ține concentrările va mai cumpăra trei. Plutonierul Vasile Popovici are magazine întregi de zahăr și-l vinde la evrei în vreme ce soldații beau ceaiul amar. Niculae Mironovici are depozite de benzină și, până acum și-a făcut peste un milion din vânzarea ei la șoferii din oraș.

Crăciun îi înșiră și pe ceilalți, descoperind ticăloșiile fiecăruia.

- Nu-i prinde nimeni. Cum să-i prindă, când toți lucrează mână în mână cu căpitanii, cu maiorii, cu coloneii? Nu s-au plâns soldații împotriva lui Tudor Popescu, înainte numai cu două zile, și au ajuns tot ei la arest din porunca colonelului Florescu? Nu s-au jeluit, sub jurământ, părinții celor concentrați împotriva plutonierului Pavelescu, arătând că nu mai au de unde da bani pentru a împlini ordinul de desconcentrare? Nu i-a scos din cancelarie maiorul Cernescu? Nu vă îngroziți și nu clătinați din cap, că le știți și voi pe toate. Scrieți și cercetați apoi. Țineți-mă la închisoare până ce se isprăvește cercetarea, și dacă voi fi aflat de mincinos, spânzurați-mă.

Ofițerii judecătorești rămaseră uluiți și fără putere. Ascultau cu sufletul la gură.

- Ce faceți cu rechizițiile, e păcat strigător la cer. Colonelul Leordeanu a adunat până-acum din mită de la cei bogați milioane de lei, pentru că le-a lăsat acasă caii și boii, căruțele, hamurile și a umplut curtea cazarmelor din țară cu mârțoagele săracilor, cu căruțe hodorogite, cu hamuri de ațe, de te cuprinde tremurul când le vezi. Săracii au rămas fără vită de jug, iar bogații cu toate puterile de muncă. Sau întrebați-l pe generalul Predovici pentru ce în ogrăzile rumânilor săraci n-a mai rămas nici o furcă de fân, pe câtă vreme zăcile de clăi au rămas neatrinse în curțile bocotanilor?

Când auziră că se agață și de generali, un ofițer făcu un semn și un soldat puse mâna pe Crăciun.

- Frică să nu-ți fie de ce spun eu, întorcând capul cu mânie Crăciun, către ofițer, frică să-ți fie de ceea ce ai făcut tu, căpitan Victor Popovici. Pentru cincizeci de mii de lei ai făcut scăpat din închisoare pe spionul Abraham Klein, și pentru o jumătate de milion ai ajutat să treacă granița pe baronesa Kunfi, spioană dovedită și condamnată la cincisprezece ani de temniță grea. Frică

să le fie tovarășilor tăi nu de ceea ce ai făcut tu, ci de ceea ce au săvârșit ei. Sublocotenentul Verzesco s-a îndrăgostit de spioana Streitmenn și i-a dat planuri de război cu care a trecut peste graniță. Maiorul Vintilescu trăiește cu două surori, joacă cu ele cărți și câștigă mereu sume mari. Ele râd și nu le pasă, îi dau băutură și-l îmbată, și-i fură apoi hârtiile din geantă. Ba-l fac uneori să ascundă anume documente de la comandament!

Crăciun își șterse fața de sudoare. Judecătorii lui, înlemniți, nu puteau scoate un singur cuvânt. Înlemni și soldatul de gardă și privea speriat la superiori.

- Ticăloși și trădători de clasa întâi, nu vă pedepsește totuși nimeni! Cine să vă pedepsească? Sus, putreziciunea e tot așa de mare. Din contractele pentru înarmarea țării și-au luat partea lor miniștrii de război, secretarii generali. Pe ăștia-i știți și voi cu numele, nu-i așa că nu-i nevoie să vi-i spun eu? De-aceea nu vă trag cei mari la răspundere, pentru ca să nu fie trași și ei. Vai de lume, vai de țară! Și voi spuneți că eu sunt primejdios, că eu scot nume rău armatei și mă băgați la închisoare! Care dintre voi are acum curajul să mă trimită din nou la temniță?

- La temniță nu, ci la casa nebunilor zise maiorul Vintilescu, revenindu-și cel dintâi în fire.

Fu legat și trimis la casa nebunilor. Dar pe drum, la o cotitură, soldatul crezându-l sfânt și temându-se, îl făcu scăpat.

În urma descoperirilor de-acum, dezbaterile erau publice, norul pestilențial ce apăsă peste țară, se îngroșă și mai tare. Vro trei plutonieri, doi ofițeri superiori, se împușcară. Se porniră procese răsunătoare, scandaloase, cari clătinară autoritatea armatei. Urmară reformări, demisii, condamnări.

Corpurile legiuitoare se alarmară. Zeci de interpelări fură anunțate, dar nici una nu fu ținută. Fură oprite, se spune, «din interes superior de stat».

La margine de drum, ferindu-se de umbra arborilor, cu capul gol, în arșița soarelui, Crăciun, în alergările lui, când nu-l mai duceau picioarele de osteneală, ședea, scotea *Biblia* din traistă și citea tot mai mult din prooroci. Uneori îi părea că trăiește în vremile de atunci, că e și el unul dintre prooroci, cari umblă

zadarnic, cutrieră țara propovăduind, și nimeni nu se pocăiește, ca și pe vremea proorocilor.

După întâmplarea de la tribunalul militar, ieși din oraș și, nu departe, se zăreau încă turnurile bisericilor, șezu în soare la margine de drum, deschise *Biblia* la Ieremia proorocul și citi:

«Cutrieriați ulițele Ierusalimului, chibzuiți și cercetați în piețe: dacă va fi vreunul care să ia hotărâri drepte, și să fie cu credință, atunci voi ierta cetatea.

Dar chiar când ei zic: „Viu este Domnul“, jură strâmb.

Doamne! Ochii tăi oare nu caută credință? Tu i-ai lovit, dar ei n-au simțit durerea, tu i-ai dat pierzării, dar ei n-au vrut să ia învățătură. Și-au încruntat fețele mai mult decât stânca și n-au vrut la pocăință să se întoarcă.

Și am cugetat: „Numai cei de rând sunt așa fără de minte și nu cunosc calea Domnului, pravila Dumnezeului lor.“

Dar mă voi îndrepta către cei de frunte, ca unora care cunosc calea Domnului, legea Dumnezeului lor. Dar și ei au sfărâmat jugul și au rupt funiile.

Pentru aceea îi sfășie leul în pădure, și lupul în pustie îi sugrumă, pantera pândește lângă cetățile lor, și ori și cine iese dintr-însele este rupt, fiindcă s-au înmulțit fărădelegile lor și s-au întetit lepădările de la credință...

Pentru aceea iată ce zice Domnul Savaot: voi mâna împotriva voastră un neam din depărtare, neam nebiruit, popor străvechi, al cărui grai nu-l știți și nu-l puteți înțelege când el grăiește. Gura lui este mormânt deschis și toți sunt viteji de luptă.

El va mânca secerișul și pânea ta, pe fiii și fiicele tale, turmele și cirezile tale, via și smochinii tăi. El va pune stăpânire cu sabia pe întăriturile tale pe care tu te bizui...

Căci se găsesc în poporul meu nelegiuți, cari stau la pândă, tupilați ca vânătorii și întind cursa ca să prindă oameni.

Precum o colivie este plină de paseri, tot astfel casele lor sunt ticsite de agoniseala cu înșelăciune. Așa au ajuns ei mari și bogați!

Grași și cu pielea lucioasă! Ei făptuiesc rele și izbutesc. Nu judecă pricina orfanului. Proorocii prorocesc minciuni, preoții

învață ca și ei, iar poporul meu simte plăcere! Dar la capăt ce veți face?»

Apoi deschise la Isaia, la locul unde citea adeseori, unde credea el că se dă tâlcul la cuvintele din urmă: «dar la capăt ce veți face?»

«Pe munte pleșuv înălțați un steag, strigați către ei, faceți semn cu mâna, ca să intre pe porțile tiranilor.

Eu am poruncit sfintei mele oștiri, chemat-am pe voinicii care răcoresc mânia mea, pe mândrii mei biruitori.

Ascultați acest zgomot surd în munți, acest vuiet al unei oștiri nenumărate; auziți această zarvă de război, de împărății și de popoare adunate: Domnul Savaot cercetează oștirea gata de luptă.

Ei vin dintr-un ținut îndepărtat, de la capătul cerului, Domnul și uneltele urgiei lui, ca să pustiască tot pământul.

Strigați în gura mare căci aproape este ziua Domnului, ea vine cu puterea celui Autoputernic.

Drept aceea toate mâinile vor fi neputincioase și inima oricărui om se va topi de spaimă.

Toți vor fi cuprinși de groază, tot zbuciumul și fiorii vor da peste ei, zvârcoli-se-vor în durei, ca femeia gata să nască, și se vor uita înmărmuriți unii la alții. Iar fețele lor vor fi aprinse ca para focului.

Iată ziua Domnului! Ea vine aprigă, groaznică și zbucnind de mânie, ca să pustiască pământul și să stârpească și păcătoșii de pe el.

Luceferii de pe cer și pâlcurile de stele nu-și vor mai da lumina lor, soarele se va întunece în răsăritul lui și luna nu va mai străluci.

Atunci voi pedepsi lumea pentru fărădelegile ei și pe cei nelegiuți pentru păcatele lor. Voi smeri mândria celor trufași și obraznicia celor tirani, voi frânge-o la pământ... Voi face ca oamenii să fie mai rari decât aurul cel scump...»

Crăciun citi și plânse la margine de drum. Iată că o să vie peste lume pentru fărădelegile împotriva cărora zadarnic propovăduiește el! Iată vuietul surd al războaielor, pe care-l aude el mereu sub pământ, iată coada veacului și sfârșitul pământului!

De când începuse să cutriere țara era vreme multă! Nimeni nu știa din ce trăiește, nimeni nu l-a văzut mâncând sau bănd apă! Barba-i crescuse până la piept. Slăbise ca un lemn ținut la fum. Când citea din *Biblie* tot mai des îl îneca plânsul.

În ziua aceea șezuse vreme îndelungată la marginea drumului și citise, plângând, din *Biblie*.

Pe înserate trecu, venind din oraș, o căruță. Omul de pe capră, văzându-l, i se făcu milă de el și zise:

- Moșule, încâtrău ți-e calea?
- El arătă pe drum înainte.
- Dacă-i așa, urcă-te în căruță. Tot pe-aici e și calea mea. Pari bolnav și ostenit.

Crăciun își puse *Biblia* în traistă, se ridică și porni. Dar în căruță nu se putu urca decât ridicat de om.

Cuibărit pe fânul din căruță, Crăciun începu să moțăie.

- Dacă vrei, te poți culca, zise omul. Te voi trezi eu când vom ajunge în sat.

Crăciun ațipi și visă îndată că se află în mijlocul unei mari mulțimi lărmuitoare, care vrea să-l spintece cu cuțitele.

Dădu un țipăt și se trezi gemând.

- Ești bolnav dumneata, moșule. Te taie ceva în măruntaie de gemi așa.

- Sunt bolnav, omul lui Dumnezeu, dar nu cu trupul, ci cu sufletul.

- Da de ce-mi zici: omul lui Dumnezeu? Toți oamenii sunt răi și păcătoși. Sunt mai mult de partea diavolului decât a lui Dumnezeu.

- Așa este, nu-i om fără de păcat! Dar dumnitale ți-a fost milă de mine, deși ar trebui să ai inima împietrită împotriva tuturor oamenilor. Vii de la oraș, unde ai avut un proces; și cu dreptatea în mână l-ai pierdut.

Omul se întoarse mirat spre bătrân.

- Ai fost și dumneata acolo? Ai auzit?

Crăciun ocoli răspunsul și zise:

- Dreptatea umblă cu capul spart în lumea asta, până va sparge Dumnezeu capul tuturor nelegiuitorilor de pe pământ!

- Hei! Pân' la asta mai este! Dumnezeu e îndelung răbdător și milostiv.

Crăciun începu să moțăie din nou. Adormi și nu se mai trezi până-l deșteptă rumânul.

- Acum se înserează; rămâi să dormi la noi în noaptea asta.
- Nu pot, om bun, am drum lung de făcut.
- Dar unde te duci?
- În capitala țării.
- Vai de mine! Și tot pe jos?
- Tot, când nu întâlnesc om bun în drum.

Omul îi umplu traista cu de mâncare și-l lăsă să plece.

Poate în felul acesta se hrănea Crăciun. Din când în când întâlnea câte-un om bun.

Până în capitală cutrieră încă multe sate și orașe, vestind pocăință și îngrozind pe oameni cu descoperirea păcatelor ascunse, de cari nu voiau să se pocăiască.

Voia să ajungă înaintea celor mai mari ai țării, să le vestească și lor că se apropie prăpădul țării și al lumii, dacă nu se vor pocăi oamenii.

Află că-i poate întâlni pe toți, guvern și deputați legiuitori în parlament. Dar fu cu neputință să fie lăsat înlăuntru. Portarii nici nu voiră să stea de vorbă cu el. Cunoștea pe vrun deputat? Nu cunoștea. Apoi, aici, la cerșit, nu se umblă.

Portarul principal era îmbrăcat în uniformă, cu fireturi galbene. Crăciun îi făcu semn să vină la o parte. Fără să înțeleagă de ce, omul îl ascultă.

- Voi sta într-un colț, unde mă vei duce, să nu mă vadă nimeni. Dumneata știi că și alții au mai stat ascunși aici și încă nu ziua, ci noaptea. Nu-ți aduci aminte, acum e anul, cum ai stat ascuns în clădire până ai putut descuia casa de bani și ai furat cele treizeci de mii de lei? Făptuitorul, până azi, nu se știe cine-i!

Portarul sări înapoi ca mușcat de șarpe, și se zgâia la bătrân.

- Ce vrei să spui? Întrebă clănțănindu-și dinții de frică.

- Ceea ce am spus. Acum nu-ți lipsește decât să pui banii de unde i-ai luat, că-i ai acasă în fundul lăzii, împăturiți într-o gazetă veche. Și mai trebuie ceva: să-mi faci loc să intru.

Portarul îl duse în galeria cea mai de sus, și-l așează într-un colț întunecat, în fund, unde nu-l putea vedea nimeni.

Era o ședință furtunoasă. Opoziția acuza pe ministrul de industrie și comerț că păgubise țara cu miliarde, pe urma unor convenții economice cu străinătatea. Sala era arhiplină de deputați. Pe banca ministerială, toți miniștrii, gata de apărare. Galeriile, lojile, înțesate de public doritor de scandal.

Ministrul începu să se apere: Nu e nimic adevărat din acuzele ce i se aduc. Primește orice anchetă parlamentară. Cele trei miliarde, de care vorbesc oratorii din opoziție, nu vor putea fi găsite nicăiri. Convențiile nu sunt oneroase, ci în folosul țării.

Ministrul a spus adevărul, se auzi un glas înăsprit, de sus, din cea din urmă galerie. Banii nu vor putea fi găsiți. Urme în țară despre ei nu sunt, fiindcă sunt depuși la o bancă în Elveția pe numele altor cinci miniștri.

Toți deputații se sculară în picioare, se întoarseră către galerii, răsucindu-și capetele.

Glasul de sus spuse numele celor cinci miniștri. Erau cu toții în sală.

Rămase lumea întreagă ca trăsniță: să fie adevărat? Cine vorbise? Cei cinci miniștri, pomeniți cu numele, se albiră ca peretele și căzură pe scaune. Se ridicaseră și ei în picioare să vadă cine vorbește.

Cine putuse vorbi? Cine să-l descopere în mulțimea aceea ticsită din loji și galerii? Cea de deasupra, de la stânga, era goală.

Crăciun rămase mai departe în colțul lui, și continuă în liniștea grea din sala de ședințe:

- Pentru ce ați încremenit așa? E vrun lucru nou tâlhăria asta? Deputatul Pascu, acuzatorul ministrului de industrie, când era secretar general la același minister, nu a băgat în buzunar cinci milioane cu prilejul altor convenții? Deputatul Manoilă n-a încasat, ca ministrul al comunicațiilor, trei milioane din contractul drumurilor? Fostul ministru Albu de la domenii nu a înjghebat cinci moșii pentru nepoți din reforma agrară? Sau credeți că dintre miniștri de azi numai cei cinci amintiți sunt șperțari? Dar primul ministru nu și-a adus mașini agricole din banii fondurilor secrete? Pentru ce tremurați și vă holbați acum unii la alții? Sunteți stricați

până la măduvă și ați sărăcit țara, lăsând-o la sapă de lemn. După cum zice Domnul prin proorocul: «toți împreună netrebnici v-ați făcut. Nu este până la unul care să facă dreptate». De aceea «viu sunt eu, zice Domnul, și voi răsturna pe cei puternici de pe scaune, și țara o voi arde cu foc.» Neam blestemat, pentru care vine prăpădul și ne pustiește țara. Pocățiți-vă de fărădelegile voastre și vă întoarceți de la păcatele voastre voi căpetenii ale poporului. Acoperiți-vă cu sac și pune-vă-ți cenușe pe cap, că se apropie ziua cea mare a Domnului. N-auziți cum mugește și duduie subt pământ, subt noi? Pui de năpârcă, cine va opri prăpădul pe care-l aduc păcatele voastre?

Președintele adunării își veni mai întâi în fire, și fiindcă nu se putea afla cine vorbește, porunci să evacueze toate lojile și galeriile.

Dar în clipa în care servitorii începură evacuarea, în galeria cea mai de sus, din stânga, se arătă un chip de groază. Crăciun veni înainte, cu barba și părul vâlvoi, cu brațul ridicat și începu să tune:

- Nu-i voie să scoateți pe oameni din adunare. Doamnele astea sulemenite și pline de miresmele păcatului au venit aici să le treacă vremea, că n-au nimic de lucru. Mai bine să rămână aici și să se desfăteze de auzul lucrurilor rușinoase, decât să iasă și să facă în ascuns lucruri rușinoase, cum le este obiceiul. Iar între bărbații de aici sunt destui, cari au venit să aplaude și, după ședință, să-și ceară răsplata de la cei aplaudați. Iată-i pe nume...

Și Crăciun începu să-i înșire.

- Și iată și doamnele cari fiind în după-amiaza asta aici, au scăpat de a-și înșela bărbații și a face alte blestemății.

Și el înșiră multe nume.

În uluiala și spaima generală, nimeni nu mai putea face nimic. Servitorii, cari fură trimiși la evacuare, înlemniră pe coridoare.

- Și iată și numele deputaților guvernamentali și din opoziție, cari au furat din averea țării și s-au îmbogățit. Și Crăciun spuse lângă fiecare nume și vina descoperită.

Dacă țara v-a răbdat și vă rabdă, sfârși el, iată că Domnul Savaot nu vă mai poate răbda. Dar prăpădul, care vine de la miazănoapte și de la răsărit și de la apus, unde fierbe cazanul

satanei cu gura întoarsă către țara noastră, nu vă va mătura numai pe voi, ci pe toate căpeteniile, buni și răi, împreună, și va pustii țara întreagă. Pocățiți-vă cât mai este vreme! Dați înapoi ce ați furat, puneți în visteria țării să se umple, că de ani întregi este goală. Întoarceți-vă cu toții la legea Domnului. Femeia să nu aibă mai mulți bărbați, și bărbatul să nu aibă mai multe femei. Spălați-vă de spurcăciunile trupului. Nu le puteți acoperi cu vopseli și cu miroazne, că putreziciunea de dedesubt miroase greu, ca mortăciunea. Curățiți aerul țării care-i otrăvit de fărădelegile celor mari, ca și a nenorociților de rând. Închinați-vă, cinstiți crucea Domnului că din ea am văzut țâșnind sângele în cele patru vânturi. Puneți-vă pe rugăciune, pe post și pe ajun! Că cei mai mulți ați uitat și rugăciunile copilăriei. Slugi ale diavolului, părăsiți căile cele strâmbe și vă întoarceți la Domnul Dumnezeuul vostru, ca și el să se întoarcă spre voi, și să ne scape țara de prăpăd.

El tăcu o clipă și păru căzut într-o răpire, într-o vedenie, pentru că își ieși cu totul din fire și începu să țipe:

- Fugiți, fugiți, și vă ascundeți în crăpăturile pământului să nu cadă cerul pe voi, că iată pedeapsa zilei celei mari a Domnului Savaot bate la porțile țării.

- El, cel dintâi, o luă la fugă și coborî treptele. Până se treziră ceilalți din înlemnirea lor, Crăciun alergă afară, ieși în uliță, și fugi mereu, întorcând din când în când capul spre răsărit.

Nește polițiști îl prinseră, și luându-l drept nebun, îl închiseră în beci.

Întâmplarea din parlament umplu țara întreagă. Guvernul demisionă. Guvernul nou puse subt acuză pe toți membrii celui vechi, pe parlamentarii pomeniți cu numele. Se știau și de mai înainte multe păcate ale fruntașilor țării. Dar mulți nu putuseră fi dovediți. Acum însă aveau indicații sigure pentru ticăloșiile tuturor. Se făcuseră o sumedenie de denunțuri. Mulți prieteni au ajuns dușmani de moarte.

Se născuse o zarvă și o învălmășală, din care părea că nu mai poate fi nici o ieșire.

Opinia publică era înveninată. Toată lumea spunea că cu astfel de moravuri țara se va prăpădi...

Dar nimeni nu se gândise la el însuși și nimeni nu se pocăise. Noii demnitari, meraseră pe drumul celor vechi. Țara întreagă răsuna acum de numele Sfântului sau a nebunului. Cei mai mulți nici nu știau cum îl cheamă. Alții auziseră că-l cheamă Crăciun.

Opinia publică se împărți: putea fi tot atât de bine un sfânt ca și un îndrăcit, că omul în care intră necuratul încă poate cunoaște faptele cele ascunse ale semenilor săi.

După înfățișare putea fi mai degrabă un îndrăcit decât un sfânt. De multe ori, în furia lui, își spinteca veșmintele și-și smulgea părul și barba. Privirile lui, când se înfierbânta la vorbă, erau furioase, ochii îi ieșeau, plini de sânge, din cap. Unii spuneau că face și spume la gură, când vorbește. Poate era un epileptic.

Crăciun rămase în temniță trei zile, uitat de toată lumea, fără mâncare, fără apă.

În ziua a patra veni un polițist și descuie ușa celulei; fără să-i spună o vorbă îi făcu semn să plece.

Dar afară îl zvârliră într-o dubă ce aștepta în curte și-l duseră la altă închisoare.

Două luni nu se mai auzi nimic despre el. Unii ziceau că a murit, alții că a fost împușcat din greșeală de către un gardian.

După două luni fu ascultat de către o comisie. Se întârea convingerea că omul a fost pus la cale de către dușmanii celor pomeniți de Crăciun cu numele în parlament, și că tot ei i-au dat toate datele pe care le spusese în gura mare. Voiră să-l iscodească cine anume l-a pus la cale.

Dar, spre uimirea lor, Crăciun nu-și mai aduse aminte de nici un nume dintre cele pomenite în parlament. În fața comisiei el nu-și mai aminti decât cuvintele propovedaniei. Nu recunoscuse să fi spus nici un nume dintre cele puse în fața lui de către membrii comisiunii de anchetă parlamentară.

Era același lucru ce i se întâmpla lui Crăciun pretutindenea. Iluminăția aceea interioară, care venea fără să știe cum, dispărea tot așa, și omul nu reținea nimic din ceea ce parcă citise privind cu ochii prin frunte, spre interiorul capului.

Zadarnic îl suciră și-l învărtiră! Nu-și aduse aminte de nimic. Cum de data asta nu se apropie de el iluminarea aceea, Crăciun

răspundea blând și pacinic. Ba la dorința membrilor din comisiune le povesti și vedenia lui.

- Un maniac religios! ziseră membrii comisiunii, deși nu puteau înțelege cum a putut afla atâtea lucruri ascunse și toate adevărate.

Îl părăsiră plini de teamă, și-l lăsară directorului închisorii să-l sloboadă.

Era același lucru ce i se întâmpla lui Crăciun pretutindenea. Iluminația aceea interioară care venea fără să știe cum, dispărea tot așa, și omul nu reținea nimic din ceea ce parcă citise privind cu ochii prin frunte, spre interiorul capului.

Zadarnic îl suciră și-l învârtiră! Nu-și aduse aminte de nimic. Cum de data asta nu se apropie de el iluminarea aceea, Crăciun răspundea blând și pacinic. Ba la dorința membrilor din comisiune le povesti și vedenia lui.

- Un maniac religios! ziseră membrii comisiunii, deși nu puteau înțelege cum a putut afla atâtea lucruri ascunse și toate adevărate.

Îl părăsiră plini de teamă, și-l lăsară directorului închisorii să-l sloboadă.

VII

Crăciun continuă să colinde țara. Trecea prin sate și orașe și propovăduia pocăința și întoarcerea la Dumnezeu. Când era lăsat să vorbească în pace, se mărginea acum tot mai mult la propovedanie. Numai când îl întărâta cineva, trecea în starea lui de furie, și începea să decopere păcatele ascunse.

Dar vestea-i umplea acum țara, și puțini și rareori se mai aflau cari să-i zică împotriva ori să-și bată joc de el. Cei mai mulți se temeau să nu-l pornească pe nebun ori pe sfânt, și să le descopere în fața lumii păcatele tănuite.

Se mai aflau totuși oameni răi ori plini de fală, cari, cu toată vestea ce-i mersese lui Crăciun, nu voiau să creadă că ar avea putere să știe cele ascunse ale omului, și unii dintre aceștia îl mai întărâtau.

Și Crăciun nu le rămânea dator: îi dezgolea în fața lumii. Astfel, cu cât trecea vremea, tot mai puțini se agățau de el, lăsându-l să-și vadă de nebunia lui, pentru că cei mai mulți îl credeau și acum nebun, mai ales lumea de la orașe. Sătenii, dimpotrivă, cei mai mulți îl luau drept un călugăr sfânt, căruia Dumnezeu i-a dat darul să cunoască lucrurile ascunse, pentru a convinge pe păcătoși să se pocăiască.

Dar lumea nu se pocăia. Păcatele și fărădelegile se sporeau în familii, în societate, în stat, între oamenii de rând ca și între cei învățați, între laici ca și între preoți, între slujbașii publici ca și între ceilalți oameni.

Crăciun a cutreierat țara în lung și în lat vreme de doi ani. Era acum numai o umbră cu barbă. Așa se mai mișca pe drum.

Creștinii îl luau cu căruța oriunde-l întâlneau. I-ar fi trebuit încă mulți ani să poată umbla prin toate satele.

Ajunsesse mai pe urmă și în Cornești. Abea-și mai trăgea sufletul de slab, abea mai vedea să citească în *Biblie*. Sosise într-o duminică. Intrase cel dintâi în biserică, și toată vremea stătuse îngenuncheat ori bătea mătânii. La sfârșitul slujbei, după ce ieșiseră din biserică, își începuse propovedania. Sfârșise cu povestirea vedeniei sale. Vestise primejdiile ce vor veni asupra țării.

Când ajunsesse aici cu prorocirea, oamenii se priviseră mirați:

- Dar dumneata moșule, care cunoști lucrurile cele ascunse ale oamenilor, nu știi ceea ce s-a petrecut în țara noastră? îl întrebă un român.

- Ce s-a petrecut?

- D-apoi, bătaia lui Dumnezeu! Ceea ce vestești dumneata, s-a și împlinit. Au venit potrivnicii și ne-au luat țara, de la Răsărit și de la Apus.

- Au luat-o? Atunci s-a isprăvit! Prăpădul e pe noi. De-aceea nu mai aud eu vuietul lui pe subt pământ. A ieșit deasupra pământului, în țara noastră. Dacă-i așa, zadarnică a fost și propovedania mea. Oamenii nu s-au pocăit, după cuvântul Domnului: «Dacă m-au ascultat pe mine, și pe voi vă vor asculta, dacă au păzit cuvintele mele, și al vostru îl vor păzi». Dacă-i așa să știți că își va pierde și Vodă scaunul.

- D-apoi, moșule, și această vestire s-a împlinit, zise supărat același rumân.

Crăciun părea că se trezește dintr-un vis greu:

- Și acesta? Atunci prăpădul e pe noi. Din trupul Domnului, în vedenie, curgea sângele pârău în cele patru părți ale lumii. De-acum o să vină moartea cea mare. Războiul lumii. Pedepsa lui Dumnezeu nimeni n-a putut-o împiedica, și nu va împiedica-o nici pe cea viitoare, pentru că lumea nu vrea să se pocăiască.

El se întoarse către răsărit, își făcu cruce, și zise:

- Mulțămesc lui Dumnezeu că mi-a ajutat să ajung și să mor acasă, să fiu îngropat lângă părinții mei, într-un sat cu oameni de omenie. Pe-aici n-am venit cu propovedania, că-i știam pe oameni temători de Dumnezeu.

- Ești de-aici din sat, dumneata? întrebă o femeie.
- De-aici, suflete. Părinții mei au fost Niculae și Safta Mărginean.

- Vedeți că-i așa cum vă spusei? Crăciun al lui Niculae Mărginean, zise diacul.

- Acum o să-mi plec capul și o să adorm. Că-s tare ostenit...tare ostenit...

Și vorbind așa, se lăsă încetișor în genunchi, își puse mâna sub cap în țărâna drumului, și, lin, adormi pentru vecinicie.

- Mare minune, se cruciră creștinii. Strigară după fratele și sora mai mare a lui Crăciun, cari trăiau încă. Dar ei nu răspunseră. Nu fuseseră la biserică în duminica aceea. Erau însă aici doi nepoți ai lui Crăciun, cari alergară acasă și aduseră un car cu boi și o pânză să-l acopere pe mort și să-l ducă acasă.

Grupuri de oameni povestiră până târziu despre Crăciun. Unii își aduseră aminte de ceea ce s-a vorbit multă vreme în sat despre întâmplările de la nașterea și de la botezul lui. Alții pomeniră cum se ruga în biserică, cum citea din cârticica aceea de rugăciuni, și mai târziu, fecior mare, întors din armată, din *Biblie*. Își aduseră aminte de veștile cari umblaseră prin țară despre isprăvile lui.

Și priviră cu teamă cum pleacă încet carul cu boi, ducând trupul lui Crăciun.

Se gândeau, cutremurați, ce pedepse și nenorociri nouă ar mai putea veni peste țară? Vedenia lui Crăciun și cuvintele ce le auziseră atunci se împliniseră în parte. Care-i partea neîmplinită? Cine putea ști?

Oamenii din Cornești și din satele din jur, în bisericile cărora se făceau mereu slujbe, pentru a fi apărată țara, de «foamete, de ciumă, de foc, de cutremur, de sabie, de venirea altor neamuri asupra noastră și războiul cel dintre noi», se gândeau cu groază că multe rele mai pot încă veni asupra țării. Iată, acum știau ce însemnează «venirea altor neamuri asupra noastră», ceea ce n-au înțeles până acum, și nu știau de ce se roagă preoții în biserici pentru îndepărtarea acestei pedepse. Așa le vor înțelege pe toate când se vor împlini!

La înmormântarea lui Crăciun slujiră doisprezece preoți, și venise popor cu miile din tot ținutul acela.

Acum durmia în sicriul de brad liniștit și împăcat. Pentru partea lui de moștenire fratele și sora îi făcură o înmormântare care să rămână de pomină. Ținură predici doi preoți și un protopop. Cântară diecii din douăzeci de sate.

Prohodul se făcu în curtea largă a casei părințești. Lumea umplu și ulița până departe.

Întreagă mulțimea creștinilor petrecu mortul până la cimitir.

Și, din ziua înmormântării lui, oamenii din Cornești și din satele din jur, vestiți de mult ca un popor cu frica lui Dumnezeu, începură să păzească legea cu și mai multă strășnicie.

VIII

Creștinii din Cornești vorbiră multă vreme despre Crăciun și despre cele petrecute la înmormântarea lui. Vestea morții «sfântului» sau a «nebunului», se lăți repede, ca pe aripi de vânt, în toată țara.

Corneștenii se simțeau mândri că omul, care răscolise țara întreagă, fusese din satul lor. Frații și nepoții lui Crăciun crescuseră în vază înaintea satului. Și toți se simțeau ca în un adăpost, împotriva nenorocirilor viitoare ale viziunii lui Crăciun, având în cimiterul lor mormântul omului lui Dumnezeu.

Cu toate nenorocirile abătute asupra țării, după îngroparea lui Crăciun, corneștenii începuseră să nădăjduiască în bine; înmulțiră rugăciunile, slujbele la biserică, ajunurile, și din zi în zi se simțeau mai liniștiți, mai întăriți în durerea lor, și mai încrezuți în viitor.

Crăciun nu apucase decât cu un ceas înaintea morții să propovăduiască pocăința și în satul lui de naștere. Însuși a recunoscut că nu s-a abătut pe la ei, știind că aici oamenii nu sunt copleșiți de păcate atât de grele ca în alte părți.

Totuși după moartea lui în sat începuseră să se ivească unele fenomene curioase: bărbați și femei, cari de la cununie nu mai fuseseră văzuți spovedindu-se, se duceau acum în rând cu alți creștini și-și plecau capul sub patrafirul preotului. Trei bătrâni cari înainte vreme nu călcau pragul bisericii decât din Paști în Crăciun, acum veneau regulat la toate slujbele.

În scurtă vreme după înmormântarea lui Crăciun nu mai rămase decât un singur om, Dumitru Macarie, care nu era văzut

nici acum la slujbe, ca și înainte, vreme de peste douăzeci și cinci de ani.

Era un om ca la șasezeci de ani, înalt, uscat, cu spinarea puțin încovoiată, cu mâinile mari și viguroase, cu fața mereu plină de neguri, cu privirea ascunsă. Un țăran fruntaș, cu casă de piatră, cu acareturi multe, cu moșie mare. Dar era un om ursuz, tăcut și neprietenos, închis în sine ca într-un mormânt. Locuia pe ulița lungă ce răspundea în pădure, unde arsesse o casă până în temelii, înainte cu foarte mulți ani. Oamenii țineau însă viu în amintire focul, pentru că era singurul de care-și aminteau în Cornești și oamenii cei mai bătrâni. De focul acesta de mult știau și copiii satului, fiindcă se vorbea mereu despre el, ca despre o raritate.

În treizeci și cinci de ani, de la cununia lui Dumitru Macarie se perindaseră prin parohia Cornești trei preoți și toți se străduiseră pe lângă Dumitru să intre și el în rândul creștinilor, să nu dea pildă rea tinerilor prin încunjurarea bisericii.

Într-alt sat purtarea lui nu ar fi sărit în ochi, dar în Cornești unde era un popor așa de credincios, Macarie, și trei-patru încă, făceau sânge rău și scandalizau pe ceilalți creștini. Dar năzuințele și încercările preoților rămaseră zadarnice: omul nu cerceta casa Domnului.

Primea încruntat, cu ură și dușmănie îndemnurile preoților, și când nu mai putea scăpa de gura lor, le deschidea încruntat ușa și-i pofta afară din casă.

Acum, după înmormântarea lui Crăciun, ajunsese, în scurtă vreme, singurul om din Cornești care nu venea la slujbele ce se făceau la biserică.

Preotul nu se gândise să încerce din nou. Îl lăsase, ca și satul întreg în plata Domnului, deși îi simțeau cu toții povara ca a unei pietre de moară.

De când auzise de propovedenia lui Crăciun și, mai ales, de când se aflase că el descoperă cele ascunse ale oamenilor, și că, dintr-o zi într-alta, poate sosi și în Cornești, în viața lui Dumitru Macarie se schimbaseră multe, deși pe dinafară nu părea să se fi schimbat ceva, decât doar că era și mai întunecat, și mai tăcut, și mai închis ca până acum, și că slăbise și mai tare. Pelița obrazului vecinic plină de țepii suri ai bărbii, se întindea și mai tare pe

umerii obrajilor, și începuse să se înnegrească, din pământie cum era mai înainte.

El trăise mereu retras, singuratic, și puțină lume băgase de seamă schimbarea din fața lui, nici chiar nevasta, Veronica. Dar aceasta nu mai avea somn noaptea de răul lui.

De când l-a cunoscut, de când s-au cunoscut, bărbatul ei nu a avut somn prea bun, prea liniștit. Se trezea și de zece ori pe noapte. Uneori gemea greu în vis, ca și când ar avea o suferință mare, alteori se ridica, țipând speriat, în capul oaselor în pat, sau numai se zvârcolea mereu, întorcându-se de pe o latură pe alta.

Veronica, femeie tânără, se speriasse întâi. Îi fusese frică să nu fie uneltirile celui necurat amestecate în somnul bărbatului și, fără știrea lui, plătise preotului multe liturghii și rugăciuni pentru «omul care nu se poate odihni». Dar nu folosiseră la nimic.

Preotul îi spusese:

- Nu te mai neliniști și tu. Sunt oameni cari, din firea lor, nu pot avea un somn liniștit. La orice întâmplare să-ți iese din cap gândul că ar fi amestecat aici necuratul. Dumitru e un om închis, nu vorbește aproape nimic cu nime ziua întreagă. Se vede că firea se răzbună în somn: vorbește cu el însuși și cine știe ce nu-i place. E un om pe care cu greu îl poți împăca.

Cu timpul, femeia văzuse că nu-i o primejdie, bărbatului nu i se întâmpla nimic rău oricât ar fi durmit de neliniștit. Își vedea, a doua zi, de treburi, harnic și hotărât, ca și când ar fi durmit butuc noaptea întreagă. Veronica se obicinuisese, de ani îndelungați, cu somnul lui neliniștit.

Dar, de când începuseră a umbla veștile despre Crăciun, Dumitru Macarie ajunsese un greu canon pentru muiere, nu numai noaptea, ci și ziua.

Veronica avea senzația sigură că bărbatul ei trăiește sub o continuă amenințare, sub o neîntreruptă temere. Se ferea de oameni mai mult decât înainte; părea speriat după fiecare care trecea pe la poarta lor, aștepta cu răsuflarea oprită să vadă dacă drumețul nu-i deschide porțile.

Când trecea lume mai multă pe uliță, când oamenii mergeau la biserică, duminica și în sărbători, sau la slujbele, ce se făceau pentru înlăturarea nouălor primejdii, ce ar mai putea veni asupra

țării și a norodului, Dumitru se făcea nevăzut, dacă era afară, după câte-o claie de fân, ori în casă, înfunda unghetul cel mai întunecat.

Lucrând prin curte, se oprea deodată îngălbenit, cu privirea fixă într-un punct, ca și când ar vedea pe cineva. După astfel de opriri părea că i se sleiesc puterile, nu mai avea nici o poftă de lucru, și se lăsa pe-o buturugă ori intra în grajd și ședea pe scăunelul pentru mulsul vacilor.

Părea că dăduse peste el o lingoare: hărnicia lui se topise ca ceara în fața focului. Rămânea în urmă cu aratul, cu cositul, cu seceratul.

La masă rămânea adeseori cu lingura în mână, privind fix în perețele din față. Uneori îi cădea lingura din mână fără nici o pricină. Nu mai avea nici o poftă de mâncare. Dacă nu l-ar fi chemat Veronica de prin curte, nu și-ar fi adus aminte de masă.

Dar ziua femeia-și avea trebile ei. Alerga în curte, în grădină, vedea de foc și de fertură, de mâncarea vițelilor și a porcilor, și mai putea răbda schimbarea ce răsturnase viața bărbatului.

Dar nopțile erau un chin. Oricât de obicinuită era cu somnul neliniștit al lui Dumitru, acum, abia putea așipi un ceas-două înaintea revărsatului de zi. Omul ei se muncea acum ca în chinurile iadului. Uneori se speria în vis atât de cumplit, încât sărea din pat și fugea în curte. Alteori gemea necurmat ceasuri de-a rândul.

Veronica cerca să-l trezească și nu putea. Atunci, aprindea o lumânare să vadă ce-i cu el. Dar bărbatul era treaz și o privea cu ochi sticloși. Se speria de el, se întorcea cu fața la icoane și-și făcea cruce. Apoi uneori îl întreba:

- Ce-i cu tine? Ce ai visat?

De cele mai multe ori Dumitru o privea împungaci, cu aceiași ochi sticloși și nu răspundea nimic.

Rareori zicea:

- N-am nimic. N-am visat. Lasă-mă în pace și te culcă.

- Parcă cineva mai poate dormi lângă tine!

Părea că un singur lucru îl mai interesează, și acesta cu tot mai multă patimă, cu cât trecea vremea.

- Ce se mai aude? O întreba pe Veronica de câte ori venea de prin sat. Dacă nevasta venea și numai de la o vecină, nu scăpa de întrebarea asta.

Femeii îi părea bine c-o întreba: era singurul prilej, de-o vreme încoace, când mai putea schimba un cuvânt cu bărbatul.

- Ce să se audă? Câte minuni toate! La cutare i-a spus că nevasta îl înșală cu un om, spus pe nume, și locul și vremea. La o nevastă i-a spus că a lepădat după-olaltă trei copii, și moașa care a ajutat-o i-a îngropat în grădină, la rădăcina unui soc. Mitropolitului i-a spus toate păcatele cele ascunse înaintea soborului întreg. Unui om bisericos dintr-un oraș i-a descoperit cum și-a înveninat nevasta...

Veronica își însemna cu grijă tot ce auzea vorbindu-se în sat despre Crăciun și isprăvile lui și i le povestea, de fiecare dată, din fir în păr.

- Da, ce se spune? Pe unde va fi acum? întreba el la urmă, privind cu ochii sticloși într-altă parte.

- Nime nu știe! Unii zic că ar fi departe, prin inima țării; alții că ar fi ajuns și prin unele sate din apropiere.

Mânile lui Dumitru începeau a tremura, cum le ținea pe genunchi.

- În care sate, anume?

- Păi nu știe nime. Nime nu poate numi un sat.

O singură dată putuse Veronica să-i precizeze:

- În Brusturi!

Satul era al patrulea de la Cornești.

- Pân' aici a ajuns?

Omul se îngălbenise, cumu-i ceara, și acum începuseră să-i tremure și genunchii după palme, cum ședea pe scaun.

- Așa se spune, dar s-a văzut și până acum că nime nu poate ști de bună seamă pe unde se ține.

La început, Veronica crezuse că omul ei se interesează așa de mult de «sfânt» pentru că ar dori să-l vadă, să-l cunoască. Cine știe, poate ascultându-i propovedania, poate s-ar încreștina și el! Poate omul ei presimțea că numai sfântul acela îl va mai putea duce la biserică, după ce o părăsise și o încunjura de atât amar de ani!

Dar de data asta, când îi văzuse mâinile și genunchii tremurând simțise că lui Dumitru i frică de «sfânt». «Începuse, deci, de mult, își zise ea. Se teme de când a auzit vorbindu-se de el...Doamne sfinte! Dar pentru ce?...Îi era teamă să nu-l înfrunte în fața satului întreg, pentru că nu mai ținea nici o rânduială creștinească?»

Și ca o întărire a descoperirii ei, Dumitru plecă, încă în după amiaza aceea, la munte, cu sare la oi. Drumul încolo și înapoi ținea trei zile.

- Dar nu-s două săptămâni de când le-ai dus sare.

- Nu-i nimic! Acum am vreme, mai târziu ne apucăm de seceră.

Veronica înțalese: se temea ca nu cumva Crăciun, dacă într-adevăr a fost în Brusturi, să pice pe neașteptate și în Cornești.

«Dar pentru ce se temea, Maica Precistă?» se frământa femeia.

Era mai tânără cu zece ani decât Dumitru, dar părea mai bătrână decât el cu douăzeci. Viața lângă omul ăsta închis ca mormântul o prăpădise. Alta, în locul ei, n-ar fi trăit cu el nici o lună. Dar Veronica a fost o femeie care nici ca fată mare, nici ca nevastă, nu mai aștepta nimic de la viață.

La vârsta de cincisprezece ani, o fetișcană abia, se îndrăgostise de moarte de un fecior din sat, care o iubea de asemenea, dar care fusese împușcat, din greșeală, la o vânătoare chiar de fratele său mai mare.

Se măritase după Dumitru numai pentru a nu împleti cosiță albă și a ajunge de ocara satului.

Cu trecerea anilor se obicinuiseră cu omul ăsta întunecat și tăcut. Dacă ar fi dat de unul care s-ar fi bucurat de viață și de ea, care ar fi umplut casa cu râsul și fericirea lui, poate nu l-ar fi putut răbda. Pentru ea viața sură, ce se scurgea încet în casa bărbatului, era cea mai potrivită. Se prăpădea poate mai mult de pierderea din copilărie.

Într-o zi, la întrebarea obicinuită a lui Dumitru, nevasta răspunse:

- Ce să se mai audă? Tot minunății de ale lui! Zice că într-un oraș, într-o grămadă de oameni cari îl ascultau, a intrat și un jidan. Trecea cu mașina pe stradă, și când a văzut atâta lume adunată,

s-a coborât și el să vadă ce-i. Oamenii i-au făcut loc; îl cunoșteau. Era cel mai bogat evreu din oraș, avea trei prăvălii.

Când îl văzuse pe Crăciun se uitase la el întins o vreme, apoi izbucnise în râs:

«Adică ăsta-i nebunul care răscolește țara întreagă, zisese el. Să am eu o putere, l-aș închide pe pâne și apă, să nu mai facă pe oameni să caște gura, pierzând zadarnic vremea cea scumpă a lui Dumnezeu.»

Sfântul, se spune, s-a înfuriat, și-a spintecat cămașa la piept, și a început să strige: «Iuda vorbește de închisoare pe pâne și apă și nu vrea să creadă că acolo e locul lui. Înainte cu doisprezece ani, în luna lui mărtisor, într-a cincisprezecea și-a pus foc prăvăliei, din care și-a dus dinainte toată marfa asigurată pentru două milioane. Funcționarului de la banca de asigurare care venise să vadă și să prețuiască paguba, și care începuse să bănuiască adevărul, i-a pus în palmă una sută de mii de lei. Și, în loc să zacă la răcoare, Iuda și-a deschis o nouă prăvălie, și apoi alta. Avea și marfă de la întâia, avea și bani.»

Se spune că jupânul, auzind așa, a îngălbenit, și-a dat ochii peste cap și a căzut grămadă. Oamenii l-au dus pe brațe la mașină.

Veronica povesti tot ce auzise, dar băgă de seamă că bărbatul nu o mai asculta de când pomenise de focul ce și l-a pus jidanul la prăvălie.

În ochii lui zări atunci ca o flacără de nebunie, care se stinse repede, apoi privirile lui rămaseră moarte.

În noaptea ce urmă, Dumitru se culcă îmbrăcat, dar nu în pat, ci pe o laviță lângă fereastră.

Veronica nu-l putuse îndupleca să se dezbrace și să se culce ca oamenii. Cât se stânse lumânarea ea simți că bărbatul ei se ridică și șade pe laviță cu ochii în fereastră.

De câte ori se trezi peste noapte, îl văzu nemișcat, în aceeași poziție. În noaptea aceea ea se putu odihni: Dumitru n-a scos un geamăt, semn că somnul nu se apropiase de el.

De ce se temea? Ce pândise toată noaptea la fereastră? Pentru ce-i ieșise în priviri flacăra aceea de nebunie, când povestise despre focul pus de jidan la prăvălia lui?

Veronica nu putea afla nici un răspuns.

A doua zi, după amiază, Dumitru* Macarie se apropie de nevastă și zise:

- Știi la ce m-am gândit? Să plec în America!

Femeia îl privi înspăimântată.

- Doar nu-i fi înnebunit?

- Nu. Dar mai avem o datorie intabulată pe avere, pe care vezi că nu mai ajungem să o putem plăti.

- Dacă nu vom putea-o plăti noi, vor plăti-o moștenitorii. Nu avem copii. Vrei să lași moșia limpede de orice sarcini nepotului tău? După cât arată purtarea lui cu tine, nu-i vrednic.

- Nu mă simt eu bine cu datoria aceea după cap!

- Așa! Nu te simți bine! Poate de aceea te-ai schimbat așa de tare în vremea din urmă. Te gândești mereu la ea!

Știa că nu asta poate fi pricina temerii lui.

- M-am schimbat? Cum m-am schimbat?

El se uită speriat la Veronica.

- Nu ți-aș putea spune ce anume. Îmi pare că te temi de ceva. Ca și când te-ar urmări cineva.

- Destul, întră el repede în vorba ei. De-acum nu mă va mai putea urmări nime. Sunt hotărât să plec în America, și cât mai în grabă.

Femeia se uită întins la el...«De-acum nu mă va mai putea urmări nime», repeta în gând cuvintele lui. Așadar nu se înșelase, se temea de ceva. Se temea de «sfântul» acela.

- Au mai plecat ei și alți oameni de la noi în America, începu el, văzând că femeia nu-i mai răspunde.

- Au plecat, dar când? Înainte de război! Acum nu mai poate trece nime în America. Și chiar dacă ai putea, ce să faci acolo un om de șasezeci de ani ca tine? Cine a mai plecat bătrân în America?

Dar Dumitru nu se lăsă convins. Se informă la notarul, la preotul, fără să le spună ce gânduri îl bat. Și, neprimind răspuns mulțumitor, se duse la oraș, la un avocat, pe care-l cunoștea el.

Răspunsul ce-l primi era același.

* În ms.: „Andrei“ (n.ed.)

- Dumneata pe ce lume trăiești? Nu știi ce război îngrozitor se duce pe mare? Nu mai umblă nici un vapor de călători.

Se întoarse deznădăjduit acasă. Ajunse seara.

Cât ce-l văzu Veronica, foarte schimbată, începu să vorbească:

- Dumitre, a murit «sfântul»!

- Cine?

- Sfântul ăla, de care-mi părea mie că a început să-ți fie frică.

- De ce să-mi fie frică de el? Întrebă bărbatul încruntat.

El simți că la vestea ce o auzi îi căzu piatra de moară de pe inimă.

- Știu eu de ce? Așa mi s-a părut. Dar acum s-a isprăvit! A murit! Ce păcat că n-ai fost acasă.

- Dar pentru ce?

- A murit aici la noi în sat.

Omul se albi și se lăsă pe scaun. Simți că-i învie rădăcinile pământului..

- A murit aici? Întrebă c-o voce slabă, de pe altă lume.

- Aici. A murit ușor ca un pui. S-a lăsat în pulberea drumului, a suspinat și a închis ochii.

- A,...a...

- Vrei să întrebi dacă a propovăduit și la noi?

Fără să poată scoate o vorbă, el înclină din cap.

- A propovăduit și la noi, în fața bisericii. Dar era slăbit tare, abea-și putea trage sufletul. A propovăduit, ca pretutindenea, pocăința întru iertarea păcatelor...

- Și...și n-a des...

- Vrei să spui dacă n-a descoperit și aici, ca în alte locuri, păcatele ascunse ale oamenilor? Nu! L-a ascultat toată lumea fără să grăiască. Ne-a povestit arătarea ce a văzut-o pe cer, și pedepsele ce vor veni peste țară, dacă nu se pocăiesc oamenii. El nici nu știa că o parte din aceste pedepse au și venit. I-au spus oamenii. Atunci a adăugat că mai vin și altele, dacă nu ne pocăim și nu ne întoarcem de la fărâdelegile noastre. Vorbea încet, abia i se mai auzea glasul. Spunea că pe la noi nu a venit, știind că în Cornești și satele din jur nu-s oamenii așa de păcătoși ca în alte părți.

- Așa a spus? Întrebă Dumitru abea răsuflând. Veronicăi i se păru că se uită la ea cu un fel de batjocură în priviri.

- Așa!

- Dar el de unde ne cunoaște?

- Cum să nu ne cunoască dacă-i de la noi din sat?

- Nu mai spune! De la noi?

- De-aceea mulțumea lui Dumnezeu că i-a ajutat să ajungă să moară în Cornești și să se odihnească lângă părinții lui.

- Dar cine-s părinții lui?

- Părinții i-au murit, dar îi trăiesc fratele și sora.

- Ce spui? Crăciun al lui Niculae și Safta Mărginean?

- El este!

Dumitru Macarie izbucni în râs. Veronica nu-l auzise niciodată râzând până acum. Nu știa: acesta e râsul lui firesc sau râde prin gura lui însuși diavolul? Era un râs drăcesc: se încrâncenase carnea pe dânsa. Se uita prostită la bărbat, și înlemnise de spaimă.

- Crăciun al lui Niculae și Safta Mărginean. Dacă a fost sfânt, prost sfânt a fost, mincinos sfânt! Adică așa a spus: «oamenii din Cornești și din satele din jur nu-s așa de păcătoși ca într-alte părți»? Așa a spus? Prost sfânt, mincinos sfânt! Dacă nu cunoaște nici pe oamenii din satul lui! Și râsul drăcesc se auzi din nou.

Veronica îl privi înlemnită. Pentru ce era un sfânt mincinos? Pentru ce spunea Dumitru: «dacă nu cunoaște nici pe oamenii din satul lui? Nu cumva...» i se năzări ei... Ce i se năzări? «Nu cumva e chiar el, Dumitru, un mare păcătos, și-și bate joc de sfânt pentru cuvintele lui: „în Cornești nu sunt oamenii așa de păcătoși ca în alte părți?” În răutatea asta drăcească, în care vorbea el, nu era și o părere de bine că sfântul era mincinos?»

Revenindu-și în fire și neștiind ce să creadă, Veronica zise:

Dacă l-ai fi văzut cum a murit, nu i-ai mai spune nici prost, nici mincinos. Mai bine te-ai duce și tu să-l vezi. Tot satul se duce. Cine nu l-a văzut până acum?

- Dacă ar fi fost într-adevăr un sfânt, m-aș duce, dar așa, pentru ce? Să văd un mort? Am văzut destui... Hei! Dacă știam eu de mai de mult că nu-i un sfânt, ci un om de rând...!

- Ce era, dacă-i fi știut? Îl întrebă surprinsă și neliniștită muierea.

- Nimic! răspunse el scurt și ieși în curte, căutându-și de lucru, după cum crezu Veronica. Dar el strigă sluga și-l trimise să-i aducă un kilogram de rachiu, de care se va găsi mai cu putere.

În seara aceea se îmbătă butuc și nu se mai trezi până dimineața. Se îmbătă trei zile de-a rândul. În ziua înmormântării lui Crăciun, nu se mișcă din casă, de lângă sticla de rachiu.

- Nu vii și tu? E lume peste lume! Mii de oameni s-au adunat.

- Dacă-s nebuni! Eu sunt un om în toate mințile. Dacă ar fi fost un sfânt adevărat, m-aș fi dus și eu la înmormântare. Dar a fost un șarlatan, un sfânt mincinos.

Femeia îl lăsa în plata Domnului și se duse la prohod.

Ea rămase în credința că Dumitru se temuse de Crăciun, de venirea lui, de propovedania lui, ori, poate, și mai ales, de puterea lui de a descoperi lucrurile ascunse.

Acum că murise, și-l îngropaseră aici în cimiterul din Cornești, Dumitru nu mai avea de ce se teme. «Va reveni, își zicea ea, la viața lui obicinuită.»

Vreme de o săptămână, după ce ieșise dintr-o beție așa de grea, Dumitru revenise într-adevăr la viața lui obicinuită, în care beția n-a intrat niciodată. Ba, nopțile, le dormea mai liniștit decât înainte de a ieși în țară vestea lui Crăciun.

Dar după o săptămână, somnul lui ajunsese din nou neliniștit, ca în vremea când trăia «sfântul», și-l așteptau să pice și în Cornești. Veronica își văzu spulberate toate nădejdiile: nu numai că nopțile nu se mai putea odihni de răul lui, dar Dumitru și peste zi nu mai era de nici o treabă.

Aproape nu-i mai păsa de casă și moșie. Dacă nu ar fi fost femeia să-i spună și, încă de mai multe ori pe zi, ce are de făcut, el ar fi rămas înlemnit pe o buturugă în curte.

Nu se mai ferea acum, după moartea lui Crăciun, de oameni, dar Veronică i se părea că se teme, din zi în zi mai mult, de el însuși. Îl rodea un vierme nevăzut, ziua și noaptea. Veronica se întreba: ce vierme? Până trăise Crăciun, credea că acesta e viermele, darul lui de a descoperi păcatele ascunse, de care îi păruse ei că se temea Dumitru. Dar iată că se înșelase: «sfântul» dormea în cimiterul satului, și bărbatul ei e chinuit și acum de spaimă, deși Crăciun nu se va mai scula niciodată din groapă să

vină să-l înfrunte, nici să-i descopere înaintea satului vrun păcat greu ascuns.

Omul slăbea din zi în zi și privirile lui ajunseră tot mai sticloase. Uneori Veronica, privindu-l, se îngrozea, își făcea cruce: «Doamne nu ne lăsa! Parcă-i nebun de jumătate!»

Voi să-i aducă un doctor de la oraș, dar bărbatul rânji:

- N-am nevoie de doctor. Ce poate ști un doctor!

Stăruie să aducă pe preot, să-i citească vro slujbă de odihnă.

- Să nu-l văd prin curte, că-i rup picioarele.

Ea, totuși, duse la preot, în mai multe rânduri, câte-o haină de-a bărbatului să facă slujbă pe ea.

- Nu mă pot apropia nicidecum de păgân să îl ajut, zicea femeia.

- Cu adevărat păgân. Parcă nu-i botezat. Nu primește nici un ajutor al bisericii.

De la o vreme, Dumitru începuse să vorbească în somn, în vis. Femeia, mai mult deșteaptă, asculta, trăgea cu urechea. Trebuie că avea febră. Aiura. Pomenea mereu de-un foc mare, care mistuia o casă. Se certa cu cineva prin somn, se jura și suduia. Părea că era îndrăcit, nu alta, își zicea femeia: așa înjurături și blesteme încă nu auzise ea niciodată.

Încerca să-l trezească. Uneori reușea.

- Ce-ai visat iar?

- Visat? N-am visat!

- Vorbeai de-un foc.

- Asta nu-i vis!

- Cum nu-i vis?

- Îl văd mereu!

- Focul?

- Da. Arde mereu și nu se mai stinge. Casa e mistuită toată, n-a mai rămas decât o grămadă de jar. Dar flăcările focului se înalță, mereu, vâlvătaie până la cer. Și așa se vor înalța până la sfârșitul lumii.

Așa-i răspunsese o dată, când reușise să-l trezească. Dar femeia era convinsă că el visa mai departe. Se aplecase asupra lui cu lumânarea aprinsă. Era într-un lac de sudoare, cu ochii deschiși, plini de spaimă, privind țântă.

Locul obicinuit, unde stătea ziua, era o buturugă înaintea grămezii de lemne, în curte. Veronica băgă de seamă că omul ei vorbește acum singur și ziua. Putea să-l asculte de aproape, când trecea pe lângă el: n-o simțea, n-o auzea. Dumitru vorbea încet. Pomenea un nume, un om cu care avea el o răfuială mare: Visalon. Vorbea de-o judecată. Părea că răspunde în fața judecătorilor.

Cine era Visalon acela? Ce judecată avusese Dumitru cu el? Femeia se întreba zadarnic. Nu era în sat nici un om cu numele Visalon. Nu știa să fi avut bărbatul ei vro judecată cu cineva.

Alteori, pomenea de Visalon și de-o femeie, Măriuța. Și iar părea că se judecă cu cineva. De bună seamă bărbatul ei e pe calea de a-și pierde mințile!

Trecură zile și Dumitru nu se mai liniștea. Dimpotrivă vorbea tot mai mult singur. Era acum numai umbră de om, așa slăbise. Veronica nu l-a iubit niciodată, dar acum începuse să-i fie milă de el. Înțălegea că se apropie de mormânt, și simțea că se va duce cu o piatră de moară pe suflet. Îndată ce i se deșteptase mila pentru el, ea simțea prin puterea intuiției că numai un păcat greu nemărturisit, îl putuse distruge în așa măsură.

Într-o zi se apropie de el, cum ședea pe buturuga lui și vorbea singur, și-i puse mâna pe capul gol.

- Dumitre!

El treseri, își scutură capul și o privi înspăimântat.

- Dumitre! Ce te muncește pe tine așa? Pentru ce nu-mi spui?

El o respinse cu putere, încât femeia era să cadă pe spate. Totuși încercă și a doua și a treia zi să se apropie de el.

De data asta omul nu o mai alungă. Stătea în soare, cu capul gol; albise de tot în vremea din urmă și părul lui încălțit lumina.

O privi întins un restimp îndelungat. Privirile lui se schimbaseră, erau acum blânde și umilite, cum nu-i văzuse Veronica niciodată ochii. Se uită la ea rugător, până când femeia nu mai putu suporta.

- Spune!

- Eu l-am...

- Ce zici?

- Eu l-am aprins pe Visalon.

Pe-o clipă i se păru că Dumitru aiurează iar. Dar, îndată îi veni în minte focul cel mare, dinainte cu o sumedenie de ani. Își aduse aminte și de nume: da, Visalon îl chemase pe omul căruia îi arsese casa.

- Tu i-ai dat foc?

- Eu.

Omul închise ochii și-și lăsă capul în piept. Multă vreme nu mai zise nimic. Părea că nici nu mai respiră, părea că a murit.

Veronica își aduse aminte de focul acela, izbucnit din bun senin, și care mistuise casa și toate celelalte clădiri din curtea lui Visalon Albu, încât frunzașul satului ajunsese la sapă de lemn. Nici înainte, nici după aceea, nu mai fusese foc în Cornești, de când țineau minte oamenii. Atunci a fost un mare noroc că nu sufla nici un pui de vânt, și ograda lui Visalon era mare cât un hotar, casele vecine departe. Niciodată n-a știut nimeni cum a izbucnit focul acela. Rămăsese omul pe drumuri, cu fată mare logodită, cu Măriuța...

Veronica-și duse mâna la frunte: da, Măriuța, o chema pe fata lui Visalon, Măriuța pe care o pomenea Dumitru când vorbea singur.

Deodată, în mintea ei se făcu lumină: pe vremuri, se vorbise că Dumitru ar fi cerut pe Măriuța, dar că Visalon nu s-a învoit să-i dea fata, și că nici ea nu voise să audă de el.

Așadar Dumitru pusese focul, din răzbunare!

Acum, înțelegea toate! Înțelegea firea tăcută și ascunsă a bărbatului, somnul lui neodihnit înainte de a se arăta «sfântul», prin țară. Nu putea trăi cu inima ușoară un om care poartă pe suflet un păcat așa de mare, neispășit! Înțelegea teama tot mai mare, ce-l frământa pe Dumitru, după ce Crăciun își începuse propovedania și descoperea cele ascunse ale oamenilor. Era primejdie să se arate pe negândite și în Cornești. Îi părea că înțelege pentru ce Dumitru numise pe «sfânt» prost și mincinos, pentru cuvintele că «în Cornești nu sunt păcătoși așa de mari ca în alte părți.» Nu cunoștea crima lui!

Dar pentru ce nu-și mărturisise Dumitru păcatul mai de mult? De ce a lăsat să-l roadă viermele o viață întreagă, pentru a-l mărturisi acum când era cu un picior în groapă?

Se apropie de bărbat, îi puse mâna ușor pe cap, și șopti:

- Săracul de tine! Pentru ce n-ai mărturisit păcatul greu la vremea lui? Pentru ce te-ai chinuit viața întreagă?

Omul tăcu un restimp îndelungat. Respira acum greu și glasul îi horcăia în piept.

- N-am putut! Eram un fruntaș al satului. Cum să arunc o rușine așa de mare pe mine și pe neamul meu?

- Și...Focul acela?

- Pentru ce l-am aprins pe Visalon? Din mânie și răzbunare. Eram nebun. Cerusem pe Măriuța în căsătorie, și tatălui săi i s-a părut că nu sunt destul de bogat. Așa? Mi-am zis. Nu va mai fi nici el bogat. Peste o săptămână, noaptea, l-am aprins. Nimeni nu s-a putut gândi la mine: plecasem din sat de seara, cu sare la oi, la munte. M-au văzut destui plecând.

- N-au bănuit nimic?

- Nimic!

- Nici părinții tăi?

- Suflet de om. Am încuiat nelegiuirea în mine ca-ntr-un mormânt. Dar curând am băgat de seamă că m-am înșelat: focul acela închis în mine, a început să ardă, din zi în zi mai tare. Cum zici tu: mă rodea viermele, dar nu un vierme obicinuit, era unul de foc.

Mă muștra conștiința din an în an mai tare.

- Dar pentru ce n-ai mărturisit atunci?

- N-am avut puterea.

- Dar azi cum ai?

- Hei! Blestematul ăla de «sfânt». Dacă nu era el, nu mai auzai tu așa minune din gura mea!

- Dar omul e mort și îngropat!

- Zadarnic e mort acum, după ce mi-a împlântat în suflet spaima că-mi poate descoperi păcatul! Frica de a fi descoperit, de a fi arătat oamenilor așa cum sunt, m-a făcut să văd pentru întâia oară întreaga grozăvie a păcatului meu. Am trăit cu păcatul în suflet peste treizeci de ani; cu muștrări, e adevărat, uneori, dar am putut trăi și mi-am putut vedea de lucru, când uitam de foc. Ba, în scurgerea anilor, mi-am zis adeseori că păcatul nu e așa de mare, că Visalon acela era om zgârcit, și merita să fie pedepsit.

Tăcu ostenit, apo își trase sufletul:

- De când am auzit, însă, de minunile ce le făcea Crăciun, și că-el poate pița, dintr-o zi într-alta, și la noi în sat, groaza a intrat în mine, și groaza mi-a descoperit toată greutatea păcatului, făcând să crească viermele acela al remușcării, până la mărimea unui șarpe închis în mine, și care mă mușca mereu, zi și noapte, și mă umplea de venin nou. Nu-mi mai puteam micșora prin nimic vina; nu-mi mai puteam spune că Visalon a fost un om zgârcit, că eu am avut dreptul să mă răzbun pentru rușinea și umilința în care m-a adus, când n-a voit să-mi dea fata. La mușcăturile șarpelui, trebuie să recunosc că nici Măriuța nu ținea la mine. Da, frica, spaima de a fi descoperit în fața oamenilor, mi-a crescut recunoașterea greutății păcatului, și a schimbat viermele din mine, cu care puteam încă trăi, cu șarpele care nu mai încăpea în mine.

El se opri din nou. Ochii i se închiseră, capul îi căzu pe piept. Femeia se sperie: începă să moară?

Dar el continuă cu vocea ostenită:

- Zadarnic a murit sfântul, șarpele, crescut din teama că el mă va descoperi, a rămas în mine. N-am mai putut ascunde, a trebuit să mărturisesc.

Făcu iarăși o pauză și adause:

- Acum nu frica de sfânt și de oameni, ci frica de Dumnezeu, recunoașterea greutății păcatului, m-a făcut să vorbesc...Și adevărul, care s-a limpezit în mine: că Dumnezeu știe toate, și frica să mă înfățișez la judecata lui, fără ispășire...Hei, dacă mi se limezea adevărul ăsta mai de mult!...

- Mărturiseai atunci?

- Mărturiseam și ispășeam. Mă supuneam de bunăvoie legii, și poate aș fi trăit și eu în lume ca un om, nu ca un diavol!

Deodată Dumitru își ridică capul și Veronica văzu fața lui înseninată și ochii luminoși. Se ridică de pe buturugă, își îndreptă trupul uscat în care părea că intră vigoarea lui de altădată și zise cu o voce limpede și hotărâtă:

- Acum vine rândul celorlalte mărturisiri. Mă duc la preot să mă spovedesc, întâi în fața lui Dumnezeu, să primesc canon. De-acolo, plec la tribunal să mă predau ca acela care a pus foc lui Visalon Alb. Poate eu voi muri în temniță. De aceea, încă azi.

pun jumătate din averea mea pe numele nepotului lui Visalon, pe George Albu, și jumătate pe tine, să ai din ce trăi câte zile vei mai avea, și eu dacă mă voi întoarce din temniță. La moartea ta sau a noastră, va trece și această parte din avere cu casă cu tot, pe numele lui George Albu; e singurul urmaș în viață a lui Visalon.

Se învârtea lumea cu Veronica, din câte-i ieșeau din gura lui Dumitru. Nu-i păru rău din felul cum hotăra de avere, dar cum să intre în temniță un om bătrân și slab cum era?

- Mă frământă de mult hotărârile ce le-am luat acum.

- Poate de aceea te-ai hotărât odată să mergi în America, să plătești datoriile ce mai sunt pe avere? De-atunci te frământă hotărârile de acum?

- De mai de mult! De când a început «sfântul» să dezvăluie cele acunse ale oamenilor. Vedeam totul limpede de atunci, dar n-am avut putere! Nu mă gândeam la răspunderea în fața lui Dumnezeu, ci numai la răspunderea înaintea oamenilor!

A doua zi oamenii din Cornești rămaseră trăsniți: Dumitru Macarie, după ce se spovedise și rânduise asupra averii, s-a dus la tribunal să se predea ca cel ce l-a aprins pe Visalon Albu, înainte cu peste treizeci de ani!

- Minunea lui Dumnezeu!

- Mare minune! Cine ar fi crezut!

- Crăciun lucrează și după moarte, zise cineva, și vorba asta făcu încunjurul satului Cornești și a satelor din jur. Apoi prinse aripă și zbură până departe prin țară.

IX

După plecarea lui Crăciun din mănăstirea de călugări, unde descoperise blestămății ascunse, frații rămăseseră ca fierți. Și mai rușinat decât toți rămăsese starețul Pafnuție.

Tot ce spusese «sfântul» sau nebunul acela despre ei, era adevărat: toți erau muieratici, toți beau subt ascuns. Bine că n-a apucat nebunul să spună mai multe!

Cei arătați pe nume nu mai cutezaseră să dea față cu ceilalți. Se retrăseseră în chiliile lor, și, câtva timp, nu mai cutezaseră să se înfățișeze nici la slujbe, în biserică, la vremea rânduită. Zadarnic îi chemau clopotele și toaca: se dăduseră bolnavi și nu mai ieșeau din chilii.

Starețul Pafnuție plecă grăbit din mănăstire încă în dup-amiaza acelei zile. Dase de știre, cui a voit să-l asculte, că a fost chemat grabnic la mitropolie pentru tăietura din pădure, căci toamna se apropia și se înfățișaseră cumpărătorii la mitropolie, iar el nu putea lipsi.

Mințea! Pleca pentru că simțea că, între frați, îi cădea nasul de rușine. Se duse la țară, la un frate al său, preot, și rămase acolo două săptămâni, până se vor mai uita lucrurile.

Fratele îi vorbi, minunându-se, despre Crăciun. Fusesse și pe la ei și se descoperiseră multe fărădelegi ascunse. Mulți oameni au ajuns la cuțite în urma dezvăluirilor ce făcuse.

Pafnuție nu suflă nici un cuvânt că omul ar fi trecut și pe la mănăstire.

- Oricum, e un fenomen ciudat, zise fratele său, preotul. Noi știm, după Sf. Pavel, că «darul limbilor va înceta, prorocii nu vor

mai fi», și iată că în zilele noastre se scoală un om de rând și descoperă lucrurile cele ascunse.

- Cu ajutorul duhului rău, frate! Trebuie să fie îndrăcit!
- Nu pot crede; duhul cel rău nu lucrează împotriva sa însuși.
- Cum, împotriva sa lucrează?

- E limpede! Omul, descoperind păcatele și vinele ascunse, lucrează împotriva diavolului care-i ținea legați, cu taina în suflet, pe criminali, moștenitorii siguri ai iadului. Dacă omul ar fi demoniac, nu ar propovădui pocăința și mărturisirea întru iertarea păcatelor și scăparea din gura iadului. Nu, ascultă-mă pe mine, Pafnuție! Vei fi tu stareț, dar eu sunt mai bătrân decât tine. Eu zic că-i un semn pe care ni-l trimite Domnul Dumnezeu.

Starețul era un om voinic; părea mai degrabă un pădurar sau un haiduc decât un călugăr. Coama lui, abia înspicată cu fire de argint, era o cunună neagră, strălucitoare deasupra frunții înalte. Barba, ca funinginea, i se revărsa bogată pe piept. Din mânecile largi ale rasei ieșeau două brațe puternice, păroase. Ochii cu priviri tari se adăposteau sub sprâncene stufoase.

- Ce semn? Întrebă el cu asprime pe fratele său. Un nebun sau maniac religios, dacă spui că nu-i îndrăcit, umblă desculț și cu capul gol, își pune un crucifix popistășesc pe piept, și spune tot ce-i trece prin minte, sau, poate, tot ce știricește de la alții înainte de a începe a vorbi. Asta-i semn, după tine? Asta însemnează că iar s-au pogorât peste oameni darurile Duhului Sfânt, ca pe vremea apostolilor?

- Știu un lucru. Omul nu spune minciuni. Și descoperă lucruri, pe cari nu le-a putut auzi de la nime, lucruri tănuite în suflete singuratice. Și le descoperă nu pentru a face pe oameni și mai răi, ci pentru a-i pune pe gânduri, a-i face să-și recunoască fărădelegea și să se pocăiască. Omul lucrează, deci, în duhul *Evangheliei*. De aceea nu-i cu neputință ca Duhul Sfânt însuși să-i dea darul descoperirii celor ascunse. E adevărat că pe urma lui se nasc între oameni certe și bătăi și destule dușmăanii, dar toate sunt folositoare. După întâia furie ori groază, oamenii încep să se gândească la ei înșiși, la sufletul lor, și să pipăie ce-i în el. Ca duhovnic am prilej să văd și să aud. Ca duhovnic pot să-ți spun...

- Ca duhovnic nu poți spune nimic, îi tăie vorba starețul.

- Atâta lucru voi ști și eu. Nu e vorba să ating taina mărturisirii. Dar ca duhovnic pot să-ți spun că multă lume nu mai poate uita semnul ce i s-a dat, și că s-a cutremurat în suflet. Și nu numai unii dintre cei arătați cu degetul de către străinul acela, ci mulți pe care el nu i-a pomenit. Era și vremea ca oamenii să înceapă a-și trage pe seamă

- Pentru ce?

- Doamne, fratele meu! Tu trăiești în munte, închis în mănăstire, în post și în ajun și în citanii, în rugăciuni și în slujbe, după canonul vostru și după pravila călugărească. Tu nu știi ce-i în lume, cum știu eu. Lumea s-a stricat rău, iubite frate! Nimeni nu mai ține legea, nu mai face deosebire între bine și rău. Nimeni nu mai știe ce este frica de Dumnezeu. Nimeni nu se mai gândește la ziua judecății. S-a uscat credința în suflete, și conștiința, legea binelui și a răului, scrisă de Dumnezeu în inimi, nu mai vorbește nimănui. Oamenii nu mai sunt creștini decât cu numele. N-ar fi rău să mai ieșiți și voi câteodată din bârlogul vostru în lume, să cunoașteți ce se petrece. Cine ar fi mai chemat decât călugărul, să reîncreștineze norodul? Noi, preoții de mir, suntem învăluți de greutatea vieții, de grijile familiei. Noi, ce putem face? Iată eu, de-o pildă, lucrez în parohia asta de douăzeci de ani, și, în toți acești ani, n-am avut atâtea spovediri ca acum, de când a trecut omul acela prin satul nostru.

Starețul se strânse în necredința lui, și zise cu înfruntare, citind din Sf. Pavel:

- «Oare toți sunt apostoli? Oare toți sunt prooroci? Oare toți sunt învățători?» Nu poate propovădui decât cel trimis de biserică. Pe nebunul acela cine l-a trimis? De la cine și-a primit trimiterea? Dacă s-ar apuca toată lumea să propovăduiască *Evanghelia*, n-ar mai rămâne nimic din învățătură. Câte capete, atâtea secte ar fi.

- Dar nu e vorba de asta, frate! Știm cine sunt învățătorii și pe cine trebuie să ascultăm. Dar străinul acela nici nu învață învățătură înalte, ci îndeamnă pe oameni să se ferească de păcat, să-și mărturisească fărădelegile făcute, și să nu mai facă altele! Să se pocăiască. Cine nu poate da asemenea îndemn? Socotind însă răutățile norodului, ale celor mici și ale celor mari, mie nu-mi

pare cu neputință ca vedenia să fi fost adevărată, ca și trimiterea lui.

Starețul se îmburzoie ca un curcan pe care-l fluieri. Era un om cu carte multă, făcuse studii înalte teologice la universitate, ba și la universități străine și, când intrase în mănăstire, călca mai mult a vlădică decât a călugăr. Cu nădejdea asta a învățat și s-a călugărit. Dar, după intrarea în mănăstire, se cufundase în alte păcate și sumeția lui se mai coborâse. Acum însă, auzindu-l pe fratele său că vorbește de «vedenii» și «trimitere», îi păru că intră în domeniul teologic, ce-i aparținea numai lui.

- Despre ce vedenii vorbești și despre ce trimitere? Mi se pare că suntem în plină erezie.

- Nu știu. Nu cred. Dar, de când umblă omul ăsta prin țară, n-ați auzit niciodată la mănăstire vorbindu-se despre vedenia și trimiterea lui Crăciun?

Într-adevăr, nu auziseră. Ei aveau alte griji și alte gânduri acolo la mănăstire.

Preotul îi povesti vedenia lui Crăciun, așa cum o spusese tuturor vlădicilor din țară, așa cum o repeta și la ei în sat și cum auzise în vis porunca să înceapă el propovăduirea. Sfârșind adause:

- E un om știutor de carte. Nu eu, dar cred că nici tu, cu toți călugării tăi împreună, nu știți pe dinafară atâtea părți din *Biblie*, câte știe străinul acela. Vecinic avea *Biblia* în traistă.

- E un sectar, spuse cu autoritate starețul. Numai între sectari se găsesec inși, cari cred serios că sunt iluminați de Duhul Sfânt, și trimiși la propovedanie.

Vreme de două săptămâni, cât a zăbovit starețul Pafnuție la fratele său, s-a încins de multe ori discuție asupra «sfântului» între ei. Asupra lui Crăciun și asupra corupției societății, pentru care străinul vestea pedepsele ce vor veni.

Ceea ce-l mira peste măsură pe preot și nu-i venea să creadă era faptul că starețul nu știa nici motivele pentru care mitropolitul și-a dat demisia și s-a retras la mănăstire.

- Se poate una ca asta? Doar a fost un scandal răsunător, care a cutremurat biserica! Cu neputință să nu fi auzit și voi.

- Am auzit că și-a dat demisia, el și încă trei episcopi. Dar la noi demisiile astea sunt totdeauna în legătură cu politica. Nu ne-a interesat. Iar în mănăstire am oprit, de mult, să mai intre vro gazetă.

Fratele, preotul, îi povestea atunci, din fir în păr, ceea ce s-a petrecut în sobor. Povestirea îl impresionează adânc pe starețul Pafnuție. Se ridică și ieși în grădină. De-acolo pe câmp. Rătăci fără nici un țel, până seara.

La cină era cu gândul dus. Nu prea înțelegea ce-i spunea fratele, preotul. Acesta vorbea că arătarea lui Crăciun a fost necesară: o țară cu moravuri corupte, până și în cei mai de frunte conducători ai bisericii, nu poate vedea în viitor decât prăbușirea.

- Noi nu mai ținem nici legea naturală, dar încă cea supranaturală, a *Evangeliei*! Decalogul pentru mulți români a ajuns inexistent. Nu ne mai mustră conștiința pentru nimic. Care e, după tine, care ai mai multă cultură teologică decât mine, cauza acestei cumplite decăderi morale?

- Decădere morală? Sunt epoce de decadență și în morală, ca în toate ale omului. Cum e în hărnicie, în creație, în literatură și artă. Sunt împrejurări economice, curente sociale, preocupări materialiste, cari pot aduce o decadență morală. De altfel, linia vieții omenești nu e dreaptă, ci undulatorie, în toate. Suiș și coborâș. Și, de fiecare dată, într-o epocă de decadență morală, contemporanii spun că niciodată n-au fost moravurile lumii mai stricate ca chiar în vremea lor. În realitate nu-i nimic nou sub soare, cum spune înțeleptul Solomon.

- Dar asta nu explică întru nimic întrebarea pe care am pus-o eu.

- Ce întrebare?

- Pentru ce nu-i mai mustră conștiința pe oamenii de azi, pe românii noștri, cel puțin? Pentru ce s-a întunecat în suflete legea binelui și a răului, legea scrisă în sufletul fiecărui om, chiar în al păgânilor, după cum ne învață apostolul Pavel.

- Întunecarea inimii vine din întunecarea minții. Omul nu mai cunoaște pe Dumnezeu, deși cunoașterea lui e posibilă ca lumina zilei din lucrurile pe cari el le-a făcut de la întemeierea lumii. Dar omul nu mai cercetează lucrurile lui Dumnezeu pentru a-l

cunoaște din ele, ci pentru a se bucura de ele. Ajung, cum ne învață același Apostol al neamurilor, «să slujească mai mult fapturii decât făcătorului».

Starețul, vorbind, se lăsase dus de învățătura lui, și vorbea mai mult chiar pentru a-și arăta această știință teologică la care îl provocase fratele lui. Dar, când ajunsese la citatul din Sf. Pavel, că oamenii ajung «să slujească mai mult fapturii decât făcătorului», el simți o înțepătură în inimă, apoi o strângere, și deveni palid.

- Adică nu mai este credință, întări preotul. Unde nu-i făclia credinței, vine întunericul inimii, căderea moravurilor, slujirea fapturii iar nu a făcătorului.

- Da! Așa este, răspunse starețul și iar simți că i se strânge inima. Cum, avea el vro boală de inimă? N-a simțit niciodată până acum! Întrebarea și-o puse anume, deși știa că e zadarnică, pentru a îndepărta înțălesul cel adevărat, pe care-l simțea că se apropie de el, învăluit încă, ascuns parcă în negură.

- Dar ce trebuie să înțălegem prin credință? Credința creștină, revelația, *Evanghelia*? Toate acestea puțini oameni le cunosc, deși sunt botezați și se numesc creștini. Dacă e vorba de credința asta, puțini o au și puțini o pot avea. Dar, în cazul acesta, nu pot fi nici responsabili de necredința lor, și, ca urmare, de căderea moravurilor. Eu cred că subț credință, în cârmuirea vieții, trebuie să fie vorba de ceva cu mult mai simplu și mai ușor de atins.

- Ce anume?

- Omul să creadă că există un Dumnezeu, ceea ce fiecare om cu mintea sănătoasă poate afla, cum arată și la Pavel.

- Adică, să reducem credința la rădăcina ei.

- Da, la rădăcină! Pentru că cine nu are rădăcini, n-are nici trunchi, nici ramuri. Cine nu crede în Dumnezeu, nu poate crede nici în Hristos, în răscumpărare, în lucrarea Duhului Sfânt. Altfel cum îți închipui că ar putea exista înalte fețe bisericești ca acele descoperite de străinul acela? Sunt vlădici cari nu mai au nici rădăcina credinței: nu mai cred în Dumnezeu. Dar mireni câți vor fi? Iată, după gândul meu, pricina de căpetenie a prăbușirii moravurilor în țara noastră. Dar nu e singura.

- Nu e singura? Întrebă starețul, care, ascultându-și fratele, simțea mereu strâmtoarea la inimă. În gând parcă cineva străin îi confirma mereu: «Nu mai cred în Dumnezeu!»

- Nu, răspunse preotul, care se încălzise în vorbă. Sunt preoți și mireni cari n-ar cuteza să spună că nu cred în Dumnezeu. De-o pildă, tu frate, ai îndrăzni să mărturisești că nu este Dumnezeu? Te-am auzit de atâtea ori, în tinerețele tale, pe când studiai teologia, argumentând strălucit existența lui Dumnezeu.

- Bine, dar de ce mă amintești chiar pe mine? Întrebă, cuprins de o stranie neliniște, starețul.

- Așa, de-o pildă, pentru că ești de față. Ca tine sunt și eu și vor mai fi destui preoți și mireni în țara asta. Cred în existența lui Dumnezeu, și totuși nu țin legea. Pentru că mai este nevoie să credem și în calitățile divine, mai ales în două.

- În două? Cari anume?

- E nevoie pentru ținerea legii să mai fim convinși că Dumnezeu e atotștiutor, și mai ales că el va fi judecătorul nostru. Că nu ne putem ascunde de la fața lui nicăiri, cum spune psalmistul, și că vom fi judecați de el, nu numai pentru fapte, ci și pentru gândurile noastre cele mai ascunse. Deci va trebui să creadă cineva și în nemurirea sufletului ce merge după moarte la judecată.

Starețul asculta înfiorat. Nu știa pentru ce se neliniștește. Toate aceste adevăruri le știa și el și le-ar fi putut spune mai limpede decât fratele său, preotul. Era adevărat! Credința în existența lui Dumnezeu, indiferent față de noi și viața noastră, nu putea fi rodnică în viața morală, și nici credință adevărată nu era. Pentru că adevărul acesta e: Dumnezeu nu numai a creat lumea, ci o și ține și poartă grijă de ea. Mai ales de om. «Nici un fir de păr din cap nu ne cade fără știrea lui». El știe și gândurile. Ne urmărește viața nu ca un solitar ce șade pe tron, ci ca unul care se bucură de faptele noastre bune și se întristează de cele rele. Ne urmărește și ca un părinte, dar și ca un judecător. Nu e o legendă, nici o glumă că el odată va alege pe cei buni de cei răi, cum alege păstorul oile dintre capre... Ei, da, toate acestea sunt adevărate și el le știe de mult. Atunci, pentru ce e neliniștea? Se uita cu teamă la fratele

său: poate va spune de-aici încolo ceva ce ar fi îndreptățit temerea lui?

- Cred că ești pe linia adevărului frate, zise el tare. De altfel însușirile divine sunt concrescute cu însăși ideea de divinitate, deci și atotștiința. Cine crede într-un Dumnezeu gol de însușiri, crede în nimic. Numai ideea judecătorului ține mai mult de revelație.

- Nu! Eu cred că toate popoarele lumii, și cari n-au fost împărtășite de revelație, l-au conceput pe Dumnezeu și ca judecător răsplătitor sau pedepsitor.

- E adevărat!

- Altfel nimănui nu i-ar fi frică de Dumnezeu. Și fără această frică nu poate fi ținută legea morală. Cine nu se teme de pedeapsa lui Dumnezeu, care știe toate, poate cădea în toate fărădelegile, chiar dacă ar crede în existența lui, ca într-o ființă indiferentă pentru noi.

Și cele spuse acum de preot erau adevărate. Dar pentru ce se îngălbenise așa de tare starețul? Era spus acum aceea de ce se temea el? «Cine nu se temea de pedeapsa lui Dumnezeu, poate cădea în toate fărădelegile!» Aici zace toată esența? Da! Spune și-n *Cartea Înțelepciunii*: «Temerea de Dumnezeu este începutul înțelepciunii».

Mândria îl făcu pe starețul Pafnuție să nu recunoască, în sinea lui, că ceea ce s-a petrecut la mănăstire, cu prilejul ivirii lui Crăciun, ar fi putut avea vro înrăurire asupra lui. Dar, însuși faptul că-i fusese rușine să mai rămână între frați, și că, mințind, aflase prilej de fugă, dovedea că descoperirile «sfântului» îl urmăreau de aproape. În discuțiile avute cu fratele său, vreme de două săptămâni, se silise să-și facă din aceeași mândrie un cerc de izolare în jurul său. Dar adevărurile cunoscute și de el, spuse acum de altă gură, pătrundeau acum dincolo de cerc, îl nelinișteau, și se apropiau tot mai mult de sufletul său. Adevărul spus în urmă, că e necesară frica de Dumnezeu pentru a încunjura păcatul, îl lovise drept în inimă. De el se temuse! El se apropia încet îmbrăcat în negură. Acum străluci în lumină. «Da, își zise el, eu nu m-am temut de Dumnezeu, de aceea m-am ticăloșit! Am crezut în existența lui, dar nu m-am gândit că mă vede și că el mă

va judeca.!»...Ticăloșia lui? S-a gândit la ea până acum? Cum i-a venit în minte? Nu s-a gândit, dar ea s-a târât mereu după el, a fost mereu la spatele lui, îndată ce a auzit descoperirile «sfântului»! Ea l-a rușinat, de groaza ei a fugit, crezând că scapă de ea. I-a fost rușine și frică trăgându-se vâlul de pe goliciunea lui înaintea fraților. Și...nu i-a fost frică și rușine când a săvârșit blestămățiile, neacoperit de nici un vâl, în fața lui Dumnezeu! Da! Are dreptate fratele său: aici e pricina ticăloșirii, și a prăbușirii moravurilor.

Vreme cât tăcu i se acoperi fruntea de sudori. Respira greu, și privirile lui erau rătăcite.

Fratele văzu, se miră, dar nu zise nimic. Cine știe ce nădușală!

Într-un târziu el aduse iarăși vorba de «sfânt».

- Ți-am spus că după plecarea omului aceluia am văzut multă îndreptare în popor. Ei bine, eu cred că lucrul de căpetenie ce începe să-i schimbe, e frica, frica de Dumnezeu. Oamenii au început să se simtă responsabili în fața lui Dumnezeu și să se teamă de pedeapsă. Cum nu s-ar teme, când nouă ni-e frică să fim descoperiți chiar și numai în fața oamenilor? Nu se teme toată țara de «sfântul» ori iluminatul ăsta? Și numai dintr-un singur motiv: are putere să le cunoască păcatele...Cred că în parohie sunt destui cari au rămas nedescoperiți, și cari, temându-se să nu mai treacă prin sat și să le vină rândul și lor, se grăbesc să se îndrepte prin pocăință și mărturisire...dar cum se poate să nu fi venit până acum și pe la mănăstirea voastră? La altele am auzit că s-a arătat și a băgat groaza în călugări.

- La noi n-a fost, minți starețul – doar știi că mănăstirea noastră e în creierii munților.

- O să vă treziți odată cu el și voi! Dacă nu cumva îl vor închide pe viață cei de la Curtea marțială. Am auzit că a ajuns pe mâna lor.

- Dar ce a făcut?

- A descoperit furturi cari se fac în armată, nedreptățile cari se fac cu rechizițiile, a spus pe nume oameni.

- Și, e adevărat?

- Ce?

- Că se fură în armată. Parcă ne înarmăm mereu să ne păzim hotarele. Poate cineva să mai fure și acum, și chiar în armată?

- Doamne, frăioare, nu știu ce să mai spun de tine! Pe ce lume trăiești? Ar fi de lipsă să ieșiți și voi mai des din mănăstire, să vedeți ce se petrece în țară. Poate ați lua crucea în mână și ați începe propovedania pocăinței, în rând cu sfântul acela. Se fură, la noi, pretutindenea. Se fură și în armată.

Starețul Pafnuție nu-și aducea aminte să fi furat în viața lui nici un fir de ață. Conștiința-i era foarte sensibilă la păcatul furtului, chiar din motivul că nu a fost călcată niciodată în picioare.

- Și nu pedepsesc pe nimeni?

- Uneori, cei mici, sunt pedepsiți, ca pretutindenea în țară. De cei mari nu se atinge nimeni. În legătură cu furtul, la noi, se pune problema simplu: să nu te prindă. A încetat să mai fie o problemă de conștiință.

- Mare ticăloșie!

- Mare, dar firească și obicinuită în călcarea oricărei porunci sau legi. Când o calci întâia oară conștiința strigă, te mustră. A doua oară, nu așa tare. A treia oară, mai puțin. Și dacă repeți de douăzeci de ori păcatul, nu te mai mustră nimeni. Conștiința a amuțit. Nu te mai îngrijești decât de-un singur lucru: să nu fii descoperit, să nu se știe. Și îți iei toate măsurile să nu fie aflat păcatul pe care-l săvârșești.

Starețul, în vreme ce-l asculta pe fratele său vorbind lucruri pe cari le știa și el de mult, se înfioră din nou: așa era, avea dreptate! Oare fratele vorbea anume despre el? Pentru că, iată, acum vedea limpede: el, starețul unei mănăstiri de călugări, nu ar fi furat un capăt de ață, fiindcă n-a furat niciodată. Dar se îmbăta, în fiecare noapte, fără nici o muștrare de conștiință. La început a fost muștrat, dar prin repetarea păcatului i-a amuțit glasul.

Da, și tot așa era și cu traiul lui nelegiuit. Cât a stat pe gânduri, cât s-a frământat, cât a luptat să alunge ispita, până a cutezat să greșească întâia oară! A doua oară a fost mai ușor, a treia oară și mai ușor.

Pafnuție se cutremură: oare despre mine vorbește fratele? Pe mine m-a luat ca pildă? A auzit de purtările mele și nu cutează să-mi spună pe față?

Privi înspăimântat și cu un fel de umilință la fratele său.

- Nu-i adevărat că acesta e drumul amortirii conștiinței? îl întreabă acela.

- Adevărat, dar pentru ce mă întrebi tocmai pe mine?

- Pentru că ești și tu duhovnic, ai darul hirotonirii, și cunoști din scaunul mărturisirii cum se cade în păcate grele. Pentru că te-ai mirat cum se fură în armată. Tot așa se fură în armată, cum sunt arhieriei, preoți și călugări cari trăiesc în nelegiuiri cu muieri, cari sunt bețivi și iubitori de argint: prin repetarea păcatului conștiința adoarme și ei trăiesc fără frica răspunderii înaintea lui Dumnezeu; se tem numai să nu fie descoperiți înaintea oamenilor și să fie făcuți de rușine. Ce le pasă lor că cu așa stâlpi se prăbușește însăși biserica? Tot asemenea, ce le pasă celor ce jefuiesc armata și înarmarea țării că, la întâia chemare la datorie, armata se va prăbuși? O singură grijă au: să nu știe lumea să ajungă de rușine și pedepsiți! De aceea mă tem că omul acela al lui Dumnezeu, dacă a ajuns o dată pe mâna Curții marțiale, nu-l vor mai pune în libertate.

Două zile starețul Pafnuție nu mai dădu ochii cu fratele său, preotul, decât la masă. Se temea să mai rămână de vorbă cu el: acum era convins că fratele auzise despre viața lui în mănăstire. A vorbit, mai pe urmă, nu se putea mai limpede!

Dar, chiar dacă ar fi vorbit în general, fără nici o aluzie la el, neliniștea, rușinea și teama nu i le mai putea scoate nimeni din suflet. Le purta cu el, ziua și noaptea, și nu-i dădeau o clipă de hodină. Ziua rătăcea pe câmp, oprindu-se din când în când să citească o constatare care părea că e scrisă în creierul lui, cu litere mari: «un capăt de ață n-aș putea fura, dar bețiv și preacurvar sunt!» Sentința asta o citea și noaptea, când lumina în întuneric, ca și când ar vedea-o într-o oglină.

Vreme cât stătuse la fratele său nu a pus băutură bețivă pe limbă. Nu pentru că fratele său nu ar fi avut vin, avea în pivniță chiar un vin vestit, dar se temea că gustându-l nu s-ar fi putut stăpâni și s-ar fi îmbătat, ca de obicei. Nu mai fusese la fratele său, preotul, de când ajunsese stareț. Pe vremea aceea nu căzuse încă în patima beției. Patima îl luase în stăpânire cu încetul. Îi era pustiu în mănăstirea în care intrase întors din centre mari

universitare, numai cu gândul să se pregătească pentru mitră. Călugării, chiar ieromonahii, nu erau oameni învățați, cu cari ar fi putut discuta teologie. Era plăcerea lui cea mai mare să-și arate înaintea altora multele lui cunoștințe. Pentru el nu convingerea religioasă puternică fusese lucrul principal pentru care se credea destinat treptei episcopale, ci pregătirea lui teologică. Nu era ateu, dar misticismul creștin rar se apropia de el, rar putea sta de vorbă cu Ziditorul. Trecând și pe la universități protestante, nu prea credea în minuni, și le considera chiar pe cele cuprinse în *Biblie*, mai mult drept legende.

Totuși dusesse la început în mănăstire o viață corectă. Urma pravila cinului călugăresc, până când slujbele cu poezia lor se învechiseră și nu mai aveau atracție pentru el. Cu frații nu avea ce vorbi.

Atunci, pentru a-și omorî urâtul și pustiul, începuse să bea în ascuns. După cinci ani fusese ales stareț. De-acum avea la îndemână pivnița mănăstirii. Cu beția se deșteptase în el și pofta trupului. Cu capul mereu amețit cutezase să se lege de femei.

Două săptămâni, cât a stat la fratele său, a avut capul mereu limpede. Patima îl tortura, dar nu se dădea bătut. Cu mintea trează, înțălesese în scurtă vreme că dusesse o viață ticăloasă.

«Un capăt de ață n-aș putea fura, dar bețiv și preacurvar sunt!»

Înțălegea că, cu o asemenea viață, nu-și putea deschide drumul la vlădicie, dar era el vrednic de-o treaptă așa de înaltă? Se mai poate gândi la cârjă și la mitră? Hotărât că nu! Nici în fruntea călugărilor nu mai poate rămânea!

Se gândea din zi în zi mai mult la «sfântul» acela. Uneori îl vedea în curtea mănăstirii înfruntându-l pe el și pe ceilalți călugări...Nu! Nu putea fi îndrăcit, nici un fanatec sectar, cum declarase înaintea fratelui său. Din clipa în care străinul a vorbit de cele două păcate de moarte ale lui, simțise că era un om deosebit, «un semn» cum spusese fratele său preotul. Vorbea de la înălțimea teologiei lui despre străin, numai pentru a ascunde și a îndepărta înrăurirea puternică ce o avusese asupra lui. Puternică? Nu! Zdrobitoare! Altfel n-ar fi părăsit, încă în după amiază aceea, mănăstirea. Se simțise gol, despuiat în fața fraților. Rușinea îl copleșise!

Pornise încă din mănăstire numai cu rușinarea de oameni. Din pricina ei se ascundea și în fața fratelui său...dar acum, după discuțiile avute și după frământările lăuntrice, începuse să simtă și rușinea în fața lui Dumnezeu:

«Un capăt de ață n-aș putea fura, dar bețiv și precurvar sunt!» Străinul acela de unde a știut? Cine i-a descoperit? Nu fusese stricat în toate facultățile sale spirituale. În sufletul său mai erau și luminișuri: din luminișul în care era porunca «să nu furi», putuse pătrunde și în întunerecul în care zăcea moartă porunca: «să nu curvești». În subconștientul lui își simțise ticăloșia vieții de îndată ce-i fusese descoperită de «sfânt». Dar acum, din zi în zi, o vedea mai limpede...

În agitația și frământările sale lăuntrice își zicea: «E adevărat ce spune fratele. Știam și eu, dar pentru ce nu simțeam? E adevărat că Dumnezeu nu-i o ființă indiferentă față de noi. Nu tronează într-o depărtare inaccesibilă; e pretutindenea de față, atotștiutor, se bucură ca un părinte de copii buni și se întristează pentru cei răi. E adevărat că el este și judecătorul nostru. Sunt dogme ale credinței...dar, atunci, pentru ce m-am temut să duc, în fața lui, și cu primejdia de a fi judecat de el, o viață atât de ticăloasă?» Dar se temea acum de judecata lui?... Rușinarea de sine însuși o simțea în suflet, dar frica de pedeapsă nu o simțea decât cu judecata, cu intelectul, cu cunoștințele teologice, nu însă cu inima. Pe această linie putea documenta necesitatea pedepsei și a ispășirii, ca o demonstrare logică sau matematică, dar nu putea simți greutatea și teama răspunderii, fără care nu putea fi îndreptare...El se lupta, cu toată hotărârea, să simtă teama de Dumnezeu, dar lupta lui era zadarnică. Din ce motiv? Nu știa. Îi părea că tot ce a descoperit până acum e numai la suprafața vieții. Lucruri, pe care le-a cunoscut, în definitiv, și până acum cu rațiunea și cu știința lui teologică, și cari nu l-au împiedecat să se ticăloșească.

*

*

*

Ostenit de frământările ce-i păruseră zadarnice, trist și descurajat, se hotărî să se întoarcă la mănăstire. Ce avea să mai facă acolo? Nu știa, dar nici aici nu mai putea rămâne.

- Așadar nu mai rămâi? Îl întrebă fratele său preotul.

- Nu mai pot! Am stat prea mult.

- Dumnezeu să te ducă în pace. Dar iată că era să-mi uit: am auzit chiar azi că omul acela ar fi dat o raită și prin parlament. De altfel este o știre scurtă și la gazete. Nu vrei s-o vezi?

- Nu, răspunse starețul, strângându-i mâna la despărțire.

- Se spune că a făcut pe banca ministerială și între deputați o revoluție nemaipomenită. A spus cu numele zeci de inși cu fărădelegile lor cele ascunse.

- Nu mă interesează, răspunse starețul cu tristețe, și-și luă ziua bună de la fratele său.

De la ultima gară o luă pe jos, drum de o jumătate de zi cu piciorul. Mergea apăsător, cu pasul larg, silindu-se să nu se mai gândească la nimic. O fi ce-o fi!

De la o vreme se înseră, răsări luna, și el ținea mereu cărarea pe urcușul, tot mai aspru, dintre brazi. Cum pieptișul era greu, și el nu luase nimic în gură de când a plecat din sat, nu voise să primească merinde de drum de la fratele său, din când în când se simțea ostenit și se oprea să răsuflă.

Luna era sus când se apropie de mănăstire. Când văzu luminând ca argintul tinicheaua albă de pe clopotniță, nu mai avu curajul să înainteze. El își zicea că nu mai are putere.

Se lăsă pe mușchi, între brazi, răsuflând adânc. O vreme rămase cu ochii închiși moleșiți de dulceața odihnei. Toate gândurile păreau că i se risipesc. Poate-l furase somnul? Era o noapte de la mijlocul lui iulie. Mireasma bradului, a pădurii, a ierburilor adormite îi pătrundea în simțuri ca o aromă tare. Auzea în depărtare murmurul pârâului cunoscut. N-a mai fost până la el, în vale, de ani de zile. Susurul lui se răspândea în pădure, părea că picură, în stropi fini, nevăzuți, din cetina de deasupra capului său, din brazii din jur.

Nici un alt zgomot nu se auzea. Totuși îi părea uneori că percepe însuși răsuflarea pădurii. Aerul înmiresmat îl amețea, îl adormea încetul cu încetul, în liniștea și pacea adâncă ce stăpânea în cer și pe pământ...

Nu-și putea da seama cât a dormit. Când se deșteptă, luna coborâse spre asfințit și, cu raze piezișe, poleia cu argint cetina brazilor, schimbând-o în metal.

Cum sta întins pe spate, deșteptându-se încet, văzu deasupra puzderia de stele. Calea laptelui se jeslușea și în nebuloasele ei cele mai întunecate pe fondul înalt al ceriului.

Pafnuție, starețul, treaz de tot, se uita la minunea de deasupra ca și când acum ar vedea-o întâia oară.

Ce nemărginire, ce desăvârșire, ce frumusețe stăpâneau țăriile! Ce imensitate a existenței! Ce fir de prav era el în fața universului! Cunoștea din cărțile citite mărimile, depărtările unor stele. Drumul planetelor, teoriile referitoare la calea laptelui, și încercând să-și închipuie dimensiunile și distanțele se îngrozi.

Poate din copilărie și din anii primei tinereți nu se mai adâncise în contemplarea universului ca în noaptea asta. Cu cât asculta mai mult și se pătrundea de liniștea din jurul său, de somnul pădurii, cu cât admira, cu tot mai caldă și mai solemnă încântare, bolta ceriului, cu atât gândul, ideea despre Ziditorul, a cărui existență o argumentase de atâtea ori cu rațiunea, se topea în sentiment, lua conturile simțirii, cobora în inimă și i-o încălzea. Încet-încet încântarea și admirația coborî din intelect și-i lumină sufletul, întâi cu o duioșie și cu o dulceață neîntâlnite încă, apoi, când simțirea începu să pipăie ea nemărginirea Ființei supreme, se simți nimicit sub un val de spaimă: «În fața Lui m-am ticăloșit», își zise cu glas stins.

Îl cuprinse o scârbă adâncă, nimicitoare față de el însuși. și un regret, o durere amară: părerea de rău, începu să muște din sufletul său. Un gând îl cutremura mereu: «Era de-ajuns», îi zicea gândul, «să fi ieșit seara în pridvorul chiliei, în curtea mănăstirii să-l vezi și să-l simți pe Ziditorul din înălțimi, pentru ca în veci să nu păcătuiești.»

Înduioșarea crescua valuri în sufletul său, puse capul în piept și plânse multă vreme.

Printre lacrimi i se deslușea un adevăr care acum îl cuprindea în întregime întâia oară:

«Pentru a fi rădăcina moralității în lume, Dumnezeu trebuie să fie simțit și cu inima, nu numai cunoscut cu rațiunea»...

Cu rațiunea îl cunoscuse el de mult. Nu putea fi ateu, chiar să fi vrut, cu mintea limpede și puternică ce o avea. L-a cunoscut și a păcătuit. Dar cu inima nu și-a dat silința să-l simtă; nu a încercat să ia contact intim în adorarea divinității cu sentimentul. Da, rădăcina moralității e cunoașterea lui Dumnezeu și credința în El. Dar nu o credință pur rațională, ci una transformată în sentiment. Poate același lucru îl înțelegea și fratele meu, își zicea el, când zicea că e nevoie de credință nu într-un Dumnezeu indiferent, abstract, ci într-unul care e părinte, atotștiutor și judecător.

De pe locul acela acoperit cu mușchi, dintre brazii poleiți de lună, starețul Pafnuție nu se mai ridica decât pentru a bate mătăni până în faptul dimineții. În urma lui locul rămase bătucit.

În zori, se ridică liniștit și hotărât, și porni spre mănăstire. Peste noapte rămăsese între brazi nu numai pentru că era ostenit, ci și din motiv că, văzând mănăstirea, nu știa ce va face când va ajunge acolo.

Acum știa și înainta hotărât.

*

*

*

Călugării, la plecarea starețului cu atâta grabă, crezuseră întâi minciuna lui, că era chemat la mitropolie pentru o vânzare de pădure. Chemarea o putea avea de mai de mult. Nu se putea ca să fi și aflat mitropolia de ceea ce spusese Crăciun despre stareț, și să-l fi chemat pentru cercetare. Dar când văzură că trec zilele, și trec două săptămâni și nu mai vine, erau încredințați că tot din pricina «sfântului» a plecat starețul: s-a grăbit să informeze el mai întâi pe cei mari de nebuniile omului celui îndrăcit. Dar se poate că s-a încurcat, că va fi mers și «sfântul» acolo, și că lucrurile au

luat o întorsătură gravă. Poate l-au închis, poate l-au trimis la un schit să se pocăiască. Gândul acesta îi înfrica pe cei mai mulți.

Înfricați rămăseseră încă și după plecarea lui Crăciun. Cei descoperiți și spuși cu numele, n-ar mai fi ieșit din chilii, dacă nu-i silea pravila mănăstirii. Cei rămași nedescoperiți se temeau să nu se ivească din nou omul acela și să le vină și lor rândul. Se auzea că se ține prin satele de la poalele muntelui.

Dintre aceștia din urmă erau unii cari reveniseră în grabă la obiceiurile rele din trecut: nu se puteau lipsi mai ales de băutură.

Dar majoritatea, ca și cei descoperiți de Crăciun, căzuseră în mare frământare sufletească și începuseră să-și dea seama, în sufletul lor, de păcatele în care trăiau. Începuseră să se rușineze și înaintea lui Dumnezeu nu numai înaintea oamenilor.

După ce isprăvi slujba de dimineață, starețul Pafnuție făcu semn să rămână toți călugării în biserică. Într-o înfrigurare și temere generală el le vorbi:

- Părinților și fraților! După ce m-am gândit două săptămâni, și după ce Domnul Milostivul mi-a deschis mintea și inima, iată, mărturisesc în fața tuturor că tot ceea ce a spus despre mine acel om al lui Dumnezeu, este adevărat. Am spurcat mănăstirea cu fărădelegile mele și mi-am bătut joc de cele sfinte. De aceea să luați în seamă că eu de azi nu mai sunt starețul vostru. Nu mai sunt vrednic. Plec la peștera sihastrului să-mi iau canonul, câtă vreme îmi va mai da zile Atotputernicul. Voi să alegeți acum stareț în locul meu.

Călugării rămaseră cutremurați, cu ochii tulburi. Fiecare își vedea și simțea și mai grele ca până-acum păcatele. Nu putură zice nimic. Se uitau la lespezile de jos, îndurerăți ca și când s-ar afla în fața mormântului.

Nu-l aleseră pe cel descoperit de Crăciun că râvnește la stareție, ci pe un ieromonah slab și afumat, care mereu era în primejdie să-l răstoarne vântul, când bătea tare și părintele trecea prin curtea mănăstirii de la chilie la biserică.

Era de patruzeci de ani în mănăstire, și nimeni nu-l putuse bănui vrodată cu vrun păcat de moarte.

*

*

*

De la plecarea starețului Pafnuție la peștera schimnicului trecuse un an și jumătate. În vremea aceasta mai veniseră lângă el, din mănăstire, patru ieromonahi și trei frați să înceapă canon.

Două vești începuseră să umble deodată prin țară, peste care căzuseră o parte din nenorocirile arătate în vedenia lui Crăciun: vestea că «sfântul» a murit, și că o mână de călugări în frunte cu un fost stareț, Pafnuție, umblă prin țară și propovăduiesc pocăință. Merg pe urmele «sfântului», desculți și cu capul gol. Cică, ei nu mai au darul «sfântului», nu pot descoperi păcatele cele ascunse, dar că oamenii, răscoliți în suflete de groaza ce-o lăsa după el Crăciun, ascultau propovăduirea cetii lui Pafnuție, și se întorceau, valuri-valuri, la Dumnezeu, pocăiți, mărturisindu-și păcatele, și începând o viață nouă.

Cele două vești de la mănăstire ajunseră și în Cornești. Creștinii de-aici clătinară capetele spunând: «iată că sfântul ce doarme în cimiterul de la noi din sat, lucrează și după moarte!»

X

De trei luni maica stareță Minodora de la mănăstirea Strâmba se zbătea între moarte și viață. De trei luni, nu trecea noapte să nu-i aprindă lumânarea de ceară la căpătâi. De trei luni, făceau rugăciuni în biserica mănăstirii pentru ea, iar șapte călugări bărboși îi făcură masle și-i cetiră slujbe în chilie. I se cetiră și molitvele marelui Vasile, pentru alungarea duhului necurat, de trei ori pe săptămână. Fu stropită cu apă adusă de la Iordan. I se legă într-un colț al năframei, cu care era îmbrobodită, lemn din sfânta cruce, adus de la muntele Athosului.

Toate, zadarnic!

Nici nu se însănătoșea, nici nu murea!

Înainte cu trei luni, la praznicul cuvioasei Paraschiva, pe o zi călduță de toamnă și îmbălsămată de mireasma frunzelor ce îngălbeneau în copacii ce străjuiau mănăstirea, maicile, pe când ieșeau din biserică, aflară în curte pe un om înalt, încovoiat de spate, cu capul gol, desculț, cu o traistă murdară după grumaji. Stătea înlemnit, cu ochii închiși ca o sperietoare, în mijlocul curții.

Maicile se speriară și se îmbulziră unele într-altele, ca oile, pe cari le grămădește spaima de lup. Stareța, care venea în urmă, era gata să fie răsturnată. Văzu, cu groază, și ea pe omul din curte. Se gândi: poate-i un nebun scăpat din balamuc! Cum ne vom scăpa noi, o mână de femei, de un nebun? Dar îi văzu crucea de pe piept, și se mai liniști.

În vremea asta, străinul desehise ochii și, văzându-le înspăimântate, nu se mișcă din loc, ci începu să le vorbească din

mijlocul curții. Își povesti mai întâi vedenia sa și cum a umblat pe la toți vlădicii, să le-o spună, după cum avusese porunca.

Maicile nu auziseră până acum de vedenia lui Crăciun, nici chiar de numele lui. Până la schitul lor puține vești pătrundeau din lume.

Ele se înfiorară și începură să-și întindă grumajii să audă mai bine. Când ajunse Crăciun cu povestirea la țâșnirea sângelui din trupul Celui Răstignit, multe începură să plângă. Crăciun nu descoperise între bărbați atâta simțire, dar totuși plânsul lor nu-i îndulci cuvântul, când începu să propovăduiască, ci el se înăsprea din clipă în clipă, până când fu apucat de iluminăția lui furioasă, și se grămădiră cuvintele rostogolindu-se ca într-o prăpastie.

«Plângeți, dar nu plângeți pocăite ca muierile la răstignirea Domnului pe Cruce, când îl văzuseră însângerat. Plângeți, dar nu vă plângeți păcatele voastre, și iată că vin, că se apropie pedepsele Domnului peste țară și norod pentru păcatele poporului. Vă spovediți în toată săptămâna duhovnicului, dar îi spuneți numai fleacuri și păcatele cele grele le țineți în inimă. Vreți să vă arătați mielusele ale Domnului, dar sunteți caprele diavolului.»

Maicile se strânsară și se îmbulziră și mai mult unele într-altele. Izvorul lacrimilor le secă deodată.

Străinul ridică de subț țină un braț păros și slab, îl îndreptă spre turma grămădită și începu să le desfășoare păcatele nemărturisite.

În curând toate maicile își astupară urechile îngrozite. Dar fără nici un folos: omul striga tot mai tare.

«Iată pentru ce trebuie să plângeți și să suspinați: pentru păcatele voastre nemărturisite, și pentru cari n-ați făcut canon să vă ierte Cel Milostiv. Pocăiți-vă și mărturisiți-vă greșelile, capre ale diavolului, că prăpădul se apropie de țara întreagă pentru păcatele voastre.» Începu a bolborosi așa că nu se mai putu înțalege ce spune, și bolborosind ieși din curtea mănăstirii.

Maicile rămaseră vreme îndelungată stane de piatră. Apoi, începând să-și miște capetele, cele de la coadă zăriră pe maica stareță, răsturnată jos, cu ochii închiși.

Nu era moartă, era numai leșinată. Leșinase de cum auzise pe Crăciun spunând păcatele ascunse ale maicilor. Dar nimeni nu o văzuse până acum. Toate capetele erau înturnate spre omul acela.

Maicile se bucurară când văzură că suflă, o luară pe brațe și o duseră în chilia ei.

De atunci începuse zbaterea ei între moarte și viață.

Maicile, în vremea boalei ei, își făcură fel de fel de gânduri. Numele stareței nu fusese pomenit de «sfânt», nu se putuse îmbolnăvi de înspăimântare, cum s-a întâmplat cu cele pomenite cu numele. Era iubită de toată mănăstirea: era o femeie blândă și bună. Mai păstra încă urmele unei mari frumuseți. Era vlăstar dintr-o familie aleasă, cu trecut frumos în istoria țării. Nimeni nu o bănuia de nici o fărădelege. Când se călugărise, se minunase un colț de țară: era și frumoasă și bogată.

Dar leșinul i-a venit – nu mai încăpea vorbă – din descoperirile omului aceleuia. Ce-a doborât-o la pământ?

Maicile, nepomenite cu nume, ajunseseră, după multă frământare, la convingerea că numai un lucru putea fi pentru care leșinase: rușinea mănăstirii condusă de ea! Nu a putut purta, mândră cum era, această descoperire. Ea se lăuda mereu cu mănăstirea ei.

Uneltiră până fu scoasă din mănăstire maica Sofronia, pomenită mai întâi de sfânt, ca o rușine a casei sfinte. Credeau că stareța nu se va mai rușina atât de cumplit, și se va face bine.

Dar când îi spuseră, ori că n-a înțeles ori că nu i s-a părut de ajuns, stareța rămase să se zbată și mai departe în friguri și în aiureli.

Atunci îndepărtară pe rând din mănăstire pe toate maicile descoperite de străin. Pe unele cu mare greutate, căci aveau rude puternice, și proptele la cei mari.

Când, într-o clipă de revenire la conștiință stareța Minodora înțelesese ce s-a petrecut, începu să-și smulgă părul și să țipe:

- Nu asta! Nu asta! Nu asta! Ce ați făcut, nenorocitelor?

Apoi căzu iar în aiurelile ei. Spunea frânturi, avea vedenii, pe care nimeni nu le putea înțelege. Nu puteau fi decât munci ale celui rău, și pentru aceea fură cetite asupra ei și afuriseniile marelui Vasile.

Vorbea despre locuri străine, pe care nici unele dintre maici nu le cunoșteau; despre o casă mare, cu multe scumpeturi în ea. De cele mai multe ori vorbea în limbi străine: despre una din ele maicile și călugării cari îi făceau masle, știau că e cea franțuzească. Pomenea un nume de bărbat, căruia îi zicea când Jean, când Ionică. Despre o femeie, Aglăița. În halucinațiile ei se înspăimânta, adeseori, și surorile o țineau cu putere în pat.

- Ce să fie pe capul ei? Doamne, ce să fie? Se întrebau maicile, iar călugării cei bătrâni își măsurau cruci largi și clătinau din capetele comoase.

- Așa o duse stareța Minodora, între viață și moarte, vreme de trei luni.

În vremea asta, după ce fuseseră scoase din mănăstire maicile cele păcătoase, cele rămase se înspăimântaseră: poate erau mai păcătoase ele cele nepomenite de Crăciun, decât cele descoperite de el, și de aceea stareța lor cea bună și blândă se chinuia atât și nu putea nici să moară nici să trăiască? Greșeli mari nu mai făcuseră ele în cele trei luni, pentru că descoperirile lui Crăciun le cutremuraseră așteptând în toată clipa să se audă și numele lor. Și, apoi, cine putea sta bun că omul acela nu se va întoarce într-o bună zi, anume să spună ce mai avea de spus?

Totuși nu se puseseră pe post și ajun, atât de cumplit, ca de la scoaterea din mănăstire a tovarășelor lor, și nu dăduseră ca acum, buzna, să se spovedească la duhovnicul lor cel albit de ani. Voiau ca și prin pocăința lor să ajute la însănătoșirea stareței, să nu mai aibă de ce se rușina pentru faptul că stătea în fruntea unei mănăstiri care semăna cu Sodoma.

Dar și pocăința lor fusese zadarnică: Minodorei în loc să-i fie mai bine, îi mergea din zi în zi mai rău.

În vremea asta începuse să vadă în vis pe străinul acela, pe care nu-l văzuse, cu care nu se certase până acum. Îl vedea așa cum se arătase în mijlocul curții, ca o sperietoare, cum ridicase de sub suman brațul păros.

Despre «sfânt» veneau acum știri tot mai des până la mănăstire. Mai picase și în alte mănăstiri de călugări și de călugărițe; în sate și orașe, și, pretutindenea, îngrozea pe oameni cu descoperirea păcatelor celor ascunse. Și, pretutindenea, se

întâmpla același lucru: în urma lui se iscau împărecheri și certe între prieteni, între bărbat și femeie, între slugă și stăpân, între diregători și oamenii de rând. Și, abea într-un târziu, după ce oamenii se răfuiau între ei, săvârșind uneori păcate și crime nouă, începeau oamenii să se cunoască pe ei înșiși, să se teamă de pedeapsa lui Dumnezeu și să se pocăiască.

În chilia bolnavei, călugării cei bătrâni citeau slujbele de ușurare și maicile povesteau tare ceea ce auzeau despre «sfânt», încredințați că bolnava nu-i auzea. Știau că puteau să-i strige la ureche, că ea nu înțelegea nimic.

Cât de mare le fu mirarea când, într-un rând, vorbind iarăși de isprăvile lui Crăciun, un călugăr întoarse capul spre bolnavă și o văzu cu ochii deschiși, ascultând cu mare încordare. Se sperie încât scăpă ceaslovul din mână. Atunci întoarseră cu toții capul și văzură pe stareța deșteaptă, cu ochii deschiși. Fața ei, mereu aprinsă de friguri, până acum și asudată, era palidă, cu pielița întinsă pe umerii obrazilor, cu ochii adânc căzuți în orbite. Aea acum pricepură cât de mult slăbise.

- Părinte Pintilie, începu stareța cu glas stins către cel mai bătrân dintre ieromonahi, aș vrea să mă duceți la biserică și să se adune acolo toate surorile cu sfințiile voastre dimpreună.

Erau cele dintâi cuvinte limpezi, pe cari le spusese de trei luni.

Și călugării și maicile de față avură un singur gând: «Simte că i se apropie sfârșitul și vrea să mai vadă o dată biserica. Nu era aceasta un gând de sfântă în pragul plecării din lumea aceasta păcătoasă?

Toate inimile simțiră fiorul tainei. Îi îndepliniră voința. Aduseră o năsalie și o purtară maicile în biserică.

Se adunară acolo toate; în frunte, lângă altar, cei șapte călugări, după ei surorile. Năsălia cu stareța Minodora în mijloc. Spre mirarea tuturor ea avu puterea să se ridice singură în genunchi pe năsălie. Își făcu cruce, se închină de trei ori în fața altarului, apoi începu a grăi. Glasul ei avea acum putere, ba era chiar însuflețit.

- Preacuvioșilor părinți și cinstite surori, începu ea. Nu știu dacă sunt trei luni, trei ani, trei veacuri sau o vecinicie de când a venit la noi sfântul, pentru că omul acela, omul lui Dumnezeu a

fost. De-atunci mi se pare că am rătăcit prin toate chinurile iadului câte sunt zugrăvite pe pereții sfintei biserici.

Preacuvioșilor și maicilor, mă întorc de pe marginea mormântului. Atotputernicul a hotărât să trăiesc, să mă pocăiesc și să ispășesc. Da, să mă pocăiesc!

Ea tăcu, se închină, suspinând din adânc, ca și când ar fi voit să-și adune puteri nouă.

N-ai știut că între voi trăiește de atâția ani o mare păcătoasă.

Părea că prin biserică trece spaima ca o suflare puternică de vânt: se clătină, la dreapta și la stânga, maicile și călugări.

Mi-am înveninat pe sora mea, pe Aglăița, răsuflă ea din adâncuri. Fete mari, din părinți bogați, am umblat multe țări străine. Ea era mai mică decât mine cu un an și jumătate. Și mai frumoasă. Într-un an, eram în Franța, într-o primăvară, și stăteam la o pensiune. Ne trecea timpul repede, umblam să vedem toate minunățiile orașului.

Într-o zi, am întâlnit un tânăr înalt, zvelt, brunet, de o frumusețe rară. Auzindu-ne că vorbim românește, ni s-a alăturat fericit. Și el era român. Și, încă, din aceeași regiune a țării, ca și noi.

Ne-am îndrăgostit de moarte amândouă de el și, cu chipul lui în suflet, ne-am întors în țară. Știam că amândouă suntem îndrăgostite de el, dar nu ne mărturiseam, ci așteptam fiecare pe cine va alege el ori nu va alege pe nici una! Ce noroc ar fi fost să nu fi ales pe nici una. Dar el, de departe, îi scria totdeauna Aglăiței, și despre mine puneă aceeași întrebare: «E bine sora dumnitale?» Peste o jumătate de an a venit în țară, a sosit drept la noi și a cerut mâna Aglăiței.

Părinții s-au zbatut: cum să mărite întâi pe fata cea mai tânără? Eu mă agățasem cu toată viața mea de răspunsul părinților. Dar n-au avut cu cine vorbi, nici cu Ionică nici cu Aglăița. Atunci a intrat diavolul în mine și i-am turnat Aglăiței în ceai trei picături de...

Doctorii care au alergat au aflat-o moartă. Au constatat un atac de cord. Aglăița suferea din copilărie de inimă.

Când am văzut-o în pământ, am simțit că sunt învingătoare. Liniștită, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic, așteptam acum

să-mi ceară Ionică mâna. Eram frumoasă și eu. Am așteptat un an, doi, trei. Dar zadarnic. Ionică, după trei ani, s-a însurat cu altă fată.

Atunci am intrat în mănăstire. Mulțumirea mea că dacă Jean nu fusese al meu, nu s-a bucurat de el nici Aglăița, covârșea groaznica umilire ce am îndurat-o pentru că el nu m-a vrut, nici după ce rămăsesem singură.

Am intrat cu taina mea în mănăstire și am trăit mulți ani liniștită, pentru că nimic nu mai doream acum pe lume. Viața mea se isprăvisese. Și de maici, de toate, mi-a fost milă. Gândindu-mă la cine știe ce taină poartă fiecare în sufletul ei.

De când am început a îmbătrâni, a prins să mă roadă și viermele remușcării. Se trezise într-o zi de vară când, între domnișoarele cari veniseră să vadă mănăstirea, am zărit pe una care semăna foarte mult cu Aglăița. Dar viermele nu rodea în mine așa de adânc încât să-mi biruie mândria și să dezvălui la mărturisire crima de demult. Suferisem toată viața de o mândrie drăcească. Mi-era mai ușor să iau cuțitul și să mă omor decât să spun chiar în taină, la spovedanie, ceea ce am săvârșit...

Până când a sosit omul acela al lui Dumnezeu, știu acum, din ce am auzit la voi în chilie, că-l cheamă Crăciun și a descoperit fărădelegile sorei Sofronia. O spaimă cumplită m-a trântit la pământ la gândul limpede că mă va descoperi și pe mine. Nu știu ce a mai fost, dacă m-a arătat și pe mine cine sunt, și pe altele. De atunci nu am mai fost deplin trează până azi. Dar pe unde am umblat cu mintea și cu sufletul, spaima aceea de moarte m-a urmărit mereu: «zadarnic mai ascunzi! Lumea te cunoaște cine ești.» În vedeniile care mă purtau m-am luptat de nenumărate ori și cu Aglăița și cu Ionică, și cu îngerii și cu diavolii. Dar nu mi-a fost frică de nimic în măsura de a mă descoperi eu însămi cine sunt...

Azi însă, înainte de a deschide ochii, am văzut crucea cu trupul Domnului din care țâșnea sângele părau, vedenia de care vorbise omul lui Dumnezeu. Și l-am auzit pe Domnul Isus spunând pe cruce. Pentru nelegiuirea mea, pe care el o știa, suspina. Și m-a cuprins o groază de moarte și o părere de rău sfâșietoare, pentru păcatul ce țineam ascuns. Tot sângele mi s-a ghemuit în inimă.

Da, Doamne Isuse, nu te voi chinui mai mult. Iartă-mă cu mila ta cea nemărginită. Așa mi-am zis și am deschis ochii hotărâtă să mărturisesc și să mă pocăiesc. Chiar atunci vorbeai în chilie despre Crăciun...Iată, preacuvioșilor părinți și maici cine este stareța Minodora. Și acum, veniți pe rând și scuipați-mă în față! A, nu aici, suntem în biserică! Scoateți-mă cu năsălia în curte, și scuipați-mă pe rând.

I se împlini dorința. Cine să nu îplinească dorința din urmă a unui muribund? Totuși maicile lăcrimau scuipând-o...

Dar spre mirarea tuturor, stareța nu muri, ci în șapte zile se înzdrăveni, se spovedi creștinește, apoi porni pe jos la tribunal să se predea ca otrăvitoarea surorii sale, să-și facă și canonul cel lumesc.

Peste un an la mănăstirea aceasta se deschise un adăpost pentru bătrânele sărace. Fiecare maică îngrijea trei bătrâne, cu mâncare și cu de toate. Fosta stareță Minodora vându tot ce mai rămăsese din averea părintească și dăruî mănăstirii. Avu o singură dorință: dacă va mai avea zile și va ieși din temniță, să fie adăpostită și ea în azilul bătrânelor de la mănăstire.

Azilul era deschis, când sosi la mănăstire vestea morții lui Crăciun. Maicile rugară pe duhovnicul lor să slujească o liturghie și un parastas pentru sufletul celui ce schimbase și mănăstirea asta, îndreptând-o pe calea pocăinței și a mântuirii.

XI

Drumul lui Crăciun prin țară se putea asemăna cu trecerea prin văzduh a unei comete, care luminează mai mult cu coada decât cu capul. Iluminarea internă a sufletelor venea după propovedania lui și după descoperirile ce le făceau. Oamenilor le trebuia vreme de gândire și frământare lăuntrică până începeau să cunoască, pornind din imboldul fricii de a nu fi arătați în fața altora așa cum sunt. Până ajungeau de la frica asta la spaima de a se simți goi înaintea Ziditorului, trecea vreme. Și drumul era făcut în felurite chipuri, și nu de către toți. Cei mai mulți rămăseseră neschimbați, așteptând parcă să se împlinească și cele neîmplinite din vedenia lui Crăciun. Dar mulți se și pocăiseră, și unii târziu după moartea lui Crăciun. «Sfântul» lucra în țară și după moarte!

Un lucru fu de cea mai adâncă mirare în orașul de reședință dintr-o regiune centrală a țării, ca și în alte orașe, de altfel, pe unde trecuse Crăciun propovăduind păcatele cele ascunse: zguduirea celor cari călcau porunca a șasea.

Mulți intelectuali, oameni cu înalte situații sociale, demnitari cu vază și cu avere, nu mai puneau nici un preț pe sfinția căsătoriei. Și nu de acum, ci de ani îndelungați, de cel puțin trei generații. Necredința, adulterele erau la ordinea zilei și nimeni nu se mai scandaliza de ele. Când se zvoneau mai întâi făceau oarecare vâlfă, dădeau de vorbit femeilor din saloane și bărbaților din cafenea, apoi erau date uitării și societatea trecea la ordinea zilei. Dacă adulterele se făceau de persoane cu mare vază, cu puternică situație socială, fie bărbați, fie femei, nu pierdea nici unul nimic din considerația publicului. Ba, adeseori, considerația aceasta creștea împotriva oricărei logici și a oricărei simțiri

drepte. A trăi bărbatul căsătorit cu două, trei femei căsătorite, și a avea o femeie măritată mai muți bărbați, ajunsese pentru multe familii un fapt comun, parcă de sine înțeles, de care nimeni nu se rușina, și care dădea, cel mult, prilej de divorțuri. A fi la a doua sau a treia căsătorie, fără a fi fost deslegat prin moarte de căsătoriile anterioare, ci numai printr-o sentință a forului civil, se considera a fi un lucru normal, firesc, de care nimeni nu se mai mira.

Simțul moral și legea etică în nici o călcare de poruncă nu erau atât de atrofiate, în toate păturile societății orășenești, ca în călcarea poruncii a șasea a decalogului. Puțini mai înțelegeau că destrămarea căsătoriei, călcarea în picioare a legilor ei, erau începutul și temeiul întregii decadente sociale; că imoralitatea intimă era izvorul tuturor imoralităților ce-și ridicară capul și se înstăpâniră pe societate; că cine nu se rușinează de sine însuși în datoriile căsniciei, nu se rușinează nici în datoriile față de societate.

Constatările acestea se puteau ceti în timpul din urmă în lucrările unor esești, în unele reviste sociale sau în predicile unor preoți, alarmați cu toții de prăbușirea căsătoriei.

Dar societatea își urma nepăsătoare drumul ei. Se vorbea și se scria pentru urechi surde și ochi orbi.

De aceea lucrul cel mai de mirare, în orașul acela de reședință din centrul țării, ca și în alte orașe și orașele prin care trecuse Crăciun, fu puternica zguduire morală chiar a acelora, cari aveau pe conștiință călcarea poruncii a șasea, a curvarilor și a preacurvarilor de amândouă sexe. Câtă vreme mai înainte, deși știau că toată lumea vorbește despre ei, nu le păsa, umblau cu capul pe sus ca niște învingători, după ce le arătase Crăciun faptele înaintea oamenilor, ei se arătaseră atinși greu în demnitatea lor de oameni.

Bărbați cari, deși căsătoriți, își schimbau femeile de câte ori le venea pofa și, între cari, ca și între soțiile lor, se stabilise un consens tacit în materia asta, începuseră acum să se tragă la răspundere unii pe alții, și unele pe altele, ca și când n-ar fi știut nimic de imoralitatea care există între ei, cu proprie și reciprocă aprobare. Femei cinstite, cari înainte știau cum sunt înșelate de

către soții lor, și chiar cu cine și, totuși, răbdaseră în tăcere, se sculaseră acum în capul bărbaților lor și, mai ales, împotriva rivalelor. Femei greșite, cari mai înainte se mândreau cu isprăvile lor, nu mai ieșeau între oameni. Bărbați, cari știau de păcatele soțiilor, dar le tolerau, fiindcă și ei făceau la fel, începuseră a-și bate soțiile. Bărbat insulta pe bărbat, prieteni vechi se încăierau, unii ajunseseră la duel și, mai ales, divorțurile se porniseră cu nemiluita.

Nimeni nu înțelegea această înfrigurare generală de a-și apăra fiecare onoarea înaintea societății, într-o materie care, până acum, nu avea nici o importanță morală și socială. Toată lumea se mira de schimbarea asta, la care nu s-a gândit și nu a așteptat-o nimeni înainte de trecerea lui Crăciun pe la ei, când înșirase și aici, ca și în alte părți, o mulțime de nume în legătură cu călcarea poruncii a șasea din decalog.

*

*

*

Vasile Roșca, fost prefect, fost deputat, om cu vază mare în orașul acesta de reședință, voi să provoace la duel pe doctorul Petru Albu. Între femeile, cari erau clientele doctorului pentru altceva decât pentru boală și suferință, «sfântul» pomenise și pe nevasta sa, pe Marina. După descoperirile lui Crăciun, doctorul Albu ținea un adevărat harem și, până acum, fusese bătut de șase soți înșelați. Crăciun arătase, ca de obicei, cu numele, femeile ce se prostituau în casa doctorului, sub pretextul consultațiilor. Zvonuri umblaseră și până atunci, lumea credea și nu credea, doctorul era vestit ca mare lecuitor, dar, de credea sau nu lumea, trecea cu ușurință peste zvonuri, nu le încresta, nu se scandaliza.

Zadarnic încerca doctorul să arate bărbaților, ce începuseră să-l tragă acum la răspundere, că el nu poartă nici o vină, că femeile aleargă și se îmbulzesc în el, apărarea nu-i fu de nici un folos.

- Soția dumnilale, răspunse el pe rând fiecăruia, are patima și păcatul în sânge. Dacă nu venea la mine, se ducea într-alt loc, la altul. Socot că venea aici, fiindcă pretextul de a consulta un doctor era cel ce le acoperea mai bine păcatul.

- Chiar din acest motiv nu-ți era îngăduit să abuzezi de ea, răspundeau pe rând cei înșelați, ca și când s-ar fi înțeles să argumenteze la fel. Chiar pentru că intră aici fără frică de a fi bănuită pentru ce anume vine, dumnilale nu-ți era îngăduit să te atingi de ea. Din acest motiv ticăloșia dumnilale crește.

- Crezi dumneata, se încăpățâna doctorul, că soția dumnilale rămânea mai curată, mai cinstită, dacă eu nu m-aș fi atins de ea? Când a venit aici cu gândul și hotărârea să păcătuiască, era de mult o păcătoasă tot așa de mare ca și după ce a greșit. Gândul, simțirea, voința săvârșiseră păcatul înainte în sufletul ei. Nu ai fi avut o soție mai curată lângă dumneata. Actul și consensul intern e hotărâtor de moralitate sau imoralitate, nu cel extern. Sau nu știi ceea ce a spus Isus? «Cine dorește o femeie străină a și preacurvit cu ea în sufletul său. A săvârșit păcatul.»

- Nu știam că te pricepi și la *Evanghelie*, spunea omul ieșit din fire și pălmuiindu-l pe doctor.

Acesta nu se dădea bătut. Părea că nu simțise palma.

- Noi, doctorii, dacă vrei dumneata să știi, trebuie să cunoaștem nu numai trupul omului, ci și sufletul. Și, în temeiul acestei cunoștințe, îți spun că femeia dumnilale a preacurvit în sufletul ei încă înainte de a veni pentru întâia oară în cabinetul meu. Cine cutează să păcătuiască astfel, în sine însuși, fără frică de păcat, a greșit, chiar dacă nu ajunge la executarea lui. A lua măsuri să nu te descopere lumea, frica de opinia publică, de oameni e un simplu pretext, o autoînșelare. Fiindcă cine nu se rușinează de propria lui conștiință, nu se va rușina nici de opinia publică. Ascunderea faptei nu contribuie decât la păstrarea mândriei.

- Când veni la doctor avocatul Vasile Roșca, să-i ceară socoteală și să-i declare că-i va trimite martori pentru a-l provoca la duel, doctorul Albu îl primi ca și pe ceilalți și dialogul de măi sus, ținut între cei dinainte și doctor, fu continuat până aici și cu Vasile Roșca. Deosebirea era că avocatul nu-l pălmui, venind cu

hotărârea să-l anunțe de provocarea la duel. Nu se putea coborî la gestul celorlalți. A fost, toată viața, om cu maniere alese și nu-și îngăduia nici acum să le părăsească.

Veni cel din urmă dintre cei înșelați din două motive. Întâiu era întrebarea ce și-a pus-o chiar de la început: «dacă era îndreptățit să pedepsească într-o materie, în care el însuși era greșit, începând chiar din al doilea an al căsătoriei?» Cu toată alarma societății, el, în toată sinceritatea, nu putuse descoperi gravitatea acestui păcat. E o lege firească a trupului, își zicea el, oricât mai simțea încrâncenarea nervoasă de când pomenise Crăciun numele soției lui.

Al doilea motiv al întârzierii a fost că doctorul Petru Albu era unul dintre prietenii lui cei mai statornici și ca om, și ca partizan politic. A stat mult în cumpănă: să-l piardă sau ba?

«Ascunderea faptei nu contribuie decât la păstrarea mândriei», repeta în sine avocatul după doctorul Albu. Era adevărat! După descoperirea lui Crăciun, ceea ce simțise mai întâi el fusese jignirea mândriei lui. Se simțea umilit că numele Marinei fusese pomenit în rând cu celelalte. Ce se va alege, de-aici încolo, cu situația lui de fruntaș în mijlocul societății? Considerația de care se bucura în public, o văzuse greu primejdută. Iată, primul gând ce-l avusese atunci, nu fusese în legătură cu Marina, ci cu el. Nu-i venise în minte rușinea ei, ci atacul dat împotriva mândriei sale.

- De altfel, e o mândrie rău înțeleasă, o autoînșelare, continuă doctorul. Avocatul înțălase, îndată, că Albu vorbea de mândria femeii greșite, nu de mândria lui. «Omul e atât cât prețuiește în fața propriei conștiințe, și nu cât prețuiește în opinia publică.» Un adevăr pe care societatea românească nu-l înțelege. Și din neînțelegerea asta socot eu că a urmat întreaga decadentă a societății noastre.

Avocatul nu era la întâia discuție cu prietenul său, doctorul Albu. Îi făcea plăcere să-l audă vorbind. Era nu numai un bun și vestit internist, ci și un om cu o vastă cultură. Intra în problemele cele mai variate și mai grele și întotdeauna te alegeai cu idei nouă din discuțiile cu el.

Vasile Roșca simțise convorbirea lor alunecând de la subiectul pentru care venise el azi aici, dar nu i se putuse împotrivi.

Avusese cel mult un gând ironic: «șmecher doctorul, vrea să scape prin tangentă.» Dar, îl ascultase mai departe, simțind cum îi crește interesul pe măsură ce înainta convorbirea.

- Iar spui o vorbă nouă, doctore, zise el: «Omul e atât cât prețuiește în fața propriei conștiințe, nu cât prețuiește în fața opiniei publice». După axioma asta, tu, care te-ai încunjunurat cu un întreg harem, cam cât prețuiești în fața conștiinței tale proprii?

Doctorul se întunecă, oftă și zise:

- Sunt un doctor cu experiență, dar ca om sunt un mare ticălos.

Advocatul îl privi surprins:

- Dacă știai lucrul acesta, pentru ce ai întreținut haremul?

- Nu mi-am dat seama de adevăr, până la venirea străinului acelaia, până mi-a luat masca de pe față. De atunci sunt într-o continuă frământare sufletească. Mi-am coborât privirea în mine însumi și am început să decopăr lucruri nouă. Șapte soți înșelați m-au pălmuit până acum, și eu am răbdat în tăcere, pentru că mă simțeam un mare ticălos. Tot ce ți-am spus până acum, e adevărat: femeile care au venit la mine cu gândul și hotărârea adulterului, îl săvârșiseră în sufletul lor înainte. Erau niște păcătoase. Totuși, eu nu spun acest lucru pentru a mă dezvinovăți pe mine. Păcatul meu rămâne greu. Am fost un ticălos, dar nu mi-am dat seama până la venirea omului acelaia, care a tras perdeaua, și mi-a arătat mie pe mine însumi.

- E cu puțință? Prin ce minune?

- Nu e nici o minune! Conștiința, că acum știe tot orașul cine sunt, m-a rușinat și m-a silit să judec lucrurile așa cum sunt în realitate. Când nu te mai poți rezima pe un străin, pe opinia publică, trebuie să te razimi pe tine însuși. Și am simțit că nu am pe cine mă răzima. Gândind și meditând, am descoperit că sunt putred pe dinăuntru, că am urmat greșit, că nu m-am coborât nici o dată până la înțelegerea și simțirea legilor fundamentale ale vieții.

- Ce vorbe mari spui din nou, după obiceiul tău.

- Dar nu-s vorbe și nu-s mari de fel! Ca doctor am cunoscut toate amănuntele metabolismului trupesc al omului. În temeiul cunoștințelor am explicat și păcatele trupești ca un lucru firesc și

necesar. Necesități inexorabile, pe care trebuie să le satisfaci în mod normal. Nu socoteam actul trupesc de păcat. Știam că instinctul nesatisfăcut duce la perversități. Am consimțit la păcat de multe ori, condus de acest gând, cînd vedeam cum se îmbulzesc în mine unele femei.

- Și acum nu mai crezi?

- Ce?

- Că păcatul trupului e un lucru natural, care nu poate fi socotit între păcate? Cum ai crezut până acum, cum ți-ai trăit viața până acum?

- Nu! Nu mai cred! Răspunse doctorul cu vocea înălțată. Nu mai cred așa. Pentru că eu cunoșteam numai legile materiei vii, ale trupului, dar nu și legile spiritului. Iar omul e trup și spirit, nu numai trup.

- Ei, chiar din gura ta se aud asemenea prăpăstii, a unui om de știință pozitivă.

Advocatul se miră de afirmarea doctorului că omul nu e numai trup. Dar privindu-l transfigurat, auzindu-l vorbind cu convingere și cu o gravă seriozitate, fără să-și dea seama din ce motiv, simți un fior cum îi fuge de-a lungul șirei spinării.

- N-am fost nici până acum un negator al existenței spiritului. Dar m-am mulțumit să mă folosesc de inteligență și de alte calități ale lui care-mi ajutau în traiul de toate zilele. În spirit am crezut, dar habar n-am avut de legile lui. Și tocmai acestea sunt legile fundamentale ale vieții.

Advocatul simți că discuția alunecă pe un teren opac pentru el. Doctorul văzu, din priviri, greutatea cu care înțălegea.

- Să fiu mai lămurit, zise el. Iată adulterul, după concepția ta și a mea până acum, și poate a majorității societății noastre culte și mijlocii, e un act firesc, satisfacerea unor necesități fiziologice, pe care în propria căsătorie nu le poți satisface ori ți se pare că nu le poți. Ce alta îndeamnă pe om însurat la adulter?

- Adevărat!

- Știu că ești convins din propria ta experiență. Cine-i sfânt între semenii noștri? Dar iată adevărul la care am ajuns eu de la răscolirea ce mi-a cauzat-o demascarea mea! Adulterul nu pornește din trup, din organism și necesitățile lui, ci din spirit. În

organism zace, nici moral, nici imoral, instinctul natural, necesitatea materială. Dar pe aceasta o pune în lucrare spiritul, facultățile spiritului: fantasia cu toată imaginația, dorința, patima, voința, fără hotărâre proprie, nimeni nu calcă porunca a șasea. Înainte de a-și spune cuvântul patima, și-l spune intelectul și voința, cari pot să aprobe instinctul sau să nu-l aprobe. Chiar, patima poate fi oprită în fașe prin rațiune și voință. Nu ai speriat nici o dată acest adevăr? Nu s-a întâmplat niciodată să te poți abține de la o femeie pe care ai dorit-o? Le-ai avut pe toate câte le-ai dorit?

- Desigur că nu, răspunse avocatul, începând să înțeleagă mai ușor ce-i spune doctorul. Lucrul era atât de nou pentru el, încât uită cu totul scopul vizitei lui la doctorul Albu. Era adevărat! El se reținuse de la destule păcate ale trupului, când rațiunea îi arăta o primejdie, când voința se opunea.

- Dacă recunoști, atunci adevărul meu se limpezește: păcatul trupului nu-i posibil fără concursul și asentimentul spiritului, care e motorul întregii noastre vieți. Totul depinde de faptul dacă spiritul, cu facultățile lui, îndeosebi cu rațiunea și voința, își dă sau nu asentimentul. Dacă nu și-l dă, nu numai faptul imoral nu este posibil, dar imposibil devine și gândul și fantasia care aprinde dorința.

- Nu m-am prea gândit la lucrurile acestea, dar mi se pare că ai dreptate.

- Se-nțelege că spun adevărul, un adevăr pur natural, care se desprinde din funcționarea normală a legăturii dintre trup și spirit. Stăpân este spiritul. În orice caz, el trebuie să fie, câtă vreme se validează legea fundamentală a spiritului.

- Legea lui fundamentală? Care crezi că este ea?

- Legea binelui și a răului ce glăsuiește în conștiința fiecărui om. Legea morală, pe care se întemeiază, în care se euprinde întreg decalogul. Menirea trupului e să ne mențină viața materială printr-o bună și sănătoasă funcționare a tuturor organelor sale. Menirea spiritului e să ne arate și să ne directiveze în cadrele legii morale, prin organele sau facultățile sale. Legea morală are un judecător în noi înșine: conștiința. Cine ascultă de glasul ei, la cel dintâi îndemn la păcat, și se lasă mustrat de ea, nu va greși.

Advocatul Roșca începuse să râdă satisfăcut:

- Păi, ai bătut zadarnic apa în piuă, prietene! Vezi că în jurul acestui punct se învâрте totul: conștiința. Dacă glasul ei nu se aude în fața păcatului, zadarnic îmi spune mintea că nu-i bine ce fac, tot fac. Dar în ce privește păcatele trupului, drept să-ți spun, conștiința mea e mută, insensibilă. Nu simt nici o muștrare, cum desigur n-ai simțit nici tu în mijlocul haremului tău. Ai avut dreptate: nimeni nu poate săvârși un adulter fără voia lui. Rațiunea și voința îl pot împiedeca. Dar conștiința mea nu se ocupă atunci de binele și răul moral; nu teama etică de păcat mă oprește, ci considerente de utilitate, de oportunitate, de urmări. Răul moral în această materie, pentru mine, este inexistent.

Doctorul măsură un restimp camera de la un cap la altul, cu mâinile la spate. Fața lui se întunea tot mai mult, și o cută adâncă i se ivi între sprâncene.

- Da, zise el, oprindu-se lângă fereastră și privind afară. Și pentru mine a fost inexistent până acum. Altfel cum aș fi putut trăi în...în haremul meu, cum spui tu? Cu toate acestea răul moral există și fără voia și aprobarea noastră, cum există tuberculoza, cancerul. Numai cât noi nu-l vedem sau, mai ales, nu-l simțim. Repetând mereu fapta imorală, conștiința devine insensibilă, se atrofiază. Adu-ți aminte daeă după întâiul adulter ai fost tot așa de liniștit și mulțumit ca după al zecilea ori al sutălea?

- Desigur, nu! După cel dintâi, țin minte ca acum, n-am mai cutezat să dau ochii cu nevastă-mea o lună de zile. Noroc că eram parlamentar pe atunci și sesiunea era deschisă. I-am putut explica lipsa.

- Deci, atunci, aveai încă un judecător lăuntric, care se sesiza de răul moral. Acum nu-l mai ai. Și o parte însemnată din pătura noastră cultă și mijlocie, nu-l mai are. Răul moral, păcatul, există cu toate acestea, cum ți-am spus, ca o rană cu care vii la mine să te vindec.

- Dar, iubite prietene, rana deschisă mă doare și de-aceea viu la tine. Răul moral, conștiința păcatului, nu mă doare, nici chiar nu mă neliniștește. Cum poți face o asemenea apropiere?

Vocea doctorului deveni adâncă, gravă. El privea încă întins prin geam.

- Nu te neliniștește, pentru că tu prin repetarea păcatului i-ai astupat gura. Însuși ai recunoscut că la primul caz n-a fost așa.

- Am fost un prost, desigur. Un novice.

- Ba prost ai ajuns numai mai târziu! Ce păcat că străinul acela nu te-a descoperit și pe tine înaintea societății, cum a făcut cu mine! Și-a pomenit numai soția. De persoana ta nu s-a atins.

- Nu-nțeleg ce vrei să spui, și nu-mi convine să mă numești și tu prost. Ce era dacă-mi descoperea și mie toate păcatele cele ascunse?

- S-ar fi întâmplat și cu tine același proces sufletesc, care s-a petrecut și se petrece încă cu mine. Ai fi înțeles mai ușor, pentru că ți-ai fi deschis și tu ochii cei lăuntrici, să te vezi și să te cunoști așa cum ești. Sunt adevăruri cari nu se nasc și nu se limpezesc decât din proprie frământare și chin și nu ascultând evoluția procesului sufletesc al unui străin și, mai ales, al unui prieten. Totuși, aș voi să te fac să înțelegi adevărul pe care eu, numai din frământare și chin propriu, l-am văzut limpede.

El veni de la fereastră, șezu pe scaun în fața avocatului și continuă:

- Venirea celui «sfânt» sau oricum l-ar numi lumea, pentru mine a însemnat începutul unei alte vieți, prin faptul că, punându-mă gol în fața oamenilor, m-a constrâns să mă văd așa cum sunt, să-mi întorc ochii și judecata asupra mea însumi. Când pățești o rușine mare, când ai o pierdere mare sau când o mare nenorocire se abate asupra ta, simți gol în jur, toți stâlpii de reazim extern se prăbușesc și rămâi cu tine singur. Incontestabil, prin dezvelirea mea, eu am suferit o mare rușine, o prăbușire chiar. Pentru că tot ce a spus era adevărat. Primul gând ce mi-a venit în minte atunci a fost: «Tu singur ți-ai pregătit prăbușirea; tu singur ești responsabil că ai căzut de pe pedestalul înalt pe care stăteai». Nu puteam să combat sau să răstorn acest adevăr intuitiv, imediat. Așa era! Eu mi-am pregătit căderea de azi.

Se opri o clipă, își duse mâna prin părul lung.

- Ei bine, tu vei zice: «dacă n-ar fi venit străinul acela, totul ar fi fost și ar fi rămas în regulă, așa ca mai înainte.» Da, recunosc, aș fi continuat cu haremul meu. Dar aș fi continuat și cu înjosirea mea și cu nenorocirea mea. Nu aș fi profitat, ci dimpotrivă: aș fi

putrezit moral mai departe. Pentru că, îndată ce mi-am concentrat privirea asupra mea însumi, am simțit ticăloșia în care trăiam. De-acum putea să nu mai fie nici un «sfânt», cum, de atunci, pentru mine e indiferent dacă mai trăiește sau ba, dacă a fost o realitate sau l-am auzit în vis! Lucrul principal se săvârșise: izbitura ce am primit-o în mândria și numele meu bun, ce mi-a răscolit întreaga ființă. Gândind și meditănd, am recunoscut că eram un om de nimica. Cum am recunoscut? Îmi spunea un glas lăuntric, glasul conștiinței, al legii morale, care se deșteptase în mine la izbitura ce căzuse asupra mea ca un trăsnet din senin. Tu n-ai avut parte de acest trăsnet, de aceea am spus că-mi pare rău că nu te-a descoperit și pe tine. Aici e punctul de plecare al tuturor frământărilor mele, cari încă n-au încetat, și al descoperirilor unor adevăruri de mult uitate.

- Cari adevăruri?

- Ceea ce ți-am spus, că nu numai trupul, organismul material al omului are legile cari, dacă sunt călcate, organismul suferă, ci și spiritul își are legile sale, al căror judecător e conștiința. Dacă nu sunt ținute, omul suferă. Și eu sufer cumplit și de rușine și de viața ticăloasă, pe care am dus-o, dovadă că am călcat legea spiritului, legea morală. Atunci mi-am dat seama că n-am ascultat, de la început, de glasul conștiinței, care m-a mustrat și pe mine, cum spui că te-a mustrat și pe tine, după săvârșirea primului păcat. Dacă-l ascultam, nu ajungeam, unde am ajuns. De altfel, fenomenul amuțirii conștiinței nu se întâmplă numai în legătură cu adulterul, ci și cu minciuna, cu furtul, cu lăcomia, cu avariția, cu mândria, și cu toate păcatele. Conștiința dă alarma la apropierea fiecăruia. Dar numai la început. Dacă treci peste ea în rânduri repetate, se întunecă, amuțește. Cred că așa se explică decăderea tuturor moravurilor la noi în țară: clopotele conștiinței au amuțit! Destrămarea vieții familiare, hoțiile, jaful în averea publică, șperțul, mita, îndeplinirea superficială a slujbei, tot răul izvoarește din faptul că legea morală, legea spiritului nu mai dă glas prin conștiința cetățenilor. Binele și răul nu mai contează ca valori, sunt două noțiuni goale. Nu mai avem judecători interni, iar judecătorii externi nu pot schimba moravurile...

Advocatul îl asculta cu mare încordare. Multe lucruri înțălegea din ce-i spunea doctorul, deși nu pe toate.

- În ce spui acum, cred că ai dreptate, zise el. Dar problema cea mai grea, după părerea mea, nu ai atins-o încă! Cine se va afla să tragă de funie clopotele conștiințelor în România, pentru a scăpa de jaf, de furt, de mită, de ambiții, de egoism, de lăcomie societatea noastră? Cât te privește pe tine spui că de funie a tras străinul acela, care ți-a descoperit faptele cele ascunse. Dar cine va trezi conștiința mea și a zecilor de mii ca mine, care în materie de adulter, de-o pildă, nu mai deosebesc binele de rău, legea morală, legea spiritului, despre care vorbești, le este indiferentă, deci ca și inexistentă?

Doctorul Albu tăcu un restimp. În liniștea grea din odaie răsună clar, metalic, limba ceasornicului mare de pe perete. Advocatul era prins de discuția asta, care i se păru, de la o vreme, că ia o întorsătură foarte serioasă pentru sine însuși.

- O să-ți spun acum un alt adevăr, care nu e descoperit de mine, ci e vechi cât lumea și, totuși, subț o latură, cea individuală, e necesar să fie descoperit de fiecare om care vrea să-și trezească conștiința. Poate nu vei înțălege, poate vei râde. Și totuși e un adevăr fundamental al vieții: Cine voiește să simtă legea morală, legea spiritului, să-și trezească conștiința din letargie, trebuie să descopere întâi pe autorul legii morale... Pe Dumnezeu!

Advocatul se mișcă, surprins și neliniștit pe scaun, și se răzică cu spatele de spătează.

- Pe Dumnezeu? Trebuie să mergi atât de departe?

- Până la rădăcina legii morale. El este rădăcina. Convingerea că el există și că noi suntem responsabili, în conștiință, înaintea lui de toate faptele noastre. Iată un adevăr, pe care nu-l mai crede sau de care nu mai ține aproape nimeni seama, în nenorocita noastră țară. Pozitivismul, raționalismul, au distrus credința. Cei mai mulți nu mai credem în Dumnezeu și în responsabilitatea noastră înaintea lui.

- Nici tu nu crezi?

- N-am crezut până la zguduirea internă ce mi-a produs-o descoperirea omului aceluia. Sau mai bine spus, nu eram ateu, dar nici nu credeam că Dumnezeu e o ființă care e vecinic cu ochii pe

noi, că se interesează de faptele noastre, și că suntem responsabili în fața lui.

- Și acum, crezi?

- Încep să cred, mă zbucium încă. Dar acesta e adevărul: trebuie să credem în existența lui Dumnezeu, autorul legii spiritului, cum tot el este creatorul legii trupului și a materiei, creatorul legii morale, care lucrează prin conștiința noastră. Numai credința aceasta ne mai poate mântui și individual, și ca societate și neam. Societatea noastră, în majoritatea ei, nu mai crede. Din necredință se întunecă conștiința, ca și din repetarea unui păcat.

- Nu vei vrea să spui că toate acestea ți le-a sugerat străinul acela?

- Se-nțelege că nu. El a vorbit încă de necesitatea pocăinței, adică a recunoașterii păcatului, și de întoarcere la Dumnezeu. Totuși, lui am să-i mulțumesc că sunt în pragul de a începe o viață nouă. Din izbitura dată de el mi-au născut frământările interne și prin chinul lor am ajuns și la convingerea că-i necesar să credem în Dumnezeu, pentru a simți și respecta legea morală.

- Aș fi curios să cunosc acest proces spiritual în întregime, zise grav avocatul.

- Nu l-aș mai putea reconstrui. Elementele lui principale cred că le-am amintit. Dar nici nu ți-ar folosi la nimic. Fiecare om e o ființă aparte; procesele sufletești sunt deosebite de la om la om, cum deosebit este spiritul și calitățile lui. De altfel am și vorbit prea mult. Sunt obosit acum.

Advocatul se ridicase, gata să plece. Era îngândurat. Uitase cu totul că venise să-l anunțe, ca pe-un fost prieten, că-i va trimite martori pentru provocarea la duel. Întinse mâna, ca și alte dăți, prietenului.

- Dar cum? Tu pleci așa? Ceilalți au ținut să mă insulte cu toții. Eu am suferit insulta. Știam că o merit. Mi-a fost chiar de ajutor în lămurirea unor adevăruri.

- Eu...eu, începu avocatul, am venit să te anunț că-ți voi trimite martori, dar voi mai amâna. Simt că lucrurile acestea sunt cu mult mai complicate de cum mi s-a părut la prima vedere.

- Să mă provocî la duel? Știi că-i o idee fericită, o inspirație aș spune.

- Pentru ce?

- Pentru că eu sunt, cum mă știi, cel mai bun trăgaci la țintă din tot orașul. Gîndul că te-aș putea împușca, gîndul morții, dacă te-ar tortura cîteva zile, poate ți-ai primi și tu izbitura, pe care mie mi-a dat-o sfîntul acela. Gîndește-te și nu renunța!

Își strînseră mîna și se despărțiră.

XII

De când trecuse Crăciun prin sat, prin Păltiniș, moș Aftene nu mai avea pace! Când «sfântul» pomenise păcatele ascunse ale oamenilor, făcuse amintire și de «bătrâni zgârciți, cari zac pe banii lor ca dracul pe comoară, și se gândesc că-i pot duce cu ei în mormânt.»

Baba Nastasia, nevasta lui moș Aftene, cât ce se dusesese sfântul din sat, se pusese cu gura pe bătrân:

- Ai auzit?
- Ce să aud?
- Ce-a auzit toată lumea. Nu te știu surd!
- Am auzit, vezi bine. Vai de sufletele lor!
- Ce suflete?
- D-apoi ale femeilor celora, ticăloasele. Atâta păgânătate! Și bărbații pe cari i-a dezgolit în fața satului. O rușine ca asta nu s-a mai pomenit! Am auzit, cum să nu aud?

- Altceva n-ai mai auzit?
- Ce să mai aud? Nu-i destul atâta? Că eu, câtu-s de bătrân, m-am îngrozit și m-am rușinat. Asemenea fapte mai demult, în tinerețele noastre, nu s-au pomenit.

- Vai, Aftene, Aftene! Tu ai să ajungi talpa iadului. Ți-am mai spus eu! Totdeauna te ferești de răspunsul drept și o iai pe delături. Zici că alta n-ai mai auzit! Poate să-ți fi luat Dumnezeu auzul dintr-odată. Altfel e cu neputință să auzi toate, numai când a fost vorba de tine să nu fi auzit.

- Ce vorbești alandala, tu muiere? Cine a vorbit de mine?
- Sfântul!
- Sfântul?

- Ți-am spus eu unde-i locul tău în lumea cealaltă! Sfântul, da! N-ai auzit când a grăit și a spus că: «sunt bătrâni zgârciți cari zac pe banii lor ca dracul pe comoară și se gândesc că-i pot duce cu ei în mormânt?»

- Ba am auzit și asta. Dar de ce zici că a fost vorba de mine?

Baba se cruci:

- Ptii! Ucigă-te crucea drace! D-apoi de mine a fost vorba? N-ai văzut că satul întreg s-a uitat la tine?

- N-am văzut! De ce să se fi uitat la mine?

- D-apoi nu ești tu zgârcitul zgârciților? Nu stai tu pe bani ca dracu pe comoară? Nu știe tot satul că te încârligi pentru un bănuț, ca și când ți l-ai scoate din ochi? Nu ții tu îngropată comoara?

- Ce comoară, tu muiere? Ești nebună?

Baba Nastasia îi bătea capul lui moș Aftene, de treizeci de ani, că a pus de-o parte bani, despre cari bătrânul se jurase că i-au fost furați. Dar, până acum, totdeauna i-a vorbit de bani nu de comoară.

- Haida-hai! Știi tu despre ce bani e vorba.

- De la bani până la comoară mai este. Tu muiere! Da-ți spun și acum, precum ți-am spus mereu, în toată ziua, de treizeci de ani: nu-i nici un ban, numai în capul tău cel stricat.

- Ba-s în pământ, în oală, ascunși de tine, zgârcă păcătoasă! Îmi vine să mă dau cu capul de pereți.

- Ai mai zis tu, dar n-ai făcut! De când aștept eu să văd minunea asta!

- Da-mi vine acum, nu de ce gândești tu, ci pentru că am fost așa de proastă! Trebuia să-l fi întrebat pe sfânt: unde ține Aftene, zgârcitul, banii? Unde i-a ascuns?

O ușoară tulburare se ridică în sufletul bătrânului.

- De ce n-ai întrebat?

Bătrâna îl privi înveninată.

- Nu mi-a trecut prin minte că tu vei tăgădui și după ce te-a arătat cu degetul; că nu vei scoate banii la iveală. Vezi bine, am fost o proastă. Trebuia să mă gândesc că un împielit ca tine, un îmbătrânit în zgârcenie, nu se va hotărî așa de ușor să se pocăiască.

- Cu gărgăuni în cap vei trece pe lumea cealaltă. Asta-i soarta ta și n-am ce-ți face.

- Iar tu vei trece nepocăit! N-ai auzit ce spunea sfântul? Că pentru păcatele tale vine prăpădul pe țară și pe norod, că s-aude de pe acum bubuind subț pământ? De ce nu vrei să te pocăiești Aftene, să scoți banii de unde i-ai ascuns? Iată, n-avem un bănuț în casă, nici de sare, nici de gaz!

- Tot așa-mi spui de treizeci de ani și n-am ajuns să mâncăm nici mâncare nesărată, nici să stăm seara pe întunerec. Hei, dacă aş fi avut eu banii aceia și ți i-aş fi dat, de câte ori i-ai cerut, i-ai fi făcut mere –pere de-o sută de ori într-un an.

Bătrâna îl privi cu viclenie:

- Adecă nu i-am făcut mere-pere? Iată, mărturisești și tu că-i ai încă. Știu că-i ai. Știu că i-ai îngropat în pământ.

Omul ridică scârbit din umeri.

- Dacă i-am îngropat, de ce nu i-ai săpat? Nu știi unde i-am ascuns? Dar treizeci de ani ai avut vreme să sapi toată curtea și grădina.

- De! Parcă numai aici i-ai fi putut ascunde! Să fi săpat hotarul satului ori lumea întreagă?

Bătrânul zise:

- Decât ai începe iar cu melița ta, mai bine te-ai gândi la ceea ce a spus sfântul și te-ai pocăi tu. Dar tu la tine nici nu te gândești, și ești cu un picior în groapă! De ce nu vezi bârna din ochiul tău și numai paiul din ochiul vecinului?

Nastasia-și puse mâinile-n șolduri, așa cum făcea totdeauna, când se simțea călcată pe bătăture și era gata de ceartă aprinsă.

- Adică tu cu paiul eu cu bârna! Vai, Aftene, cum mi-ai mâncat tu zilele mele. Nu știu cum te mai rabdă Dumnezeu! Care-i bârna mea?

- Știi tu bine! A pomenit-o și sfântul.

- A pomenit-o?

- Păi, n-a pomenit pe unii din bețivii și bețivele satului?

- Dar nu pe mine, se grăbi să răspundă bătrâna.

- Nu pe tine! Nici pe alții și altele. Că n-a avut vreme să înșire întreg pomelnicul. Zici: nu pe mine! și-ți pare că ai scăpat. Dar tu știi bine, cum știu și eu, cum știe satul, că și tu ești beutoare. Ba,

mai mult: eu știu, deși nu ți-am spus până acum, că cu banii ce-i ceri mereu să-i dezgrop, nu ai fi cumpărat nici sare nici gaz, ci spiritul, de care nu te poți lipsi. Pentru ce nu te gândești și la pocăința ta, ci sai cu gura la mine, ca și când tu ai fi înțel?

Baba se învinețî de ciudă și, începând să scuipe înspre bătrân, ieși din casă cu gura plină de înjurături și de blesteme.

- Nici acum nu-i limpede la cap, își zise moș Aftene, șezând la masă și începând să mănânce încet mămligă cu brânză.

Nastasia îi bătea capul pentru niște bani de treizeci de ani. Omul se dusese la târg cu o pereche de boi buni să-i vîndă și să cumpere în loc o pereche de juncani. Cu restul voia să cumpere un cap de loc ce intra în moșia sa. Făcuse târg bun, vînduse boii cu preț ridicat, se căutau boii grași și, pe juncani, nu dăduse nici jumătate din prețul boilor. Băuse două «adălmașe» în loc de unul, și destul de amestecat, pornise spre casă târziu, cu juncanii înaintea.

Pe drum, și cum era și băut, îi venise un gând: omul cerea preț mare pe petecul acela de loc, ce se icuia în moșia lui. Da' să nu mai cumpere nici un loc și banii aceia să-i pună bine pentru zile negre? Că de pe partea Nastasiei nu putea să se aștepte la nici o cruțare. Era o femeie frumoasă pe vremea aceea, dar și cheltuitoare. Când avea bani îi lunecau printre degete. Și, încă înainte, aproape îndată după ce s-au cununat, omul băgase de seamă că nevastei îi plăcea să sugă pe ascuns. Nu în zadar părinții ei țineau crâșmă. Se vede că se obicnuise din fetie. Aftene era un om cruțător, poate chiar zgârcit, ca destui cari n-au copii. Dar Nastasia se plîngea, pe nedrept, de zgârcenia lui: niciodată nu le lipseau din casă lucrurile cari le trebuiau. Poate ea să nu fi avut totdeauna pentru băutură. Că, de la o vreme, Aftene o lăsa să bea pe față. Mai bine pe față decât pe ascuns, își zicea el. Și, apoi, femeia bea puțin, de obicei nu se amețea de cap decât după ce începuse să îmbătrânească.

Destul că, atunci, la întoarcerea spre casă, biruise gândul să pună banii aceia deoparte și Nastasiei să-i spună că, îmbătându-se la adălmaș, un hoț i-a furat din buzunar. Va avea, dacă nu un razim în ei, la o boală, la o nenorocire, cel puțin va avea pe ce să-și cumpere tabac, când se va întâmpla să nu aibă un ban în

buzunar, cum s-a întâmplat până acum adeseori. Știa că de la Nastasia zadarnic ar fi cerut.

Dacă pân-acasă i-ar fi ieșit cu totul beția din cap, poate s-ar fi lăsat și de hotărârea asta. Dar el intrase în casă tot amețit și apucase să-i spună nevastei minciuna.

Ea nu vruse să-l creadă în ruptul capului și ținea morțiș să-i arate banii. Omul îi vârase după-o grindă în grajd, când dusese juncanii acolo. Nevasta îi descusese șerparul, cotrobăise prin el peste tot, îi căutase toate hainele. Nu aflase nimic. Dar rămăsese la credința nestrămutată că un om ca el, care ține banul înnodat de zece ori, nu a putut fi furat.

Aftene o văzuse nenorocită. Ea era stăpână, ca și el, pe tot ce agonisise bărbatul. Din controlul acesta Aftene înțălesese, îndată după căsătorie, că nu va putea scăpa niciodată. Era o moștenire și un obicei adus de acasă, unde părinții ei, în toată seara, înainte de culcare, socoteau și numărau, împreună, banii încasați peste zi. Dacă femeia nu s-ar fi mâniat și nu ar fi cerut cu atâta autoritate să-i dea banii, și nu l-ar fi ocărât cum i-a venit la gură, omul poate s-ar fi muiat, ar fi adus banii din grajd și i-ar fi dat să-i numere. Dar felul poruncitor, cu care-i vorbise, deșteptase în el conștiința de stăpân și-l îndârjise. În decursul certeii, se deșteptase de tot și acum își zisese treaz: « Cu banii ăștia nu te vei întâlni tu câtu-i veacul! »

Și așa a rămas.

A doua zi, pusese banii la un loc sigur și începuse să-și vadă liniștit de treburi. De-atunci nu trecea săptămâna să nu pomenească Nastasia de ei. Dar pomenea în zadar! De la o vreme, omului îi făcea plăcere că era stăpân pe voința lui și își putea ține hotărârea. Cu cât treceau anii și îmbătrânea, se simțea mai la adăpost, știind banii aceia puși bine. Nu se gândea, de bună seamă, să-i ducă cu el în mormânt, ci se gândea să aibă un sprijin la bătrânețe, ori să-i lase cu limbă de moarte ca cheltuieli de înmormântare.

În scurgerea anilor rar s-a atins de bani: când nu putea face seamă altfel pentru tutun. Dar asta era o cheltuială neînsemnată. Ba, cu cât îmbătrânea, se întâmpla să se lase tot mai des fără tutun, decât să se atingă de bani. Avea o bucurie tot mai mare să-i

știe la locul lor întregi. Avea încă patrusprezece mii de lei. Asta era «comoara», cum o numise acum baba Nastasia. Ea știa exact banii rămași, pentru că bărbatul i-a spus, fără înconjur, cu cât a vândut boii și cu cât a cumpărat juncanii.

Câteva zile, după plecarea «sfântului», după discuția ce fusese între ei, nu-și mai vorbiseră. Fiecare rămăsese a se frământa cu gândurile lui.

Dar duminica viitoare, dis de dimineață, Nastasia se sculase, se primenise de praznic, își luase din ungher, de după ușă, toiagul bătrânețelor, și zisese:

- Eu mă duc!
- Da ce? Doar nu intră popa în biserică cu noaptea în cap! N-a tras nici întâia oară clopotul. Sunt treaz de mult și așa fi auzit.
- Nu mă duc la biserică!
- Dar unde?
- În Văleni.
- Da ce treabă ai în Văleni?
- Treabă mare! Am auzit aseară că azi intră sfântul în Văleni.
- Și dacă intră ce-i? Nu l-ai văzut? Nu l-ai auzit o dată? Ce vrei să mai auzi? Se știe doar că aceeași propovedanie o spune, pretutindenea, și vedenia ce-a văzut-o. Ori poate vrei să cunoști păcatele oamenilor de acolo? Mai bine ne-am vedea de păcatele noastre, bârna din ochii noștri.

- Mă duc, nu să-l văd și să-l ascult, ci să-l întreb?
- Ce să-l întrebi, tu femeie?
- Ceea ce am uitat când a fost la noi. O să-l întreb unde ți-e ascunsă comoara. Și-mi va spune!

Moș Aftene se ridică în pat în capul oaselor. Era neliniștit și o privea cu teamă.

- Vezi că ți-e frică? zise baba cu bucurie...Vezi că nu ți-a furat nimeni banii și-i ții ascunși?

- Nu mi-e frică, nebuno! De ce să mă tem?
- Sfântul îmi va spune locul.
- Parcă dacă așa avea bani, eu nu i-aș pune într-alt loc până vii tu acasă!

Gândul acesta i păru mântuitor lui Aftene și, liniștit, se lăsase iarăși pe pat.

Dar Nastasia, deși bătrână, era iute ca piperul la judecată.

- Vai, blestematul ce ești, începu ea. Întăleg că ai putea face așa, că ai putea să-ți bați joc nu numai de nevastă-ta, ci și de sfânt! Bine că mi-ai spus! Adică ai banii și vrei să-i pui într-alt loc. Dar eu îl voi ruga pe sfânt să-mi spună unde voi găsi banii când mă voi întoarce acasă.

Bătrâna ieși oțărâtă din casă și îndată se auzi portița trântindu-se. «Se grăbește amarnic», își zise moș Aftene.

Se sculă îndată, se îmbracă la repezeală, puse lacătul la ușa tinzii și porni în urma nevestii.

O ajunsese departe. De văzut o văzu la câteva zvârlituri de băț, dar nu o putu ajunge până târziu. Nu voia s-o strige, iar Nastasia nu se uita înapoi să-l vadă. Până când auzi un râsuflu tare în spatele ei.

- Da ce-i cu tine? Întrebă ea cu grăbire.
- Viu și eu la Văleni!
- Nu ți-e frică de rușine?
- Nu, că rușinea nu va fi numai a mea.
- Dar a cui încă?
- Va fi și rușinea ta!

Bătrâna se opri nedumerită. Se uită întrebătoare la moșneag.

- Da! Am să-l rog și eu pe sfânt să spună pe toate bețivele de la noi din sat, pe care nu le-a spus încă. Vei fi făcută și tu de rușine și, încă, în fața unor oameni dintr-un sat vecin. Mi se pare că mai ai niște rudenii acolo, cu care te mândrești. Las' să știe și ele ce femeie strângătoare mi-ai fost tu. Să audă de câte ori ai dus și ouăle de subt găină la jupân pentru beutură.

- Vezi că ți-e frică? De aceea te-ai luat după mine, dacă ți-e frică e dovadă că ai banii și acuma.

- Nu-i vorba de bani acum. E vorba că ne facem de rușine amândoi acum la bătrânețe. În loc să mergem, în sfânta zi de duminică, la biserică, mergem să ne spălăm rufele înaintea oamenilor. Acum ți-e frică și ție. Văd eu că nu vei face nici un pas mai departe. Suntem amândoi doi nebuni, tu muiere! M-am tot gândit eu la asta de când s-a dus sfântul. Nu ne rușinăm de păcat înaintea lui Dumnezeu, și ne rușinăm înaintea oamenilor. Iată, eu am trăi cu minciuna pe suflet treizeci de ani, tu cu păcatul beuturii

poate și mai multă vreme. Și nu ne-am rușinat în fața lui Dumnezeu care vede și știe toate. Și acum ni-e frică la amândoi că ne vor ști oamenii. Mari nebuni! Hai acasă să mergem la biserică!

- Îmi arăți banii?

- Ți-i arăt, dacă te lași și tu de beătură.

Stătură locului tăcuți multă vreme. În clopotnița din sat începuse să tragă întâia oară de utrenie. Își făcură cruce și, îngândurați și triști, o porniră înapoi spre sat. Și lui moș Aftene îi venea greu să-i arate banii, și Nastasia să se lase de băutură. Dar înapoierea lor era o chezășie împrumutată.

XIII

Plutonierul Gavrilă Radu scăpă gazeta din mână, se albi ca varul, și se răzîmă mai bine în scaun. Nevasta-sa, care ședea pe divan, într-o haină de casă din mătase vișinie și croșeta, dădu un țipet:

- Gavrilă! Ce-i cu tine? Ți-e rău?

De-o vreme era foarte atentă la bărbatul său; îi surprindea și o încruntare din sprâncene, și trămurarea nervoasă a vârfului mustății, și nuanțele glasului.

Asta se întâmpla de când fusese adus «sfântul» acela în fața tribunalului militar, și descoperise o serie de ofițeri și subofițeri cari furau armata. De-atunci începuse și nervozitatea lui Gavrilă Rău, neliniștea și frământarea ce nu-l mai părăseau, așa că nevastă-sa, Aurica, avea ce să observe pe fața, în ochii lui, în atitudinile lui.

- Ce este? strigă ea din nou, văzând că bărbatul nu răspunde.

- S-a sinucis colonelul!

- Popescu?

Bărbatul înclină din cap.

- Prost om! zise Aurica cu o voce aspră și disprețuitoare.

- Spui tu! Dar ce să fi făcut bietul om? Îl încolțiseră rău, de-aproape. Ancheta a mers la sigur, după indicațiile date, în fața tribunalului, de nebunul acela.

- Nebun da, sfânt niciodată! Hotărî femeia. Trebuie să fi fost unul de ăla, hipnotizat; ăia știu și văd lucruri ascunse și depărtate. Proști au fost toți cei din tribunal. Când a pomenit cel dintâi nume, nu s-a găsit nimeni să-i fi tras o palmă să-l trezească. Numai decît n-ar fi știut nimic.

- Ei, acum orice înfruntare e prea târzie! Anchetele curg. Vor aduce mari nenorociri.

Femeia lăsă lucrul.

- Voi, bărbații, sunteți mai slabi de înger decât femeile! De ce să aducă multe nenorociri? Colonelul a fost un prost că s-a împușcat. S-a împușcat sigur?

- Da, cu revolverul. În tâmplă. Și, vorbind, omul se îngălbeni.

- Repet, a fost un măgar! Cine poate pedepsi pe un om cu legăturile și rudeniile pe cari le avea colonelul Popescu? Câte anchete nu s-au oprit când se credea că ghilțul e gata?

- S-au oprit, dar acum nu se mai opresc!

- Slabi de înger sunteți voi bărbații! Acum nu se mai opresc! Se duc până la capăt și aduc pedeapsa. S-a schimbat ceva în țara asta! De câte ori mi-ai spus aceste prostii de când a trecut nebulul pe la tribunalul militar! Dar îți spun eu că nu s-a schimbat și nu se va schimba nimica! Nu se schimbă de azi pe mâne o lume întreagă. Cum nu puteți înțelege atâta lucru? Și, apoi, ce să se schimbe? Omul trebuie să trăiască de-acolo de unde muncește.

- Să trăiască, da! Însă nu să fure.

- Dar te rog, pe cine a păgubit colonelul Popescu său alții din armată? Se cunoaște la hrana soldatului, sau a cailor cincizeci de bani mai mult sau mai puțin? E tot atât.

Odaia în care vorbeau era un salon, încărcat pe jos cu covoare groase, cu mobilă nouă, luxoasă. Din plafon atârna un candelabru scump. Locuința lor era la etaj, trei camere și dependințe, parterul era închiriat. Se mutaseră aici de trei ani, de când cumpăraseră casa.

Se deschise o ușă, și intră un cărucior de copii, dintre cele mai moderne, și servitoarea ridică din el un dolofan de copil, pe care-l duse Auricăi să-l sărute. Copilul era plin de vioiciune, obrații erau roșii de sănătate.

- Din parc vîi Maria?

- Din parc, conîță!

- Să nu mă minți! Am văzut fete cari pleacă cu cărucioarele în parc, dar nu ajung niciodată acolo!

Făcu un semn.

Fata luă copilul, îl puse între perinele albe și ieși din salon.

- Săracul colonel! oftă bărbatul. Are și el doi copii!
- Doi copii, cari, după ce vor crește mari, îl vor blestema! Prostul de el va fi crezut că, ucigându-se, va face un act de erou, și-i va rămânea onoarea nepătată. Că și copiii vor fi mulțumiți că le-a rămas un nume nepătat. Dar copiii îl vor blestema, pentru că nu vor putea trăi cu onoarea. Cu aer nu poate trăi nimeni.
- Și, totuși, nu vor avea încătrău. Au pus sechestru pe toată averea colonelului.
- Ce? făcu speriată Aurica...S-au atins de averea lui? Atunci nebunia gestului său se înzecește.
- Desigur că s-au atins! Ancheta a aflat în sarcina lui patru milioane nejustificate.
- Și averea lui?
- Ce-i cu ea?
- Cât face?
- Păi, eu n-am de unde ști. După câte am auzit, s-ar evalua la vro șase milioane.
- În cazul acesta ar rămânea familiei două?
- Nu știu. Nu e sigur. Poate să nu-i rămână nimic. Aurico, am mai vorbit de lucrurile astea cu tine: să știi că nu-i glumă! Regimul de-acum nu glumește, merge cu cercetările până în pânzele albe și aplică sancțiuni.
- Dacă ții atât de mult, n-are decât să nu glumească! Ce ne pasă nouă? Ce-ți pasă ție de ești mereu tulburat și îngrijorat? Nu te-nțeleg! Nebunul acela n-a pomenit numele tău. Nu ești dintre aceia împotriva cărora s-au pornit anchete.
- Pân-acuma, nu!
- Pân-acum?
- Începe a se șopti că ar veni anchete generale. Din cele poruncite până acum, la indicațiile date de străinul acela, s-au descoperit atâtea ramificații ale fraudelor și furturilor, încât nu pot ajunge la încheiere cele mai multe, fără o revizuire generală a tuturor gestiunilor pe întreaga armată.
- Cu atât mai bine!
- Ei comedie!
- Da! Cu atât mai bine! Cu cât se vor lărgi anchetele, cu atât se vor împotmoli mai repede și nu se va alege nimic din ele. Vor

trebui să-și întindă rețelele în sute și mii de direcțiuni și, pretutindenea; se vor izbi de câte-un grangur mare, ca de-un stâlp de beton, și se vor zdrobi.

- Totdeauna ai fost optimistă!

- Ai avut tu noroc în lumea asta! Dacă nimereai o femeie papă-lapte, nu mai făceai tu nici o brânză. Noroc cu mine.

Plutonierul Gavril Rău știa că nevastă-sa are dreptate. Când s-a însurat cu ea erau doi pârliți, o mobilă sumară, veche, într-o cameră și bucătărie. Nici vorbă de servitoare. Aurica era de toate. Părinții ei erau portari la un mare imobil. Ce zestre i-au dat? Nimica toată: haine și cinsprezece mii de lei. N-au trecut decât doisprezece ani de la căsătorie și iată-i cu casă cu etaj, cu mobilă scumpă, cu două servitoare, una la bucătărie, alta la copii. Din partea copiilor fuseseră tot atât de vrednici: patru în doisprezece ani, și tot copii ca piatra. Afară de casa asta mai aveau două mai mici la periferia orașului, o grădină cu pomi, iar în satul Auricăi zece jugăre de loc.

Destul de frumos, când te gândești de unde au pornit și, mai ales, că veniturile laterale începuseră să curgă abia de doi ani încoace, de când au pornit concentrările și rechizițiile.

Da! Aurica avea dreptate! Fără ea, bărbatul ar fi rămas la începuturi și nu ar fi cutezat să meargă până la capăt. Era un om plin de fantasmă, de invenție, dar voința nu-i era prea tare. Îi lipsea în bună parte curajul. Aici intervenea ajutorul nevestei. Părea un acumulator de energie. Când îi dădea drumul, Gavrilă vedea nu numai posibilă, dar și sigură metoda ce plănuia pentru câștiguri laterale. Avusese noroc să dea în viață peste o femeie energică, hotărâtă, și plină de optimism. Fără ea nu cuteza să facă nici un pas!

Cu alți colegi lucrurile se petreceau invers: făceau toate ilegalitățile și abuzurile de capul lor, nu cutezau să-și informeze femeile, fie pentru că ele erau niște ființe fricoase, cari îi puneau mereu în gardă că e primejdie să fie prinși, fie că se temeau să nu le umble gura.

Aurica tăcea ca mormântul. Nici cele mai bune prietene nu știau de învârt ei doi, nici ce avere și-au agonisit până acum. Inteligenței și prevederii ei se datora și faptul că tot ce

cumpăraseră, din veniturile laterale, a fost înscris la cărțile funduare pe numele ei.

Gavrilă se simțea astfel mai ușurat, mai în siguranță. Pe de altă parte cu patru copii, adevărați moștenitori, știa că chiar de-ar muri el, nevasta va fi cea mai strașnică administratoare a averii: își iubea copiii ca un animal puii nevrâstnici.

În bărbat intrase frica de la descoperirile, făcute în fața tribunalului militar de «sfântul» acela, de Crăciun. Adevărat că numele lui nu fusese pomenit, dar stătuse cu sufletul la gură, până ce fusese scos Crăciun din sală. Simțise toată vremea cum i se ridică părul în cap.

Vestea sinuciderii colonelului Popescu, adause la știrea, ce începuse să circule de mai de mult, că va urma o anchetă generală, îl îmbolnăvisese de tot. Îi făcură bine cuvintele și curajul nevestei, deși nu-l mai putură liniști.

- Da, recunosc, zise el, că tu mi-ai fost de cel mai mare ajutor. Totuși, înlăturarea din prevederile tale a oricărei primejdii pentru noi ne poate fi fatală. Ar trebui să te gândești de pe acum ce măsuri de pază ar trebui să luăm, până nu se va porni anchetă generală. Avera înțreagă e pusă pe numele tău, e adevărat. Dar s-ar putea ca la anchetă să-ți ceară și ție să dovedești de unde e averea.

Cu toată inteligența ei, Aurica nu se gândise încă la această eventualitate

Răspunse prosteste:

- Am moștenit-o! Am moștenit-o de la părinți. Din zestrea mea în bani am cumpărat tot ce aveam.

- Hei! Dacă ar fi așa de simplu! Tu n-ai trecut încă prin anchete și cercetări și nu știi câte mijloace au anchetatorii să ajungă la adevăr! Va fi de ajuns să nu le dovedești suma zestrei și averea părinților tăi, când te-ai măritat. Și, poate, nici nu-ți vor cere, și părinților, ci se vor documenta singuri la forurile competente.

- De când te-am luat, așa te-am știut, să nu vezi viitorul decât în negru! Nici n-a început ancheta, de care vorbești, și tu cobești a rău. Iată ce-ți spun: averea e a mea și a copiilor și te asigur că voi ști să mi-o apăr.

- Păi, tocmai de apărare din bună vreme ziceam și eu că trebuie să te gândești. Anchetele sunt pline de compilcații, tu nu știi. Te-ai putea trezi că vei fi înfățișată cu toți concentrații de la cari ai luat bani pentru a-i lăsa la vetre. Spun numai o pildă. Dar câte altele se mai pot întâmpla. De aceea am spus: chibzuiește din bună vreme. Tu ești o femeie iscusită.

Mai vorbiseră și alte dăți, de când cu înfățișarea lui Crăciun la tribunalul militar, despre eventualitatea viitorului, dar mai mult în treacăt. Sinuciderea colonelului Popescu îi împinse a vorbi acum mai amănunțit.

Plutonierul porni, abătut, la cazarmă. Aurica, rămasă singură, își dădu seama că neliniștea din bărbatul său trecuse și în ea mai cu temei decât până acum. Încă nu se cuibărise frica în sufletul ei, ca într-al lui Gavrilă. Cât despre recunoașterea unei vine, a unui păcat, în adunarea averii din câștigurile laterale, era departe și de conștiința plutonierului, nu numai a Auricăi.

Situația era limpede pentru amândoi: ei n-au săvârșit nici un lucru nou, n-au introdus nici o inovație în mijloacele câștigului lateral; au mers pe un drum vechi, au urmat obiceiuri, cari, prin tradiție, se ridicau la valoarea legalității. Totul se ridica la grija de a nu fi descoperiți.

Aurica, rămasă singură, începu să se gândească mai adânc.

Poate tot era posibilă o anchetă generală; poate tot va fi ordonată și începută; că se va împotmoli în grangurii cei mari și nu va duce la nici un rezultat, era sigur. Totuși trebuia să-și facă pregătirile chiar și numai pentru un început de anchetă.

Îndemn definitiv căpătă din știrea adusă de plutonier, după o săptămână, că ancheta generală a fost ordonată și pentru recrutări și pentru rechiziții și pentru hrana și efectele trupei. În restimpul de o săptămână își mai zburaseră creierii câțiva ofițeri, și fuseseră degradați și condamnați la zece și cincisprezece ani de muncă silnică câțiva plutonieri, în diferite garnizoane, între cari și un cunoscut al lor.

- Ți-am spus eu că regimul de-acuma nu glumește!

Aurica știa un lucru: averea copiilor ei nu va da-o din mână nici moartă! Era așa de înțeleștată în ea, încât gândul, că și

bărbatul său ar putea fi condamnat la ani de muncă silnică, nici nu o mai impresiona.

- De-un singur lucru mă tem Gavrilă, zise ea: Să nu te fâstâcești, dacă ar începe să te asculte și pe tine la proces-verbal. Tu știi un singur lucru: averea am cumpărat-o din zestrea mea.

- Dar ți-am mai spus...

- Nu te privește. Tu să nu ieși din afirmația asta! Nu-i nu știu ce avere!

- Casele, grădina, cele zece jugăre, nu-i nu știu ce avere?

- Nu, căci sunt pline de datorii. Zestrea în bani de la părinți nu a fost decât o parte. Tata mi-a și făcut declarații la notarul public asupra zestre: patru sute de mii de lei. Partea cea mai mare din ei sunt de la unchiul meu Crețu, despre care satul întreg știe că a fost om bogat și și-a vândut aproape întreaga moșie înainte de a muri.

- Aud întâia oară de el, zise bărbatul mai liniștit, văzând că muiera lucrase și până acum.

- De aceea-ți spun, să știi și să-ți însemnezi numele și cifrele, ca pe urmă să nu te zăpăcești și să stai gură cască la anchetă. Ascultă, deci, pe case, pe grădină și pe pământ sunt intabulate nouă sute de mii de lei la Banca urbană.

Adevărul era că Aurica se gândea numai la tranzacția asta. Dar era așa de sigură pe ea, încât o dădu ca un fapt împlinit... Directorul Băncii urbane râvnea de mult la ea. O dată, înainte cu trei ani, îi propusese o blană de astrahan... Cu atât mai ușor era să înscrie o datorie fictivă pe averea ei.

- Voi merge și mai departe, continuă Aurica. Vom închiria aici și etajul. Cum altfel am putea plăti procentele după o datorie așa de mare? Ne vom muta la periferie, în casa cea cu două camere și bucătărie. Voi concedia amândouă servitoarele. În trei zile va fi terminat. Ancheta generală e și începută sau numai ordonată?

- A apărut în Monitorul oficial.

- Bine; până începe, până vor ajunge comisiile aici, noi vom fi de mult oameni înglobați în datorii. Îți spun toate acestea și ție să nu te fâstâcești, cum ți-e firea, nici în fața superiorilor, nici în fața colegilor, când te vor întreba: «Ei, Gavrilă, ce ne vom face la anchetă?» Nici de asta nu ar fi trebuit să te temi, dacă mi-ai fi

urmat sfatul meu în toată vremea. Din gura mea nimeni n-a aflat ce avere avem. Chiar servitoarele știu că aici stăm cu chirie. Dar se vede că pe tine te-a mai scăpat gura uneori la vrun pahar de băutură cu colegii.

- Nu am spus nimănui!
- Ai putea jura?
- Pot!
- E mirare că totuși lumea știe.
- Cine poate opri gura lumii? Mai ales când vede cu ochii.
- Ce vede? Ce-a văzut?
- Doamne, Aurico, nu ți-am spus de atâtea ori că te îmbraci ca o cucoană, că locuim într-o casă ca asta, că ținem două servitoare, că pe copii îi purtăm și îi îmbrăcăm...
- De copii nu-ți dau voie să te atingi...
- Nu era mai bine să fi urmat sfatul meu? Să fi depozitat banii la o bancă pe un nume fictiv? Nu, tu ai ținut să ai imobile. Spuneai că banii nu sunt siguri, că băncile falimentează pe capete.
- Și chiar așa a fost!
- Va fi fost, dar dacă nu aveam imobile și viața asta de domni mari, nu am fi sărit în ochii lumii.
- Știu toate astea, și totuși repet că e bine ceea ce am făcut eu. Valoarea caselor și a pământului a crescut. Tu să ai un singur gând în viitor: să nu uiți ce ți-am spus și să-ți păstrezi sângele rece! Încolo lasă totul pe mine!

*

*

*

Comisiile de anchetă sosiră în garnizoană odată cu știrea morții lui Crăciun.

- De-ar fi crăpat înainte de-a ajunge înaintea tribunalului militar, zise Aurica. De la descoperirile lui a început tot răul. Mereu mă mir, cum au putut atâția oameni cuminți să se ia după

gura unui nebun. Dar, poate, acum că a murit, se vor lăsa lucrurile baltă.

- Nu! Ancheta generală a pornit și merge înainte. Cei descoperiți pe nume de omul acela au fost judecați aproape toți. Dar comisiile de acum nici nu mai pornesc de la spusele lui: revizuiesc și verifică toate gestiunile pe trei ani în urmă.

Aurica nu se înșelase: cu directorul acela de bancă făcuse repede tranzacția. De mult râvnea la ea: o asemenea, așa voinică și puternică cum era, cu un animal de rasă. Femeia, deși până acum își păstrase credința față de bărbat, în fața primejdiei se îndârji ca o lupoaică ce-și apără căteii și săvârși păcatul, fără să i se tulbure conștiința, aproape indiferentă. Nici prin gând nu-i trecuse că-l înșeală pe bărbat. Ea urmărea o singură țintă: să scape averea. Ar fi făcut legătura cu necuratul, și-ar fi vândut sufletul pe vecie, numai să păstreze averea pentru copiii săi. Era, se pare, din rasa puternică a întemeietorilor clasei avute, cari calcă totul în picioare pentru avuție, și cari niciodată nu sunt neliniștiți de cuvintele *Evangheliei*: «Mai ușor va trece funia corabiei prin urechile acului, decât avutul într-o împărăția lui Dumnezeu»

Plutonierul Gavrilă Rău într-o bună zi nu mai veni acasă. Locuiau acum la periferia orașului, în casa cu o cameră și o bucătărie, așa cum hotărâse femeia. Nimeni nu ar mai fi recunoscut în Aurica pe doamna de la etaj. Nu mai ținea nici o servitoare. Se îmbrăcase așa cum se purta acasă la părinții ei, înainte de a se mărita. Lucra neobosită din zori până în seară; grija de copii, pe cari îi purta și acum bine îmbrăcați. Spăla podelele, rufele, făcea de mâncare, alerga în piață. Nu-i mai păsa că mâinile ei, manichiurate mai înainte, cu unghiile vopsite, erau acum deformate și crăpate. Lucra cu înverșunare și așa ar fi muncit până la capătul lumii, numai să-și poată păstra averea.

În seara aceea, îl așteptase pe Gavrilă până târziu. El îi spusese că audierile la procesul verbal ținea uneori până în zorii zilei. Poate au început cu gestiunile lui, de aceea întârzie.

Dar omul ei nu se arătase nici după miezul nopții. Aurica se culcă și dormi adânc, un somn netulburat.

Plutonierul nu veni nici a doua, nici a treia zi. Copiii mai mari începură să se neliniștească.

- Unde-i tata?
- L-au trimis într-o delegație în capitală.
- Mai stă mult?
- Poate! S-ar putea să-l schimbe cu serviciul acolo, dacă vor avea nevoie de el.

Gavrilă fusese depus după întâia audiere asupra dosarului cu hrana trupei. Furturile erau atât de evidente, încât nu mai fusese lipsă de nici un martor.

Abea peste o lună fu înfățișat cu câțiva concentrați, cari mărturisiră câți bani îi dăduseră pentru a fi lăsați la vatră.

Plutonierul, ca și când a fost vorba de hrana trupei, nu recunoscuse nimic. Ceea ce nu-i fu de nici un folos. Probele erau nimicitoare.

După trei luni de arest preventiv, fu judecat la șapte ani de muncă silnică și la confiscarea întregii averi.

- Eu nu am nici o avere! declară el.
- Asta o s-o cercetăm noi. Nu te privește pe dumneata! răspunse judecătorul.

Abea după ce ajunsese în ocnă plutonierul Gavrilă Rău începu să vadă greutatea faptelor sale. Rușinea degradării și a condamnării fu un sentiment mai puternic decât frica de a nu fi descoperit, pentru a începe să vadă limpede în ticăloșia vieții sale.

Totuși, până la pocăință, până la părerea de rău și hotărârea de îndreptare, trecu vreme îndelungată, câțiva ani. Și chiar atunci, numai după ce aflase că Aurica, cu toată lupta supraomenească ce a dus-o pentru a salva averea, totuși, după patru ani, a pierdut băătălia.

Câtă vreme putuse trăi în ocnă cu gândul că, până la urmă, Aurica va rămânea cu averea, nu putuse simți o adevărată părere de rău pentru faptele pentru cari era condamnat. Cum să-i pară rău, când iată, mulțumită averii, nevastă-sa a putut crește mai departe copiii, fără nici un sprijin din partea lui!

Dar, după ce află vestea cea rea, se frânse și el! De-acum copiii nu vor mai putea avea un viitor fără de el, dar mai avea trei ani de ocnă...

Din cercetările sociologice făcute mai târziu pentru a determina înrăurirea propovedaniei lui Crăciun în mișcarea de

regenerare a țării, s-a constatat, fără putință de îndoială, că cei cari erau legați de averi adunate prin jaf și furt se pocăiseră mai greu și mai puțini. Cei mai mulți nu-și putuseră schimba, de bună voie, axa vieții, nici după zguduirea produsă în suflete de marele cutremur, vestit de mult de Crăciun.

XIV

Între cetățenii cari se îngrămădiseră în jurul lui Crăciun, când se opri și în orașul acela de la răsăritul țării, fu și inginerul Ilie Tănase, de o săptămână răsfățatul societății. Înainte cu o săptămână fusese achitat pentru crimă de omor de către curtea cu jurați. Împușcase un slujbaș, un fel de tiran care schingiuia lumea, un polițist.

Fusese ținut mai mult de-un an în arest preventiv. Se înscriseră, pentru apărarea lui, mulți адвоcați din oraș și din provincie, ba și din capitală. La procesul, care ținuse patru zile, o îmbulzeală să se sufoce lumea; cu jurații dimpreună. Fusese achitat cu unanimitatea voturilor. Sentința fusese primită cu entuziasm de către un public delirant, femei în covârșitoare majoritate. Achitatul fusese dus pe sus, în triumf, pe străzile orașului. De-atunci Ilie Tănase era răsfățatul societății.

Când începură să se adune oamenii în jurul «sfântului», inginerul se opri să vadă ce-i. Toată lumea-i făcu loc, așa că ajunse în primul rând, în fața lui Crăciun. Omul își făcu propovedania obicinuită, după ce-și istorisise vedenia și, poate ar fi pornit mai departe, dacă un conțopist de la primărie, cunoscut ca mucalit irezistibil, nu l-ar fi înfuriat, furișându-se la spatele lui, și dându-i un bobârnac în sfârcul urechii, zicându-i:

- Prorocește, sfinte, cine ți-a pus bobârnacul!

Crăciun căzu în furia lui iluminată și începu:

- Te va ajunge blestemul, oase goale, și inimă vicleană! Că-n vreme ce-i faci pe proști să râdă de tine, le cauți prin buzunare și le deșerți de tot ce afli acolo. Strângi astfel, încă două plăți pe lună, pe lângă ce-ți plătește primăria, și nimeni nu te-a bănuit

până acum. Oamenii sunt făcuți să se înșele. Iată nu mai de mult decât înainte cu o săptămână ați adus pe brațe un ucigaș, pe care judecata omenească l-a arătat nevinovat. Unelte ale diavolului, cum vă puteți lăsa așa de ușor înșelați? Căci cine ucide și să nu fie vinovat, când porunca vecinică a Ziditorului rămâne în picioare: «Să nu ucizi?» Ori credeți că judecata omului dată, nu va fi urmată de judecata Domnului?

Și, tot mai întărit, pomeni o serie de nume și de păcate cari, după om, erau iertate, dar cari aveau să vină încă în fața judecății dumnezeiești. Oamenii începură să-și astupe urechile și să se depărteze, femeile să alerge, țipând.

În curând nu mai rămase înaintea lui Crăciun decât inginerul Tănase. Ar fi voit să-l întrebe ceva pe străin, dar omul își revenise în fire și nu-și mai aducea aminte nimic din câte a spus.

Inginerul se depărta cu pași înceți. Era slab și ostenit încă de anul pe care-l petrecuse la închisoare. Și nu numai de mizeriile trupești, pe care le îndurase acolo, ci mai ales de chinurile sale sufletești.

Când a fost adus înaintea Curții cu jurați și au început cuvântările de apărare, i se păruse că-i un vis. Nu putea fi o realitate că toți acești oameni, pe cari îi cunoștea cu mintea întreagă, să poată argumenta nevinovăția lui. El venise în fața Curții nu numai cu conștiința că e vinovat, ci hotărât să-și primească osânda cu liniște și împăcare, oricât ar fi de grea. Un an, cât stătuse la răcoare numai cu gândurile lui, i-a fost de ajuns pentru a se încredința că nu avusese dreptul să ucidă.

Iar acum, toți advocații aceștia, patru zile în șir, încercaseră să argumenteze că el avusese dreptul să ucidă pentru a da o pildă unei societăți corupte, pentru că fusese oarecum într-o legitimă apărare.

Cam băteau câmpii oamenii aceștia învățați, cunoscători ai legilor! Și cum nu puteau înțelega un adevăr atât de simplu: nici un om nu are dreptul să ia viața altui om!

Când auzise sentința de achitare, avusese un rânjel de dispreț. Advocății năvăliseră în jurul lui să-i strângă mâna, să-l felicite! Ce stupizi și caraghioși i s-au părut! Și culmea, cetățenii îl mai purtaseră pe stradă delirând cu bucurie!

Ce lucru josnic! Ce nenorocire! Și apoi atențiunea aceea cu care se purtau pe urmă cu el, răsfățul cu care-l învăluiau! Da, era ceva scârbos! Îl aclamau ca pe-un erou, iar el, în sufletul lui, știa ce este în realitate: un ucigaș.

Și de la săvârșirea crimei, singuri doi oameni i-au spus pe nume: ucigaș, procurorul și, acum, străinul acesta. Din acest motiv interesul lui pentru Crăciun crescuse enorm și ar fi dat mult să poată sta cu el de vorbă. Dar omul era căzut din iluminarea lui, și nu mai rămăsese din el decât propovăduitorul cu idei așa de puține: păcatul, pedeapsa, pocăința, prăpădul care se apropia. Totuși, depărtându-se, inginerul se opri: «judecata omului, judecata Domnului» spusese străinul. Iată un lucru la care el nu se gândise până acum: judecata Domnului.

Întreg zbuciumul de-un an de închisoare se reducea la constatarea simplă că un om nu are dreptul să ucidă pe altul. Gândul că într-un act de pornire oarbă își distrusese toată viața de până acum îi era insuportabil.

Hei, dacă l-ar fi judecat în primele zile după săvârșirea crimei, s-ar fi crezut și el un erou adevărat și purtarea lui în triumf ar fi avut un înțeles. Dar l-au judecat numai după un an de închisoare, după ce, la o săptămână după închidere, începuse să-l vadă în fiecare noapte pe slujbașul acela răsturnându-se pe spate, cu un ochi roșu în tâmpla stângă! Ce știu avocații și cetățenii cari l-au sărbătorit ca pe-un erou, de vedeniile sale chinuitoare! Ce știu ei câte nopți a stat de vorbă, înnebunit de spaimă, cu spectrul mortului? Convorbirile acelea nu le va uita câte zile va trăi! Nici fiorul nebuniei ce-l apuca de câte ori se arăta mortul. Tot ce-au spus apărătorii lui în fața Curții, el le spusese de mult spectrului, încercând să-și dovedească nevinovăția! Pentru el argumentările lor erau lucruri vechi, peste cari a trecut de mult. Pe toate le spulbera arătarea aceea de groază cu un singur cuvânt:

«Nu aveai dreptul să mă ucizi. M-ai nenorocit pe mine, te-ai nenorocit și pe tine.»

Când cineva săvârșește un lucru drept, nu nenorocește pe nimeni. Dreptul și binele se confundă. Când cineva face un bine, nu poate nenoroci pe de-aproapele său și pe sine.

La concluzia aceasta revenea noapte de noapte.

Deținutul se luptase o jumătate de an cu mortul să-i adeverească îndreptățirea lui de a se răzbuna, dar mortul îl biruia până la urmă.

«Când cineva săvârșește o faptă dreaptă nu nenorocște pe nimeni!»

Iar el, ucigașul, se simțea groaznic de nenorocit, în culmea disperării. Iar nenorocirea înaintea omorului nu există. Deci s-a născut din el.

Astfel ajunsese în partea a doua a anului de închisoare la adevărul că nu l-ar fi putut răsturna nimeni în sufletul său: Nimeni nu are dreptul să ucidă. El nu avea senzația păcatului de moarte, ci a nenorocirii și a disperării. Era gata să-și audă sentința de condamnare, oricât ar fi fost de grea. Fiindcă pedeapsa nu putea fi mai grea decât deznădejdea lui din închisoare.

Și atunci urmasse achitarea!

Încă înainte de a se fi ivit Crăciun în oraș, avusese o discuție cu unul dintre apărătorii lui, cari venise să-l vadă și să-l întrebe pentru ce nu mai iasă din casă, când toată lumea dorește să-l vadă. Într-adevăr, inginerul după ce fusese purtat în triumf, rareori mai ieșise din casă în săptămâna aceea.

- Nu mai ies între oameni, pentru că eu, în sufletul meu, sunt cel mai nenorocit om.

Advocatul îl privi speriat.

- Cum poți vorbi așa, după achitare? Nu-nțeleg!

- Achitarea mi-a lăsat același chin și aceeași desperare în suflet, cu care am trăit în închisoare. Toată achitarea a fost zadarnică. Socot că pentru mine era mai bine dacă aș fi fost condamnat.

- Nemaipomenit! se miră avocatul. Se vede că închisoarea ți-a tulburat mintea. Altă explicare nu aflu.

- Vei afla când vei ști și vei simți ca și mine că un om nu are dreptul să ucidă pe altul. Cine ucide, poartă semnul lui Cain. Nimeni, nici o achitare, nu i-l va putea șterge din viață.

- Dacă începe prin a regreta și a se condamna el însuși. Dacă rămâne însă pe temeiul realităților, al dreptului, dacă nu cade într-un misticism idiot, nu va purta niciodată semnul lui Cain. E așa cum am spus: anul acesta de reclusiune te-a zăpăcit, ți-a

îmbolnăvit dreapta judecată. După tine niciodată, nici într-un caz, nu poți uide un om. Și, totuși, sunt atâtea țări cari au pedeapsa cu moartea. Sunt războaiele. Sunt revoltele, revoluțiile, când viața unui om nu mai însemnează nimic în fața semenului, în fața societății.

- Ce înșiri tu sunt cazuri deosebite. Eu nu aprob uciderea omului nici în aceste cazuri. Totuși aici sunt circumstanțe atenuante! Dar nu e cazul, în nici unele din cele înșirate, că omul vrea să-și facă singur dreptate. A admite, și jurații voștri au admis prin achitarea mea, că omul își poate face singur dreptate ucigând, însemnează a duce la desperare pe însuși ucigașul și a renunța la orice ordine și legalitate în societate. Ar urma anarhia! Dar nu de anarhie mă arde acum pe mine! Ceea ce mă umple de chin și deznădejde este că *eu* am ucis, deși nu aveam dreptul să ucid. Un act de dreptate nu aduce nenorocirile celui ce-l săvârșește. Dar eu sunt și rămân nenorocit pe toată viața.

Advocatul, prieten bun cu cel achitat, văzu că n-are cu cine vorbi, și-l lăsă în plata Domnului. Doar atât: răspândi zvonul că inginerul s-a cam clătît la minte în anul de temniță...

Inginerul trecu ușor pe ulițele orașului, după ce-l lăsase pe Crăciun să-și vadă de drum, și intră în locuință. Păcat că omul acela, căzut din iluminarea lui, nu mai avea nici o valoare. I-ar fi plăcut să poată vorbi cu el mai multe. El îi spusese pe nume ceea ce simțea și el că era, cu toată achitarea: un ucigaș.

Dar în casă își aminti limpede cuvintele lui, fără să fie impresionat că știuse ce s-a petrecut în oraș: achitarea lui făcuse vâlvă mare, și străinul acela va fi auzit! Nu credea în minuni.

Cuvintele spuse de Crăciun le auzise și acum limpede: «Cine uide și să nu fie vinovat când porunca vecinică a Ziditorului rămâne în picioare:» «Să nu ucizi!» Ori voi credeți că judecata omului dată, nu va fi urmată de judecata Domnului?»

Asupra acestor lucruri voi să vorbească cu străinul: «Porunca Ziditorului: «Să nu ucizi!»» Dar deși ajunsese și el la aceeași concluzie, el nu credea în Ziditorul, nu credea în Dumnezeu! Ce-a vrut să spună cu vorbele: «Judecata omului e urmată de judecata Domnului?» Iată pentru ce ar fi dorit să vorbească cu un om care spusese adevărul!

Știuse și el, pe vremuri, în clasele liceale, decalogul. Știa că una din cele zece porunci era: «Să nu ucizi!» Dar porunca asta exista în preceptele etice ale tuturor religiilor superioare. Nu-i decât postulatul rațiunii omenești.

Totuși, zile întregi se frământă cu vorbele străinului: «După judecata omului vine judecata Domnului.» Așa ar fi logic, dacă ar exista Dumnezeu! Și ar fi bine să fie așa. Pentru că, iată, oamenii pot greși, pot declara pe-un ucigaș de nevinovat. În vreme ce dacă ar exista o judecată divină, aceea n-ar putea greși!

Chinul și deznădejdea lui creșteau mereu. Simțea instinctiv că din vârtoarea în care căzuse nu mai poate ieși, dacă nu intervine în judecata lui un element străin. Ce element? Nu știa.

La vro lună după apariția lui Crăciun, i se arătă din nou, într-o noapte, spectrul celui ucis. Sau îl visă? Nu-și putea da seama, ca și în închisoare. Nu i se mai arătase de multă vreme, chiar în închisoare, după ce reușise să-i treacă în conștiința lui adevărul: «Nici un om nu are dreptul să ucidă pe altul.» Părea că rostul apariției lui, în vis, sau altfel, a fost numai acesta.

Părea că mortul s-a apropiat încet de pat și l-a atins cu mâna pe umăr.

- Dormi?

- Nu, răspunse inginerul în vis.

- Ți-am spus mai de mult că nici un om nu are dreptul să ucidă pe altul. Până la urmă ai crezut. Acum vin să-ți spun un adevăr.

- Dar tu ești mort sau viu? Îl întrebă fără nici o teamă inginerul.

- Sunt mort. Doar știi că tu m-ai împușcat. Și totuși sunt viu!

- E cu puțință?

- Da! Tu mi-ai ucis numai trupul. Duhul ba.

- Așadar tu mi te arăți în duh?

- Da. În duhul nemuritor.

- Mare minune! Nu credeam decât în materie și în moartea vecinică.

- Dimpotrivă duhul există și el viu ca și materia. Ascultă: străinul acela a spus adevărul!

- Știu că a spus adevărul. Dar nu-l înțeleg.

- Pentru că nu ai crezut în duh. Acuma crezi?

- Cred!

- Dar este duh și duh. Și peste toate este duhul cel nemărginit: Dumnezeu. A avut dreptate străinul: «Dumnezeu încă judecă, nu numai omul. Și cum nu ar judeca dacă el este urzitorul poruncii să nu ucizi?»

- E logic!

- Se-nțelege că e și logic și necesar. Dar tu nu te-ai gândit până acum la asta. Nu ai crezut în existența lui Dumnezeu. Și așa, ai rămas nejudecat. Pentru aceea te chinui în deznădejdea ta.

- Cum am rămas nejudecat? Nu-s achitat?

- Achitat, dar nejudecat. Jurații au greșit. Ești ucigaș și vinovat.

- Așa mă simt și eu!

- Povara te strivește, pentru că ai vinovăția crimei și nu știi la cine să faci apel să te judece și să te pedepsească. Fără aceasta, nu există ușurare. Apelează la Dumnezeu! Silește-te să crezi în existența lui. E nevoie să între un element nou în viața ta pentru a ajunge la ușurare, la iertare, nu la achitare...

Inginerul se trezi liniștit, ca și când ar fi vorbit treaz cu un prieten. Dar, când își dădu seama că în cameră e întunec și nu-i nimeni lângă pat, îl trecură sudorile morții.

«A venit! A venit iar!» șoptea el mereu înspăimântat.

Dimineața telefonă la un spital. Veni ambulanța și-l duse. Fu bolnav greu, cu febră mare, două luni.

Când se ivi convalescența, începu să se gândească. Vorbise atunci cu mortul, fusese un vis sau numai cristalizarea frământărilor spirituale din subconștientul lui de la depărtarea «sfântului» aceluia? Cu cât se întrema, înclina tot mai mult să creadă că fusese ecoul chinurilor lui sufletești. Dar, ori din ce izvor ar fi venit limpezimea, el îl binecuvânta: știa acum drumul ușurării: pocăința, ispășirea, pentru a ajunge la iertarea și la împăcarea cu sufletul său. Binecuvânta și pe omul străin, care, deși nu știa ce spune, i-a descoperit drumul către adevăr.

XV

Crăciun durmea de mult în cimitirul satului Cornești, lângă părinții săi, dar propovedania și descoperirile lui lucrau mai departe în mijlocul norodului în feliurite și neașteptate chipuri. În cartea de față s-au însemnat numai unele dintre ele. Dacă ar fi să le însemnăm numai pe cele mai cunoscute și cari au făcut vâlvă mai mare, și încă nu știm când s-ar isprăvi povestirea. După feliurimea oamenilor era și feliurimea chipurilor în care omul lui Dumnezeu lucra și după moarte, poate mai mult decât fiind în viață.

Pân' a trăit, în urma lui se aprindeau de obicei sfezi, dușmăanii, procese, răzbunări, stricare de prietenii. Și numai unii din cei descoperiți cu numele își trăgeau pe seamă, se rătrăgeau în ei înșiși și își cercetau viața, ceea ce era începutul drumului către pocăința propovăduită de Crăciun.

Alții, cei mai mulți, se împietriseră și mai greu în greșelile și nelegiuirile lor, și numai după scurgere de vreme, unii roși de mustrarea de conștiință, de rușine mai ales, începuseră a da semne de mustrare.

Blestemații, care nu apucaseră să fie descoperiți, erau și ei mai de multe feluri. Unii trăiseră, până la vestea morții lui Crăciun, tot cu frica în sân că azi ori mâine poate pica «sfântul» și în satul sau orașul lor, să le dezvăluie cele ascunse. Alții se bucuraseră că nu fuseseră descoperiți, și-și duceau viața ca și mai înainte cu toate fărădelegile. Ei nici nu prea crezuseră că străinul acela ar fi avut putere să descopere cele ascunse. Dintre cei cari se temuseră toată vremea, unii, la vestea morții lui Crăciun, se puseseră pe petrecanii și pe lume albă. Dar mare le fusese

mirarea, când, deșteptați din beție, își dăduseră seama că, deși groaza de «sfânt» nu-i mai tortura, viermele remușcării de conștiință rodea mai departe în ei. Trezită o dată de frică, în unii, conștiința nu se mai putea liniști. Și în rândurile lor se aleseseră unii cari porniseră pe drumul pocăinței și al îndreptării.

Se iviseră în țară, după moartea lui Crăciun, chiar unele semne publice de îndreptare. Vro trei episcopi începuseră să cutriere satele, ajutați de preoți și de călugări, vestind părăsirea vieții nelegiuite și întoarcerea la Dumnezeu. În gazete și reviste se cerea, cu tot mai multă convingere și putere, curățirea moravurilor.

Se publicau știri, ca un fel de minune, despre pedepsirea celor care au călcat legea, și mici și mari, din toate straturile sociale. Puține încă, dar norodul începuse să nădăjduiască în mai bine. Plin de răni, cum era acum trupul și sufletul țării sfâșiate și cotropite, orice știre bună, orice îndreptare era primită cu nădejde.

Încet-încet începuse să sufle un vânt de regenerare morală peste țară. Era încă numai o boare ușoară. Mulțimea cea mare, deși strivită de nenorociri, mergea încă pe drumul băătorit până acum. Ce se cunoștea prin pocăința alor câteva sute sau mii, când pe drumul vechi mergeau milioane?

Abea atunci se împlinise ceea ce Crăciun crezuse că a venit peste țară înainte de moartea lui. De când avusese vedenia, de când începuse să propovăduiască, el simțise și auzise un vâjeit surd subț pământ, subț picioarele sale. Îl și pomenea în toate cuvântările, și-i întreba pe oameni: «Nu auziți?» Dar oamenii nu auzeau nimic.

Crăciun crezuse că vuietul acela era al războiului îndepărtat, care se apropia de țară, și către sfârșitul vieții nu-l mai auzise. Când înțălesese de la oamenii din satul lui, în pragul morții, că partea întâia din vedenia lui s-a împlinit, el își explicase astfel faptul că nu mai auzea vuietul și durduitul subț pământ: «a izbucnit la suprafață». Spusese el.

Dar omul lui Dumnezeu se înșelase. El durmea de câteva săptămâni în progadia satului, când într-o noapte, durduitul și mugitul auzit de el subț pământ, fu auzit de milioane de români înnebuniți de spaimă: cutremurul cel mare!

Oamenii din Cornești, cari îl văzuseră pe Crăciun închizând ochii în fața bisericii lor, își aduseseră aminte de ce se spunea în rugăciunile ce le făcea preotul: «Și ne izbăvește Doamne de ciumă, de foc, de sabie, de cutremur, de venirea altor neamuri asupra noastră și de războiul cel dintre noi.»

Și-și mai amintiseră că înainte de moarte Crăciun le-a spus că nici nu-s venite toate nenorocirile și pedepsele asupra țării...Ce să mai aștepte? Focuri au fost destule, ciuma va fi fost lingoarea care se lățise, venirea altor neamuri peste noi s-a petrecut, cutremurul a venit. Ce le mai lipsește? Războiul cel dintre noi? Asta ce-o mai fi?

Buni creștini, cum i-au pomenit toți vecinii, Corneștenii suspinau, se închinau și se rugau:

«Baremi acum după cutremur de s-ar pocăi lumea!»

1942 [Sibiu]

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i>	V
----------------------------------	---

Pustnicul Pafnuție și ucenicul său Ilarion

I. Pustnicul Pafnuție	3
II. Nechifor Preda ajunge la peștera pustnicului.....	10
III. Nechifor Preda vrea să fie ucenicul pustnicului.....	20
IV. Streinul vrea să rămână la peșteră, dar nu destăinuie nimic.....	30
V. După trei luni.....	40
VI. Cătră altă cunoaștere folositoare	53
VII. Ilarion cel tinăr la râpa canonului.....	71
VIII. Înainte, pe drumul bun.....	90
IX. Cartea cea vie.....	104
X. Viața din trecut a lui Ilarion cel tinăr.....	112
XI. Cum a ajuns Nechifor Preda să-l cheme iarăși Ilarion.....	134

Sfântul

Cap. I.	145
Cap. II.....	157
Cap. III.....	175
Cap. IV.....	185
Cap. V.....	192
Cap. VI.....	202
Cap. VII.....	215
Cap. VIII.....	219
Cap. IX.....	236
Cap. X.....	254
Cap. XI.....	262
Cap. XII.....	276
Cap. XIII.....	284
Cap. XIV.....	295
Cap. XV.....	302

